โลกทีปนี

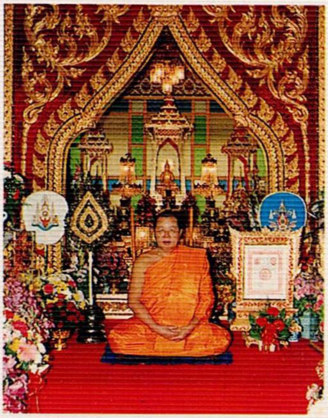
เรื่องของโลกนรก โลกมนุษย์ และโลกเทวดา
อันแฝงคติธรรมนำวิถีชีวิต



พระธรรมธีรราชมหามุนี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙)

นักประพันธ์ผู้ชนะเลิศรางวัลวรรณกรรมไทยของธนาคารกรุงเทพ จำกัดถึง ๓ ครั้ง

โลกทีปนี
พระธรรมธีรราชมหามุนี



พระธรรมธีรราชมหามุนี

ผลงานทางวรรณกรรมที่ได้รับการพิมพ์เป็นเล่มแล้ว

โลกทีปนี (ก.ค.) ๒๕๐๖

มุนีนาถทีปนี (ต.ค.) ๒๕๐๖

วิปัสสนาทีปนี (ธ.ค.) ๒๕๐๖

โลกนาถทีปนี (มี.ค.) ๒๕๐๗

ภาวนาทีปนี (ต.ค.) ๒๕๐๗

โพธิธรรมทีปนี (ธ.ค.) ๒๕๐๗

ภูมิวิลาสินี ได้รับรางวัลวรรณกรรมไทย ชั้นที่ ๑
ประเภทร้อยแก้ว ประจำปี ๒๕๑๑

วิมุตติรัตนมาลี ได้รับรางวัลวรรณกรรมไทย ชั้นที่ ๑
ประเภทร้อยแก้ว ประจำปี ๒๕๑๕

กรรมทีปนี ได้รับรางวัลวรรณกรรมไทย ชั้นที่ ๑
ประเภทร้อยแก้ว ประจำปี ๒๕๑๗

โลกทีปนี

พระธรรมธีรราชมหามุนี

(วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙)



ถวายเป็นพุทธบูชา
เนื่องในวันวิสาขบูชา
ชูสุข - เพ็ญจันทร์ บำรุงตระกูล

๒๔ พ.ค. ๒๕๓๗

ชุดเพิ่มพูนปัญญา เสริมคุณค่าความคิด

โลกทีปนี

พระธรรมธีรราชมหามุนี ผู้ประพันธ์

อาจิณ จันทรัมพร ที่ปรึกษาและบรรณาธิการอำนวยการ

ช่วย พูลเพิ่ม บรรณาธิการบริหาร

จิตติ หนูสุข ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร

พระธรรมธีรราชมหามุนี เจ้าของลิขสิทธิ์

พิมพ์ครั้งแรก (โดยสำนักพิมพ์) ตุลาคม ๒๕๓๕

ISBN 974-601-903-1

แบบปกและรูปเล่มโดย

ดอกหญ้ากราฟิก

จัดพิมพ์โดย

สำนักพิมพ์ดอกหญ้า

๔๕๗/๙๙-๑๐๐ ถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า แขวงอรุณอมรินทร์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ โทรศัพท์ ๔๓๔-๐๒๓๕ โทรสาร ๔๓๓-๙๑๑๔

จัดจำหน่ายโดย

บริษัทสามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด

๗๑/๑๒-๑๙ ถนนเทศบาลสาย ๒ แขวงวัดกัลยาณ์

เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐ โทรศัพท์ ๔๖๖-๐๕๑๙ โทรสาร ๔๖๕-๑๓๙๑

ราคา 75 บาท

ทำเพลตที่ ทีไทย ออฟเซท โทรศัพท์ ๒๑๕-๗๘๑๘

พิมพ์ที่ บริษัทธรรมสาร จำกัด โทรศัพท์ ๒๒๑-๐๓๗๔, ๒๒๔-๘๒๐๗

คำนำของสำนักพิมพ์

ในการจัดพิมพ์หนังสือแนวธรรมะ ดังเช่น "โลกทีปนี" เล่มนี้ นับเป็นงานเริ่มแรกอีกแนวหนึ่งของสำนักพิมพ์ดอกหญ้า ที่ได้พิจารณาเลือกสรรแล้วเห็นว่าเป็นหนังสือที่พระเดชพระคุณท่านได้รจนาขึ้น เพื่อฝากไว้เป็นมรดกทางวรรณกรรมไทยโดยแท้ เพราะมีลีลาสำนวนชวนให้เพลิดเพลินเจริญใจ พร้อมทั้งได้เนื้อหาสาระทางพุทธศาสนาผสมกลมกลืนอย่างละเมียดละไม กล่าวเฉพาะด้านภาษาก็อุดมสมบูรณ์ด้วยวรรณศิลป์ มีรางวัลชนะเลิศทางวรรณกรรมจากธนาคารกรุงเทพ จำกัด ที่ได้รับมาแล้วถึง ๓ ครั้ง ซึ่งยังไม่เคยมีผู้ใดทำสถิติไว้เช่นพระคุณท่าน ย่อมจะเป็นหลักประกันได้เกินพอถึงความเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งผลงานบางเรื่อง อย่างเช่น "วิมุตติรัตนมาลี" กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ก็เคยขออนุญาตจัดพิมพ์ขึ้น ตามโครงการจัดทำหนังสือประกอบการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา

กล่าวถึงเนื้อหาสาระโดยรวม ๆ แล้ว วรรณกรรมของพระคุณท่านประมวลความเอามาจากสรรพวิทยาการที่ปรากฏมีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานอ้างอิงส่วนมากได้จากพระบาลีอรรถกถา เรียบเรียงขึ้นมาให้ผู้สนใจศึกษาเกิดความเข้าใจง่าย

ยิ่งได้ทราบความประสงค์ส่วนลึกในใจของพระคุณท่านว่า ประจงแต่งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องบูชา พระมหากรุณาธิคุณองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยแล้ว ก็บังเกิดกุศลเจตนาที่จักให้ผลงานเหล่านี้ได้แพร่หลายกระจายออกสู่วงกว้างมากขึ้นเป็นลำดับ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วรรณกรรมเล่มนี้คงจะให้ผลดีแก่ท่านผู้อ่านเป็น ๒ ทาง กล่าวคือ ทางหนึ่งได้รสพระธรรมที่ล้ำค่า กับอีกทางหนึ่งได้รสวรรณคดีควบคู่กันไป เท่ากับว่าเป็นการเติมความเป็นพุทธมามกะและวัฒนธรรมให้แก่ตัวเราสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้น

ด้วยความปรารถนาดีเสมอ

ช่วย พูลเพิ่ม

บรรณาธิการบริหารโครงการฯ

สารบัญ

โลกทีปนี

โดย

พระธรรมธีรราชมหามุนี

(วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙)

เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

ปณามพจน์

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส

ข้าพเจ้าขอถวายนมัสการองค์สมเด็จพระพิชิตมาร บรมไตรโลกุตตมาจารย์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ผู้ทรงมีพระมหากรุณาแผ่ไปในไตรภพและพระนพโลกุตรธรรมอันล้ำเลิศ กับทั้งพระอริยสงฆ์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐด้วยเศียรเกล้าแล้ว จะขออภิวาทนบไหว้ซึ่งท่านบูรพาจารย์ทั้งหลาย ผู้เป็นอริยสัปปุรุษมีญาณและพระคุณบริสุทธิ์ ทรงไว้ซึ่งนิกายไตรปิฎกนำพระพุทธศาสนาสืบๆ กันมา ด้วยคารวะเป็นอย่างยิ่งแล้ว จักรจนาเรียบเรียงอรรถวรรณนา ซึ่งตั้งชื่อว่า โลกทีปนี เพื่อชี้แจงถึงโลกต่างๆ อันสัตว์ทั้งหลายที่ยังท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสารต้องอุบัติเกิดพร้อมทั้งแสดงเหตุแห่งการเข้าถึงโลกเหล่านั้นตามสมควร ขอมวลชนคนดีมีปัญญาทั้งหลาย จงตั้งใจสดับอรรถวรรณนาของข้าพเจ้า ซึ่งจักกล่าวในโอกาสต่อไปนี้ด้วยดีเทอญ

อารัมภบท

สมมติว่า ยังมีผู้วิเศษคนหนึ่งซึ่งมีจักษุญาณผ่องใส ไปนั่งเฝ้าประจำอยู่ ณ สถานที่ลี้ลับแห่งหนึ่ง สถานที่ที่ว่านี้ ก็คือเขตแดนระหว่างความเป็น กับความตาย นั่งดูอยู่ที่นั่นแล้ว เขาก็จะเห็นว่า วันหนึ่งๆ มีผู้คนเดินทางผ่านเขตแดนจากมนุษยโลกนี้หายวับเข้าสู่แดนมัจจุราชมากมายนักหนา ทุกวันเวลามีอยู่เสมอไม่ว่างเว้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ากฎธรรมดาของคนเราที่เกิดมาในโลกนี้ ผลที่สุดก็ต้องตาย เกิดมาเท่าใดเป็นต้องตายหมดเท่านั้น

เมื่อพิจารณาดูไป เราท่านทั้งหลายที่เกิดมาก็เหมือนกับนักโทษที่เขาจะฆ่า ธรรมดานักโทษที่ต้องประหารนั้น ขณะที่นายเพชฌฆาตนำตัวไปสู่ตะแลงแกง ถ้าขืนต่อสู้ดุร้ายเป็นบ้าระห่ำพยายามขัดขืนจะหนีไปไม่ให้ฆ่า เขาก็จะตัดศีรษะหรือยิงเสียให้ตายโดยพลันในที่นั้นเอง ไม่ให้ลอยนวลอยู่หนักแผ่นดินต่อไปได้ ถ้าไม่ขัดขืนเดินตามเขาไปด้วยหัวใจฝ่อห่อเหี่ยวแห้งแล้ง ก็เหมือนแกล้งเดินเข้าไปหาความตายทุกฝีก้าว ครั้นถึงที่ประหารเล่า เขาก็จะมัดเข้ากับหลักแน่นหนาแล้วทำพิธีฆ่าลงดาบตัดคอให้ขาดกระเด็น หรือเข่นฆ่าด้วยอาชญาวุธคือปืนผาหน้าไม้ ยิงตรงหัวใจให้ตายลงโดยฉับพลัน ตัวเราก็เหมือนกันเกิดมาแล้วก็เหมือนนักโทษของพญามัจจุราช จะต้องขาดชีวิตดับชีพไปด้วยอาการ ๒ อย่าง คือ

๑. ตายปัจจุบันทันด่วน เช่น ถูกยิงตาย ถูกแทงตาย ถูกฟันตาย รถชนตาย จมน้ำตาย ถึงแก่มรณกรรมด้วยอาการตายโหงเหล่านี้ ก็เหมือนกับนักโทษที่พยายามจะหนีขัดขืนเพราะไม่สมัครใจจะตาย เลยถูกเขาตัดศีรษะเสียฉับพลันให้ตายโหงในปัจจุบันนั้นเอง

๒. ตายธรรมดา เช่น เจ็บป่วยเป็นไข้ ประกอบไปด้วยทุกขเวทนาใหญ่ เจ็บปวดไปทั่วสรรพางค์กาย ลุกนั่งไม่ไหว เคลื่อนกายไม่ได้ นอนนิ่งไม่ไหวติง อยู่บนเตียงที่ตาย ยังอยู่แต่ใจสั่นริกๆ คอยอยู่แต่ว่าจะดับจะตายลงไปเมื่อใดเท่านั้น อย่างนี้ก็เหมือนกับนักโทษที่ใจฝ่อใจสั่น ถูกเขามัดเข้ากับหลักมั่น รอเวลาที่จะลงดาบประหาร กาลใดเขาลงดาบตัดศีรษะ ก็จะขาดใจตายวิญญาณดับไปเมื่อนั้น นี่แหละท่านทั้งหลาย ความจริงมีอยู่เช่นนี้ และมีมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ฉะนั้น การที่เราจะแคล้วจากความตายเป็นอันไม่มี

ความตาย

คราวนี้ก็มีปัญหาอยู่ว่า ที่ว่าความตายๆ นั้น มันเป็นอย่างไร? ความตายนั้นก็คือความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ขณะที่เรากำลังยังเป็นๆ อยู่นี่ มีชีวิตินทรีย์คอยหล่อเลี้ยงรูปกายเราให้สดใสไปมาเคลื่อนไหวได้ เมื่อใดขาดชีวิตินทรีย์เราก็เคลื่อนไหวไปมาไม่ได้ หมดความรู้สึก มีรูปกายแข็งทื่อเหมือนท่อนไม้ ถ้าจะเปรียบก็เหมือนไฟตะเกียง อาศัยน้ำมันซุบที่ไส้ จึงได้มีแสงสว่างรุ่งเรือง ถ้าน้ำมันเปลืองหมดก็ดับมืดฉันใด รูปกายนี้ก็เหมือนกับตะเกียง ชีวิตินทรีย์เหมือนน้ำมัน ถ้าชีวิตินทรีย์ขาดหมดไป รูปกายก็ใช้การอะไรไม่ได้ เหมือนกับไฟตะเกียงดับมืดฉะนั้น อนึ่ง ชีวิตินทรีย์นี้คอยหล่อเลี้ยงรูปกายเป็นเหมือนกับน้ำคอยหล่อเลี้ยงดอกอุบลไว้ เมื่อน้ำแห้งขาด ดอกอุบลก็พินาศเหี่ยวแห้งไม่สดใส รูปกายนี้ เมื่อชีวิตินทรีย์ขาดก็ถึงความพินาศตายไป เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ความตายก็คือความขาดชีวิตินทรีย์

เมื่อชีวิตินทรีย์ขาดก็สิ้นลมหายใจ ครั้นสิ้นลมหายใจ วิญญาณก็ดับ ตาก็

ไม่เห็น หูก็ไม่ได้ยิน จมูกก็ไม่ได้กลิ่น ลิ้นก็ไม่รู้รส กายก็หมดความรู้สึก นอนแข็งทื่อเหมือนท่อนฟืนที่รอการยัดเข้าเตาไฟ ไม่หวั่นไหวต่อความเย็นร้อนอ่อนแข็งแต่ประการใด ถ้าทิ้งไว้ก็มีแต่จะเน่าเหม็นขึ้นพอง ถึงภาวะน่าเกลียดน่าชัง คนที่เคยคลั่งไคล้ใหลหลงกันมาก่อนก็ไม่อยากเข้าใกล้ ถึงขั้นนี้แล้วเอาไว้ด้วยไม่ได้ จำต้องเอาไปเผาเสียให้สูญในกองไฟ ไม่เช่นนั้น ก็พากันนำไปฝังเสียในแผ่นดิน ให้สิ้นทุเรศนัยน์ตา เพราะถ้าเอาเก็บไว้ ก็มีแต่เหม็นสาบเหม็นสางให้รำคาญนาสาหาคุณค่าอันใดมิได้ อย่างนี้แลเรียกว่าความตาย ก็ความตายอย่างที่ว่ามานี่ เราท่านทุกคนย่อมประสบพบปะแน่นอนเที่ยงแท้ในวันหนึ่งข้างหน้า แต่ว่าจะเป็นเมื่อไรและที่ไหนนั้น เราไม่มีวันที่จะรู้ได้เลย เพราะว่ามันเหมือนกับคนตาบอดตกยอดไม้

ตาบอดตกยอดไม้

ยังมีบุรุษชราจักษุมืดคนหนึ่ง บังเอิญพลาดพลั้งตกจากยอดไม้อันสูงลิบ เมื่อตกแล้วก็มีอันเป็นตีนมือกาง ลิ่วๆ ลงมากลางหาว อกสั่นขวัญแขวน จะได้รู้ตัวว่าตนจะกระทบกระทั่งสิ่งใดบ้าง ครั้นตกลงมาถึงพื้นดิน ร่างกายจะแตกแหลกเหลวป่นปี้ไปเมื่อใด อย่างนี้ก็หารู้ไม่เลย รู้อยู่แต่เพียงว่า “ตูข้านี้ชะรอยจะสิ้นอายุพลันตายเสียในครั้งนี้เป็นแน่แท้ ไม่มีใครช่วยแก้ไขได้” อุปมานี้ฉันใด เราทั้งหลายนี้ก็เหมือนกัน พอเกิดมาก็ชื่อว่าพลัดตกลงมาแล้ว วันคืนเดือนปีล่วงไปๆ ก็ได้ชื่อว่า ตัวเรากำลังลอยลิ่วๆ ลงมาแล้ว ใกล้ความแตกความตายเข้าไปทุกที แต่ที่จะให้รู้ว่าจักถึงพื้นดินแตกตายลงไปเมื่อใดนั้น ย่อมไม่มีวันรู้เลย รู้อยู่แต่เพียงว่าเกิดมาแล้วก็เที่ยงที่จะตายไปท่าเดียวคือ ต้องตายแน่ๆ

จะเหลียวแลหาคนช่วยแก้ไขให้พ้นจากความตายนั้นเป็นอันไม่มี ความจริงเป็นอยู่อย่างนี้จงเชื่อเถิด

ตาย-เกิด

อันว่าเราท่านทั้งหลายนั้น ครั้นเมื่อตายไปแล้ว หากว่าแล้วกันไปก็หมดเรื่องหมดราว แต่นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ตราบใดที่ยังมีกิเลสตัณหาอยู่ ก็ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในวัฏสงสารไม่มีที่สิ้นสุด สถานที่ที่เราต้องไปเวียนเกิดเวียนตาย ซึ่งเรียกว่าวัฏสงสารนั้น มีอยู่หลายที่หลายแห่ง ที่หนึ่ง ๆ จะเรียกว่า โลกหนึ่งๆ ก็ได้ ในจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ มีโลกอยู่มากมาย เช่น โลกนรก โลกมนุษย์ และโลกเทวดา เป็นต้น เราตายไปแล้วใช่ว่าจะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์นี้อยู่ร่ำไปก็หาไม่ อาจจะไปเกิดในโลกอื่นๆ อีกมากมาย แต่จะไปเกิดในโลกไหน และเกิดเป็นอะไรนั้น ก็สุดแต่กรรมที่ทำไว้ หรือตามสภาพของจิตของแต่ละบุคคล และการที่จะไปเกิดแต่ละครั้งนั้น ใช่ว่าอยู่ ๆ ก็ปุบปับไปเกิดส่งเดชอย่างนั้นเอง ไม่ต้องมีเหตุมีผลอะไร ไม่ใช่อย่างนั้น อันที่จริง สัตว์ที่จะตายไปเกิดนั้น ก่อนที่จะตายลงไปจริง ๆ ย่อมต้องเกิดมี **อารมณ์** ขึ้นก่อน อารมณ์นี้ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับเป็นมัคคุเทศก์ชี้ทางบอกให้ผู้ตายรู้ล่วงหน้าว่าตนจักไปเกิดในโลกไหน มีสุขมีทุกข์ผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร จักไปเกิดในโลกใหม่ซึ่งมิใช่โลกมนุษย์ หรือว่าจักได้กลับมาเกิดในมนุษยโลกนี้อีกต่อไป

อารมณ์ก่อนตาย

กาลเมื่อสัตว์ทั้งหลายใกล้จะถึงแก่มรณะ ย่างเข้าไปสู่แดนมฤตยู แล้วจะไปบังเกิดอยู่ในโลกอื่นต่อไปนั้น ในมรณาสันกาล คือ กาลที่ใกล้จะตายนั้น ย่อมมีอารมณ์ ๓ ประการ ปรากฏเป็นอารมณ์แห่งปฏิสนธิจิตก่อน ดังต่อไปนี้

๑. กรรมารมณ์ ได้แก่ กรรมที่ตนเคยกระทำไว้แต่ก่อนๆ มาปรากฏให้ระลึกขึ้นได้ ในขณะที่กำลังร่อแร่จะตายไปในพริบตานี้ ถ้าเป็นผู้มีบาปเคยทำอกุศลกรรมไว้ ในขณะนี้ก็จะปรากฏเป็นภาพให้เห็นชัดเจนในมโนทวาร เช่น ตนเคยฆ่าคนไว้ ภาพที่ตนฆ่าคนก็มาปรากฏ ตนเคยเตะถีบด่าว่าพ่อแม่เอาไว้ หรือเป็นคนติดเหล้าดื่มสุราเมรัยเป็นประจำ เคยทำอทินนาทานลักขโมยและปล้นคนอื่น เคยประพฤติกามมิจฉานอกใจสามีภรรยาเอาไว้ ก็จะปรากฏเป็นภาพให้เห็นชัดเจนอย่างที่ตัวทำไว้ไม่ผิดเพี้ยน แล้วจิตก็ยึดหน่วงเอาภาพเหล่านั้นมาเป็นอารมณ์ เมื่อดับจิตตายลงไปแล้ว ก็น้อมนำไปเกิดในทุคติภูมิ เช่น โลกนรก เป็นต้น หากว่าตนเคยทำกุศลกรรมไว้ ในขณะนี้ก็จะปรากฏเป็นภาพให้เห็นอย่างชัดเจนในมโนทวารคือทางใจเหมือนกัน เช่น ตนเคยบริจาคทาน เคยทำบุญเลี้ยงพระ เคยขุดสระสร้างศาลา เคยรักษาศีล ก็จะเห็นเป็นภาพของตัวเองกำลังกระทำสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างแจ้งชัดจำได้ ทำให้ใจคอชุ่มชื่น แล้วดับจิตตายลงไปทันใด อารมณ์อันดีงามนี้ก็จะน้อมนำไปเกิดในสุคติ อารมณ์เหล่านี้เรียกว่า **กรรมารมณ์** ที่ปรากฏแก่คนที่ใกล้จะตาย ในขณะที่เขากำลังย่างเข้าสู่แดนมฤตยู เขาเห็นของเขาอยู่คนเดียวเท่านั้น เราท่านเวลานี้ยังไม่เห็น เพราะยังไม่ตาย ยังมีชีวิตเป็นปกติดีอยู่ถ้าอยากจะเห็นก็ต้องอดใจรอไปก่อน โน่นจวนจะดับจิตตายไปโน่นแหละเป็นเห็นแน่ แต่ถ้ากรรมารมณ์นี้ไม่

ปรากฏให้เห็น ก็จะปรากฏอารมณ์อีกอย่างหนึ่ง คือ

๒. กรรมนิมิตตารมณ์ ได้แก่ อุปกรณ์ของการกระทำในอดีตมาปรากฏให้เห็น เพราะตามธรรมดาในการประกอบกรรมทุกชนิด ย่อมมีอุปกรณ์เครื่องมือทั้งสิ้น เช่น จะทำปาณาติบาตฆ่าสัตว์ฆ่าคน ก็ต้องมีดาบ มีด ปืน แหลนหลาว เป็นเครื่องมือ หรือจะทำบุญทำทาน ก็ต้องมีอาหาร เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ เป็นเครื่องมือ อุปกรณ์เหล่านี้จะมาปรากฏเป็นกรรมนิมิตในขณะที่จะดับจิต มองเห็นเป็นภาพชัดเจนยิ่งนัก ในทางอกุศลก็จะปรากฏเครื่องมือของการทำบาปให้เห็นในขณะนี้ เช่น เห็นมีด ปืน หอก ดาบ เครื่องมือการพนัน การชนไก่ กัดปลา เรือกสวนไร่นาที่โกงเขาไว้ อะไรเหล่านี้ เป็นต้น สุดแต่ตนจะเคยทำชั่วด้วยสิ่งใด ก็จะมาปรากฏให้เห็นระลึกได้ จิตยึดหน่วงไว้เป็นอารมณ์ ดับจิตตายไปก็น้อมนำไปเกิดในทุคติภูมิ ในทางกุศล ถ้าตนเคยทำบุญไว้ด้วยสิ่งใด สิ่งนั้นก็จะมาปรากฏให้เห็นเหมือนกัน เช่น เห็นผ้าไตรเครื่องกฐินที่ตนเคยทอดถวายไว้ เห็นเครื่องสักการบูชาดอกไม้ที่ตนเคยทำการบูชาไว้ เห็นขบวนแห่ในการทำบุญต่างๆ เห็นกุฏิวิหารที่ตนเคยสร้างไว้ ถ้าเป็นคนภายนอกศาสนาเช่นฝรั่งมังค่า ก็เห็นโรงพยาบาลหรือสถานที่สาธารณะที่ตนมีน้ำใจ เป็นกุศลสร้างเอาไว้ อะไรเหล่านี้ อันเป็นอุปกรณ์เครื่องมือในการทำกุศลกรรม มาปรากฏให้เห็นอย่างแจ่มชัดทีเดียว จิตยึดเหนี่ยวเอาเป็นอารมณ์แล้วดับลง ก็ตรงไปอุบัติเกิดในสุคติภูมิ อุปกรณ์แห่งการกระทำต่างๆ เหล่านี้เรียกว่า **กรรมนิมิตตารมณ์** ย่อมจะมาปรากฏให้คนที่ใกล้จะตายได้เห็น ในขณะที่กำลังย่างเข้าสู่แดนมฤตยู แต่ถ้ากรรมนิมิตตารมณ์นี้ไม่ปรากฏ อารมณ์อีกอย่างหนึ่งก็ปรากฏ นั่นคือ

๓. คตินิมิตตารมณ์ ได้แก่ นิมิตต่างๆ อันบ่งบอกถึงคติของโลกที่ตนจะต้องไปเกิดในเวลาที่ดับจิตไปแล้ว ปรากฏขึ้นให้เห็นชัดเจนทางมโนทวาร บางทีก็เป็นภาพที่ตนเคยเห็น บางทีก็เป็นภาพที่ตนไม่เคยเห็น แต่ส่วนมากเป็นภาพ

ที่ตนไม่เคยเห็นทั้งสิ้น แบ่งเป็นประเภทได้ ดังนี้

ก. ถ้าจะเกิดในโลกนรก เมื่อจะขาดใจตายนั้น ย่อมเห็นเป็นเปลวไฟร้อนระอุ เห็นหม้อเหล็กแดง เห็นไม้งิ้วหนามเหล็ก เห็นฝูงผีปีศาจราชทูต รูปร่างพิกล ไม่เคยเห็นมาก่อน ถือไม้ค้อนเหล็กจะตีกบาล หรือถือหอกเหล็กโตเท่าลำตาลจะพุ่งมาที่ทรวงอก หรือมาฉุดกระชากลากตัวไป บางทีเห็นเป็นแร้งกากำลังมาจะฉีกกัดเลือดเนื้อของตัวกิน เขาผู้จวนจะตายนั้นย่อมเห็นอย่างชัดเจน ทำให้มีความตกใจสะดุ้งกลัวใจสั่นระรัว ถ้าส่งเสียงได้ในขณะนี้ ก็จะร้องโวยวายให้คนทั้งหลายช่วย เป็นที่น่าสงสารยิ่งนัก นิมิตนี้ชี้ว่า เขาผู้นั้นต้องไปตกนรกแน่นอน

ข. ถ้าผู้ที่ตายนั้นจะไปเกิดเป็นเปรตอสุรกาย ย่อมเห็นคตินิมิตเป็นหุบเขาหรือถ้ำอันมืดมิด บางทีก็เห็นเป็นแกลบและข้าวลีบมากมาย ให้รู้สึกหิวโหยอาหารและกระหายน้ำเป็นกำลัง บางครั้งก็เห็นเป็นน้ำเลือดน้ำหนอง น่ารังเกียจน่าสะอิดสะเอียนยิ่งนัก บางครั้งก็เห็นเป็นเปรตอสุรกายมีร่างใหญ่โตน่าเกลียดน่ากลัว เนื้อตัวสกปรกรุงรัง ภาพดังกล่าวนี้มาปรากฏในมโนทวารให้เห็นชัดเจนแจ่มใส นิมิตนี้ชี้ให้รู้ว่า เขาผู้นั้นจะได้ไปเกิดเป็นเปรตอสุรกาย

ค. ถ้าผู้ที่ตายนั้นจะไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ย่อมเห็นคตินิมิตเป็นทุ่งหญ้าป่าไม้ เชิงเขา ชายน้ำ กอไผ่ ภูเขา บางทีก็เห็นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ มาปรากฏ เช่นเห็นเป็นเนื้อถึก โคกระบือ หมู หมา เป็ด ไก่ เหี้ย นก หนู จิ้งจก ตุ๊กแก กิ้งกือไส้เดือน เหล่านี้เป็นต้น มาปรากฏอย่างชัดเจนแจ่มใสทางมโนทวารคือทางใจอย่างนี้ก็เป็นนิมิตชี้ให้รู้ว่า เขาผู้นั้นจะได้ไปบังเกิดในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน

ง. ถ้าผู้ที่ตายนั้นจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในมนุษยโลกนี้อีก เขาย่อมจะเห็นคตินิมิตในขณะที่จวนจะดับจิตนี้เป็นก้อนเนื้อ คือ เห็นเป็นก้อนเนื้อเล็กๆ อยู่ในครรภ์มารดา หรือเห็นครรภ์มารดาในชาติหน้าซึ่งจะมาถึงในพริบตานี้

ปรากฏให้เห็นเป็นภาพชัดเจนแจ่มใส เมื่อเห็นไปเช่นนี้ ก็เป็นนิมิตชี้ให้รู้ว่าเขาผู้นั้นจะต้องมาเกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้

จ. ถ้าผู้ที่ตายนั้นจะได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาในสวรรคเทวโลก เขาย่อมจะเห็นคตินิมิตเป็นทิพยวิมาน เห็นปราสาทราชวังอันสวยสดงดงามซึ่งไม่มีในเมืองมนุษย์ บางทีก็เห็นเป็นต้นกัลปพฤกษ์และเป็นต้นไม้สวรรค์ ซึ่งตนไม่เคยเห็นมาก่อนเลย หรือเห็นสิริไสยาสน์ที่นอนอันประเสริฐปรากฏในทิพย-พิมาน แล้วไปด้วยแก้วและทองมีประการต่างๆ งดงามนักหนา บางทีก็เห็นเป็นเทพบุตรเทพธิดาชาวฟ้าชาวสวรรค์พากันขับระบำรำฟ้อน เป็นที่เริงสราญชื่นบานยิ้มแย้มแจ่มใส ประดับกายด้วยอาภรณ์อันประณีตสวยงามน่าดูชมอารมณ์เหล่านี้มาปรากฏเป็นภาพให้เห็นชัดเจนทางมโนทวาร ทำให้ผู้จะถึงกาลกิริยาตายนั้นมีจิตใจเพลิดเพลิน เกิดความยิ้มย่องผ่องใสโสมนัส บัดนี้ ถ้ามีผู้สังเกตดูหน้าตาก็จะรู้ได้ว่า เขาจะหลับตาตายอย่างสุขสงบไปพบสุคติแน่ในไม่ช้า เพราะนิมิตนี้ชี้ให้รู้ว่า เขาผู้นั้นจักได้ไปเกิดในสวรรค์เมืองฟ้าเป็นเทวดาแน่นอน

จึงเป็นอันว่า ก่อนที่จะดับจิตตายลงไป คือ ในขณะที่กำลังย่างเข้าสู่แดนมฤตยูนั้น คตินิมิตย่อมบังเกิดปรากฏต่างๆ ดังกล่าวมา และการปรากฏของนิมิตเหล่านี้ บางทีก็ไม่ปรากฏอย่างเดียว เพราะบางคนเคยทำกองการกุศลไว้ก็มี และพร้อมกันนั้นก็เคยทำบาปกรรมไว้บ้างก็มี ทำดีทำชั่วปนกันไว้ตามประสาคนมีกิเลสติดสันดานอย่างนี้ คราทีจะตาย บางทีก็ให้เห็นเป็นนิมิตปรากฏหลายอย่าง เดิมทีนิมิตฝ่ายข้างนรกมาบังเกิดก่อน แล้วนิมิตข้างสวรรคเทวโลกมาบังเกิดให้เห็น บางทีนิมิตข้างสวรรคเทวโลกมาปรากฏให้เห็นก่อนแล้วนิมิตข้างฝ่ายนรกมาบังเกิดซ้อนให้เห็นทีหลัง บางครั้งนิมิตฝ่ายข้างมนุษย์มาบังเกิดปรากฏให้เห็นก่อน แล้วนิมิตฝ่ายเดียรัจฉานจึงย้อนมา

ปรากฏอีกเล่า บางทีนิมิตฝ่ายเดียรัจฉานปรากฏให้เห็นก่อน แล้วนิมิตฝ่ายมนุษย์จึงมาปรากฏให้เห็นทีหลัง เมื่อเป็นดังนี้ นิมิตที่ปรากฏทีหลังย่อมมีกำลังกว่า จิตของเขาผู้จะตายยึดหน่วงเอาเป็นอารมณ์ ย่อมนำไปสู่คติตามที่นิมิตทีหลังปรากฏ ในกรณีที่นิมิตปรากฏหลายชนิดนี้ พึงเห็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

สามเณรเฒ่า

ยังมีภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งปรากฏนามในพระศาสนาว่า **พระโสณเถระ** ท่านเป็นผู้มีปัญญาวิสารทะคือแกล้วกล้าชำนิชำนาญในพระปรมัตถธรรม รู้อรรถอันสุขุมลุ่มลึกในพระพุทโธวาท พระผู้เป็นเจ้ามีปกติอยู่เป็นประจำ ณ เชิงเขาโสณคีรีบรรพต ตามสมณวิสัย ส่วนบิดาของพระคุณเจ้ามีอาชีพเป็นพรานไพรท่องเที่ยวไปในอรัญพร้อมกับฝูงสุนัข เพื่อล่าเนื้อถึกมฤคีทุกวัน พระโสณะผู้บุตรนั้นห้ามปรามว่ากล่าวแก่บิดาอยู่เสมอ แต่พรานเฒ่าผู้มีสันดานหยาบนิยมไพรไม่เชื่อฟัง ยังแอบเข้าป่าไปล่าเนื้ออยู่เนืองนิตย์ เมื่อชราภาพลงร่างกายอ่อนแอเข้าป่าไม่ไหวแล้ว พระคุณเจ้ามีจิตเอ็นดูกรุณาแก่บิดา จึงบอกว่า "บิดาเป็นผู้ชราแล้ว แต่นี้ไปก็จักเป็นผู้มีความตายเป็นไปในเบื้องหน้าไม่ช้านี้ ฉะนั้น ท่านอย่าฉิบหายจากสิ่งอันเป็นกุศลเสียเลย จงตั้งหน้ารักษาศีล คือจงบวชเสียเถิด!" ตาเฒ่าไม่มีศรัทธา ได้ฟังภิกษุผู้บุตรมาว่าดังนี้ ก็ตกใจรีบบอกปฏิเสธเป็นพัลวัน อ้างโน่นอ้างนี่กล่าวเป็นโวหารบ่ายเบี่ยงหลีกเลี่ยงมากมาย พระเถรเจ้าก็มิว่ากระไร แต่ในไม่ช้า ก็มาว่าขานประสงค์จะให้พรานผู้บิดาบวชอีก พรานเฒ่าก็ปฏิเสธเช่นเคย พระเถรเจ้าเฝ้าชี้แจงอ้อนวอน

พรานบิดาอยู่นานหนักหนา ในที่สุดพรานบิดาก็ยอมบวชแต่เพียงเป็นสามเณร เพื่อรักษาน้ำใจบุตรผู้อ้อนวอนไว้ พระเถระก็สอนให้รักษาสิกขาบทสิบไม่ให้ขาดได้

พอสามเณรแก่บวชแล้วได้วันเดียว ก็เกิดอาพาธหนัก ใกล้ตายเต็มที ลงนอนบนเตียงคิลานไสยาสน์ ไม่อาจลุกขึ้นได้ ในขณะที่สามเณรเฒ่ากำลังย่างเข้าไปสู่แดนมฤตยูนั้น พลันนิมิตอกุศลก็มาปรากฏก่อน คือ ให้เห็นเป็นสุนัขใหญ่ๆ วิ่งออกมาจากเชิงเขา แล้วเข้าแวดล้อมสามเณรเฒ่านั้น แสดงอาการราวกะว่าจะกัดเนื้อหนังมังสาเป็นภักษาหาร พรานใจบาปผู้เป็นเณรเฒ่าเห็นเช่นนั้นเข้าก็สะดุ้งตกใจกลัว ใจสั่นระรัวร้องโวยวายขึ้น เรียกพระเถระผู้เป็นบุตร ซึ่งนั่งเฝ้าพยาบาลอยู่ใกล้ๆ ให้ช่วยห้ามสุนัข พระเถระจึงถามว่า "ดูกรบิดาท่านเห็นซึ่งสิ่งดังฤๅ?" สามเณรเฒ่าจึงเล่าแจ้งทุกประการว่า "ดูกร ผู้เป็นบุตรเอ๋ย! บิดานี้ได้เห็นหมู่สุนัขมันวิ่งมาเป็นอันมาก ล้วนแต่ดุร้ายแยกเขี้ยวจะกัดกินซึ่งบิดา ขอพ่อจงมีจิตเอ็นดูแก่บิดา ช่วยห้ามปรามมันเสียทีเถิด"

พระโสณเถระผู้เป็นบุตรจึงปริวิตกว่า "บิดาเรา ชะรอยจะไปเกิดในนรกเป็นแน่แท้ จึงให้ปรากฏเห็นนิมิตเช่นนี้ ก็บัดนี้ถ้าบุญมีอยู่บ้าง หากบิดายังไม่ตายแล้วไซร้ เราจะช่วยให้สมกับที่เป็นบิดาของบุตรผู้มีปัญญาเช่นกับตัวเรา" คิดแล้วพระผู้เป็นเจ้าจึงตรวจดู ก็รู้ว่าบิดายังไม่ตาย เพียงแต่ถึงวิสัญญีภาพสลบลงเท่านั้น จึงลุกเดินมาข้างนอก ออกคำสั่งสามเณรเด็กทั้งหลายผู้เป็นศิษย์ตน ให้ไปเก็บบุปผชาติต่างๆ มากระทำเป็นเครื่องลาดดาดประดับดอกไม้สักการบูชา ณ ลานพระเจดีย์ศรีมหาโพธิ์เป็นอันมากแล้ว จึงให้ช่วยหามเตียงของสามเณรแก่ผู้บิดา ไปยังลานพระเจดีย์โดยไว พอเณรเฒ่าได้สติลืมตาขึ้นพระเถระจึงชี้ให้ดูดอกไม้นานาพันธุ์สีสันสวยสด ปรากฏตั้งอยู่ที่ใกล้พระเจดีย์ศรีมหาโพธิ์เป็นเครื่องสักการบูชา แล้วสอนว่า "บิดาจงยังจิตให้เลื่อมใสเป็นอันดี

ดอกไม้เหล่านี้เป็นของบิดา เขาหามาเพื่อให้บิดาได้กระทำสักการะพระเจดีย์ อย่างนี้จะเป็นที่พอใจหรือไม่?" ครั้นเห็นบิดาผู้ใกล้จะตายพยักหน้ารับเอาแล้ว จึงสอนต่อไปว่า "แต่นี้บิดาจงทำใจให้ดี แล้วว่าในใจตามข้าพเจ้า

...ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระบรมโลกนาถ อยํ ปูชา เครื่องสักการบูชาเหล่านี้ ข้าพระองค์ขอน้อมถวายอุทิศแด่พระองค์ เครื่องสักการบูชาอันเป็นทุคตบรรณาการนี้ เป็นของข้าพระองค์น้อมถวายกระทำสักการบูชาแด่พระองค์ เครื่องสักการบูชาอันเป็นทุคตบรรณาการนี้ เป็นของข้าพระองค์น้อมถวายกระทำสักการบูชาแด่พระองค์"

สามเณรแก่ประณมมือว่าตามถ้อยคำที่พระเถระผู้บุตรสอนอยู่ในใจ เพราะป่วยหนัก ออกวาจามิได้ แต่ในใจเลื่อมใส ชุ่มชื่นนักหนา พอบูชาเสร็จก็หลับตาลง ขณะนั้นนิมิตข้างฝ่ายสวรรคเทวโลกก็พลันบังเกิดขึ้น บันดาลให้สามเณรแก่เห็นเป็นทิพยวิมาน พร้อมทั้งสวนนันทวันและสวนผรุสกวันในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แต่พอภาพนั้นเลือนหายไป ภาพใหม่ก็ปรากฏมาอีกเล่า เป็นชาวสวรรค์เทพอัปสรกัญญามาแวดล้อมอยู่โดยรอบ ตาแก่ชอบใจจึงมีแรงออกโอษฐ์ขับไล่พระเถระผู้เป็นบุตรว่า "ดูกรพระโสณะ! ท่านจงถอยออกไปหน่อย" พระเถระจึงค่อยถามว่า "บิดาเห็นสิ่งใดหรือ จึงมาขับข้าพเจ้าเสียฉะนี้" สามเณรเฒ่าจึงมีวาจาตอบว่า "นางเทพอัปสรที่จะเป็นมารดาของท่าน มาแวดล้อมต้อนรับเรา ท่านจงหลีกเขาหน่อยเถิด อย่าให้เขาต้องเข้าใกล้ตัวท่านผู้เป็นสมณะ" พระโสณเถระก็รู้แจ้งว่า นิมิตข้างฝ่ายสวรรค์มาปรากฏเช่นนี้ บิดาตนจักต้องไปเกิดในสรวงสวรรค์แน่นอน พระเถระคิดฉะนี้แล้ว ก็ถอนใจมองดูบิดาหลับตาตายอย่างเป็นสุข

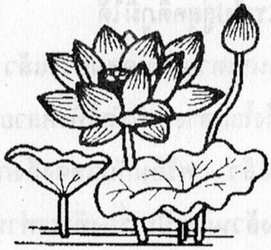
อารมณ์ปฏิสนธิจิตแห่งสรรพสัตว์ในโลกทั้งหลาย ซึ่งบังเกิดขึ้นในขณะ

ใกล้จะตาย ๓ ชนิด คือ กรรม ๑ กรรมนิมิต ๑ คตินิมิต ๑ ดังกล่าวมานี้ ย่อมเกิดแก่สรรพสัตว์ทุกรูปนาม ไม่มียกเว้นว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ อารมณ์เหล่านี้ย่อมอุบัติเกิดอย่างเที่ยงแท้ไม่ต้องสงสัย ไม่ว่าจะตายด้วยอาการอย่างใดก็ตาม ก็ต้องเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงตาย ถ้าไม่เกิดอารมณ์เหล่านี้ก็ยังไม่ตาย แม้บุคคลที่กำลังเดินไปอย่างไม่รู้ตัว แล้วถูกคนย่องมาข้างหลัง แอบฟันด้วยดาบอันคมกล้าคอขาดกระเด็น เช่นนี้ อารมณ์อันใดอันหนึ่งนั้นก็ต้องปรากฏขึ้นก่อน แล้วจึงจะดับจิตตายไป มิฉะนั้นคนกำลังนอนหลับเพลินอยู่ ถูกคู่อริผู้ใจขลาดย่องมาแล้วเงือดเงื้อซึ่งดาบอันคมกริบ ฟันคอสุดแรงเกิด จนศีรษะหลุดจากบ่า อย่างนี้เขาก็ต้องเห็นอารมณ์ทั้ง ๓ นั้นก่อน แล้วจึงจะขาดใจตาย แม้คนที่โชคร้ายจมลงไปในน้ำลึก ก่อนที่จะขาดใจตาย อารมณ์เหล่านั้นย่อมพลันมาปรากฏให้เห็นก่อนเช่นเดียวกัน เพราะวาระจิตนั้นเร็วพลันนักหนา พึงทราบว่า แม้แต่แมลงวันตัวหนึ่งบังเอิญบินมาเกาะอยู่ที่ด้ามสิ่ว ในขณะที่คนงานเงือดเงื้อค้อนขึ้นแล้วตอกลงที่ด้ามสิ่วนั้นโดยพลัน ถูกแมลงวันบี้แบนตายทันที! อย่างนี้ก็คงมีกรรมหรือกรรมนิมิต คตินิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏเป็นอารมณ์ขึ้นก่อนแล้ว แมลงวันนั้นจึงจะทำกาลกิริยาตายไป ดังนั้น เราท่านทั้งหลายก่อนที่จะขาดใจตาย คือ ในขณะที่กำลังย่างเข้าสู่แดนมฤตยูย่อมจะเห็นอารมณ์ทั้ง ๓ อย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน เมื่อต้องเห็นแน่แล้วก็ขอให้เห็นแต่อารมณ์ที่เป็นฝ่ายกุศลเถิด อย่าเกิดให้เห็นอารมณ์ฝ่ายอกุศลเลยจึงจะเป็นการดี แต่การที่จะให้เป็นไปตามความปรารถนาเช่นว่ามานี้เป็นสิ่งที่เป็นไปโดยยากนักหนา เพราะว่าใจเรานี้ย่อมเป็นอนัตตา ใครจะไปบังคับบัญชาไม่ได้ จะคิดจะเห็นอะไรก็เป็นไปตามเรื่องตามราวที่เขาปรารถนา หากว่าจิตใจเป็นอัตตา เราสามารถบังคับบัญชาได้แล้วไซร้ ป่านนี้ก็น่าดูน่าชม คือ พวกเราไม่ต้องทำบุญกุศลอะไรทั้งสิ้นก็ได้ เพียงแต่สั่งบังคับจิตของตนไว้

เสียแต่ในตอนที่กำลังดีๆ อยู่ คือในขณะนี้เลยทีเดียวว่า "เว้ย...เฮ้ยเจ้าจิต! เวลาตูข้าจะขาดใจตายนั้น เจ้าต้องเห็นคตินิมิตที่ดีๆ คือทิพยวิมานในเมืองแมนแดนสวรรค์นะเว้ย อย่าลืมเสียล่ะ เพราะข้าอยากจะไปเกิดบนสวรรค์เมืองฟ้า" สั่งไว้เสียอย่างนี้ก็สิ้นเรื่อง ไม่ต้องสิ้นเปลืองทำบุญให้เหนื่อยยากไปเปล่าๆ แต่นี่มันใช่เช่นนั้นที่ไหนเล่า เพราะเจ้าจิตของเรานี้มีสภาวะเป็นอนัตตาหาตัวตนมิได้ ใครจะสั่งอย่างใดย่อมไม่ฟังทั้งสิ้น ถวิลหวังสิ่งใดย่อมจะเป็นไปตามใจชอบ เมื่อจิตชอบบาป มีบาปสลักอยู่ในจิต ครั้นจวนจะตาย ก็จะเห็นนิมิตที่เป็นบาป ตรงข้ามกัน คือ หากว่าจิตชอบกุศล ก็ย่อมจะเห็นนิมิตอารมณ์ที่เป็นบุญกุศลดีงาม ฉะนั้น ถ้าไม่อยากเห็นอารมณ์ที่เป็นอกุศล ก่อนที่จะขาดใจตาย เพราะเกรงว่าจะพาเราไปอบาย ก็ต้องพยายามฝึกจิตของเราให้ชอบในบุญกุศลเสียแต่บัดนี้ แล้วเมื่อถึงที่สำคัญที่ว่านั้น จิตก็จะเห็นอารมณ์ที่ดีงามเป็นกุศลเอง นี่แลเป็นทางเดียวที่จะนำเราไปสู่สุคติภูมิได้

พรรณนาถึงเรื่องก่อนจะตายมาพอสมควรแล้ว ต่อแต่นี้ไปจักกล่าวถึง **โลกทีปนี** คือ จะชี้แจงถึงโลกต่างๆ ที่สัตว์ทั้งหลายต้องไปเกิด หลังจากที่ได้ล้มหายตายจากโลกนี้ไปแล้ว พร้อมกับแสดงถึงกรรมที่ทำให้ต้องไปเกิดในโลกนั้นๆ พอสมควร ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่เราท่านทั้งหลาย ผู้มีอันจะต้องตายอย่างแน่นอนในวันหน้าทุกท่านทุกคน ควรจะสนใจรู้แลรับฟังไว้พิจารณาเพื่อความสุขสวัสดีของตนในปรโลกภายภาคหน้า ฉะนั้น ขอท่านผู้มีปัญญาจงทำจิตให้โอฬาร์กว้างขวาง ให้ห่างจากความเห็นแคบๆ เสียแต่บัดนี้ แล้วรับฟังเรื่องโลกต่างๆ ซึ่งจักได้บรรยายในโอกาสต่อไปนี้เถิด.

นิรยภูมิ



โลกนรก

บัดนี้ จักแสดงถึงโลกต่ำช้าหาความสุขมิได้ ซึ่งมีชื่อว่า อบายภูมิ ได้แก่โลกที่ปราศจากความสุข ไม่มีสมบัติ ๓ ประการ คือ มนุษยสมบัติประการหนึ่ง เทวสมบัติประการหนึ่ง และพรหมสมบัติประการหนึ่ง เหตุนั้น จึงเรียกว่า **อบายภูมิ** = โลกที่ปราศจากความสุข ซึ่งมีอยู่ ๔ โลกด้วยกัน คือ

๑. นิรยภูมิ = โลกนรก

๒. เปตติวิสยภูมิ = โลกเปรต

๓. อสุรกายภูมิ = โลกอสุรกาย

๔. ติรัจฉานภูมิ = โลกเดียรัจฉาน

ในบรรดาจตุราบายภูมิ คือ อบายภูมิทั้ง ๔ นั้น จักพรรณนาถึงอบายภูมิอันดับแรกก่อน อบายภูมิอันดับแรกเป็นที่หนึ่งนี้ มีชื่อว่า นิรยภูมิ หรือจะเรียกว่าโลกนรกก็ได้ โลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ล้วนๆ เป็นโลกที่ปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิง สัตว์ผู้ไปเกิดอยู่ในโลกนี้ ไม่มีความสุขแม้แต่นิดหนึ่งเลย ฉะนั้น ภูมินี้จึงมีชื่อว่า **นิรยภูมิ** = โลกที่ไม่มีความสุขสบาย

นิรยภูมิ หรือโลกนรกนี้ มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลนักหนา แบ่งเป็นเขตเป็นประเทศ ใหญ่ก็มี เล็กก็มี เหมือนอย่างมนุษยโลกเรานี้ ผิดกันแต่ว่าสถานที่แต่ละแห่งในโลกนรกไม่นิยมเรียกว่า เป็นรัฐหรือเป็นประเทศ แต่เรียกสถานที่แต่ละแห่งเหล่านั้นว่า “ขุม”

มหานรก

โลกนรกประเภทใหญ่ที่สุด เรียกว่า มหานรก มีอยู่ทั้งหมด ๘ ขุมด้วยกัน ต้องซ้อนเรียงรายอยู่เป็นชั้นๆ จักพรรณนาตั้งแต่ชั้นบนจนถึงชั้นต่ำที่สุด โดยสังเขปดังต่อไปนี้

๑. สัญชีวนรก

เหล่าสัตว์ที่มาอุบัติบังเกิดในขุมนรกนี้ ถึงแม้จะได้รับทุกข์โทษจนตายแล้ว ก็กลับเป็นขึ้นมาอีกได้ หมายความว่าคนใจบาปหยาบช้าลามกผู้ใด ตายไปตกนรกขุมนี้แล้ว เขาก็จะเป็นคล้ายๆ กับว่ามีตัวเป็นกายสิทธิ์ คือ ไม่มีวันตายเลย เสวยทุกข์อันแสนสาหัสจนขาดใจตายคาที่นั่นแล้ว ก็กลับเป็น มีชีวิตชีวาขึ้นมาเสวยทุกข์โทษต่อไปอีก ตายๆ เป็นๆ อยู่อย่างนี้ตลอดเวลา ฉะนั้น จึงเรียกนรกขุมนี้ว่า **สัญชีวนรก** = นรกที่ไม่มีวันตาย

ความเป็นอยู่ เมื่อพูดถึงความเป็นอยู่ ชาวสัญชีวนรกนี้ ไม่มีอาชีพการงานอะไรที่จะต้องทำเลี้ยงชีวิตเหมือนอย่างมนุษย์เราเลย ทั่วทุกตัวสัตว์นรกไม่ต้องทำอะไร ตลอดเวลาได้แต่ก้มหน้าก้มตาเสวยผลกรรมของตนถ่ายเดียว เช่น

สัตว์นรกบางจำพวกถูกนายนิรยบาล คือ เจ้าพนักงานเมืองนรกจับมัดให้มั่นแล้ว บังคับให้นอนลงเหนือแผ่นเหล็กที่ลุกแดงด้วยไฟนรก อย่างนี้เขาก็ต้องได้รับความแสบปวดแสบร้อนเหลือประมาณ ต่อจากนั้นนายนิรยบาลจึงเอาดาบนรกอันคมนักหนา ฟาดฟันกายาของเขาให้ขาดเป็นท่อนๆ บางทีก็เอามีดเอาขวาน ค่อยถากค่อยเฉือนเนื้อตัวร่างของสัตว์นรกที่กำลังนอนบนพื้น

เหล็กนั้นทีละน้อยๆ จนกระทั่งเนื้อหนังมังสาหมดไป เหลือแต่เพียงโครงกระดูกขาวโพลนอยู่ สัตว์นรกทั้งหลายได้รับโทษทรมานเช่นนี้ก็มีความเจ็บปวดยิ่งนัก ส่งเสียงโอดโอยร้องครวญครางให้อื้ออึงระงมไปทั่วบริเวณ จนกระทั่งสิ้นใจตายไปในที่นั้นเอง แล้วก็มีลมชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า **ลมกรรม** รำเพยโชยพัดมาต้องกายาสัตว์นรกนั้นให้กลับเป็น มีชีวิตมีสรีระร่างกายเหมือนเดิม นายนิรยบาลเห็นดังนั้น ก็เริ่มลงมือทำการประหัตประหาร ทรมานให้ได้รับทุกข์เจ็บปวดเหมือนเก่า แต่เฝ้าตายเป็นและเป็นตายอยู่อย่างนี้นานนักหนา จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

สัตว์นรกบางจำพวก อำนาจกรรมทำให้เขามีนิ้วมือแปลกพิลึก คือ มีนิ้วมือเป็นอาวุธ เป็นหอก เป็นดาบ เป็นแหลน เป็นหลาว ล้วนแต่คมวาววับน่ากลัวนัก ครั้นมาพบเพื่อนสัตว์นรกด้วยกัน แทนที่จะสงสารสามัคคี ก็มีอันเป็นสติวิปลาสเกิดเป็นบ้า จำหน้าเพื่อนกันไม่ได้ คล้ายกะโกรธเคืองกันมาแรมปี ตรงรี่วิ่งเข้าใส่ ฟันแทงซึ่งกันและกัน ด้วยความฉุนโกรธเป็นวรรคเป็นเวร ปากก็ร้องคำรามอยู่แต่ว่า **"กูจะฆ่ามึงๆ"** ต่อสู้กันให้อึงคะนึงเป็นกลุ่มๆ ต่างก็มีโลหิตไหลโซมร่างแดงฉาน ประหารกันให้ได้รับความเจ็บปวด บางตนก็ล้มลงดิ้นพรวดพราด บางตนก็ล้มตายก่ายกองระเนระนาด ร้องครวญครางเพราะพิษบาดแผล แลดูน่าสังเวชยิ่งนัก พอมีลมกรรมพัดมา ก็กลับมีชีวิตชีวาเหมือนอย่างเดิม แล้วก็เริ่มต่อสู้กันไปใหม่ บางทีปะเหมาะ นายนิรยบาลก็เข้าผสมโรงด้วย คือ ช่วยทุบตี ฟันแทงให้ได้รับความเจ็บปวดหนักเข้าไปอีก เป็นอยู่อย่างนี้วันแล้ววันเล่า นี่แลความเป็นอยู่ของชาวสัญชีวนรก

อายุ เกณฑ์อายุของสัตว์ในสัญชีวนรกนี้ มีอยู่ ๕๐๐ ปี ซึ่งเทียบกับเวลาของมนุษยโลกเราดังนี้ คือ **เก้าล้านปี** ของมนุษยโลกเท่ากับวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของเขา ทีนี้อายุของเขาได้ ๕๐๐ ปี ก็จงพิจารณาดูเถิดว่า เท่ากับเวลาของ

มนุษย์เรายาวนานเท่าใด

บุรพกรรม เมื่อครั้งก่อนเขาเป็นมนุษย์ มีจิตไม่บริสุทธิ์ หยาบช้าลามกใจสกปรกนัก รักที่จะก่อกรรมทำเข็ญเป็นต้นว่า ทำปาณาติบาต ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนเป็นเนืองนิตย์ ครั้นสิ้นชีวิตกรรมจึงนำพาให้มาเกิดในสัญชีวนรกนี้

๒. กาฬสุตตนรก

เหล่าสัตว์ที่มาอุบัติเกิดในขุมนรกนี้ ย่อมถูกลงโทษโดยนายนิรยบาลเอาด้ายดำมาตีเป็นเส้นตามร่างกาย แล้วก็เอาเลื่อยมาเลื่อย บางทีก็เอาขวานมาผ่า หรือเอามีดมาเฉือนกรีดตามเส้นดำที่ตีไว้ไม่ให้ผิดรอยได้ ฉะนั้น นรกขุมนี้จึงมีชื่อว่า **กาฬสุตตนรก** = นรกที่ลงโทษตามเส้นด้ายดำ

ความเป็นอยู่ เหล่าสัตว์ในกาฬสุตตนรกนี้ บางพวกถูกนายนิรยบาลจับมัดให้นอนลงเหนือแผ่นเหล็กแดงที่กำลังร้อนแรงด้วยไฟนรก แล้วก็เอาด้ายดำซึ่งทำด้วยเหล็กโตใหญ่เท่าลำตาลมาตีบนร่างของสัตว์นรกนั้น ทำให้เป็นรอยเส้น แล้วทำการเลื่อยด้วยเลื่อยนรกอันแดงด้วยเปลวไฟ ค่อยเลื่อยไปจนกายขาดเป็นท่อนๆ สัตว์นรกทนไม่ได้ก็ดิ้นรนกระวนกระวาย บางทีถึงกับทะลึ่งลุกขึ้นพรวดพราด แสดงกิริยาฮึดฮัดท่าทำจะสลัดให้หลุด นายนิรยบาลก็บังคับจับมัดให้แน่นเข้าไปอีก แล้วทำการเลื่อยตัดร่างกายสัตว์นรกเหล่านั้นต่อไป

บางพวก พอเห็นนายนิรยบาลถือศาสตราอาวุธสำหรับเลื่อยสำหรับตัดร่างกายของตนเดินมาแต่ไกล ก็ให้ครั่นคร้ามขามขยาดมิอาจจะยืนอยู่กับที่ พากันวิ่งหนีหัวซุกหัวซุน ขุนนรกนายนิรยบาลเห็นดังนั้น ก็พลันตวาดดังลั่นเสียงสนั่นก้องทั่วทั้งนรก ก็เลยทำให้ยิ่งตกใจกลัวสุดขีด วิ่งเผ่นหนีอุตลุด กูเหยียบเอ็ง เอ็งเหยียบกู ดูน่าสังเวชหนักหนา คราทีนั้น ด้วยอำนาจอกุศล

กรรมบันดาลเป็นให้มีแผ่นกระดานเหล็กอันคมกริบ และรุ่งเรืองด้วยเปลวไฟ มีเสียงน่ากลัวเหมือนฟ้าผ่า แล่นมาผ่าตัดร่างกายของสัตว์นรกทั้งหลายให้ขาดเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ กลิ้งเกลื่อนกลาดไปในที่นั่นเอง เขาเฝ้าเสวยทุกข์โทษอันร้ายกาจเห็นปานฉะนี้อยู่เป็นเวลานานปีนักหนา จนกว่าจะหมดอกุศลกรรมความชั่วร้ายที่ตนทำไว้แล้ว จึงไปเกิดในภูมิอื่นตามยถากรรม

อายุ เกณฑ์อายุของสัตว์ในกาฬสุตตนรกนี้ ๑,๐๐๐ ปี เทียบกับเวลาของมนุษยโลกดังนี้ คือ **สามโกฏิกับหกล้านปี** ของมนุษยโลก จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของกาฬสุตตนรก ที่นี้อายุของเขา ๑,๐๐๐ ปี ก็จงพิจารณาดูเถิดว่า เท่ากับเวลาของมนุษยโลกยาวนานเท่าใด

บุรพกรรม เมื่อก่อนครั้งที่ยังเป็นมนุษย์ มีใจบาปหยาบช้า จับเอาสัตว์สี่เท้ามาแล้วก็ตัดเท้าหน้า เท้าหลัง หู จมูก ปาก ทำสัตว์ให้ลำบากเสวยทุกข์ มิฉะนั้นก็จุดไฟเผาป่า ด้วยเจตนาจะให้สัตว์ป่าล้มตาย หรือมิฉะนั้นก็เคยประทุษร้ายต่อบิดามารดาครูบาอาจารย์ผู้มีพระคุณ อกุศลกรรมเหล่านี้มีกำลังแรงกล้าจึงพาให้มาบังเกิดในกาฬสุตตนรกนี้

๓. สังฆาฏนรก

เหล่าสัตว์ที่เกิดในนรกขุมนี้ ย่อมถูกภูเขาเหล็กบดขยี้ร่างกายให้ได้รับทุกขเวทนาอยู่ตลอดเวลาไม่ว่างเว้น ฉะนั้น นรกขุมนี้จึงชื่อว่า **สังฆาฏนรก** = นรกบดขยี้สัตว์

ความเป็นอยู่ เหล่าสัตว์ที่ไปเกิดอยู่ในนรกขุมนี้ มีร่างกายวิกลวิการต่างๆ กัน รูปร่างแปลกพิลึก บางตนมีหน้าเป็นควาย มีตัวเป็นมนุษย์ บางตนส่วนหน้าเป็นมนุษย์ แต่ร่างกายกลับเป็นกุญชร บางตนบางสัตว์มีหน้าเป็นมนุษย์ แต่ร่างกายเป็นสัตว์เดียรัจฉานหลายอย่างหลายชนิด และบางตนมีหน้าเป็นเสือ

เป็นกวาง เป็นม้า เป็นวัว เป็นลา เป็นหมู เป็นหมา เป็นเป็ด เป็นไก่ เป็นกา ฯลฯ แต่ร่างกายเป็นมนุษย์ อย่างนี้มีอยู่หลายหลากนานาประการ สุดจะนับจะประมาณได้ นายนิรยบาลผูกมัดสัตว์นรกร่างประหลาดต่างๆ เหล่านั้นไว้ที่คอรวมกันเป็นพวงๆ ด้วยโซ่เหล็กร้อนระอุ แล้วฉุดกระชากลากมาให้นอนเหนือแผ่นเหล็กที่ร้อนกล้า แล้วก็เอาค้อนเหล็กเข่นกระหน่ำลงไปเต็มกำลังเรี่ยวแรงของนิรยบาลผู้ทรงพลัง ร่างกายของสัตว์นรกก็แตกป่นถึงกระดูก ครั้นต้องลมกรรมที่พัดมา ก็กลับเป็นปกติธรรมดาให้นายนิรยบาล มีโอกาสทุบตีกระหน่ำซ้ำต่อไปอีกไม่หยุดยั้ง

บางพวกก็ถูกนายนิรยบาลจับมัดมาแล้วให้นอนหงายลงบนถ่านอันร้อนระอุ สัตว์นรกก็เร่าร้อนดิ้นรนไปมา เสวยทุกขเวทนาสิ้นกาลนาน เพราะถูกเผาลนอย่างร้ายกาจหนักหนา

บางทีนายนิรยบาลผู้มีดวงหน้าอันขมึงทึง มีมือถือศาสตราวุธเที่ยวเดินไป ครั้นเห็นสัตว์นรกทั้งหลายก็พลันยกขึ้นซึ่งอาวุธ แล้วก็คำรนคำรามด้วยเสียงก้องมหานรกว่า "**กูจะฆ่ามึงๆ**" สัตว์นรกได้ฟังก็หวาดกลัวจับขั้วหัวใจ วิ่งหนีไปอย่างไม่คิดชีวิต! ทีนั้น ด้วยอำนาจกรรมบันดาลให้เป็นไป เกิดเป็นกองไฟขึ้นขวางหน้ากั้นไว้ สัตว์นรกก็ไปไม่ได้ พอหันกลับมาก็เกิดไฟดักหน้าเข้าอีกกองหนึ่ง ไม่ว่าจะหันหน้าไปทางไหน ให้ปรากฏมีกองไฟรอบตัวไปหมด เผาสัตว์นรกให้ได้ทุกขเวทนาแสนสาหัส อันว่าไฟนรกนี้ อย่าพึงเข้าใจว่าเหมือนไฟในโลกมนุษย์ เพราะมันมีความร้อนแรงกว่าไฟธรรมดาหลายเท่านัก ถึงจะถูกไฟนรกเผาอย่างนี้ สัตว์นรกทั้งหลายก็หาตายง่ายๆ ไม่ คราทีนั้น ก็มีภูเขาเหล็ก ๒ ลูก กลิ้งมาบีบสัตว์นรกให้แหลกลาญ ละเอียดไม่มีชิ้นดี เปรียบดังเครื่องหีบอ้อยที่บดอ้อยให้แหลกละเอียดนั่นทีเดียว

บางทีนายนิรยบาลก็จับสัตว์นรกเหล่านี้มาฝังลงในพื้นแผ่นเหล็กลึกแค่

บั้นเอว ตรึงตราไว้มั่น ไม่ให้หวั่นไหวได้ ในไม่ช้าจึงมีภูเขาไฟรุ่งเรืองด้วยเปลวไฟ ค่อยกลิ้งมาบดขยี้ทับสัตว์นรกเหล่านั้นให้ได้รับทุกขเวทนา แตกละเอียดไป พอมีลมกรรมพัดมาก็กลับเป็นขึ้นมาอีก ภูเขาเหล็กนรกนั่นก็ค่อยๆ กลิ้งมาทับ บดขยี้ให้ถึงความป่นปี้ทุกขเวทนาอีก เป็นอยู่อย่างนี้ซ้ำซาก ไม่หยุดหย่อนเลย ตลอดเวลาที่อยู่ในสังฆาฏนรกนี้

อายุ เกณฑ์อายุของของสัตว์ในสังฆาฏนรกนี้ ๒,๐๐๐ ปี เทียบกับเวลาของมนุษยโลกดังนี้ คือ สิบสี่โกฏิกับห้าล้านปีของมนุษยโลก จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของสังฆฏนรกโลก ทีนี้อายุของเขาเหล่านั้น ๒,๐๐๐ ปี ก็จงพิจารณาดูเถิดว่า เท่ากับเวลาของมนุษยโลกยาวนานเท่าใด

บุรพกรรม เมื่อก่อนเป็นผู้มีใจบาปหยาบช้า มากด้วยอกุศลกรรม ไร้ความเมตตากรุณา ทำการทารุณกรรมสัตว์ เช่น ฆ่าสัตว์เบียดเบียนสัตว์เป็นประจำ ผลของกรรมชั่วจึงดลบันดาลให้มาเกิดในนรกขุมนี้

๔. โรรุวนรก

เหล่าสัตว์ที่มาอุบัติในนรกขุมนี้ เป็นสัตว์ที่ได้รับทุกข์โทษแสนสาหัส ต้องร้องครวญครางอยู่ตลอดเวลา ก็เพราะว่า ในนรกขุมนี้เต็มไปด้วยเสียงร้องระงมเสียงร้องครวญครางอย่างน่าเวทนายิ่งนัก ฉะนั้น นรกขุมนี้จึงชื่อ **โรรุวนรก** = นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องไห้

ความเป็นอยู่ ในนรกขุมนี้มีดอกบัวเหล็กเต็มพืดไปหมด แต่ละดอกก็มีสัตว์นรกเสวยทุกขเวทนาอยู่ในนั้น วิธีเสวยทุกข์ก็แปลกประหลาด คือ นอนคว่ำอยู่กลางดอกบัวศีรษะมิดเข้าไปในดอกบัวแค่คาง ส่วนทางปลายเท้าก็จมมิดเข้าไปในดอกบัวเหล็กแค่ข้อเท้า มือกางจมมิดเข้าไปในดอกบัวเหล็กแค่ข้อมือ นอนคว่ำหน้าอยู่ด้วยอาการอันพิลึกพิลั่นเช่นนั้นแล้ว เปลวไฟก็ปรากฏขึ้น

เผาไหม้ดอกบัวเหล็กพร้อมกับสัตว์นรกเหล่านั้น เปลวไฟแลบเข้าหูขวาทะลุหูซ้าย เข้าปาก ตา จมูก สัตว์นรกก็ได้แต่ร้องครางเสียงสนั่นหวั่นไหว จะตายก็ไม่ตาย มีกายลำบากแสนสาหัส เสวยทุกขเวทนาตลอดเวลาที่ยังอยู่ในโรรุวนรก

อายุ เกณฑ์อายุของสัตว์ในโรรุวนรกนี้ ๔,๐๐๐ ปี เทียบกับเวลาของมนุษยโลกดังนี้ คือ **ยี่สิบสามโกฏิกับสี่ล้านปี** จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของโรรุวนรกโลก ที่นี้อายุของเขาเหล่านั้น ๔,๐๐๐ ปี ก็จงพิจารณาดูเถิดว่า เท่ากับเวลาของมนุษยโลกยาวนานเท่าใด

บุรพกรรม ชาติก่อนเป็นมนุษย์ใจบาปหยาบช้า จับเอาสัตว์เป็นๆ มาเผาไฟหรือปิ้งให้สุกแล้วกินเป็นอาหารอยู่เนืองนิตย์

บางตนเคยเป็นตุลาการ พิพากษาความไม่ยุติธรรมด้วยอำนาจ ฉันทาคติ โทสาคติ ภยาคติ โมหาคติ เห็นแก่สินจ้าง สินบน เข้าข้างโจทก์บ้าง เข้าข้างจำเลยบ้าง ที่ชนะให้แพ้ ที่แพ้ก็ให้เป็นชนะ ไม่ตัดสินไปตามความเป็นจริง ประกอบด้วยเจตนาอันชั่ว ตัวตายแล้วจึงมาเกิดในนรกขุมนี้

บางตนเคยเป็นบุคคลมีโลภเจตนา รุกที่บ้านและเรือกสวนไร่นาของผู้อื่นเอามาเป็นของตน บางคนเคยคบหาภรรยาของผู้อื่น แล้วก็ฆ่าผัวให้ตายเสียเอาเมียเขามา สัตว์นรกบางตนเคยเป็นหญิงใจไม่ดีมีสามีแล้วกลับมีชู้ แล้วให้ชู้ฆ่าผัวตัวให้ตาย

บางตนเคยฉ้อโกงหรือเบียดบังทรัพย์สมบัติที่คนเขาอุทิศถวายพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเจดีย์วิหาร เอามาเป็นของตน ครั้นตายแล้วจึงมาตกนรกขุมนี้

๕. มหาโรรุวนรก

เหล่าสัตว์ที่มาอุบัติในนรกขุมนี้ ได้รับทุกข์ทรมานมากมาย ต้องร้องไห้เสียงระงมไปทั่วทั้งนรก เพราะว่านรกขุมนี้ เต็มไปด้วยเสียงร้องครวญครางของสัตว์นรกทั้งหลายมากยิ่งนัก มากกว่านรกขุมที่ ๔ ที่กล่าวมาแล้ว และการเสวยทุกข์โทษก็มากกว่ากัน ฉะนั้น นรกขุมนี้จึงได้ชื่อว่า **มหาโรรุวนรก** = นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องครวญครางมากมาย

ความเป็นอยู่ สัตว์ผู้ไปเกิดในนรกขุมนี้ ต้องเสวยทุกขเวทนาดูน่ากลัวนัก ต้องเข้าไปยืนในดอกบัวเหล็กซึ่งกลีบแต่ละกลีบคมเป็นกรด มิหนำซ้ำยังร้อนแรงแดงฉานไปด้วยไฟนรกลุกโพลงในดอกบัวอยู่เนืองนิตย์ เผาไหม้สัตว์นรกซึ่งอยู่ในดอกบัวนั้นตั้งแต่พื้นเท้าตลอดศีรษะ เปลวไฟแลบเข้าไปในทวารทั้ง ๙ เผาไหม้ทั้งข้างในข้างนอก เพราะมีเปลวไฟร้อนแรงร้ายกาจเช่นนี้ ท่านจึงเรียกชื่อนรกขุมนี้อีกอย่างหนึ่งว่า **ชาลโรรุวะ** = นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องครวญครางเพราะเปลวไฟ

สัตว์นรกทั้งหลายได้เสวยทุกข์โทษอย่างนี้ ก็ได้แต่กระวนกระวายด้วยความร้อนเข้าจับจิตจับใจ จะตายก็ไม่ตาย ถูกไฟเผาในดอกบัวด้วยอาการที่น่ากลัวอย่างนั้นแล้วยังไม่พอ เพราะยังมีนายนิรยบาลถือกระบองเหล็กอันมีไฟลุกโชนตีกระหน่ำบนศีรษะซ้ำเข้าไปอีกจนแตกยับ ถึงอย่างนั้นก็หาตายลงง่ายๆ ไม่ เพราะอำนาจกรรมทำให้มีชีวิตได้รับทุกข์ต่อไป กรรมยังไม่สิ้นเพียงใด ก็ต้องทนทุกข์เสวยโทษอยู่ในนรกเพียงนั้น

อายุ เกณฑ์อายุของสัตว์ในมหาโรรุวนรกนี้ ๘,๐๐๐ ปี เทียบกับเวลาของมนุษยโลกดังนี้ คือ เก้าร้อยยี่สิบเอ็ดโกฏิหกล้านปี เป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของมหาโรรุวนรก ทีนี้อายุของเขา ๘,๐๐๐ ปี ก็จงพิจารณาดูเถิดว่า จะเท่ากับเวลาของมนุษยโลกยาวนานเท่าใด

บุรพกรรม เมื่อก่อนเป็นมนุษย์ใจบาปหยาบช้า ลามกสกปรกด้วยอกุศลกรรม ใจโหดร้าย ตัดศีรษะสัตว์และมนุษย์ ล่วงปาณาติบาตกรรมด้วยอำนาจของความโกรธ ทำโจรกรรม ทำชั่วด้วยความอาฆาต ปล้นขโมยสิ่งของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ของพ่อแม่ ของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ และของท่านผู้ทรงศีล ครั้นแตกกายทำลายขันธ์ จึงต้องมาเกิดทนทุกข์เสวยโทษอยู่ในนรกขุมนี้

๖. ตาปนนรก

เหล่าสัตว์ที่อุบัติเกิดในนรกขุมนี้ ต้องได้รับทุกข์โทษเร่าร้อน เพราะเป็นนรกที่ทำให้สัตว์ผู้เกิดในสถานที่นี่ ต้องเร่าร้อนอย่างน่าสงสาร ฉะนั้น นรกขุมนี้จึงชื่อว่า **ตาปนนรก** = นรกทำให้สัตว์เร่าร้อน

ความเป็นอยู่ ในนรกขุมนี้ มีหลาวเหล็กใหญ่โตเท่าต้นตาล รุ่งโรจน์โชตนาการแดงฉานด้วยเปลวไฟ จำนวนประมาณหลายหมื่นแสนแน่นเต็มนรกไปหมด หลาวเหล็กแต่ละอันๆ นั้น มีสัตว์นรกเสียบอยู่บนปลายหลาว มีเปลวไฟพุ่งขึ้นภายใต้หลาวเหล็ก ไหม้เผาผลาญสังหารสัตว์นรกทั้งหลายอยู่เป็นนิจนิรันดร์ ทั้งกลางวันกลางคืน เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อหนังมังสาของสัตว์นรกทั้งหลายจะเหลือเป็นชิ้นดีอย่างไรได้เล่า ก็มีแต่จะไหม้สุกพองอยู่เหนือปลายหลาวเหล็ก มีอุปมาดังเนื้อเสียบไม้ปิ้งให้สุกบนถ่านไฟ สัตว์นรกทั้งหลายนั้นต้องเสวยทุกขเวทนาดิ้นไปดิ้นมา จนกระทั่งเนื้อหนังสุกพองไปด้วยอำนาจไฟนรก ครั้นเนื้อสุกเสร็จทั่วตัวแล้ว ก็มีหมานรกรูปร่างแปลกประหลาดขนาดความใหญ่เท่าช้างสาร ร้องอุโฆษณาการเสียงกึกก้องดังฟ้าร้องด้วยความหิวกระหาย กระเหี้ยนกระหือรือวิ่งเข้ามากระโหย่งเท้าหน้าเอาปากงับ กระชากลากสัตว์นรกทั้งหลายลงมาจากหลาวเหล็ก แล้วฉีกเนื้อเคี้ยวกินอย่างเอร็ดอร่อย กินเนื้อหนังมังสาจนหมดสิ้น เหลือแต่กระดูก กรรมยังไม่สิ้นตราบใด พอลมกรรมพัดมา ก็กลับมี

ร่างกายเป็นปกติขึ้นมาตามเดิม นายนิรยบาลก็ไล่บังคับให้ขึ้นไปบนปลายหลาวเหล็ก ย่างตนเองให้สุกพองเหมือนอย่างเก่า ครั้นถูกบังคับอย่างนี้เข้าสัตว์นรกจะไม่ทำตามคำสั่งของนายนิรยบาลเป็นไม่มีเลย เพราะความจริงสัตว์นรกทั้งหลายย่อมมีจิตใจเกรงกลัวต่อนายนิรยบาลยิ่งนัก ดุจหมู่มฤคเกรงกลัวต่อพยัคฆ์และสีหราชฉะนั้น เป็นอันว่า สัตว์นรกทั้งหลายต้องขึ้นไปบนปลายหลาวเหล็กย่างตนเองให้สุกพอง แล้วถูกหมานรกฉีกเนื้อกินอย่างนี้ตลอดเวลาที่เสวยทุกข์ในนรกขุมนี้

อายุ เกณฑ์อายุของสัตว์ในตาปนนรกนี้ ๑๖,๐๐๐ ปี เทียบกับเวลาของมนุษยโลกดังนี้ คือ **หนึ่งพันแปดร้อยสี่สิบสองโกฏิ** กับ **สิบสองล้านปี** เป็นวันและคืนหนึ่งของตาปนนรก ที่นี้อายุของเขา ๑๖,๐๐๐ ปี ก็จงคำนวณพิจารณาดูเถิดว่า จะเท่ากับเวลาของมนุษยโลกนานเท่าใด

บุรพกรรม เมื่อก่อนเป็นมนุษย์เป็นคนใจบาป อาศัยอกุศลมูลทั้ง ๓ คือ โลภมูล โทสมูล โมหมูล ประกอบกรรมทำเข็ญ เช่น เป็นนายพราน ประหารสัตว์ทั้งหลาย ทิ่มแทงให้ตายด้วยหอกแหลนหลาว เอาเนื้อมารับประทานหรือขายเลี้ยงชีวิตตนและครอบครัว เห็นแต่จะกิน เห็นแต่จะได้ มิได้ละอายต่อบาปทำกรรมชั่วร้ายตัวตายแล้ว จึงต้องมาทนทุกขเวทนาอยู่ในนรกขุมนี้

๗. มหาตาปนนรก

เหล่าสัตว์ที่อุบัติเกิดในนรกขุมนี้ ต้องได้รับทุกข์โทษเร่าร้อนเป็นที่สุด เพราะเป็นนรกที่มีแต่ความเร่าร้อนเป็นที่สุด สัตว์ที่อยู่ในนรกขุมนี้ ย่อมได้รับความเร่าร้อนเหลือประมาณ ฉะนั้น นรกขุมนี้จึงมีชื่อว่า **มหาตาปนนรก** = นรกที่เต็มไปด้วยความเร่าร้อนเหลือประมาณ

ความเป็นอยู่ ในนรกขุมนี้แลดูน่ากลัวนักหนา ทั้งลึก ทั้งกว้าง มีกำแพงเหล็ก

ลุกเป็นไฟ ภายในกำแพงอันกว้างขวางใหญ่โตนั้น มีภูเขาเหล็กลุกเป็นไฟตั้งอยู่เป็นลูกๆ ตามพื้นข้างภูเขามีขวากเหล็กแหลมคม ปักเรียงรายอยู่เหนือพื้นเหล็ก ลุกแดงด้วยไฟมากมายนักหนา คราทีนั้นนายนิรยบาลมีมือถืออาวุธหอกดาบแหลนหลาวลุกแดงด้วยแสงไฟ ไล่ทิ่มแทงสัตว์นรกทั้งหลายให้ขึ้นไปบนภูเขาไฟแดงฉาน สัตว์นรกทั้งหลายตกใจกลัวนายนิรยบาล ก็พากันวิ่งไปบนยอดเขานรก ต่อจากนั้นก็มีลมกรดอันร้อนแรงคมกล้าพัดมาด้วยกำลังลมนรก ทำให้สัตว์พลัดตกลงมาจากยอดเขา ตกลงมาถูกขวากหนามนรกร้อนแรงซึ่งมีอยู่ในเบื้องล่าง เสียบร่างกายทะลุเลือดแดงฉาน เป็นการทรมานที่ดูน่าทุเรศยิ่งนัก บางตนตกลงมาถูกขวากเสียบข้างซ้ายทะลุข้างขวา เสียบข้างหน้าทะลุหลัง เสียบหัวทะลุกลางตัว ส่งเสียงร้องครวญครางด้วยความหวาดเสียวเจ็บปวดยิ่งนัก ถูกไหม้เผาทรมานอยู่อย่างนี้ ตลอดเวลาที่กรรมชั่วยังไม่สิ้น ก็ไม่มีวันจะได้หยุดหย่อนเลย

อายุ เกณฑ์อายุของสัตว์ในมหาตาปนนรกโลกนี้ มีจำนวนประมาณครึ่งอันตรกัป (เรื่องอันตรกัปนี้ จักมีอธิบายข้างหน้า)

บุรพกรรม เมื่อก่อนเป็นมนุษย์มีใจบาป หนาไปด้วยอกุศลมลทินโทษยิ่งกว่าพวกที่ตกนรกขุมที่ ๖ คือ ตาปนนรก เช่นประหารคน ประหารสัตว์ให้ตายเป็นหมู่มากๆ ไม่คำนึงถึงชีวิตเขาชีวิตท่าน ครั้นแตกกายทำลายขันธ์แล้ว ด้วยอำนาจอกุศลจึงนำตนให้มาตกอยู่ในนรกขุมนี้

๘. อเวจีนรก

มหานรกขุมสุดท้ายมีชื่อว่า อเวจีนรก ซึ่งแปลว่า นรกปราศจากคลื่น คือระหว่างเปลวไฟและความทุกข์ไม่มีว่างแม้สักนิดเดียวเลย ในนรกนั้นปราศจากการหยุดพัก บันดาลให้สัตว์นรกได้รับทุกขทรมานไม่มีสร่าง ไม่มีหยุด ฉะนั้น จึง

ชื่อว่า อเวจีนรก = นรกที่ปราศจากความบางเบาแห่งทุกข์

ความเป็นอยู่ นรกขุมนี้เป็นนรกขุมใหญ่กว่าบรรดานรกทั้งหลาย ดูน่ากลัว น่าสยดสยองยิ่งนัก แลเห็นเป็นราวกะว่าเมืองใหญ่ ล้อมรอบด้วยกำแพงเหล็กที่รุ่งโรจน์โชตนาการด้วยเปลวไฟ ภายในมีเปลวไฟร้อนระอุไหม้สัตว์นรกอยู่เนืองนิตย์ ทั้งกลางวันกลางคืนไม่มีว่างเว้นเลย สัตว์ที่ไปเกิดอยู่ในมหานรกอเวจีนี้ มีมากกว่าในนรกขุมอื่น แออัดยัดเยียดเบียดเสียดกันอยู่ และการเสวยทุกข์โทษในนรกขุมนี้ ก็แตกต่างกันไปหลายอิริยาบถหลายท่าหลายทาง เช่น ถ้าเคยยืนทำบาปไว้ก็ต้องมายืนทนทุกข์อยู่ เคยเดินทำบาปไว้ ก็ต้องมาเดินทนทุกข์อยู่ เคยนั่งเคยนอนทำบาปไว้ ก็ต้องมานั่งมานอนเสวยทุกข์อยู่ในมหานรกอเวจีนี้ รวมความว่า เคยทำบาปทำกรรมอะไรไว้ด้วยอาการอย่างไร ก็ต้องมาเสวยทุกข์อยู่ในนี้ด้วยลักษณาการเช่นนั้น

อายุ เกณฑ์อายุของสัตว์ที่เกิดในอเวจีนรกโลกนี้ มีประมาณหนึ่งอันตรกัป

บุรพกรรม เมื่อเป็นมนุษย์ได้ทำอนันตริยกรรม ซึ่งได้แก่กรรมอย่างหนักอย่างยิ่ง ๕ ประการ คือ

๑. ฆ่ามารดาของตัวให้ตายเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า

๒. ฆ่าบิดาของตัวให้ตายเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า

๓. ฆ่าพระอรหันต์ให้ตายเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า

๔. ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิต

๕. ทำสังฆเภท คือ ยุยงให้สงฆ์แตกกัน

ทำอนันตริยกรรม ๕ ประการนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ครั้นแตกกายทำลายขันธ์ จึงต้องมาเสวยทุกข์อยู่ในนรกขุมนี้ ยกตัวอย่างเช่น พระเทวทัตผู้ต้องอนันตริยกรรมครั้งพุทธกาล ซึ่งเรื่องของท่านปรากฏมีในพระธรรมบทคัมภีร์ดังต่อไปนี้

พระเทวทัต

พระเทวทัตนี้ เราท่านย่อมทราบกันดีว่า ท่านเป็นคู่เวรคู่อาฆาตกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้งมีชีวิตอยู่ทั้งๆ ที่บวชเป็นพระภิกษุในสำนักของพระพุทธองค์ ด้วยความหลงผิด จึงได้ก่อกรรมชั่วนานาประการถึงขั้นอนันตริยกรรม คือ กลิ้งหินลงมาจากยอดเขา หวังจะให้ทับสมเด็จพระผู้มี-พระภาคเจ้าให้สิ้นพระชนมชีพ แต่ด้วยพระพุทธานุภาพ พระองค์ก็หาสิ้นพระชนม์ไม่ เพียงแค่สะเก็ดหินมากระทบพระบาททำให้ห้อพระโลหิตเท่านั้น ที่เป็นเพียงแค่นี้ก็เพราะว่าพระวรกายขององค์พระพุทธเจ้าเป็น **อเภทกาย** คือ เป็นพระวรกายที่ใครจะทำร้ายให้แตกสลายไปไม่ได้ ถึงกระนั้นกรรมของพระเทวทัตก็ถึงขั้นอนันตริยกรรม นำให้มาเกิดในอเวจีมหานรกนี้ได้แล้ว ฉะนั้น พอท่านดับจิตตาย ก็ตรงดิ่งมาสถานที่นี่ เกิดเป็นกายสัตว์นรกอเวจีสูงยอดเยี่ยมได้ ๓๐๐ โยชน์ ยืนนิ่งไม่ไหวติงเสวยทุกข์อยู่ในห้องสี่เหลี่ยม ศีรษะทะลุเข้าไปในเพดานแค่หู ฝ่ายข้างเท้าก็จมลึกเข้าไปในพื้นเหล็กแค่ข้อเท้า มีหลาวเหล็กเท่าต้นตาลขนาดใหญ่ แทงจากข้างหลังทะลุข้างหน้า โดยที่ปลายเหล็กทั้งสองข้างติดอยู่ข้างฝา แล้วยังมีหลาวเหล็กอีกอันหนึ่ง แทงสีข้างขวาทะลุสีข้างซ้าย โดยที่ปลายหลาวทั้งสองข้างติดอยู่ที่ฝาเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีหลาวเหล็กอีกอันหนึ่ง เสียบตั้งแต่ศีรษะทะลุลงมากลางลำตัว โดยที่ปลายเหล็กข้างหนึ่งติดอยู่บนเพดาน อีกข้างหนึ่งจดพื้น พระเทวทัตถูกเหล็ก ๓ อัน ตรึงให้ยืนนิ่งไม่ไหวติงเช่นนี้ ก็เพราะท่านได้กระทำความผิดต่อพระพุทธองค์ผู้ไม่ทรงหวั่นไหวในโลกธรรมทั้งมวล ซึ่งนับเป็นความผิดขั้นอุกฤษฏ์ นอกจากจะถูกตรึงด้วยหลาวเหล็กดังกล่าวแล้ว ยังต้องถูกไฟนรกไหม้ทั้งๆ ที่ถูกตรึง

อยู่อย่างนั้นตลอดเวลา แม้จนขณะนี้ยังเสวยทุกข์โทษอยู่เช่นนั้น ณ อเวจีมหานรกเพราะอนันตริยกรรมนี้ใครทำเข้า ผู้นั้นย่อมเป็นนิยโตบุคคล เที่ยงแท้ที่จะต้องไปตกในมหานรกอเวจี

อนึ่ง เมื่อเป็นมนุษย์ได้เคยทำครุกรรม คือ กรรมหยาบช้า เช่น บุตรธิดาทุบตีประหารบิดามารดา แต่ท่านยังไม่ตาย ต่อมาภายหลังจึงตายด้วยโรคที่ถูกทุบตีนั้น เช่นนี้ก็จัดเป็นครุกรรมหรือมิฉะนั้น บุคคลที่ประหารทุบตีพระอรหันต์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ก็อาจนำให้ไปเกิดในอเวจีมหานรกนี้ได้ เพราะเป็นครุกรรม ยกตัวอย่าง เช่น นันทยักษ์ผู้มีจิตโมหันธ์ ล่วงอนันตริยกรรม แล้วไปเกิดในมหานรกอเวจี ปรากฏตามเรื่องดังต่อไปนี้

นันทยักษ์

นันทยักษ์ตนนี้ เพื่อนมีกระบองวิเศษเป็นอาวุธประจำตัว คืนหนึ่งเป็นวันเพ็ญเดือนหงายแจ่มกระจ่างฟ้า นันทยักษ์เหาะล่องลอยมาบนนภากาศพร้อมกับสหายตนหนึ่ง ขณะที่กำลังเดินทางมาโดยนภากาศเบื้องบนอย่างสำราญใจนั้น สายตาเหลือบลงมาข้างล่าง แลเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งกำลังนั่งนิ่งศีรษะมีรัศมีเป็นมันละเลื่อมรับกับแสงจันทร์วันเพ็ญ เพราะเพิ่งปลงผมใหม่ๆ นันทยักษ์เกิดความคิดวิตถารด้วยความคึกคะนองใจ ใคร่จะลองกระบองอันเรืองฤทธิ์ของตนให้เพื่อนชม แม้เพื่อนจะห้ามปรามก็ไม่เชื่อฟัง เหาะลอยละลิ่วลงมาพอได้ระดับ ได้ท่าถนัดดีแล้วก็หวดกระบองวิเศษลงไปบนศีรษะของพระภิกษุรูปนั้นสุดแรงเกิด ครานั้นด้วยอำนาจครุกรรมอันแรงกล้านันทยักษ์ก็ถูกธรณีสูบ ขาดใจตายลงไปเกิดในอเวจีมหานรกนี้ เพราะกรรมที่

ตนทำด้วยความคึกคะนองใจนั้นเป็นกรรมหนักมาก โดยที่ตนหาทราบไม่ว่าพระภิกษุรูปนั้น คือ **พระสารีบุตรมหาเถระ** องค์อัครสาวกผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐท่านกำลังเข้านิโรธสมาบัติ ซึ่งตามธรรมดา ท่านเป็นพระอรหันต์ ใครทำร้ายก็มีโทษหนักอยู่แล้ว ยิ่งท่านกำลังเข้านิโรธสมาบัติใครประทุษร้ายก็ยิ่งมีโทษหนักขึ้น แท้จริงพระอริยเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่นั้น แม้ใครจะฟันด้วยดาบจะแทงด้วยหอกด้วยหลาว หรือยิงด้วยปืนด้วยธนู และจะทำร้ายด้วยศาสตราวุธใดๆ ก็ดี สรีระอินทรีย์จะได้ทำลายแตกพังไปก็หามิได้ และจะได้รับความเจ็บปวดร่างกาย มาตรว่าเล็กน้อยเพียงเส้นโลมาก็หามิได้เลย แต่ถ้าใครประทุษร้ายในขณะนั้นย่อมมีโทษมาก ไม่ว่าผู้ทำร้ายจะเป็นคนหรือสัตว์ก็ตาม มีตัวอย่างเช่น กาพาลสัตว์เดียรัจฉาน ตามเรื่องที่ปรากฏมีในพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

กาพาล

ยังมีนางภิกษุณีรูปหนึ่งทรงคุณประเสริฐเป็นพระอรหันต์ขีณาสพ อยู่มาวันหนึ่งท่านหลีกเร้นออกจากหมู่เข้าไปในป่า เห็นต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งมีกิ่งก้านสาขาใบดกหนาร่มรื่นดี จึงเข้าไปนั่งเข้านิโรธสมาบัติภายใต้ต้นไม้นั้น ตามวิสัยของพระอริยเจ้าทั้งหลาย กาตัวหนึ่งบินมาเกาะอยู่ที่กิ่งไม้เบื้องบน แลลงมาข้างล่างเห็นภิกษุณีนั้นนั่งนิ่ง ก็เกิดความคิดสกปรกขึ้นมาว่า "เราจักแกล้งถ่ายอุจจาระรดศีรษะของคนคนนี้" แล้วพยายามถ่ายอุจจาระก้อนแล้วก้อนเล่าจนถูกศีรษะของท่านจนได้ พออุจจาระของกาถูกศีรษะ บังเอิญท่านออกจากนิโรธสมาบัติพอดี จึงแหงนขึ้นไปดูก็รู้ว่า "กาตัวนี้แกล้งถ่ายอุจจาระรดศีรษะ

เรา” คิดแล้วท่านก็ลุกขึ้นเดินจากไป พอท่านไปคล้อยหลังเท่านั้น กาโง่ตัวคิดวิตถาร ก็มีอันตกลงมาขาดใจตายไปเกิดในอเวจีมหานรกทันที! ที่กล่าวมานี้เพื่อแสดง ว่าบาปกรรมที่ทำแก่พระอรหันต์ผู้กำลังเข้านิโรธสมาบัตินั้น มีผลรุนแรงร้ายกาจเพียงไร

ลำดับนี้จะกล่าวถึงบุรพกรรมของสัตว์ในอเวจีมหานรกต่อไป ผู้ที่ประกอบกรรมทำชั่วร้ายอันเป็นครุกรรมคือกรรมที่หนัก ซึ่งได้แก่ ผู้ที่ลักขโมยหรือปล้นของสงฆ์ ของเจดีย์ ของพระพุทธ ทำลายโบสถ์วิหาร ศาลา กุฏิที่อยู่ของสงฆ์ ทุบตีผู้มีศีล ปู่ย่าตายาย พูดส่อเสียดยุยงให้สงฆ์วิวาทกัน บุกรุกที่นา ที่ไร่สวน ที่บ้านของผู้อื่นเอามาเป็นของตน ฆ่าผู้มีศีล ฆ่าสัตว์ใหญ่ ติเตียน ด่าว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตีด่าท่านผู้มีคุณ คือพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ เหล่านี้จัดเป็นครุกรรม โทษถึงตกนรกอเวจี แต่ว่าไม่เที่ยงแท้เหมือนอนันตริยกรรม

อนึ่ง ผู้ที่แสดงตนเป็นทายก เที่ยวเรี่ยไรบอกบุญหลอกเอาทรัพย์เขามาว่าจะทำกุศล แต่ไม่ทำ ไม่สร้าง กลับเอามาแบ่งปันกันเลี้ยงตน เลี้ยงบุตรภรรยา มีโลภเจตนาคิดแต่จะได้ บาปกรรมเหล่านี้ก็จัดเป็นครุกรรม นำให้มาเกิดในอเวจีมหานรกนี้ได้

อนึ่ง คนโฉดเขลาใจเบามีโทสะ ประพฤติตนเป็นโจรเป็นเสือ คอยปล้นทรัพย์ผู้อื่นเอามาเลี้ยงชีวิต ทำทุจริตผิดศีลธรรม เพราะใจชั่วช้าลามก เป็นคนรกโลก อย่างนี้ก็จัดเป็นครุกรรม ทำให้มาเกิดในอเวจีนี้เช่นเดียวกัน

นอกจากนั้น ยังมีกรรมอีกประเภทหนึ่ง คืออาจิณกรรมหรือบาปกรรมที่ทำอยู่เนืองนิตย์ก็อาจผลิตผลส่งให้คนทำลงมาเกิดในอเวจีมหานรกได้ เช่นอย่างไร? เช่นว่าประพฤติตนเป็นคนทำปาณาติบาต ฆ่าสัตว์อยู่เสมอทุกๆ วัน อทินนาทาน การลักทรัพย์ก็ลักเป็นอาชีพ ลักขโมยเขาอยู่แทบทุกวัน กาเมสุมิจฉาจาร ทำผิดประเวณีร่วมเมียผัวผู้อื่นก็ทำอยู่เป็นนิตย์ มุสาวาท

มีสันดานเป็นคนโกหกมุสาหลอกลวงไม่ว่างเว้น ทำเป็นอาจิณกรรมอยู่เสมออย่างนี้ พอแตกกายทำลายขันธ์ กรรมชั่วเหล่านี้ก็บันดาลให้มาบังเกิดทนทุกขเวทนาอยู่ในอเวจีมหานรกนี้ จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

มหานรกทั้ง ๘ ขุมที่กล่าวมานี้ เป็นสถานที่ซึ่งมีสภาพเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ เป็นประเทศที่ร้อนระอุ เต็มไปด้วยไฟนรกอยู่เนืองนิตย์ทุกขุม ก็แลความร้อนแรงร้ายกาจของไฟในมหานรกนั้น จะหาความร้อนแรงอันใดในมนุษยโลกมาเทียบเท่าเป็นไม่มีเลย พึงอนุมานดูความร้อนของไฟนรกตามเรื่องที่ปรากฏมีในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

ไฟในมหานรก

ยังมีบุรุษวัยฉกรรจ์คนหนึ่ง เพื่อนเป็นคนใจบาปหยาบช้า สำเร็จกิจเลี้ยงชีพด้วยปาณาติบาตกรรม เป็นพรานไพรท่องเที่ยวไปในอรัญราวป่าล่าเนื้อล่าสุกรเป็นกิจวัตรไม่มีขาด อยู่มาวันหนึ่งเพื่อนเข้าไปในป่าล่าสัตว์ได้ ก็จัดการย่างด้วยถ่านเพลิง กินจนอิ่มหนำสำราญแล้วเที่ยวล่าสัตว์ต่อไป เกิดกระหายน้ำขึ้นมา จึงแวะเข้าไปที่วัดป่าแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระภิกษุผู้เป็นเจ้าฝ่ายอรัญวาสี แลเห็นหม้อน้ำตั้งอยู่ อารามที่กำลังหิวกระหาย จึงตรงรี่เข้าไปหมายใจจะได้ดื่มน้ำให้เต็มอิ่ม ครั้นเปิดหม้อขึ้นมาหาเห็นน้ำไม่ ก็โทมนัสขัดเคืองใจเป็นยิ่งนัก

"เว้ย...เฮ้ย พระสมณะหัวโล้น" พรานไพรตะโกนออกมาด้วยความขัดเคือง "ใครอยู่ที่นี่ ช่างเป็นคนถ่อยขี้เกียจเสียเต็มประดา กินข้าวปลาของชาวบ้านแล้วก็นอนหลับสบายใจ น้ำท่าในตุ่มแม้แต่พอเปียกชุ่มมือ ก็ไม่มีปัญญาจะหาใส่ไว้

ช่างกระไรจึงเป็นคนชั่วชาติถึงปานนี้" เขาบ่นพึมพำในตอนท้ายด้วยความไม่พอใจ

พระมหาเถระผู้เป็นเจ้าของถิ่น ได้ยินเสียงพรานไพรมากล่าวคำผรุสวาทยกโทษเช่นนั้น ก็ให้แปลกใจเป็นกำลังว่าเราตักน้ำไว้เต็มบริบูรณ์ทีเดียว เหตุไฉนจึงไม่มีน้ำเล่า พระผู้เป็นเจ้าจึงออกไปเปิดหม้อน้ำดู ก็เห็นน้ำยังเต็มหม้อเป็นปกติ จึงชี้มือพลางกล่าวว่า

"นี่ไงเล่าน้ำ เชิญท่านตักดื่มเอาเองตามใจเถิด"

"น้ำท่าที่ไหนกัน" บุรุษนั้นตอบสวนคำทันควัน "ตัวเป็นสมณะ ไยจึงมาประพฤติตนเป็นคนโกหกซึ่งๆ หน้าเสียเช่นนี้ก็เป็นได้" เขากล่าวต่อไปเพราะตนมองไม่เห็นน้ำจริงๆ

พระผู้เป็นเจ้าได้ฟังดังนั้น ก็ทราบได้ทันทีว่าเป็นอกุศลกรรมนิยม เป็นตัวการดลบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น จึงยืนสงเคราะห์คอยตักน้ำส่งให้บุรุษนั้นดื่มจนเต็มอิ่มถึง ๓๒ จอก พอดื่มน้ำอิ่มแล้วบุรุษพรานป่าก็หายโทสะได้สติคิดว่า "หม้อน้ำเต็มบริบูรณ์ด้วยน้ำอันเยือกเย็น แต่ด้วยอกุศลกรรมของเราหนา จึงปรากฏแก่สายตาเราดุจไม่มี อำนาจอกุศลกรรมนี้ให้โทษเห็นประจักษ์แต่โลกนี้สิยังให้ผลเห็นปานนี้ ต่อไปในอนาคตโลกหน้าจะให้ผลเป็นประการใด" คิดได้ดังนี้ก็ให้รู้สึกสังเวชทุเรศตัวเอง จึงทิ้งธนูหน้าไม้เสีย แล้วขอบรรพชาเป็นสามเณรในพระบวรพุทธศาสนาตั้งแต่บัดนั้น

เมื่อบวชแล้วสามเณรก็อุตสาห์ตั้งใจบำเพ็ญธรรมปฏิบัติกรรมฐาน ในขณะที่ทำกรรมฐานอยู่นั้น บรรดาเนื้อสุกรและสัตว์ต่างๆ ที่ตนเคยฆ่าก็มาปรากฏในห้วงนึกให้ระลึกถึงอกุศลกรรมที่ตนทำไว้แต่ก่อนทุกแห่ง จิตก็เดือดร้อนดิ้นรนกระวนกระวาย มิอาจจะดำเนินตามพระกรรมฐานได้ ครั้นเจริญพระกรรมฐานไม่ได้ก็เสียใจ ใคร่จะสึกโดยนึกว่าตนเป็นคนหมดบุญวาสนาเสียแล้ว จึงเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์นมัสการแล้วบอกความ

พระมหาเถระจึงว่า "ดูกรสามเณร! ท่านจะสึกเราก็ไม่ว่า แต่ก่อนจะสึก ท่านจงทำความสะอาดถากถางที่บริเวณเหล่านี้ให้เรียบร้อยเสียก่อน"

สามเณรก็รับคำพระอุปัชฌาย์ออกมาปัดกวาด เห็นสถานที่ใดเกะกะด้วยกิ่งไม้ก็ตัดด้วยมีดพร้า มิช้าก็เอามาสุมเป็นกองใหญ่ ทำอย่างรวดเร็วเพราะตนเป็นคนทรงพลัง ด้วยเคยเป็นพรานป่ามาก่อน เสร็จแล้วก็กลับมากราบเรียนพระเถรเจ้า

"เกล้ากระผมปัดกวาดจัดการเสร็จเรียบร้อยแล้วขอรับ" สามเณรประนมมือกล่าวด้วยคารวะเป็นอย่างยิ่ง

"ก็แล้วกองกิ่งไม้โน่นเล่า เสร็จแล้วหรือยัง?" พระเถรเจ้ากล่าวพลางชี้มือถาม

"กิ่งไม้เหล่านั้นยังสดอยู่ เกล้ากระผมคิดว่าจะทิ้งไว้ก่อน" สามเณรตอบ

"ทิ้งไว้อย่างนั้นจะดีหรือ? เจ้าจงเอาไฟจุดเผาเสียก่อนดีกว่า" พระเถระสั่งต่อไป

ด้วยความเคารพในพระเถระ เจ้าสามเณรไม่ทันนึกถึงสิ่งใด รีบมาที่กองกิ่งไม้พยายามจุดไฟจนแล้วจนรอดเพลิงก็หาติดไม่ ก็จะติดได้อย่างไรเล่า เพราะว่ากิ่งไม้เหล่านั้นมันเป็นกิ่งไม้สดๆ ทั้งสิ้น พอหมดปัญญาเข้า เจ้าสามเณรก็ได้แต่นั่งกอดเข่าเหนื่อยหอบทอดถอนใจอยู่ข้างกองกิ่งไม้นั้น

"ทำไมจึงไม่เผาเสียเล่า เจ้าสามเณร นั่งคิดอะไรอยู่รึ?" เสียงพระเถระซึ่งมายืนข้างหลังตั้งแต่เมื่อไรไม่รู้ถามขึ้น สามเณรตกใจจึงกราบเรียนว่า

"มันจุดไม่ติดขอรับ ไม้ยังสดอยู่"

"ถ้าอย่างนั้น จงหลีกไป เราจะจัดการเอง"

กล่าวแล้ว พระเถรเจ้าก็บันดาลให้แผ่นปฐพีแยกออกเป็นสองภาค ด้วยกำลังแห่งฤทธิ์อรหันต์ แล้วพระผู้เป็นเจ้าจึงยื่นหัตถ์ลงไปหยิบเอาไฟในอเวจีมหานรก

ขึ้นมาหน่อยหนึ่ง ประมาณเท่าแสงหิ่งห้อย แล้วทิ้งลงไปบนกองไม้สดนั้น เพลิงก็ติดรุ่งโรจน์โชตนาการเปรียบปานไม้แห้ง บัดเดี๋ยวใจกองไม้สดนั้นก็ไหม้ยับยุบลงสิ้นถ่านสิ้นขี้เถ้า พระเถรเจ้าครั้นสำแดงสภาพของอเวจีมหานรกพร้อมกับอำนาจไฟอันร้อนแรงในนรกให้สามเณรได้เห็นประจักษ์ตาเช่นนี้แล้ว จึงให้โอวาทว่า

"ถ้าท่านจะสึกออกไปจากพระศาสนา ท่านตายไปแล้ว ก็จะต้องลงไปทนทุกขเวทนาในอเวจีมหานรกนี้ เพราะบาปกรรมท่านทำไว้มิใช่น้อย แต่ถ้าอุตส่าห์ยึดเอาพระศาสนาเป็นที่พึ่ง บำเพ็ญธรรมไปจนถึงมรรคผลบังเกิดขึ้นนั่นแหละจึงยกตนขึ้นจากนรกได้ เพราะมรรคผลเป็นเครื่องปิดประตูแห่งอบาย ท่านเห็นอเวจีมหานรกประจักษ์แก่ตาตนเองวันนี้แล้ว ยังสมัครใจจะไปนรกหรือว่าจะคิดหนีก็จงคิดดูให้ดีเถิด"

สามเณรเกิดอัศจรรย์ใจ ตั้งแต่พระเถรเจ้าทำปาฏิหาริย์แหวกพื้นปฐพีให้แลเห็นอเวจีมหานรกแล้ว ครั้นมาถูกพระมหาเถรเจ้าพยากรณ์ตนว่าจะต้องไปอยู่ในอเวจีเช่นนี้ ก็เกิดความกลัวยิ่งนัก มีจิตกัมปนาทหวาดหวั่นนิรยภัยเป็นกำลัง จึงละล่ำละลักถามว่า

"ถ้าเกล้ากระผมไม่สึกแล้ว จะพ้นจากนรกได้หรือขอรับ ?"

พระเถรเจ้าจึงตอบอย่างตรงไปตรงมาว่า

"ก็ไม่แน่ แต่ว่าพระพุทธศาสนานี้เป็นนิยยานิกธรรม สามารถนำสัตว์ให้พ้นจากกองทุกข์ กองภัย หรือกองไฟนรกได้ ถ้าท่านมีเพียรศรัทธา หมั่นปฏิบัติบำเพ็ญธรรมจนมรรคผลบังเกิด แม้ไม่มาก เพียงแต่ข้ามโคตรภูญาณให้มรรคผลขั้นแรกบังเกิด อย่างนี้ก็เป็นอันว่าท่านไม่ต้องไปเกิดในนรกในอบายภูมิแล้ว แต่ถ้าท่านเกียจคร้านเต็มไปด้วยความประมาทมัวเมาในชีวิตไม่คิดถึงภัยในนรกข้างหน้า เป็นประดุจคนตาบอดมองไม่เห็นทาง ใช้ชีวิตให้เป็นไปตาม

ยถากรรมอย่างนี้ ถึงจะบวชไม่สึกไปจนตาย ก็หาพ้นจากนรกไม่"

ตั้งแต่วันนั้นมา เจ้าสามเณรก็อุตส่าห์พยายามปฏิบัติธรรมอย่างไม่คิดชีวิต เพราะอเวจีมหานรกมาคอยเตือนจิตให้หวาดกลัวอยู่เสมอ ในที่สุดก็ได้บรรลุตติยมรรค เป็นพระอนาคามีอริยบุคคลในพระบวรพุทธศาสนา เป็นอันพ้นจากมรรคาแดนนรกไปได้ ด้วยประการฉะนี้

ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย ไฟในมหานรกทั้งหลายนั้นร้อนแรงยิ่งนัก เพียงแต่ประมาณเท่าแสงหิ่งห้อยที่พระเถรเจ้าหยิบเอามา ก็สามารถที่จะเผาผลาญกองไม้สดกองใหญ่ให้ไหม้ยับยุบลงเพียงพริบตา สัตว์นรกที่ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ตลอดเวลานาน จะได้รับความร้อนรนเพียงไหน ก็จงพิจารณาดูเถิด

อุสสุทนรก

บรรดามหานรกทั้ง ๘ นั้น หาใช่อยู่ในพื้นที่เดียวกันไม่ ความจริงอยู่ไกลกันมาก จะเรียกว่าขุมหนึ่งๆ เป็นโลกหนึ่งๆ ก็ได้ นรกแต่ละขุมนอกจากจะมีขุมที่ใหญ่ที่สุดดังที่ว่ามาแล้วยังมีขุมเล็กรองลงมาเป็นบริวารล้อมรอบอีก ๔ ทิศ ทิศละ ๔ ขุม รวมทั้งหมดจึงเป็น ๑๖ ขุมด้วยกัน นรกขุมเล็กทั้ง ๑๖ ขุมนี้เรียกว่า อุสสุทนรก เป็นขุมนรกบริวารล้อมรอบนรกขุมใหญ่ อุสสุทนรกนี้ มีอยู่ทั้งหมดด้วยกัน ๑๒๘ ขุม คือ

๑. ล้อมรอบสัญชีวมหานรก	๑๖	ขุม
๒. ,, กาฬสุตตมหานรก	๑๖	,,
๓. ,, สังฆาฏมหานรก	๑๖	,,
๔. ,, โรรุวมหานรก	๑๖	,,

๕.	ล้อมรอบมหาโรรุวมหานรก		๑๖	ขุม
๖.	,,	ตาปนมหานรก	๑๖	,,
๗.	,,	มหาตาปนมหานรก	๑๖	,,
๘.	,,	อเวจีมหานรก	๑๖	,,
		รวมเป็นอุสสุทนรก	๑๒๘	ขุม

ในที่นี้จักขอกล่าวอุสสุทนรกเพียง ๔ ขุม ซึ่งล้อมรอบเป็นบริวารของมหานรกที่ ๑ คือ สัญชีวนรกเท่านั้น เพราะว่า อุสสุทนรกที่เหลือในทิศอื่นก็ดี และที่ล้อมรอบเป็นบริวารในมหานรกอื่นก็ดี ก็มีชื่อเหมือนกัน จะต่างกันก็แต่เพียงโทษหนักเบาตามชั้นของมหานรกทั้งหลายเท่านั้น

๑. คูถนรก

ครั้นสัตว์นรกพ้นโทษทุกข์จากมหานรกขุมใหญ่แล้ว หากกรรมยังไม่สิ้นก็เคลื่อนออกไปอยู่ในนรกบริวารที่ใกล้ชิดมหานรกอันดับที่ ๑ คือ คูถนรก ในคูถนรกนี้เต็มไปด้วยหมู่หนอนทั้งหลายเป็นอันมาก ซึ่งแต่ละตัวมีปากแหลมดังเข็ม ทั้งตัวก็อ้วนพีใหญ่โตเท่าช้างสาร แลดูน่าเกลียดน่ากลัวยิ่งนัก เมื่อสัตว์นรกทั้งหลายมีโอกาสออกไปจากนรกขุมใหญ่แล้วก็ดีใจยิ่งนัก แต่ไม่ช้าก็ถูกนายนิรยบาลต้อนให้ลงไปในคูถนรก เมื่อตกลงไป หมู่หนอนนรกทั้งหลายก็แสดงอาการดีเนื้อดีใจเข้าล้อมกายสัตว์นรกนั้น แล้วพากันกัดเนื้อกินอย่างเอร็ดอร่อยจนเหลือแต่กระดูก เมื่อเหลือแต่กระดูก ก็พากันแทะกินกระดูกต่อไปให้ได้รับทุกข์ทรมานหนักยิ่งขึ้น หนอนนรกบางตัวที่ยังเล็กพอเข้าไปในกายสัตว์นรกอันใหญ่โตได้ ก็พากันไต่เข้าไปในปากแล้วก็กัดกินไส้น้อยไส้ใหญ่ ตับ ปอด แล้วก็ลอดออกมาทางทวารเบื้องล่าง กัดกินอวัยวะภายใน เสร็จแล้วก็ออกมาทางปาก ทำไมสัตว์นรกเหล่านั้นจึงปล่อยให้หนอนนรกทำร้ายเอาเช่นนี้

ไฉนจึงไม่ต่อสู้? จะสู้ได้อย่างไรเล่า เพราะว่าหนอนเหล่านั้นไม่ใช่หนอนธรรมดา แต่มันเป็นหนอนเวรหนอนกรรมเป็นหนอนนรก เกิดขึ้นด้วยอำนาจอกุศลกรรมของสัตว์นรกเหล่านั้นเอง

๒. กุกกุฬนรก

ต่อจากคูถนรกก็ถึงอุสสทนรกที่ ๒ ซึ่งมีชื่อว่า กุกกุฬนรก นรกขุมนี้มีเถ้าถ่านซึ่งรุ่มร้อน สำหรับเผาสัตว์นรกทั้งหลายให้ได้รับทุกขเวทนากล้าแข็ง เมื่อสัตว์นรกทั้งหลายพ้นโทษจากคูถนรกแล้ว หากกรรมยังไม่สิ้น ก็จะต้องมาตกนรกขุมนี้ ถูกเถ้ารึงอันร้อนแรงเผาสรีระร่างกายให้ไหม้ยับย่อยละเอียดเป็นจุรณไป กรรมยังไม่สิ้นตราบใด ก็ต้องทนรับทุกข์ไปตราบนั้น ตามผลกรรมชั่วที่ตนได้กระทำมา

๓. อสิปัตตนรก

พอพ้นกำแพงของกุกกุฬนรก ก็มาถึงอุสสุทนรกขุมที่ ๓ ซึ่งมีชื่อว่า อสิปัตตนรก นรกขุมนี้มีไม้มะม่วงใหญ่ใบดกครึ้มหลายต้น ดูประหนึ่งสวนอุทยาน ครั้นสัตว์นรกทั้งหลายหลุดจากกุกกุฬนรกมาได้ พอมาถึงขุมนี้ต่างก็ดีเนื้อดีใจ จึงชวนกันว่า

"เราทั้งหลายพากันเข้าไปอาศัยในสวนมะม่วงนั้นเถิด คงจะสุขกายสบายใจเสียที เพราะได้รับความทุกข์ยากมานานนักหนา"

สัตว์นรกทั้งหลายชักชวนกันด้วยภาษานรกว่าดังนี้แล้ว ก็พากันเข้าไปนั่งนอนใต้ต้นมะม่วงนั้นทันใดพอเข้าไปนั่งนอนยังไม่ทันได้รับความสบายดังที่หวังไว้ ก็มีอันให้เป็นไปด้วยแรงอกุศลดลบันดาลให้มีลมกรรมพัดมา ใบมะม่วงดกครึ้ม

หนาก็กลายเป็นหอกเป็นดาบอันคมกล้าหลุดร่วงลงมาถูกกายาแห่งสัตว์นรกเหล่านั้น ทำให้เป็นแผลเหวอะหวะ บางทีก็ขาดเป็นท่อน ถูกแขน แขนก็ขาด ถูกขา ขาก็ขาด เมื่อเป็นเช่นนี้ สัตว์นรกจึงพากันวิ่งหนีออกจากที่นั่นโดยเร็ว ในขณะนั้นก็ปรากฏมีกำแพงเหล็ก มีเปลวไฟลุกแดงโร่ ชำแรกปฐพีผุดขึ้นมาขวางหน้าไว้ สัตว์นรกทั้งหลายผู้มีบาดแผลเต็มไปทั่วทั้งร่าง เลือดแดงฉานวิ่งวนไปมา คราทีนั้นยังมีสุนัขนรกทั้งหลายมีร่างกายใหญ่โตเท่าช้างสาร วิ่งมาขบกัดกินเลือดเนื้อจนเหลือแต่กระดูก นอกจากนั้นแล้วยังมีแร้งนรกมีปากเป็นเหล็กตัวโตใหญ่เท่าเกวียนเท่ารถ พากันมาเยื้อแย่งจิกทึ้งเนื้อกินเป็นอาหาร กรรมยังไม่สิ้นตราบใดก็จำต้องเสวยทุกขเวทนาอยู่ในอสิปัตตนรกตราบนั้น

๔. เวตรณีนรก

ถัดจากอสิปัตตนรกนั้นไป ก็มาถึงอุสสุทนรกอันดับที่ ๔ ซึ่งมีชื่อว่าเวตรณีนรก ณ สถานที่นี่เต็มไปด้วยน้ำเค็มตั้งอยู่ชั่วกัป มีเครือหวายหนามเหล็กล้อมอยู่โดยรอบเป็นขอบขัณฑ์ ในท่ามกลางนั้น ปรากฏเป็นปทุมชาติทำให้สัตว์นรกทั้งหลายเข้าใจว่าเป็นแม่น้ำอันเย็นสนิท พอตนพ้นจากอสิปัตตนรกมาถึงที่นี่ เห็นแม่น้ำเข้าก็ดีเนื้อดีใจ หวังจะอาบดื่มกินให้สบาย วิ่งมาโดยเร็ว พอมาถึงก็รีบกระโจนลงไป เครือหวายเหล็กซึ่งคมเหมือนหอกเหมือนดาบก็บาดร่างกายให้เป็นแผลในน้ำเค็ม เขาทั้งหลายย่อมประสบทุกขเวทนาทั้งเจ็บทั้งแสบ แล้วก็ให้มีอันเป็นเกิดเปลวไฟลุกไหม้เผาทั้ง ๆ ที่อยู่ในแม่น้ำ ไฟไหม้ศีรษะร่างกายของเขาให้ดำไหม้เกรียมเหมือนกับไหม้ต้นไม้ในป่า ทำให้ร่างกายห้อยระย้าบนเครือหนามหวาย ร้องดิ้นกระวนกระวายในไม่ช้าก็ตกลงไปต้องดอกบัวหลวงอันมีกลีบคมเป็นกรด ซึ่งตั้งอยู่กลางน้ำเค็ม มีเปลวไฟติดอยู่ตลอดเวลา ใบบัวเหล็กแดงอันคมนั้นก็บาดร่างกายให้ขาดวิ่น ทำให้

เจ็บแสบทั้งเนื้อทั้งตัวแสนสาหัส ดิ้นทุรนทุรายเช่นปลาถูกทุบหัวฉะนั้น บัดเดี๋ยวใจก็พลันตกจากกลีบบัวนรกลงไป เขาจึงมาคำนึงในใจว่า

"มากูจะดำลงไปในน้ำนี้เถิด ชะรอยจะพบน้ำเย็นในภายใต้โพ้นบ้างกระมัง"

สัตว์เวตรณีนรกนั้น ครั้นคิดเห็นเป็นดีงามเช่นนั้นแล้วจึงกลั้นใจดำลงไป ก็ต้องถูกคมมีดคมดาบอันหงายอยู่ภายใต้พื้นน้ำบาดเอา ทำให้ร่างกายเขาเหวอะแหว่งหนักเข้าไปอีก ต้องร้องสะดุ้งหวาดเสียวด้วยความเจ็บอย่างแสนสาหัส

บางพวกพอวิ่งมาถึงแม่น้ำเค็มนั้น เห็นเพื่อนกันกำลังเสวยทุกข์อยู่ ใจก็สยดสยองไม่กล้าลงไป ยืนออกันเป็นหมู่อยู่บนขอบนรก นายนิรยบาลทั้งหลายจึงบังคับขับไสไล่กระหน่ำตีด้วยค้อนเหล็กให้ลงไป ก็ต้องวิ่งหนีจนล้มลุกคลุกคลาน เมื่อล้มแล้วตั้งใจจะรีบลุก ด้วยเกรงภัยจากนายนิรยบาลผู้ตามติดมาข้างหลัง มือทั้งสองข้างก็กลับจมลงไปในแผ่นเหล็กลุกขึ้นไม่ได้ นายนิรยบาลก็คุกคามเอาว่า

"สูทั้งหลายจงลุกขึ้น ... สูมึงทั้งหลาย จงพากันไปลงแม่น้ำเดี๋ยวนี้"

ประกาศิตเป็นคำสั่งดังนี้แล้ว นายนิรยบาลผู้มีอำนาจใหญ่ในขุมนรก ก็เอาค้อนตีประเคนลงบนศีรษะซ้ำแล้วซ้ำอีก สัตว์นรกทั้งหลายทนไม่ได้ก็ต้องลุกขึ้นมือทั้งสองข้างก็ขาดติดอยู่กับแผ่นเหล็กนั่นเอง ครั้นลงไปในแม่น้ำก็ต้องถูกใบบัวเหล็กคมเป็นกรดบาดร่างกายขาดเป็นแผลใหญ่แผลน้อยว่ายไปว่ายมา น้ำเค็มแทรกเข้าไปในแผล ก็เจ็บแสบเสวยทุกขเวทนาร้องไห้ครวญครางแลดูน่าสงสารยิ่งนัก

เท่านี้ยังไม่พอ ยังต้องถูกนายนิรยบาล ซึ่งมีมือถือหอกแหลนหลาว เงือดเงื้อขึ้นแล้วก็จ้วงแทงเอาๆ เช่นบุรุษในมนุษยโลกแทงปลาในน้ำด้วยฉมวกก็

ปานกัน ครั้นแล้วนายนิรยบาลก็เอาเบ็ดนรกเกี่ยวลากขึ้นมา บังคับให้นอนหงายเหนือแผ่นเหล็กแดง แล้วเอาหลาวเหล็กงัดปากให้อ้าขึ้นแล้วจึงเอาก้อนเหล็กซึ่งกำลังลุกแดงโพลงยัดใส่เข้าไปในปาก พอถึงปากๆ ก็ไหม้ ตกมาถึงคอๆ ก็ไหม้ พ้อถึงท้องก็ไหม้ไส้ใหญ่ให้ทะลักทลายออกมา สัตว์นรกเหล่านั้นทำอกุศลกรรมอะไรไว้ ไฉนจึงต้องมาทนทุกขเวทนาเห็นปานนี้?

ที่ต้องมาเสวยทุกขเวทนาเช่นนี้ ก็เพราะในชาติก่อนตนเคยเผาสัตว์ทั้งเป็นให้ถึงแก่สิ้นชีวิต กรรมเลยผลิตผลให้มารับทุกข์โทษในนรกนี้ ต้องเสวยเวทนาแสนสาหัส

อีกประการหนึ่ง ในชาติก่อนเคยเป็นพระภิกษุสามเณรไม่สำรวมระวังไม่รักษาศีลให้บริสุทธิ์ตามพระพุทธบัญญัติสิกขาบท รู้ตัวว่าล่วงละเมิดศีลแล้วก็ไม่ทำคืนอาบัติ ไม่ทำตนให้บริสุทธิ์แล้วยังขืนบริโภคก้อนข้าวของชาวบ้านอยู่ ครั้นดับขันธ์ถึงแก่มรณภาพแล้ว เจ้ากูเหล่านั้นก็ต้องมากินก้อนเหล็กแดงในนรกขุมนี้เหมือนกัน

ครั้นนายนิรยบาลเห็นสัตว์นรกกินก้อนเหล็กแดงร้องไห้ครวญครางเสวยทุกขเวทนาอยู่อย่างนั้น ก็คล้ายมีใจสงสารร้องถามไปว่า "ท่านอยากจะกินอะไร?" สัตว์นรกจึงตอบว่า "ข้าพเจ้าอยากกินน้ำ" นายนิรยบาลก็เอาน้ำทองแดงมากรอกลงในปาก พอน้ำถึงปากๆ ก็พังแตกทลาย น้ำถึงคอถึงท้อง คอและท้องก็พังพินาศ พอตกถึงลำไส้ใหญ่น้อยก็ขาดกระจุยกระจายเรี่ยรายออกมา ถามว่า ไฉนจึงเป็นอย่างนี้?

เมื่อชาติก่อนเป็นคนดื่มสุราเมรัย มีจิตใจประมาทในการกุศล ครั้นทำลายขันธ์สิ้นชนม์แล้ว จึงต้องมารับทุกข์โทษในนรกขุมนี้ ถูกนายนิรยบาลเอาน้ำทองแดงใส่ปากให้เสวยทุกข์ลำบากสิ้นกาลช้านาน กรรมยังไม่สิ้นตราบใดก็ต้องทนทุกข์ไปตราบนั้น

อุสสุทนรกทั้ง ๔ ขุมที่กล่าวมานี่ คือ

๑. คูถนรก

๒. กุกกุฬนรก

๓. อสิปัตตนรก

๔. เวตรณีนรก

อุสสุทนรกทั้งหมดนี้ ตั้งอยู่เรียงลำดับกันไปในทิศบูรพาเบื้องหน้าของสัญชีวนรก แม้ในทิศอื่นอีก ๓ คือ ทิศหลัง ทิศเบื้องขวาและทิศเบื้องซ้าย ก็มีอุสสุทนรกทั้ง ๔ นี้ ตั้งเป็นลำดับไปเช่นเดียวกัน รวมอุสสุทนรกทั้ง ๔ ทิศ ที่ล้อมรอบสัญชีวมหานรก จึงเป็น ๑๖ ขุมพอดี มหานรกมี ๘ ขุม แต่ละขุม มีอุสสุทนรกนี้ล้อมเป็นบริวารขุมละ ๑๖ จึงรวมเป็น ๑๒๘ ขุมพอดี อันที่จริงความข้อนี้ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น แต่เพื่อให้เข้าใจและจำได้ง่ายจึงได้นำมากล่าวย้ำไว้ในที่นี่อีกครั้งหนึ่ง

ยมโลกนรก

สัตว์นรกทั้งหลาย ครั้นเสวยกรรมในอุสสุทนรกที่กล่าวมานี่แล้ว หากกรรมยังไม่สิ้น ก็ต้องไปเสวยกรรมในนรกอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ในสถานที่ต่อจากอุสสุทนรกไป นรกประเภทที่ว่านี้มีชื่อว่า ยมโลกนรก แม้เหล่ามนุษย์สัตว์โลกทั้งหลายที่ทำกรรมชั่วบาปหยาบช้าไว้พอดีพอร้าย ไม่ถึงขั้นที่จะต้องไปตกในมหานรกหรืออุสสุทนรก ก็ต้องมาตกอยู่ในยกโลกนี้ เสวยทุกขเวทนาไปจนกว่าจะสิ้นกรรม

ยมโลกนรกนี้ล้อมรอบเป็นนรกบริวารชั้นนอกของมหานรกทั้ง ๘ มหานรก

ขุมหนึ่งๆ มียมโลกนรกล้อมเป็นบริวารอยู่ทิศหน้า ๑๐ ขุม ทิศหลัง ๑๐ ขุม ทิศซ้าย ๑๐ ขุม ทิศขวา ๑๐ ขุม รวมทั้ง ๔ ทิศ ก็เป็น ๔๐ ขุม จึงเป็นอันว่า ยมโลกนรกนี้มีอยู่ทั้งหมดด้วยกัน ๓๒๐ ขุม คือ

๑.	ล้อมรอบสัญชีวมหานรก		๔๐	ขุม
๒.	,,	กาฬสุตตมหานรก	๔๐	,,
๓.	,,	สังฆาฏมหานรก	๔๐	,,
๔.	,,	โรรุวมหานรก	๔๐	,,
๕.	,,	มหาโรรุวมหานรก	๔๐	,,
๖.	,,	ตาปนมหานรก	๔๐	,,
๗.	,,	มหาตาปนมหานรก	๔๐	,,
๘.	,,	อเวจีมหานรก	๔๐	,,
		รวมเป็นยมโลกนรก	๓๒๐	ขุะ

ในที่นี้ จักขอกล่าวแต่เพียงยมโลกนรกที่ตั้งอยู่ล้อมรอบสัญชีวมหานรก เพียงทิศเดียว ซึ่งมี ๑๐ ขุมเท่านั้น เพราะว่ายมโลกทิศอื่นๆ ก็ดี และยมโลกนรกที่ล้อมเป็นบริวารในมหานรกอื่นๆ ก็ดี ก็มีชื่อและมีการเสวยทุกข์โทษเหมือนกัน จะแตกต่างกันอยู่บ้างก็เพียงแต่ว่า มีการเสวยทุกข์โทษหนักเบาตามชั้นของมหานรกนั้นๆ เท่านั้น เมื่อทราบและเข้าใจได้เพียง ๑๐ ขุมในทิศเดียว ก็เป็นอันทราบยมโลกในทิศอื่นและในชั้นอื่นทั้งหมด เพราะมีชื่อและลักษณะเหมือนๆ กันกับยมโลกทั้ง ๑๐ ขุมตามที่จะกล่าวต่อไปนี้

๑. โลหกุมภีนรก

ยมโลกนรกขุมที่ ๑ มีชื่อว่า โลหกุมภี ในนรกขุมนี้มีหม้อเหล็กขนาดใหญ่เท่าภูเขา ซึ่งเต็มไปด้วยน้ำแสบน้ำร้อนเดือดพล่านอยู่ตลอดเวลา ตั้งอยู่บน

เตาไฟใหญ่ นายนิรยบาลร่างกายใหญ่โตจับสัตว์นรกทั้งหลายที่ข้อเท้าเอาหัวคว่ำลงแล้วหย่อนทิ้งลงไปในหม้อเหล็กนรกนั้นสัตว์นรกทั้งหลายโดนลงโทษเช่นนี้ก็ได้รับทุกข์ทั้งแสบทั้งร้อน เสวยทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส ถูกต้มเคี่ยวอยู่ในหม้อเหล็กนรก จนกว่าจะสิ้นกรรมชั่วที่ตนกระทำมา คือ เมื่อชาติก่อนตอนที่ยังเป็นมนุษย์ เคยทำกรรมชั่วจับเอาสัตว์เป็นๆ มาใส่ในหม้อร้อนให้ตาย แล้วเอามากินเป็นอาหาร หรือมิฉะนั้นก็ทำชั่วหยาบอื่นๆ ควรจะเสวยทุกข์ในมหานรกแล้ว แต่ภายหลังกลับสำนึกตนพยายามประกอบการกุศล บาปกรรมที่ติดอยู่ในจิตใจค่อยคลายลง จึงต้องมาได้รับทุกข์โทษเพียงมาเกิดในโลหกุมภีนรกนี้ มีตัวอย่างเช่น พระเจ้าอชาตศัตรูผู้ทำปิตุฆาตกรรมแต่ปางบรรพ์

อชาตศัตรูราชา

เราท่านทั้งหลาย บรรดาที่เคารพนับถือพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนี้ย่อมจะทราบได้เป็นอย่างดีว่า องค์อชาตศัตรูนี้เป็นพระราชโอรสของ**พระเจ้าพิมพิสาร** เมื่อครั้งยังทรงเป็นพระราชกุมารรุ่นดรุณวัย ได้นับถือพระเทวทัตเป็นอาจารย์ เพราะเห็นปาฏิหาริย์ที่พระเทวทัตสำแดง ในที่สุดพระเทวทัตก็วางแผนการอุบาทว์ โดยให้อชาตศัตรูกุมารนี้เป็นกบฏ จับพระเจ้าพิมพิสารไปขังแล้วสั่งให้ลงโทษทรมาน จนพระราชบิดาสวรรคตลงในที่คุมขัง แล้วตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง ต่อมาภายหลังได้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระพุทธองค์ จึงทรงสำนึกถึงความผิดที่ทรงทำแก่พระราชบิดา แล้วเศร้าเสียพระราชหฤทัยยิ่งนักหนา จึงทรงจำเริญพระราชศรัทธาปสาทะ อุตสาหะบำเพ็ญกุศลในพระศาสนามากมาย ถ้าไม่มีกรรมชั่วมาติดตน ก็อาจจะได้มรรคผลนิพพานแต่ก็ถูก

ปิตุฆาตกรรมมาประหารเสียจึงไม่ได้ ทั้งๆ ที่เป็นพุทธกาลพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ในครั้งสุดท้ายได้ทรงมีพระราชวโรกาสบำเพ็ญพระราชกุศลครั้งใหญ่ ยากที่ผู้อื่นจะกระทำได้เสมอเหมือน คือ ทรงรับเป็นพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงเป็นเจ้าภาพในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในโลก ซึ่งองค์พระสงฆ์ที่กระทำล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทั้งสิ้น นับว่าองค์อชาตศัตรูราชานี้ได้ทรงทำคุณประโยชน์ไว้แก่พระพุทธศาสนา และแก่ปัจฉิมาชนตาชนผู้เกิดมาพบพระศาสนาในภายหลังเช่นเราท่านทั้งหลายในปัจจุบันนี้ และต่อไปภายหน้าอีกเป็นอันมาก ยากที่ใครจะลืมเลือนได้ ครั้นเสร็จสิ้นการสังคายนาพระธรรมวินัยแล้ว ก็ทรงมีพระราชศรัทธาปสาทะสร้างบุญกุศลอย่างอื่นอีกมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านส่วนพระองค์ทรงมีความเคารพเลื่อมใสรักใคร่พระมหากัสสปเถรเจ้า องค์สังฆวุฒาจารย์ผู้เป็นประธานในการสังคายนาครั้งนั้นเป็นยิ่งนัก ประดุจบุตรเคารพรักในบิดา ทั้งนี้จะพึงเห็นได้ในตอนที่พระมหากัสสปเถรเจ้าปรินิพพาน พอได้ทรงทราบข่าวปรินิพพานเท่านั้น พระองค์ก็ถึงแก่วิสัญญีภาพสลบแล้วสลบอีก จนหมอหลวงต้องแก้ไขกันหลายครั้งหลายหน ด้วยความเศร้าเสียใจอาลัยรักใคร่ในพระมหาเถรเจ้าที่พระองค์ทรงเคารพอย่างสุดซึ้ง

ถึงจะทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระบวรพระพุทธศาสนาได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมากมายเห็นปานฉะนี้ แต่เมื่อถึงคราวที่จะทรงถึงชีพิตักษัยปิตุฆาตกรรมก็แล่นเข้ามาเป็นอุปัจเฉทนกรรมปิดเสียซึ่งกุศลที่ทรงทำไว้ทั้งปวงแล้ว ก็กดขี่ฉุดคร่าสมเด็จพระมหากษัตริย์ให้ลงไปอุบัติเกิดในโลหกุมภีนรก ซึ่งเป็นยมโลกนรก ที่เป็นบริวารล้อมรอบชั้นนอกของอเวจีมหานรก จนบัดนี้พระองค์ก็ยังทรงทนทุกข์ทรมานอยู่ในนรกโลหกุมภีนี้ มีคำพยากรณ์เป็นอนาคตว่า พอพระองค์เสวยทุกขเวทนาอยู่ในโลหกุมภีนรกครบ ๖๐,๐๐๐ ปี

แล้วก็จะพ้นจากนรกนั้นมาบังเกิดเป็นมนุษย์ ในอวสานชาติที่สุด จักได้ตรัสเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า **พระชีวิตวิเศษ** ในพุทธันดรอันเป็นระหว่างศาสนาสมเด็จพระสมณโคดมบรมครูแห่งเราทั้งหลายกับศาสนาของสมเด็จพระศรีอาริยเมตไตรยสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตภายหน้า

ผู้ที่มาเกิดในโลหกุมภีนรกนี้ บางทีนายนิรยบาลก็เอาเชือกเหล็กแดงลุกเป็นเปลวไฟไล่กระหวัดรัดคอ แล้วบิดจนกระทั่งคอขาดออกจากตัว แล้วเอาศีรษะที่ขาดนั้นลงทอดในหม้อเหล็กแดงให้ได้ทุกขเวทนาทั้งกายทั้งศีรษะ แต่ก็หาได้ตายไม่ สัตว์นรกหัวด้วนอยู่บัดเดี๋ยวใจก็เกิดหัวใหม่ขึ้นมาแทน นายนิรยบาลก็เอาเชือกเหล็กลุกเป็นเปลวไฟอันเก่านั่นแล กระหวัดรัดคอบิดให้ขาด แล้วก็เอาลงทอดในหม้อนรกนั่นอีก ทำอยู่อย่างนี้หลายครั้งหลายคาบเป็นหมื่นๆ ปี ไม่หยุดยั้งตลอดวันตลอดคืน จนกว่าจะสิ้นโทษพ้นเวรกรรมที่ตนทำมา

๒. สิมพลีนรก

ต่อจากโลหกุมภีนรกไป ก็ถึงยมโลกนรกขุมที่ ๒ ซึ่งมีชื่อว่า สิมพลีนรก ในนรกขุมนี้ ปรากฏเป็นป่าเต็มไปด้วยต้นงิ้วนรกทั้งหลาย ต้นงิ้วแต่ละต้นมีหนามเหล็กคมเป็นกรดยาว ๑๖ องคุลี ลุกเป็นไฟอยู่เสมอเป็นนิตย์ ไม่มีวันที่จะรู้ดับเลยสักครา ในนรกนี้เต็มไปด้วยสัตว์นรกหญิงและสัตว์นรกชาย บางครั้งสัตว์นรกหญิงขึ้นไปคอยอยู่ข้างบนต้นงิ้วก่อน สัตว์นรกชายอยู่ใต้ต้นแหงนขึ้นไป เห็นหนามงิ้วอันน่าสะพรึงกลัวก็ไม่กล้าขึ้น นายนิรยบาลทั้งหลายก็เงื้อดเงื้อหอกดาบแหลนหลาวพลางขู่ตะคอกบังคับให้ขึ้น ด้วยอำนาจความกลัวเขาก็ต้องจำใจป่ายปีนต้นงิ้ว ต้องฝ่าหนามงิ้วเลือดสาดทั่วกายา ครั้นขึ้นช้า นายนิรยบาลก็เอาหอกแทงเข้าที่ขา เอาด้ามหอกตีที่ศีรษะ ปากก็เร่งร้องบังคับขับไส

ให้ขึ้นไปหาสัตว์นรกหญิงไวๆ เขาก็ต้องก้มหน้าป่ายปีนขึ้นไปทีละน้อย หนามงิ้วอันแหลมคมก็ยิ่งบาดตัวตนเขาขาดทะลุมิหนำซ้ำยังร้อนระอุจนสุดจะทนทาน เพราะว่าหนามนั้นเป็นเปลวไฟ ครั้นสุดจะอดทนหนักเข้าก็บ่ายหัวทำท่าจะลงมา นายนิรยบาลก็เอาหอกแทงซ้ำกระหน่ำไม่เลือกที่แล้วร้องว่า

"สูมึงจงเร่งขึ้นไปหายอดชู้ของเจ้าที่อยู่บนปลายงิ้วโพ้น จะกลับลงมาด้วยเหตุใดเล่า?"

เขาอดทนความเจ็บปวดมิได้ จึงอ้าปากพูดเถียงพูดวิงวอนนายนิรยบาลว่า "ข้าพเจ้าเจ็บปวดหนักหนา ขึ้นไปมิได้ ขอลงไปพักสักครู่มิได้หรือ?" วิงวอนดังนี้ นายนิรยบาลจะได้ฟังเสียงก็หาไม่ กลับตีแทงกระหน่ำซ้ำลงไปอีก สัตว์นรกก็ต้องจำใจไต่ปีนขึ้นไปบนปลายต้นงิ้ว ทั้งๆ ที่ได้รับความเจ็บปวดหนักหนาปิ่มว่าจะขาดใจตาย ครั้นขึ้นไปถึงที่ปลายงิ้วเล่า ก็แลเห็นสัตว์นรกหญิงนั้นกลับลงมาสู่เบื้องล่างรวดเร็วนักหนา

นายนิรยบาลทั้งหลาย ก็เงือดเงื้อศาสตราวุธบังคับให้สัตว์นรกหญิงนั้นปีนขึ้นไปหาสัตว์นรกชายซึ่งเป็นยอดชู้อยู่เบื้องบน ครั้นทำรีรอไม่กล้าขึ้น นายนิรยบาลก็ทุบตีกระหน่ำแทงด้วยแหลนหลาวขับไสให้ขึ้นไป ทั้งๆ ที่เลือดสาดท่วมตัวได้รับความเจ็บปวดทุกขเวทนานักหนา ครั้นพอขึ้นไปถึงก็กลับเห็นสัตว์นรกชายลงมาอยู่เบื้องล่างอีกเล่า เขาทั้งสองได้แต่เวียนขึ้นลงหากันด้วยความลำบากอยู่อย่างนี้ จะได้อยู่ด้วยกันสักเพลานิดหนึ่งเป็นไม่มีเลย นับเป็นเวลานานจนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

สัตว์นรกบางตนบางพวก ขณะที่กำลังปีนป่ายขึ้นไปบนต้นงิ้วนั้น นอกจากจะถูกนายนิรยบาลคอยทิ่มแทงด้วยหอกด้วยแหลนหลาวแล้ว ก็ยังมีแร้งกานรกซึ่งมีปากเป็นเหล็กคอยจิกทึ้งอวัยวะน้อยใหญ่กินเป็นภักษาหาร ให้ได้รับทุกขเวทนายิ่งขึ้น ครั้นลงมาข้างล่าง ก็ถูกสุนัขนรกตัวมหึมาฝูงใหญ่รุมกันแย่ง

กัน กัดกินเนื้อสัตว์นรกนั้น เป็นการช่วยนายนิรยบาลลงโทษอีกแรงหนึ่ง ต้องได้รับความทุกข์แสนสาหัสอยู่อย่างนี้ นับเดือนปีได้นานหนักหนา

ที่ต้องมาเกิดในสิมพลีนรกนี้ ก็เพราะว่าเมื่อเป็นมนุษย์ได้ประพฤติล่วงกาเมสุมิจฉาจาร คือ คบชู้สู่สาวผิดศีลธรรมประเวณี เป็นชายประพฤติเป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น เป็นหญิงประพฤติเป็นชู้กับสามีของหญิงอื่น หรือตนมีสามีอยู่ แต่ยังมักมากในกามคุณ ไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่ประมาณตน ไม่เกรงต่อบาปกรรม ประพฤติอสัทธรรมด้วยการคบชู้ หรือชายมีภรรยาอยู่แต่ลุ่มหลงตามใจตน ประพฤตินอกใจภรรยาไปสู่หาเป็นชู้กับหญิงอื่น เช่นนี้เป็นต้น ครั้นแตกกายทำลายขันธ์ จึงต้องมาเกิดเป็นสัตว์นรก เสวยทุกขเวทนาอยู่ในสิมพลีนรกนั้น จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

๓. อสินขะนรก

ต่อจากสิมพลีนรกไป ก็ถึงยมโลกนรกที่ ๓ มีชื่อว่า อสินขะนรก สัตว์ที่เกิดในนรกขุมนี้ มีรูปร่างแปลกพิกล เล็บมือเล็บเท้าของตนแหลมยาวเป็นอาวุธเป็นหอก เป็นดาบ เป็นจอบ เป็นเสียมอันคมกล้า เสวยทุกขเวทนาประหนึ่งเช่นคนบ้าวิกลจริต บ้างนั่ง บ้างยืน เอาเล็บมือถากตะกุยเนื้อหนังของตนกินเป็นอาหาร เป็นอยู่อย่างนี้ตลอดเวลา ได้สดับมาว่า สัตว์นรกทั้งหลายเหล่านี้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์กระทำอทินนาทาน ชอบลักเล็กขโมยน้อย ลักขโมยของในที่สาธารณะ ของที่เขาถวายแด่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือลักขโมยของใช้ เช่น เสื้อผ้า อาหารที่เจ้าของเขาหวงแหนเป็นหนักหนา ครั้นตายแล้วจึงต้องมาเสวยทุกข์อยู่ในนรกขุมนี้จนกว่าจะสิ้นกรรม

๔. ตามโพทะนรก

ต่อจากอสินขะนรกไป ก็ถึงตามโพทะนรก ในนรกขุมนี้ มีหม้อเหล็กต้มน้ำทองแดงอยู่มากมาย น้ำทองแดงกำลังเดือดพลุ่ง พร้อมกับมีก้อนกรวดก้อนหินปะปนอยู่ด้วยทุกๆ หม้อ สัตว์ใดมาตกอยู่ในนรกขุมนี้ นายนิรยบาลก็จับให้นอนหงายเหนือแผ่นเหล็กอันรุ่งเรืองด้วยเปลวไฟ แล้วเอาน้ำทองแดงพร้อมทั้งก้อนกรวดก้อนหินกรอกเข้าไปในปาก น้ำตกไปถึงไหน เช่น ถึงปากถึงคอ ท้อง อวัยวะส่วนนั้นๆ ก็แตกเปื่อยพังทลาย แล้วก็กลับเกิดกลับเป็นขึ้นมาอีก นายนิรยบาลก็เอาน้ำนรกนั่นกรอกเข้าไปอีก เฝ้าเสวยทุกขเวทนาอยู่อย่างนี้วันแล้ววันเล่า ด้วยผลกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน คือ ในชาติก่อนนั้นเขาเป็นคนใจอ่อนมัวเมาประมาทดื่มกินสุราเมรัย แสดงอาการคล้ายคนบ้าเป็นนิจศีล จึงต้องมาดื่มกินน้ำทองแดงนรกพร้อมกับก้อนกรวดก้อนหินในนรกนี้จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

๕. อโยคุฬะนรก

ต่อจากตามโพทะนรกไป ก็มาถึงอโยคุฬะนรก ในนรกขุมนี้ เต็มไปด้วยก้อนเหล็กแดงเกลื่อนกลาดไปหมด ไม่ว่ามองไปทางไหน มีแต่ก้อนเหล็กแดงลุกเป็นไฟทั้งสิ้น สัตว์นรกทั้งหลายล้วนแต่มีความหิวโหย ครั้นเห็นก้อนเหล็กแดงก็ดีเนื้อดีใจ เพราะอกุศลบันดาลให้สัตว์นรกนั้นตาฝ้าฟางตาลายเห็นก้อนเหล็กเป็นโภชนาหาร จึงรีบวิ่งเข้าไปยื้อแย่งกันกิน พอเคี้ยวกลืนเข้าไปแล้วก็กลับกลายเป็นก้อนเหล็กแดงอันเรืองฤทธิ์ไหม้ไส้พุงให้ขาดกระจัดกระจายเรี่ยรายออกมา ต้องได้รับทุกขเวทนา เอามือกุมท้องร้องไห้ร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวดเหลือคณนา

ได้ทราบมาว่า สัตว์นรกเหล่านั้น ชาติก่อนมีโลภเจตนาหนาแน่น แสดง

ตนว่าเป็นคนใจบุญใจกุศล เที่ยวป่าวร้องเรี่ยไร เอาทรัพย์เขามาว่าจะทำการกุศลสาธารณะ ครั้นได้ทรัพย์มาแล้วก็ยักยอกใช้สอยตามสะดวกสบายของตน การกุศลก็ทำบ้าง ไม่ทำบ้างตามที่อ้างไว้ บางทีก็ไม่ทำเลย หลอกลวงเขาได้ด้วยเล่ห์ นึกว่าตนเป็นคนฉลาด จึงต้องพลาดท่ามาตกนรกขุมนี้ กินก้อนเหล็กแดงด้วยความเข้าใจผิดว่าเป็นโภชนาหารอยู่วันแล้ววันเล่าด้วยความหิวโหยสุดประมาณ จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

๖. ปิสสกปัพพตะนรก

ต่อจากอยคุฬะนรกไป ก็ถึงปิสสกปัพพตะนรก ในนรกขุมนี้มีภูเขาใหญ่ตั้งอยู่ทั้ง ๔ ทิศ เป็นภูเขาเคลื่อนที่ไม่หยุดหย่อน กลิ้งบดสัตว์ทั้งหลายที่มาเกิดในที่นี่ ให้บี้แบนกระดูกแตกละเอียด ถึงแก่ความตายแล้ว ก็กลับเป็นขึ้นมาใหม่ให้ต้องทนทุกขเวทนาอยู่อย่างนี้ ตลอดวันตลอดคืนไม่ว่างเว้น

ที่ต้องมาทนทุกขเวทนาเห็นปานนี้ ก็เพราะในชาติก่อนเป็นใหญ่เป็นนายบ้าน นายอำเภอ เป็นเจ้าบ้านผ่านเมือง แต่ประพฤติตนเป็นคนอันธพาลกดขี่ข่มเหงราษฎร เช่น ทุบตีเขาเอาทรัพย์มาให้เกินพระราชบัญญัติอัตรา ไม่มีความกรุณาแก่คนทั้งปวง ครั้นชีวิตปลิดปลงก็ลงมาเกิดในนรกขุมนี้ ถูกภูเขาเหล็กนรกบดขยี้ร่างกายให้แตกทำลาย ตายแล้วเป็น เป็นแล้วตายซ้ำซากอยู่อย่างนี้ จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

๗. ธุสะนรก

ต่อจากปิสสกปัพพตะนรกไป ก็มาถึงธุสะนรก สัตว์ที่มาเกิดในขุมนรกนี้ล้วนแต่มีความหิวกระหายน้ำทั้งสิ้น วิ่งวุ่นกระเสือกกระสนไปทั่วนรก ครานั้นก็ปรากฏมีสระเต็มไปด้วยน้ำอันใสเย็นสะอาด สัตว์นรกทั้งหลายเห็นเข้าต่าง

ก็ดีเนื้อดีใจ วิ่งไปถึงแล้วกระโดดลงเพื่อจะกินจะอาบ ด้วยอำนาจกรรมบันดาลพอน้ำตกถึงท้องก็กลายเป็นแกลบเป็นข้าวลีบ ลุกเป็นเปลวไฟทั้ง ๆ ที่อยู่ในท้อง ไหม้ไส้ใหญ่ไส้น้อย ตับปอดเครื่องใน ก็ไหลออกมาทางทวารเบื้องล่าง ให้ได้รับความเจ็บปวด เสวยทุกขเวทนาแสนสาหัส ที่เป็นเช่นนี้ เพราะในชาติก่อนเป็นคนคดโกง ไม่ซื่อสัตย์ เช่น เป็นพ่อค้า เอาของชั่วปนของดี เอาของดีปนของปลอมหลอกขายผู้อื่นด้วยโลภเจตนา จึงจำต้องมาตกนรกขุมนี้ เสวยทุกขเวทนาไปจนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

๘. สีตโลสิตะนรก

ต่อจากธุสะนรก ก็มาถึงสีตโลสิตะนรก ในนรกขุมนี้ มีน้ำเย็นยะเยือกยิ่งกว่าความเย็นทั้งหลาย เมื่อสัตว์นรกตกลงไปก็ตายเพราะความเย็น ด้วยอำนาจอกุศลกรรม ก็กลับเป็นขึ้นมาอีก แล้วจึงพากันคลานขึ้นมาข้างบนเพื่อจะให้พ้นจากความเย็นอันจับขั้วหัวใจ นายนิรยบาลทั้งหลายก็จับสัตว์นรกเหล่านั้นโยนลงไปในน้ำเย็นอีก พอตกลงไปถึงน้ำเย็นก็พากันตาย ร่างกายแต่กพังทำลายไป แล้วก็กลับเป็นขึ้นมาเสวยกรรมอีกต่อไป

ได้สดับมาว่า ในชาติก่อน สัตว์นรกเหล่านี้มีใจบาปหยาบช้า จับสัตว์ทั้งหลายโยนลงไปในบ่อ ในเหว ในสระน้ำ หรือมัดสัตว์ทิ้งน้ำ ให้จมน้ำตาย ทำเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้ได้รับความทุกข์เพราะน้ำ ครั้นแตกกายทำลายขันธ์ จึงต้องมาเสวยผลกรรม ถูกทรมานในนรกขุมนี้

๙. สุนขะนรก

ถัดจากนรกน้ำเย็น ก็เป็นนรกขุมที่ ๙ ซึ่งมีชื่อว่า สุนขะนรก ในนรกขุมนี้เต็มไปด้วยสุนัขนรกทั้งหลาย และหมานรกนั้นมีอยู่ ๕ จำพวก คือ ๑. หมาดำ

๒. หมาขาว ๓. หมาเหลือง ๔. หมาแดง ๕. หมาลาย หมาทั้ง ๕ จำพวกนี้มีรูปร่างใหญ่โต แลดูน่ากลัวนักหนา ส่งเสียงเห่าหอนดังฟ้าลั่นฟ้าร้อง สัตว์ที่ต้องมาตกในนรกขุมนี้ ย่อมถูกสุนัขนรกทั้งหลายไล่ขบกัดไม่มีเวลาหยุดยั้ง สุนัขเหล่านี้มีกิริยาดุร้ายดุจดังหมาไล่เนื้อของพรานฉะนั้น

นอกจากหมานรกแล้ว ในนรกขุมนี้ ยังปรากฏมีฝูงแร้งและฝูงกาอยู่อีกเป็นอันมาก แร้งกาเหล่านี้มีลักษณะแปลกประหลาด คือ ที่ปากและตีนเป็นเหล็กลุกแดงเป็นเปลวไฟ แลดูน่ากลัว มันเหล่านั้น ย่อมบินมาจิกตรงลูกตาและแหกหัวอกของสัตว์นรกทั้งหลายให้แตกทำลายกระจุยกระจายและเคี้ยวกินกรรมยังไม่สิ้นตราบใด ก็เกิดขึ้นมาใหม่ให้สัตว์เหี้ยมโหดในนรกทั้งหลายทั้งแร้งทั้งกา และหมาหมู่ขบกัดเอาตามชอบใจไปกว่าจะสิ้นกรรม

ที่ต้องลงมาเกิดในนรกขุมนี้ ก็เพราะว่าในชาติก่อนเขาเป็นคนปากกล้าสามานย์ โฉดเขลาเป็นพาลไม่ประมาณวาจา ด่าว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายายพี่สาว พี่ชาย ด้วยคำเจ็บแสบหรือพอโกรธขึ้นมา ก็ด่าว่าไม่เลือกหน้า ไม่ว่าจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ แม้ผู้มีศีล เช่น สมณะภิกษุสามเณรก็ไม่เลือก ด่าว่าเอาตามใจชอบแห่งตน ด้วยผลแห่งวจีทุจริตอันหยาบช้า จึงบันดาลให้มาเกิดในนรกขุมนี้ ต้องทนทุกขเวทนา ถูกแร้งกาและหมานรกกัดกินจนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

๑๐. ยันตปาสาณะนรก

ยมโลกนรกขุมสุดท้ายชื่อว่า ยันตปาสาณะนรก ในนรกขุมนี้ ปรากฏว่ามีภูเขา ๒ ลูก แต่เป็นภูเขาประหลาด คือ เป็นยนต์หมุนหันกระทบกันอยู่เสมอเป็นจังหวะไม่ขาดระยะ พอสัตว์มาเกิดในนรกนี้แล้ว นายนิรยบาลผู้มีกายกำยำล่ำสันใหญ่โตก็จับศีรษะสัตว์นรกนั้นใส่เข้าไปในระหว่างภูเขายนต์ทั้ง ๒ ครั้น

ภูเขากระทบกัน ก็บีบกระทบศีรษะสัตว์นรกเหล่านั้นให้แตกละเอียด เลือดไหลโซม ดุจหีบอ้อยยนต์ที่หีบอ้อยสดให้น้ำอ้อยไหลออกมาฉะนั้น สัตว์นรกเมื่อได้ประสบการณ์ดังนี้ ก็ต้องได้รับทุกขเวทนาเหลือที่จะทนได้ ให้เจ็บปวดกระวนกระวาย ตายแล้วก็กลับเป็นขึ้นมา ต้องเสวยทุกขเวทนาอยู่อย่างนี้ จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

ได้ทราบมาว่า ชาติก่อนสัตว์นรกเหล่านี้เป็นหญิงชายใจบาปหยาบช้า ตีด่าคู่ครองของตนด้วยความโกรธประทุษร้าย แล้วประพฤตินอกใจไปคบหาสามีภรรยาคนอื่น จึงต้องมาทนทุกข์อยู่ที่นี่จนกว่าจะสิ้นกรรม จึงจะไปเกิดในภูมิอื่นได้

ยมโลกนรกทั้ง ๑๐ ขุมที่กล่าวมานี้ คือ

๑. โลหกุมภีนรก
๒. สิมพลีนรก
๓. อสินขะนรก
๔. ตามโพทะนรก
๕. อโยคุฬะนรก
๖. ปิสสกปัพพตะนรก
๗. ธุสะนรก
๘. สีตโลสิตะนรก
๙. สุนขะนรก
๑๐. ยันตปาสาณะนรก

ยมโลกนรกทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ตามลำดับถัดกันไป ต่อจากอุสสุทนรกทั้ง ๔ ในทิศบูรพาเบื้องหน้าของสัญชีวมหานรก แม้ในทิศอื่นๆ อีก ๓ คือ ทิศหลัง ซ้าย ขวา ก็มียมโลกนรกนี้ปรากฏต่อจากอุสสุทนรกที่กล่าวแล้วทิศละ ๑๐ ขุม ซึ่งมีชื่อและลักษณะอย่างเดียวกัน จึงปรากฏว่า ในสัญชีวมหานรกนี้มียมโลก

นรกล้อมเป็นบริวารชั้นนอก ๔๐ ขุม นอกจากนี้ ยมโลกนรกยังมีปรากฏในมหานรกขุมอื่นอีก ๗ ขุม ขุมละ ๔๐ จึงรวมกันทั้งหมด เป็นยมโลกนรก ๓๒๐ ขุม

สัตว์นรกทั้งหลายที่ทำกรรมชั่วไว้มาก พอเสวยกรรมในมหานรกแล้ว หากกรรมยังไม่สิ้น ก็ต้องมาเสวยผลกรรมชั่วในอุสสุทนรกอีก ถึงแม้อย่างนี้ หากกรรมยังไม่สิ้น ก็ต้องมาเสวยผลกรรมในยมโลกทั้ง ๑๐ ที่แวดล้อมมหานรกนี้อยู่ตามอำนาจของบาปกรรมที่ตนทำไว้ ครั้นสิ้นกรรมในนรกเหล่านี้แล้วเศษบาปยังให้ผลต้องไปเกิดในอบายภูมิอื่น คือ ต้องไปเกิดเป็นเปรตเป็นอสุรกาย เป็นสัตว์เดียรัจฉาน ให้เสวยทุกขเวทนาในสถานที่นั้นๆ แล้ว จึงจะได้มีโอกาสกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ตามเดิม

โลกันตนรก

ยังมีนรกพิเศษอีกขุมหนึ่งเป็นนรกขุมใหญ่ยิ่ง ซึ่งอยู่นอกจักรวาล สถานที่ตั้งของนรกขุมนี้ อยู่ในระหว่างโลกจักรวาล ๓ โลก! ถ้าจะเปรียบก็เหมือนดอกปทุมชาติ ๓ ดอก เอามาตั้งชิดติดกันเข้า ก็จะมีช่องว่างขึ้นในตอนกลาง จักรวาลต่างๆ ก็ตั้งชิดกันเช่นดอกปทุมชาตินั้น สถานที่ตรงช่องวางนั่นแหละเป็น โล-กันตนรก ซึ่งแปลว่านรกที่ตั้งอยู่สุดโลกจักรวาล

ในโลกันตนรกนั้น มีสภาพมืดมนยิ่งนัก แสงดาวเดือน แลแสงดวงตะวันส่องไปไม่ถึง เป็นโลกมืดมนอนธการ สามารถห้ามเสียซึ่งความบังเกิดขึ้นแห่งจักษุวิญญาณ เปรียบปานเช่นคนหลับตาในคราวเดือนดับฉะนั้น เพราะอยู่นอกจักรวาล พ้นจากโลกสวรรค์-โลกมนุษย์-โลกนรกออกไป

สัตว์ที่ไปเกิดในโลกันตนรกนี้ มีร่างกายใหญ่โต ทั้งมีเล็บมือเล็บเท้ายาว

ยิ่งนัก ต้องใช้เล็บมือเท้าเกาะอยู่ตามชายเชิงจักรวาล ห้อยโหนโยนตัวอยู่ชั่วนิรันดร์ เปรียบเช่นค้างคาวห้อยหัวอยู่บนกิ่งไม้ ครั้นได้รับความทุกข์อันแสนสาหัสเช่นนี้ เขาจึงได้แต่รำพึงในใจว่า

"ทำไมตูจึงมาอยู่ที่นี่ๆ ชะรอยจะมีแต่ตูผู้เดียวดอกหรือ?"

การที่เขารำพึงเช่นนี้ก็เพราะมันมืดแสนมืด มองไม่เห็นเพื่อนสัตว์นรกด้วยกัน หรือไม่เห็นอะไรเลยนั่นเอง ตลอดเวลาไม่ต้องทำอะไร มีแต่จะห้อยโหนโยนตัวเปะปะไปด้วยความหิวโหย ครั้นป่ายตะกายไปถูกมือกันและกันเข้าแล้ว ก็สำคัญว่าพบอาหาร มีกิริยาขวนขวายคว้าฉวยจับกุมกัน ต่างตนต่างก็จะตะครุบกันกิน เมื่อต่างก็ปล้ำฟัดกันอยู่อย่างนี้ ไม่ช้าก็เผลอปล่อยมือที่เกาะอยู่ เลยพากันพลัดตกลงไปข้างล่าง

บริเวณสถานที่เบื้องล่างที่เขาพลัดตกลงมานั้นมันไม่ใช่พื้นธรรมดา โดยที่แท้เต็มไปด้วยน้ำกรดอันเย็นยะเยียบอย่างร้ายกาจยิ่งนัก ครั้นเขากอดคอพากันตกลงมา พอถึงพื้นน้ำบัดเดี๋ยวใจ ตัวตนร่างกายเขาก็เปื่อยแหลกลงสิ้นเพราะฤทธิ์น้ำกรดเย็นนั้นกัดเอา ให้เหลวแหลกละลายเช่นก้อนอุจจาระซึ่งตกลงไปในน้ำฉะนั้น เขาก็ถึงความสิ้นใจตายในบัดใจ แล้วก็กลับเป็นตัวตนขึ้นมาเหมือนเก่า ให้รู้สึกหนาวเย็นเป็นกำลัง จึงรีบตะเกียกตะกายปีนป่ายขึ้นมาเกาะเชิงเขาจักรวาลด้วยความลำบากยากเข็ญ แล้วก็ห้อยโหนโยนตัวหาอาหารด้วยความหิวโหยต่อไปอีกตามเดิม ครั้นพบปะกันเข้า ก็ตั้งหน้าแต่จะตะครุบกันกินด้วยสำคัญผิดคิดว่าเป็นอาหาร แล้วก็พากันกอดคอตกลงไปในน้ำกรดเย็นถึงแก่ความตาย แล้วก็กลับเป็นขึ้นมาตามเดิม แต่เวียนตายเวียนเกิดด้วยความทุกข์ทรมานอยู่อย่างนี้ ไม่มีวันสิ้นสุดชั่วพุทธันดรหนึ่ง จึงจะพ้นโทษจากนรกขุมนี้

มีเรื่องควรทราบ ที่จะขอกล่าวแทรกไว้ในที่นี้ ก็คือว่า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้โปรดประทานพระพุทธฎีกาไว้ว่า รุปฺปติ โข ภิกฺขเว เป็นต้น

ซึ่งแปลเป็นใจความว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย! ที่ชื่อว่า รูป เพราะอรรถว่า เป็นสิ่งที่จะต้องสลายฉิบหายไป เพราะความหนาวบ้างเพราะความร้อนบ้าง" ดังนี้ จึงมีปัญหาว่า ที่ว่ารูปต้องสลายฉิบหายไปด้วยความหนาวนั้น อย่างไรกัน ?

ก็รูปของสัตว์ที่เกิดในโลกันตนรกนี่เอง ที่ต้องแตกสลาย ฉิบหายไปเพราะความหนาว ก็จะไม่หนาวอย่างไรได้เล่า เพราะโลกันตนรกนี้ เป็นนรกน้ำกรดเย็นโดยแท้ มีภาวะเย็นยะเยือกยิ่งนักเมื่อสัตว์นรกโลกันต์ทั้งหลายซึ่งใช้เล็บมือเล็บเท้าอันยาวเกี่ยวเกาะเชิงเขาจักรวาลห้อยอยู่ ประดุจค้างคาวมีศีรษะห้อยลงในเบื้องต่ำ แล้วก็ปล้ำฟัดกันด้วยสำคัญว่าเป็นอาหาร พลัดตกลงมาในน้ำกรดเย็นเบื้องล่าง พอรูปกายถูกน้ำกรดอย่างนี้แล้วจะไปเหลืออะไร! ก็มีแต่จะเปื่อยพังสลายไปด้วยความหนาว เพราะน้ำกรดอันเย็นเหลือประมาณนั่นเอง

ได้ก่อกรรมทำเข็ญอะไรไว้เล่า จึงต้องมาอยู่ในโลกันตนรกนี้? ได้เคยทำกรรมร้ายกาจหยาบช้าลามกนัก คือ ประทุษร้ายทรมานบิดามารดา เพราะปราศจากความกตัญญูกตเวที มีตามืดบอดไม่เห็นคุณท่านแม้แต่นิดหนึ่ง เกิดไม่พอใจขึ้นมาก็ทุบตีด่าว่าอยู่เป็นนิตย์หรือมีจิตหยาบช้า ทำการวางเพลิงเผาวัดวาอารามทำให้สมณะผู้ทรงศีลถึงแก่มรณกรรม อีกประการหนึ่ง ทำกรรมชั่วหนัก เช่น ประทุษร้ายผู้ทรงศีล หรือกระทำปาณาติบาตเป็นอาจิณทุกๆ วัน อำนาจอกุศลกรรมจึงบันดาลให้ลงมาเกิดในโลกันตนรกนี้ ซึ่งมีปกติมืดอยู่เป็นนิตย์ ต่อเมื่อมีพระพุทธเจ้ามาตรัสในโลก จึงจะมีโอกาสปรากฏเป็นแสงสว่างขึ้นนิดหนึ่งชั่วฟ้าแลบ หรือชั่วระยะเวลามาตรว่าลัดนิ้วมือเดียวเท่านั้น นี่แหละโลกันตนรก!

สรุปนิรยภูมิ

บรรดานรกทั้งหลายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นสถานที่ปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิงมีแต่ความทุกข์ทรมานอย่างเดียวเท่านั้น เพื่อให้จำกันง่ายๆ ก็จะนำนรกทั้งหลายมากล่าวซ้ำไว้อีกครั้งหนึ่งว่า นรกมีอยู่ทั้งหมด ๔๕๗ ขุม คือ

๑. มหานรก	๘	ขุม
๒. อุสสุทนรก	๑๒๘	,,
๓. ยมโลกนรก	๓๒๐	,,
๔. โลกันตนรก	๑	,,
รวมกันเป็น	๔๕๗	ขุม

สัตว์ที่เกิดในนรกเหล่านี้ ต้องเสวยทุกข์โทษอยู่สิ้นกาลช้านาน แต่จะนานเท่าใดนั้นไม่แน่นอน เพราะมันขึ้นอยู่กับบาปกรรมที่ได้กระทำไว้ ทั้งนี้ ย่อมเป็นไปตามนัยที่ว่า

อปาเยสุ หิ กมฺมเมว ปมาณํ

ในอบายภูมิทั้งหลาย อกุศลที่ทำไว้นั่นเอง

เป็นเครื่องประมาณอายุของสัตว์

หมายความว่า ถ้าทำบาปกรรมไว้มาก ก็ต้องตกนรกอยู่นาน และต้องตกนรกหลายขุม เช่น พอเสวยกรรมในมหานรกแล้ว หากบาปกรรมยังไม่หมดก็ต้องไปเสวยกรรมในอุสสทนรก ยมโลกนรกเสวยทุกข์เรื่อยไปจนกว่าจะสิ้นกรรม บางทีตกนรกขุมที่เป็นบริวารก่อนแล้วจึงมาตกมหานรกก็มี สุดแต่ว่ากรรมใดจะให้ผลก่อน บางทีทำบาปไว้มาก ต้องตกนรกดะเรื่อยไปผ่านมหานรกทั้ง ๘ ขุมก็มี บางทีบางสัตว์ก็ตกนรกเพียง ๑ ขุม ๒ ขุม แล้วก็สิ้นกรรม เหมือนเช่น

พระเทวทัตท่านตกแต่มหานรกอเวจีเพียงขุมเดียวเท่านั้น ก็จะพ้นโทษกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ในอวสานชาติสุดท้าย ก็จะได้ตรัสเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้ามีนามว่า **พระอัฏฐิสระปัจเจกพุทธเจ้า** ดังนี้เป็นต้น

ถ้าทำบาปกรรมไว้น้อย เพียงมาตกนรกได้ไม่นาน กุศลกรรมที่ตนทำไว้บันดาลให้ระลึกถึงบุญกุศลนั้นขึ้นมา ก็เปลี่ยนสภาพจากสัตว์นรก ไปอุบัติเกิดในภูมิอื่นต่อไป จึงสรุปความได้ว่าจะเสวยทุกข์โทษอยู่ในนรกนานช้าเพียงใด นั่นก็สุดแต่กุศลกรรมที่ทำไว้เป็นประมาณ

ก่อนที่จะหมดเรื่องนิรยภูมินี้ ขอกล่าวย้ำอีกทีเพื่อเป็นเครื่องชี้ทางว่าการที่จะไปเกิดในโลกนรกได้ ก็เพราะทำบาปกรรมความชั่วในไตรทวาร คือ บาปทางกาย ๑ บาปทางวาจา ๑ บาปทางใจ ๑ ถ้าใครทำบาปทั้ง ๓ ทางนี้ต้องไปเสวยทุกข์โทษไปเกิดในนรกแน่นอน เพราะมีพระพุทธวจนะตรัสไว้ว่า **นิรยํ ปาปกมฺมิโน** (คนทำบาปไว้ต้องลงไปเกิดในนรก) ในข้อนี้ พึงเห็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑. บุคคลที่กระทำปาณาติบาต คือ ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเขาเป็นประจำ ครั้นสิ้นชีวิตตายไป ผลกรรมย่อมจะทำให้ไปเกิดในสัญชีวมหานรก

๒. บุคคลที่จะทำอทินนาทาน คือ ประพฤติเป็นโจร เป็นขโมย ลักเล็กขโมยน้อยเขาเป็นอาชีพ ย่อมถูกกรรมชักนำไปเกิดในกาฬสุตตมหานรก

๓. บุคคลที่กระทำกาเมสุมิจฉาจาร คือ ประกอบด้วยราคะดำฤษณาประพฤติผิดประเวณีเป็นประจำ ย่อมนำตนไปเกิดในสังฆาฏมหานรก

๔. บุคคลที่กระทำมุสาวาท คือ ประพฤติวจีทุจริต ทำผิดทางวาจาเป็นประจำ ครั้นสิ้นชีวิต กรรมก็จะผลิตผลให้ไปเกิดในโรรุวมหานรก

๕. บุคคลที่ดื่มสุราเมรัยให้เกิดความมัวเมาประมาท ขาดสติสัมปชัญญะเป็นประจำ ย่อมเป็นปัจจัยนำตนไปเกิดในมหาโรรุวมหานรก

เท่าที่กล่าวมานี้ เพียงแต่ชี้ให้เห็นบาปอย่างย่อๆ ว่าเป็นเครื่องนำไปเกิดในนรกได้อย่างไร ถ้าใครไม่สมัครใจจะเป็นสัตว์นรก ก็จงอย่าทำบาป อย่าทำความชั่วทั้งหมดอย่างเด็ดขาดถึงแม้เป็นบาปหรือกรรมชั่วเล็กน้อยก็จงอย่าประมาท อย่ากระทำเพราะขึ้นชื่อว่าบาปอกุศลกรรมแล้ว ย่อมนำไปเกิดในนิรยภูมิโลกนรกได้ทั้งนั้น

พรรณนาในนิรยภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

เปตติวิสยภูมิ



โลกเปรต

อบายภูมิอันดับต่อไป มีชื่อว่า เปตติวิสยภูมิ หรือเรียกง่ายๆ ว่า โลกเปรต ภูมินี้เป็นภูมิที่ห่างไกลจากความสุข ไม่มีสถานที่อยู่โดยเฉพาะ สัตว์ที่ไปเกิดในภูมิกำเนิดเปรตนี้แล้ว แม้จะมีความทุกข์น้อยกว่าสัตว์นรกทั้งหลายก็จริงถึงกระนั้นก็ยังห่างไกลจากความสุขอยู่เป็นอันมาก ฉะนั้น จึงต้องเรียกภูมินี้ว่า **เปตติวิสยภูมิ** = โลกที่อยู่ของสัตว์ที่ห่างไกลจากความสุข

ในเปตติวิสยภูมินี้ มีเปรตอยู่หลายพวกหลายประเภทตามแต่อำนาจอกุศลกรรมที่ทำไว้ จะบันดาลให้ไปเกิดเป็นเปรตชนิดใด ปรากฏมีประเภทของเปรตที่พอจะนำมากล่าวในที่นี่ ดังต่อไปนี้

วิชชาตเปรต

พวกวิชชาตเปรตนี้ เป็นเปรตชั้นผู้ใหญ่ ชั้นดี มีฤทธิ์มาก เป็นดุจดังพญาเปรต ทั้งเป็นเปรตที่พอจะรู้พระจตุราริยสัจธรรม แต่ไม่นำพาคือไม่สนใจปฏิบัติตาม จึงมีความมัวเมาประมาท ทำทุจริตผิดพลาดในปางก่อน เลยต้องมาเสวยผลกรรมชั่ว เกิ็ดเป็นเปรตอยู่อย่างนี้ เปรตพวกนี้อยู่ในแดนของเขาซึ่งตั้งอยู่เหนือแดนนรก อยู่กันแต่เฉพาะพวกเขาเท่านั้น เปรตพวกอื่นจะเข้าไปอยู่ปะปนด้วยไม่ได้ ต้องเสวยกรรมเป็นเปรตอยู่อย่างนี้สิ้นกาลช้านาน จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้จึงไปถือกำเนิดในภูมิอื่นต่อไป

วิวิธเปรต

ยังมีเปรตพวกอื่นอีกมากมายหลายพวกหลายฝูง นอกจากวิชชาดเปรตดังกล่าวแล้ว ซึ่งอยู่ในสถานที่ต่างๆ กันและมีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างกัน คือ

เปรตบางพวก มีรูปร่างชั่วช้า ศีรษะร่างกายผอมโซนักหนา เนื้อและเลือดของเขามิได้มีเลย ทั้งร่างมีแต่กระดูกและหนังที่พอกหุ้มกระดูกอยู่อย่างนั้น เพราะไม่มีอาหารจะรับประทานหนังท้องเหี่ยวติดกระดูกสันหลัง ดวงตานั้นลึกกลวงดุจถูกเขาแกล้งควักออกเสียฉะนั้น ผ้าสักชิ้นหนึ่งที่จะปกปิดร่างกายก็มิได้มีเลย ผมยาวรุ่มร่ามลงมาปกปากปกหน้า เนื้อตัวเหม็นสาบเหม็นสางน่าเกลียดน่ากลัวนัก ร้องไห้ครวญครางอย่างน่าเวทนา เพราะความหิวโหยอาหารหมดเรี่ยวหมดแรงจะไปไหนๆ ไม่ได้ ก็ได้แต่นอนหงายอิดโรยอยู่อย่างระเกะระกะ ขณะนั้นหูของพวกเขาย่อมได้ยินเสียงประดุจคน มาร้องเรียกแผ่วๆ ดังแว่วมาแต่ไกลว่า

"สูเจ้าทั้งหลายเอ๋ย ! จงพากันมากินข้าว กินน้ำ"

ฝูงเปรตทั้งหลายได้ยินเสียงกรรมบันดาลเช่นนี้ ก็เข้าใจว่า มีข้าวมีน้ำต่างก็ดีเนื้อดีใจคิดจะลุกขึ้น แต่ก็ลุกขึ้นมิได้เพราะหมดเรี่ยวหมดแรง แล้วก็พยายามลุกขึ้นอย่างแสนลำบาก บางตนก็ล้มลงนอนหงายแผ่ แต่เสียงเรียกให้ไปกินข้าวกินน้ำก็ยังคงดังแผ่วมากระทบหูอยู่เรื่อย ๆ พวกเขาจึงอุตส่าห์พยายามเกาะกันล้มลุกล้มหงาย ในที่สุดก็ลุกขึ้นได้ ครั้นลุกขึ้นได้ ก็เอามืออันเหี่ยวแห้งพาดขึ้นเหนือหัวชื่นชมยินดี ค่อยพยุงสรีระร่างกายไปสู่ทางทิศที่ได้ยินเสียงเรียก เร่งไปเร่งหาอยู่ช้านาน แต่จักได้พานพบข้าวและน้ำก็หามิได้เลย เขาจึงเสียใจร้องไห้ครวญครางพลางล้มลงกลิ้งเกลือกด้วยความหิวอยู่ ณ

ที่นั่นเอง ในไม่ช้าก็มีเสียงเรียกมา เร้าใจให้พยายามอีก แต่จะได้เจออาหารสักนิดก็หามิได้เลยได้ยินแต่เสียงร้องเรียกแต่อย่างเดียว เป็นอย่างนี้หลายร้อยหลายพันปี จนกว่าจะสิ้นเวรกรรม

เปรตเหล่านี้ ในชาติก่อนเขาเป็นมนุษย์ผู้ใจร้าย มักริษยาคนอื่น เห็นคนอื่นมั่งมีเหนือตนก็ไม่พอใจ ครั้นเห็นคนยากไร้ก็กลับดูแคลน อยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น ทำเล่ห์ทำกลหลอกลวงเอาทรัพย์ของท่านมาเป็นของตน ทั้งเป็นคนตระหนี่ไม่ยินดีในการให้ทาน เห็นคนอื่นเขาให้ทานก็คอยห้ามปราม ฉ้อโกงทรัพย์สินที่เป็นของสาธารณะหรือของสงฆ์เอามาเป็นของตนด้วยโลภเจตนา ครั้นตายแล้วจึงต้องมาเกิดเป็นเปรต เสวยทุกขเวทนาอันร้ายกาจเห็นปานฉะนี้

เปรตบางจำพวก เมื่อมองดูสรีระร่างกาย ก็ดูงดงามประดุจเช่นพระพรหม มีรัศมีออกจากกายรุ่งเรืองเปล่งปลั่งดังทองธรรมชาติแต่แปลกประหลาดตรงที่ว่าปากของเขานั้นมีสัณฐานเช่นปากสุกรน่าเกลียด เลยทำให้ไม่น่าดูชม ทั้งเป็นเปรตที่อดอยากนักหนา จะหาสิ่งใดที่จะกินมิได้

เหตุไฉน จึงมาเป็นเปรตแปลกประหลาดเช่นนี้? ได้ทราบว่า เมื่อก่อนเขาเคยเป็นมนุษย์ ได้มีโอกาสพบพระพุทธศาสนา บรรพชาคือบวชเป็นสงฆ์ อุตส่าห์รักษาศีลอย่างหมดจดบริสุทธิ์ ร่างกายจึงแลดูผุดผ่องเช่นองค์พระพรหม แต่การที่ต้องมาเกิดเป็นเปรตมีปากเป็นหมูดูน่าชัง ก็เพราะว่าเขาเกิดความประมาทพลั้งพลาดกล่าวคำตำหนิติเตียนครูบาอาจารย์ซึ่งไม่มีโทษ ไม่มีผิด ด้วยความเข้าใจผิดอันเกิดจากอกุศลจิตตน กรรมจึงบันดาลให้เกิดผลเป็นเปรตเห็นประจักษ์อยู่อย่างนี้

เปรตอีกฝูงหนึ่ง สรีระร่างกายงดงามน่าดูน่าชมราวกะเทพยดา แต่ว่าที่อวัยวะส่วนหน้าส่วนปากของเขานั้น ส่งกลิ่นเหม็นเน่านักหนา มีหนอนมากหลาย ไต่ยั้วเยี้ยเจาะกินปากกินนัยน์ตาของเขาอยู่เนืองนิตย์ ที่เป็นเช่นนี้

เพราะชาติก่อนเขาเป็นมนุษย์ มีศรัทธาเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา อุตสาหะรักษาศีล จึงปรากฏมีร่างกายงดงาม แต่การที่ปากเหม็นเน่า มีหนอนออกบ่อนกินปากเขานั้น ก็เพราะอกุศลกรรมวจีทุจริต ประพฤติผิดทางวาจาด่าว่าพระสงฆ์สามเณรเจ้ากูผู้ทรงศีลเป็นอุดมเพศ เหตุทรงไว้ซึ่งเพศอันประเสริฐสูงสุด อกุศลกรรมจึงฉุดกระชากลากเขาให้ถือกำเนิดเป็นเปรตเสวยกรรมอยู่อย่างนี้

เปรตอีกฝูงหนึ่ง เป็นเปรตเพศหญิง แม้เสื้อผ้าสักชิ้นหนึ่งก็ไม่มีพันกายและมีตัวตนส่งกลิ่นเหม็นนัก ทั่วสรรพางค์กายมีแมลงวันไต่ตอมอยู่หนาแน่นผอมโซ หาเนื้อหาเลือดในร่างกายไม่มีเลยมีแต่หนังและเอ็นพอกกระดูกอยู่เท่านั้น เปรตเหล่านี้ได้รับความอดอยากหนักหนา หาสิ่งใดจะกินเข้าไปไม่... ต่อนานๆ เมื่อหิวโหยสุดขีดแล้ว จึงคลอดลูกกรรมลูกเวรออกมาสักตัวหนึ่ง แล้วก็ฉีกเนื้อลูกของตนนั้นเคี้ยวกิน มีชีวิตเป็นเปรตแสนทุเรศอยู่อย่างนี้ เป็นเวลาหลายพันหลายหมื่นปี

ที่ต้องมาเสวยกรรมเป็นเปรตน่าทุเรศอย่างนี้ ก็เพราะว่าในชาติก่อน เมื่อเขายังเป็นมนุษย์ ได้ให้ยาแก่หญิงมีครรภ์ทำลูกของเขาให้ตกจากครรภ์ มีจิตใจประกอบด้วยอกุศล ไร้ความปรานีต่อสัตว์ที่เกิดในครรภ์ ประกอบกรรมทำเข็ญอันเป็นบาปชั่วช้าลามก ใจสกปรกด้วยโลภเจตนา หวังจะได้ทรัพย์สินซึ่งเป็นค่าจ้างเพียงเล็กน้อย ไม่คำนึงถึงบาปกรรมภายหน้าจะมาถึงตนอย่างไร ในไม่ช้าพอสิ้นชีวิต ก็ต้องลงมาเกิดเป็นเปรต ทนทุกขเวทนา มีกายน่าสังเวชสลดใจไม่มีสิ่งใดจะรับประทาน ต้องหิวโหยอดอยาก ผอมโซนักหนา จนต้องกินลูกของตนเองในเปรตวิสัยนี้ ด้วยอกุศลกรรมที่ทำมาแต่ปางบรรพ์

เปรตบางจำพวกนั้น ไม่มีรูปร่างเหมือนสัตว์ที่มีชีวิตทั่วไป แต่มีรูปร่างเหมือนกับก้อนเนื้อก้อนใหญ่ก้อนหนึ่งเท่านั้น! กองอยู่เป็นหย่อมๆ มีฝูงแร้งกา

และนกตะกรุมซึ่งมีอยู่ในโลกเปรตพากันจิกทึ้งกินอยู่อย่างวุ่นวาย ก้อนเนื้อเปรตนั้นก็ได้แต่ร้องโอดโอยครวญครางด้วยความเจ็บปวด เพราะฝีปากของนกเปรตทั้งหลายที่พากันจิกทึ้งอย่างไม่ปรานี

เหตุไฉน จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตก้อนเนื้ออยู่อย่างนี้? ได้ทราบว่าเปรตพวกนี้เมื่อชาติก่อนเป็นมนุษย์ มีใจไม่บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากความกลัวบาป คิดจะได้ลาภด้วยการประกอบอาชีพอันไม่ชอบธรรม กระทำปาณาติบาตกรรม ทำการฆ่าโคและสัตว์แล้วแล่เนื้อออกเป็นชิ้นๆ ขายแก่คนทั้งหลาย เป็นอาชีพประจำ ครั้นสิ้นชีวิตดับจิตในชาตินั้น ก็พลันลงไปเกิดเป็นสัตว์นรกสิ้นกาลช้านาน พอพ้นจากนรกแล้วกรรมยังไม่สิ้น จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตก้อนเนื้อให้ฝูงแร้งกาและนกตะกรุมเฝ้ารุมล้อมจิกทึ้งอยู่อย่างนี้จนกว่าจะสิ้นกาล

เปรตบางจำพวก มีรูปร่างและการเสวยกรรมอย่างแปลกพิลึก คือ มีร่างกายน่าเกลียดน่ากลัว ล่องลอยไปมาในอากาศด้วยเปรตวิสัย ไม่ได้อยู่กับที่ มีร่างใหญ่ บางตนมีขนเป็นหอก บางตนมีขนเป็นธนูหน้าไม้ บางตนมีขนเป็นปืน ขณะที่ลอยลมไปมาบนอากาศนั้น บรรดาขนเปรตที่เป็นหอก หน้าไม้ ปืน ซึ่งติดร่องแร่งอยู่เต็มร่างของเขานั้น ก็มีอันเป็นหลุดกระเด็นไปโดยแรง แล้วก็กลับมาประทุษร้ายตัวเขา เปรตตนที่มีขนเป็นหอกๆ นั้นก็กลับมาแทงเอาอย่างแรงทุกๆ ขนหอก ขนที่เป็นธนูหน้าไม้ ครั้นกระเด็นออกไปแล้วก็กลับมีลูกเสร็จเรียบร้อยแล้วยิงมาถูกต้องตัวเขาให้ได้รับความเจ็บปวดแม้เปรตตนที่มีขนเป็นปืนครั้นขนปืนทั้งหลายเหล่านั้นกระเด็นไปแล้ว ก็กลับมีลูกยิงมาถูกต้องตัวเขาสุดที่จะนับแผลที่ถูกยิงได้ เพราะขนในกายของเขามีเท่าใดก็กลายเป็นปืนยิงมาเท่านั้น อย่างนี้จะนับแผลที่ถูกยิงได้อย่างไรเล่า เปรตทั้งหลายเหล่านั้น ครั้นถูกขนจัญไรของตนประทุษร้ายเอาเช่นนี้แล้ว ก็ได้แต่ร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวดเหลือทน ต้องเป็นอยู่อย่างนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่าสิ้นกาลช้านาน

ได้ทราบมาว่า เปรตเหล่านั้น แต่ก่อนครั้งเป็นมนุษย์ ความโลภฉุดให้ทำอกุศลกรรมที่หยาบช้า ทำปาณาติบาตเป็นพรานไพร คว้าได้หอก ได้ธนูหน้าไม้หรือได้ปืน ก็มุ่งเข้าสู่ป่าเที่ยวล่าเนื้อถึกมฤคีตามแต่จะได้ แล้วนำมาเลี้ยงดูกันขยันทำแต่บาปอยู่ทุกวันเวลา เมื่อถึงมรณาอาสัญกรรมตามทัน จึงต้องไปเกิดในนรกเป็นเวลาช้านาน พ้นจากนรกแล้วเศษบาปยังมี จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตจำพวกดังกล่าวมานี้

เปรตบางจำพวก เขามีรูปร่างน่าทุเรศ เป็นเปรตชายมีอัณฑะขนาดใหญ่เท่าหม้อเท่าไห เมื่อเขาเดินไป ต้องแบกลูกอัณฑะของเขาใส่บ่าแล้วเดินไป เมื่อเวลานั่ง ก็ต้องนั่งทับลูกอัณฑะ ดูน่าสงสารเป็นหนักหนา มีฝูงแร้งกาพากันตามจิกทึ้งเป็นกลุ่มๆ เขาก็ได้แต่ร้องทุรนทุรายครวญครางด้วยความเจ็บปวดทรมาน เหลือที่จะพรรณนา

ได้ทราบว่า เปรตเหล่านี้ เมื่อชาติก่อนเขาเป็นมนุษย์ เป็นคนมีวิชาความรู้ตั้งอยู่ในตำแหน่งผู้พิพากษาตัดสินความ แต่เขาปราศจากหิริโอตตัปปะ ถูกความโลภเข้าครอบงำ ทำให้ใจใขว้เขววิปริตเอนเอียง ตัดสินความผิดธรรม รับสินบนในที่ลับแล้ว เมื่อตัดสินความในที่แจ้งในตำแหน่งวินิจฉัย ก็ให้ชนที่ตนรับสินบนเขาไว้เป็นคนชนะ ส่วนชนที่ควรชนะก็กลับตัดสินให้แพ้ แต่ประพฤติกรรมอันทำลายความยุติธรรมของโลกตลอดกาลนาน จะได้มีหิริโอตตัปปะบ้างก็ไม่มีเลย ด้วยมาคิดเสียว่าผู้ใดใครผู้หนึ่งจักล่วงรู้กรรมในที่ลับของตนก็หามิได้ประมาทมัวเมาอยู่อย่างนี้ ครั้นสิ้นชีวิตจึงต้องไปถือกำเนิดเป็นสัตว์นรกตลอดกาลนาน ครั้นพ้นจากนรกแล้ว เศษบาปยังมีอยู่ จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตมีสรีระร่างน่าทุเรศเห็นปานนี้

เปรตบางจำพวกมีเพศน่าอัศจรรย์ คือ มีเพศเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ทรงผ้าสังฆาฏิ จีวร บาตร ประคดเอว อัฐบริขารต่างๆ ครบบริบูรณ์

เมื่อแลดูไปในไม่ช้า ก็ปรากฏว่ามีไฟลุกขึ้นท่วมหัวไหม้เปรตเหล่านั้นพร้อมทั้งบาตร จีวรอัฐบริขาร ให้เหลือแต่เถ้าถ่าน ในไม่ช้าก็กลับปรากฏมีรูปร่างเหมือนอย่างเดิมอีก เป็นอยู่อย่างนี้ซ้ำซาก ไม่ว่าจะเคลื่อนกายไปที่ไหน เขาย่อมถูกไฟไหม้ อยู่ทุกสถานที่ อยู่บนภาคพื้นก็ถูกไฟไหม้ที่ภาคพื้น เหาะลอยหนีไปบนอากาศ ถูกไฟไหม้บนอากาศอยู่แดงฉาน ต้องทรมานอยู่อย่างนี้จนกว่าจะสิ้นกรรม

ทำกรรมอะไรไว้จึงได้มาเกิดเป็นเปรตประเภทนี้? ได้ทราบมาว่า ผู้เป็นผีเปรตเหล่านี้เมื่อชาติก่อนโชคดี ได้มีโอกาสเข้ามาบวชในพระบวรพุทธศาสนา แต่ถูกโลภเจตนาเข้าครอบงำ ทำให้ปัญญาจักษุมืดมัว มองไม่เห็นคุณค่าอันประเสริฐของพระพุทธศาสนา ตั้งหน้าแต่จะได้ลาภสักการะถ่ายเดียว ท่องเที่ยวไปในแว่นแคว้นด้วยศีลไม่บริสุทธิ์ ประพฤติตนดุจบวชมาเพื่อทำลายล้าง หรือเป็นโจรปล้นพระพุทธศาสนาโดยการทรงไว้ซึ่งเพศภิกษุสามเณร ไม่สำรวมกายวาจา รู้ว่าตนเป็นผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์แล้ว ก็ยังไม่สละคืน กลับประพฤติย่ำยีล่วงเกินอาบัติน้อยใหญ่ ไร้ยางอาย ประหนึ่งคนบ้าใบ้โมหจริต ประพฤติผิดเพราะดูแคลนพระพุทธบัญญัติ ไม่กระทำตามพระโอวาทานุสาสนี มีแต่จะเที่ยวหลอกลวงชาวบ้านชาวแว่นแคว้น กอบโกยเอาลาภสักการะมาสุดแต่จะได้ ไม่เห็นภัยในวัฏสงสารสมกับนามว่าเป็นภิกษุ เมื่อตนเป็นอลัชชี มีศีลไม่บริสุทธิ์ ไร้ยางอาย ครองเพศอันอุดมเป็นภิกษุหลอกลวงบริโภคอาหารลาภสักการะของชาวแว่นแคว้นอยู่เช่นนี้ ครั้นถึงแก่มรณภาพตายไป จึงต้องไปเกิดเป็นสัตว์นรกเสวยกรรมอยู่สิ้นกาลนาน พ้นจากนรกแล้ว เศษบาปยังมี จึงมาเกิดเป็นเปรตถูกไฟไหม้อยู่อย่างนี้ จนกว่าจะสิ้นกรรม

เปรตบางจำพวก มีรูปร่างแปลกประหลาด คือ รูปร่างใหญ่โตบึกบึนแต่ปราศจากศีรษะ เป็นเปรตหัวขาด มีจักษุและปากอยู่ที่หน้าอก แลดูน่าเกลียด

น่ากลัวยิ่งนัก ยืนทะมึนเฉยอยู่ไม่พูดไม่จา มีฝูงแร้งกาที่บินมาเกาะตามเนื้อตามตัวแล้วจิกเจาะอวัยวะต่างๆ ของเขากินเป็นกลุ่มๆ เขาก็ได้แต่ร้องไห้ทุรน-ทุรายด้วยความเจ็บปวดทั้งกายใจ ไม่อาจที่จะประหัตประหาร หรือขับไล่ฝูงแร้งกาที่มาประทุษร้ายเขาได้ เพราะสัตว์เปรตเหล่านั้น มันเกิดแต่กรรมของเขาเอง

เขาทำกรรมอะไรไว้ จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตเสวยกรรมเช่นนี้? ได้ทราบว่าในชาติก่อนเขาเป็นคนที่ไม่รู้ธรรมะ จึงเห็นแก่สินจ้าง กระทำปาณาติบาตเป็นเพชฌฆาตตัดคอคน หรือรับสินจ้างสินบนฆ่าคนให้ตายไปตามคำสั่งของนายจ้าง สุดแต่ว่าเขาจะสั่งให้ฆ่าใคร อกุศลจึงนำไปเกิดในนรกสิ้นกาลช้านานแล้วมาบังเกิดเป็นเปรต เสวยกรรมอยู่อย่างนี้

ยังมีเปรตอีกฝูงหนึ่ง มีร่างสูงยิ่งนัก แลดูเหมือนกับต้นตาลต้นมะพร้าว ผมเผ้าหยาบกระด้างยาวเหยียด มีกลิ่นเนื้อตัวเหม็นสาบเหม็นสาง ตลอดร่างจะหาที่น่าดูน่าชมมิได้เลย เขามีความอดอยากหิวโหยเหลือประมาณ แม้ข้าวสักเม็ดหนึ่งก็ดี น้ำสักหยดหนึ่งก็ดี ที่จะได้ตกถึงท้องเป็นไม่มีเลย นับเป็นเวลาหลายแสนหลายล้านปี มีแต่จะเสวยทุกข์อันเกิดจากความหิวโหยอิดโรยอยู่อย่างนั้น

การที่ต้องมาเป็นเปรตอดอยากอยู่อย่างนี้ ก็เพราะในกาลก่อน เขาเกิดเป็นมนุษย์สุดจะตระหนี่เหนียวแน่นนักแล มีแต่จะตั้งหน้ากอบโกยเอาทรัพย์สินมาเป็นของตนถ่ายเดียว ไม่คำนึงถึงอะไรทั้งสิ้น ขอแต่ให้ตนได้มากก็แล้วกัน ด้วยเขานั้นมีใจโลภเหลือประมาณ มิได้ทำทานด้วยตนเลย ครั้นเห็นคนอื่นเขาให้ทานก็คอยห้ามคอยปรามว่า เป็นการกระทำที่หาประโยชน์บ่มิได้ ด้วยนิสัยชั่ว ตัวเขาประกอบไปด้วยความโลภสลักจิตเช่นนี้ จึงเกิดมาเป็นเปรตอดอยากหิวโหยดังกล่าวแล้ว

ยังมีเปรตอีกฝูงหนึ่ง มีร่างกายน่าเกลียดน่ากลัว ตัวเขามิได้ทำอะไรอื่นเลย มีแต่เอาค้อนเหล็กลุกแดงด้วยเปลวไฟ เฝ้าตีกระหน่ำลงไปบนศีรษะของตนเองทุกเมื่อเชื่อวัน ไม่มีว่างเว้นแต่สักเพลา

ที่ต้องมาเสวยกรรมเช่นนี้ ก็เพราะเมื่อเขามีชีวิตเป็นมนุษย์ เขาเป็นคนพาลสันดานร้าย ประกอบด้วยโทสจริต ลืมคิดถึงคุณแห่งพ่อแม่ แต่พอตนโกรธขึ้นมาก็ยับยั้งไม่ได้ จึงเอาไม้เอามือตบตีหัวบิดามารดา ด้วยอกุศลกรรมทำบาปต่อบุพการีชนเช่นนี้ พอสิ้นชีวิตลง จึงมาเกิดกลายเป็นเปรตบ้า ก้มหน้าก้มตาอยู่แต่จะเอาค้อนเหล็กแดง ประหัตประหารศีรษะตนเองอยู่เป็นนิตย์ ด้วยฤทธิ์แห่งอกุศลกรรมชักนำให้เป็นไป ต้องใช้กรรมอยู่นานนักหนา

ฉะนั้น ผู้มีปัญญาเห็นทุกข์โทษในอบายภูมิ จึงไม่ควรประมาทในกรรมชั่วขึ้นชื่อว่าบาปธรรมกรรมชั่ว แม้จะมีประมาณน้อย บางทีก็เป็นสนิมในใจ คอยขัดขวางไม่ให้ทำความดีอันสูงยิ่งๆ ขึ้นไปได้ มิหนำซ้ำยังนำไปสู่อบายภูมิได้ง่ายพึงเห็นอุทาหรณ์ดังเรื่องต่อไปนี้

สูกรเปรต

สมัยศาสนาองค์สมเด็จพระโลกเชษฐ์พุทธเจ้าทรงพระนามว่า กัสสปะ นั้นมนุษย์เรามีอายุยืนประมาณสองหมื่นปี ก็มีคนบวชเป็นภิกษุสามเณรเหมือนกับกาลทุกวันนี้ ครานั้น มีภิกษุ ๒ รูปอยู่ด้วยกัน ณ วัดใกล้ป่าแห่งหนึ่ง รูปอาวุโสมีพรรษา ๖๐ อีกรูปหนึ่งมีพรรษา ๕๙ พระคุณเจ้าทั้งสองมีความรักใคร่สนิทสนมดุจพี่น้องคลานตามกันมา ภิกษุผู้อ่อนกว่า ท่านมีสัมมาคารวะเอาใจใส่ปฏิบัติพระเถระประดุจเช่นตนเป็นสามเณร ฝ่ายพระเถรเจ้าก็มีใจเฝ้าห่วงใย

เอาใจใส่ให้โอวาทภิกษุผู้ด้อยอาวุโสกว่าอยู่เนืองนิตย์

เมื่อถึงคราวจะวิปริตอาเพศ ก็บังเอิญให้มีพระนักเทศน์เข้ามาในอาวาสนั้น แล้วเสกสรรปั้นแต่งวาจากล่าวเปสุญญวาท ให้พระคุณเจ้าทั้งสองแตกกัน เมื่อแตกกันแล้ว ต่างองค์ต่างก็คว้าเอาบาตรเอาจีวรของตน ออกไปจากอาวาสนั้นคนละทิศ พระธรรมกถึกก็ยึดอาวาสอยู่สบายตามลำพังแต่องค์เดียว หาได้เฉลียวใจถึงบาปกรรมที่ตนกล่าวยุยงส่อเสียดให้พระสงฆ์แตกกันแม้แต่น้อยไม่

หนึ่งร้อยปีผ่านไป พระเถรเจ้าทั้งสองที่ถูกยุยงให้แตกกันนั้น มาพบกันเข้าในอาวาสแห่งหนึ่ง เมื่อต่างก็ปรับความเข้าใจกันดีแล้ว จึงได้ทราบว่า การที่ตนหลงขัดใจกันถึงกับต้องออกจากอาวาสด้วยความเสียใจนั้น เป็นแผนการของพระธรรมกถึกผู้ลามก ใจสกปรกคิดจะยึดเอาอาวาสนั้นเป็นที่อยู่ของตน เมื่อรู้แน่แก่ใจเช่นนี้ พระคุณเจ้าทั้งสองจึงพากันกลับมายังอาวาสเก่าเพื่อจักดูหน้าพระธรรมกถึกผู้เปสุญญวาท พอพระธรรมกถึกซึ่งบัดนี้ได้กลายเป็นเจ้าอาวาสไปแล้ว ได้ทราบว่า พระคุณเจ้าทั้งสองกลับกลมเกลียวคืนดีเหมือนอย่างเดิม และกำลังกลับมา จึงเกิดความละอายอยู่วัดนั้นไม่ได้ ต้องเข้าป่าไปตั้งหน้าบำเพ็ญสมณธรรม

แต่อุตส่าห์ตั้งหน้าบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่านานนักหนา ก็ไม่อาจจะยังคุณพิเศษให้บังเกิดขึ้นได้เพราะจิตใจไม่สงบ ความชั่วผิดในครั้งนั้นติดอยู่ในห้วงความคิด ออกฤทธิ์เป็นนิวรณ์คอยกางกั้นไม่ให้คุณธรรมเบื้องสูงเกิดขึ้นได้ หมื่นกว่าปีผ่านไป ท่านก็แตกกายทำลายขันธ์ถึงแก่มรณภาพ อกุศลกรรมเพียงเปสุญญวาท กล่าวส่อเสียดยุยงให้พระสงฆ์โกรธกัน ซึ่งถ้าดูด้วยสายตาสามัญก็น่าจะเป็นบาปเล็กน้อย แต่ความจริงไม่ใช่ เพราะบันดาลให้พระธรรมกถึกรูปนั้นไปเกิดในอเวจีมหานรก ถูกไฟนรกไหม้อยู่สิ้นพุทธันดรหนึ่ง ถึงบัดนี้ เศษบาปยังไม่หมด จึงมาบังเกิดเป็นเปรต มีเพศแปลกประหลาด คือ สรีระร่างกาย

ของเขาเหมือนอย่างมนุษย์ธรรมดา แต่ว่าส่วนหน้ากลายเป็นหมู มิหนำซ้ำยังมีหางงอกออกมาจากปากเป็นการเพิ่มความน่าเกลียด น่าทุเรศให้เกิดความสังเวชแก่ผู้มาพบเห็นมากยิ่งขึ้น ตลอดเวลามีหมู่หนอนทั้งหลาย ทั้งตัวเล็กตัวใหญ่ไต่เข้าไต่ออกอยู่แถวบริเวณช่องปากนั้น เขานั่งทรมานกายเพราะถูกหนอนบ่อนปากอยู่สิ้นกาลนาน

เท่าที่เล่ามานี้ ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า อกุศลกรรมทุกชนิด อย่าได้คิดประมาทว่าเป็นสิ่งเล็กน้อยเป็นอันขาด เพราะอาจนำไปสู่อบายภูมิได้ทั้งนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายพึงทราบเหตุที่จะนำไปสู่อบายภูมิ ดังต่อไปนี้

เหตุนำไปอบาย

เหตุที่นำไปเกิดในอบายภูมินั้นก็คืออกุศลกรรมความชั่วทุกชนิด แต่เมื่อแยกประเภทที่เป็นไปโดยส่วนมาก ก็ย่อมจะมีประเภท ดังนี้

๑. อกุศกรรมที่กระทำด้วยโทสะ ย่อมนำไปบังเกิดในนิรยภูมิคือโลกนรก

๒. อกุศลกรรมที่กระทำด้วยโลภะ ย่อมนำไปบังเกิดในเปตติวิสยภูมิคือโลกเปรตที่กำลังพูดถึงอยู่นี่ และนำไปบังเกิดในอสุรกายภูมิ

๓. อกุศลกรรมที่ทำด้วยโมหะ ย่อมนำไปบังเกิดในติรัจฉานภูมิ คือในโลกของเดียรัจฉาน

อกุศลกรรม ๓ ประการ คือ โลภะ โทสะ โมหะ นี้เป็นตัวนำให้ไปบังเกิดในจตุราบายภูมิคืออบายภูมิทั้ง ๔ ความจริงเนื้อความนี้ ควรจะรอเอาไปกล่าวไว้ในตอนหลัง แต่เห็นว่าการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้จบเป็นตอนๆ ไป นึกขึ้นได้ในตอนนี้ ก็เอามาแทรกใส่ไว้เสียเลย เพื่อจะได้ไม่ตกหล่นในภายหลัง

เปรตในป่าลึก

คนที่มีวาสนาชะตาเสีย ซึ่งมีอันเป็นจะต้องมาเกิดในโลกเปรตนี้ โดยมากเป็นเพราะบาปที่ทำด้วยโลภะเป็นเหตุดังกล่าวแล้ว คือ มีความโลภเป็นใหญ่ มีความโลภเป็นเจ้าหัวใจ อยากได้จนลืมตัว ไม่นึกถึงบาป เหมือนกับเปรตในป่าลึก ซึ่งมีเรื่องเล่าไว้ในพระคัมภีร์ทางศาสนา ดังต่อไปนี้

ยังมีพระภิกษุหลายรูปด้วยกัน จำพรรษาอยู่ในโลหนชนบท ณ ลังกาทวีป ครั้นออกพรรษาแล้ว พระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้นมีความประสงค์จะไปไหว้พระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นสถานที่ตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรมครู จึงชวนกันออกจากวัดเดินลัดรอนแรมมาด้วยศรัทธาเลื่อมใส

เดินทางมาหลายวัน ก็บรรลุถึงป่าใหญ่เต็มไปด้วยแมกไม้ สิงสาราสัตว์ ปราศจากผู้คน ยิ่งเดินก็ยิ่งเข้าป่าลึกเข้าไปทุกที ครั้นเหน็ดเหนื่อย จึงพากันนั่งพักบนแผ่นหินใหญ่ซึ่งน่านั่งกว่าที่อื่น เพราะแลดูสะอาดปราศจากดิน นั่งพักอยู่ที่นั่นทั้งหมดหลายสิบรูปด้วยกัน

พอหายเหนื่อยแล้ว พระเถระผู้ใหญ่ซึ่งเป็นหัวหน้าในการเดินทาง จึงลุกขึ้นเดินตรวจดูไปมา เพราะนึกแปลกใจว่า เหตุไฉน แผ่นหินใหญ่จึงปรากฏมีในกลางดินกลางป่า ซึ่งไม่มีท่าว่าจะมีภูเขาอยู่ใกล้ๆ เลย ครั้นเล็งแลดูด้วยทิพยจักษุ พระผู้เป็นเจ้าก็รู้ว่า แผ่นหินใหญ่ที่ท่านนั่งพร้อมกับพระหลายสิบรูปด้วยกันนั้น ไม่ใช่แผ่นหินโดยธรรมชาติ ที่แท้เป็นสัตว์เปรตตนหนึ่งซึ่งเวรกรรมชักนำให้มาเป็นเปรตรูปร่างอย่างนี้ จึงมีเถรวาทีถามว่า

"ดูกรเปรต! ท่านทำกรรมอะไรไว้ในชาติปางก่อน จึงต้องมารับกรรมอันน่าสังเวชเห็นปานนี้"

เปรตนั้นจึงตอบพระเถรเจ้าด้วยความเศร้าว่า

"ข้าแต่ท่านผู้เจริญ! เมื่อข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ ในครั้งศาสนาของพระบรมครูกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้าพเจ้ามีความประมาท ได้ประพฤติย่ำยีทำลายที่นาซึ่งผู้มีศรัทธาอุทิศเป็นที่กัลปนาถวายแก่วัดแห่งหนึ่งให้ฉิบหาย โดยมาคิดเสียว่ากรรมชั่วเพียงเล็กน้อยไม่เป็นไร ครั้นตายลงก็มาเกิดเป็นเปรตอย่างที่พระคุณเจ้าเห็นอยู่นี่แหละ ข้าพเจ้าต้องอดข้าวอดน้ำ มีร่างเป็นหินนอนอยู่กับดิน เป็นเช่นนี้มาหลายหมื่นปีแล้วนะ พระผู้เป็นเจ้า" เปรตผู้น่าสงสารเว้นระยะนิดหนึ่งแล้วกล่าวต่อไปว่า

"ขอพระคุณเจ้า จงได้โปรดเมตตาบอกแก่มนุษย์ทั้งหลายว่า อย่าจงเอาเยี่ยงอย่างข้าพเจ้า จงอย่าได้ประมาทในบาป จงอุตส่าห์ทำบุญทำทาน ขึ้นชื่อว่าของสงฆ์ของวัดแล้ว อย่าได้ประมาทเป็นอันขาด เพราะจะเป็นทางนำไปสู่นรกและต้องมาเสวยผลกรรมเช่นกับที่ข้าพเจ้ากำลังได้รับอยู่เวลานี้ และจะหมดเวรกรรมเมื่อใด ข้าพเจ้าก็ยังไม่ทราบเลย"

พระภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังวาจาของเปรตหินในป่าลึกก็ให้รู้สึกสลดใจแต่ไม่รู้ว่าจะช่วยอย่างไร จึงพากันเดินทางต่อไปตามความตั้งใจเดิม คือพระศรีมหาโพธิ์สถานที่ตรัสรู้ขององค์พระบรมครูสัมมาสัมพุทธเจ้า

ยังมีเปรตในป่าลึกอีกตนหนึ่ง มีสภาพความเป็นอยู่น่าสงสาร และน่ากลุ้มใจแทนยิ่งนัก คือ เขามีร่างกายจมอยู่ในหินบนภูเขาในป่าลึกแห่งหนึ่งครึ่งตัว ปรากฏรูปร่างคล้ายมนุษย์เพียงส่วนบนเท่านั้น เขาทนทุกขเวทนาอดข้าวอดน้ำ ตากแดดตากฝนเฉยอยู่อย่างนั้นไปไหนมาไหนไม่ได้ เป็นเวลานานนับไม่ถ้วนจำนวนเดือนปี

คราวหนึ่ง มีพระภิกษุหลายรูปหลงทางเข้าไปในป่าเขาแห่งนั้น วนเวียนไปมาถึง ๗ วัน ก็ยังหาทางออกไม่ได้ ต่างรูปต่างก็ได้รับความหิวโหยเป็นกำลัง

แล้วมาพบเปรตตนนั้นเข้าโดยบังเอิญ ทีแรกก็เข้าใจว่าเป็นคนมายืนอยู่ ต่างก็พากันดีใจว่า เรามาพบคนเข้าแล้ว จักได้ถามหนทางว่าทางออกจากป่าไปทางไหน? ไม่ทันพิจารณา พากันรีบเข้าไปหา แล้วก็ร้องถามขึ้น

"ดูกรประสก! หนทางที่จะไปเมืองโน้น ไปทางไหน พวกเราหลงทางมา ๖-๗ วัน แย่เต็มที ไม่เห็นมีทางออกเลย ช่วยบอกหน่อยเถิด"

เปรตตนนั้นจึงตอบว่า

"ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า! พวกท่านหลงทางอยู่ในป่าหิวโหยเพียง ๗ วัน ไม่สู้เท่าไหร่นัก แต่ข้าพเจ้าสิ ต้องอยู่ที่นี่ถึง ๔ พุทธันดร ข้าวสักเม็ด น้ำสักหยดไม่ได้ตกถึงท้องเลย..."

"พูดอะไรเช่นนั้นเล่า ประสก!" ภิกษุรูปหนึ่งขัดขึ้นอย่างไม่ค่อยจะพอใจนัก นึกว่าเปรตนั้นพูดเล่น

"จริงๆ นะ พระคุณเจ้าทั้งหลาย" เปรตพูดต่อไป "พระคุณเจ้าจงพิจารณาให้ดี ข้าพเจ้านี้หาใช่คนไม่ แต่ข้าพเจ้าเป็นเปรต! เปรตที่ต้องทนทุกข์ทรมานจมอยู่ในหินครึ่งตัว อดข้าวอดน้ำ ตากแดดตากลม อยู่อย่างนี้มาตลอด ๔ พุทธันดรแล้ว"

"ท่านทำกรรมอะไรไว้ จึงได้มาเกิดเป็นเปรตน่าทุเรศอยู่นานนักหนาถึงเพียงนี้?" ภิกษุเหล่านั้นถาม

เปรตจึงเล่าให้ฟังว่า

"ในสมัยศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์แรก ในภัทรกัปนี้ คือ องค์พระกกุสันโธพุทธเจ้านั้น ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ชาวนา เขตนาของข้าพเจ้าอยู่ติดกับเขตนาที่เขาอุทิศให้เป็นของสงฆ์ ข้าพเจ้าเป็นคนละโมบเห็นแก่ได้ ไม่นึกถึงว่าจะเป็นบาปเป็นกรรม จึงได้ถอนเสาศิลาปักเลขหมายเขตแดนนาทั้ง ๒ เสีย เลื่อนเข้าไปในฝั่งนาของสงฆ์ ชิงเอานาของสงฆ์เข้ามาไว้ในเขตแดนของตนเพียง

เล็กน้อย ไม่นึกเลยว่า บาปกรรมจะมี และเกิดผลทรมานหนักหนาเช่นที่ข้าพเจ้ากำลังได้รับอยู่นี่" เปรตเว้นระยะนิดหนึ่งแล้ว ก็ยกมือขึ้นชี้บอกแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า

"โน่นแน่ะ หนทางไปเมืองที่พระคุณเจ้าต้องประสงค์จะไป" แล้วก็กล่าวต่อไปว่า "เมื่อพระคุณเจ้าไปแล้ว ขอจงได้โปรดเมตตาบอกแก่มนุษย์ทั้งหลายว่า อย่าเอาเยี่ยงอย่างข้าพเจ้า ขึ้นชื่อว่าบาปกรรมแม้เพียงเล็กน้อย อย่าได้กระทำ เพราะผลของบาปน่ากลัวเหลือเกิน ดูแต่ข้าพเจ้าเถิด มิเพราะความโลภดอกหรือ ความโลภอันประกอบด้วยความโง่เขลารู้เท่าไม่ถึงการณ์ เห็นแก่แต่จะได้สถานที่อันเป็นของสงฆ์เล็กๆ น้อยๆ ได้เป็นเจ้าของครองอยู่เพียงไม่กี่ปี ครั้นตายแล้วต้องมาเสวยทุกขเวทนาเห็นปานนี้ ฉะนั้น ขอให้พระคุณเจ้าช่วยอนุเคราะห์บอกแก่มนุษย์ทั้งหลายว่า อันสถานที่ที่เป็นของสงฆ์ เช่น ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และที่กัลปนา ซึ่งเขาอุทิศแด่สงฆ์ เป็นสถานที่ที่ควรเคารพเปรียบเสมือนไฟเหมือนยาพิษ ใครมีโลภจิตล่วงละเมิดแม้แต่เพียงเล็กน้อยด้วยความไม่รู้หรือด้วยความโง่เขลาเบาปัญญา มองไม่เห็นบาปก็ตาม ย่อมให้โทษร้ายแรงหนักหนา เพราะเป็นสถานที่อันคนมีศรัทธาเขาอุทิศถวายพระศาสนาเป็นการบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยใจประกอบด้วยจาคเจตนาเลื่อมใสในพระศาสนาสุดประมาณ เมื่อมาทำให้บิดเบือนกุศลเจตนาของเจ้าของเดิมเสียฉะนี้ ย่อมได้รับโทษเช่นข้าพเจ้ากำลังได้รับอยู่นี่แหละ" เปรตในป่าลึกกล่าวรำพันอย่างยืดยาวในตอนท้าย

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังคำของเปรต ก็ได้แต่สังเวชสลดใจสงสารอยู่ แต่ก็มิรู้ว่าจะช่วยได้อย่างไร เพราะมันเป็นกรรมของเขาเอง ในที่สุดจึงอำลาเปรตไปตามทิศที่เขาบอก จนลุถึงสถานที่ประสงค์

ทวาทสวิธเปรต

บัดนี้ จักกล่าวถึงเปรตอีกประเภทหนึ่ง ในเปตติวิสัย คือ ทวาทสวิธเปรต แปลว่า เปรต ๑๒ จำพวก เปรตเหล่านี้บางพวกก็มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง แต่ว่าทั้งหมดนี้อยู่บนผืนแผ่นดินในมนุษยโลกนี้ นับว่าเปรตพวกนี้ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด แต่ว่ามนุษย์ทั้งหลายมองไม่เห็น เพราะเขามีกายเป็นอทิสมานกาย สุดวิสัยของมังสจักษุคือตาเนื้อธรรมดาของมนุษย์จักเห็นได้ นอกจากพระอริยเจ้าผู้มีทิพยจักขุ คือตาทิพย์เท่านั้น ที่จะเห็นพวกเขาได้ เปรตเหล่านี้มีประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. วันตาสาเปรต มีรูปร่างชั่วช้าน่าเกลียด และมีความอดอยากหิวโหยอาหารเป็นกำลัง ครั้นมาสู่แดนมนุษย์ เห็นมนุษย์ทั้งหลายขากเสลดน้ำลายออกมา เปรตเหล่านั้นก็ดีเนื้อดีใจรีบตรงไปดูดเอาโอชะเสลดน้ำลายของมนุษย์เหล่านั้นได้หน่อยหนึ่งกินเป็นอาหาร แล้วก็หิวโหยต่อไปอีกตามเดิม จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้ จึงจะไปเกิดในภูมิอื่น

ที่ต้องมาเกิดเป็นวันตาสาเปรตนี้ ก็เพราะในชาติก่อนเป็นคนมีมัจฉริยะความตระหนี่จับขั้วหัวใจ เห็นผู้ใดใครผู้หนึ่งอดอยากมาขออาหาร ก็พาลโกรธบ้วนน้ำลายด้วยความรังเกียจ ให้อาหารอันเป็นเดนด้วยความไม่เต็มใจ ไม่เคารพในทาน ให้เพราะเสียไม่ได้ หรือเพราะกลัวคนอื่นเขาตำหนิว่าตนเป็นคนตระหนี่ดูถูกทานที่ตนให้เช่นนี้ก็ดี หรือมิฉะนั้นเข้าไปในคารวสถานที่เคารพบูชา ใจบ้ามืดเพราะโมหะเห็นเป็นที่ไม่สำคัญ ขากเสลดน้ำลายลงสถานที่นั้นๆ เช่นที่โบสถ์ วิหาร ลานพระเจดีย์เช่นนี้ก็ดี ตายแล้วจึงมาเกิดเป็นวันตาสาเปรตกินเสลดน้ำลายอยู่เช่นนี้

๒. กุณปขาทาเปรต มีรูปร่างน่าเกลียดพิลึก ซอกซอนหาซากอสุภกินเป็นอาหารด้วยความหิวโหย ครั้นเห็นซากอสุภของสัตว์ที่ทำกาลกิริยาแตกพังเน่าเหม็น เขาเหล่านั้นเป็นดีเนื้อดีใจ วิ่งเข้าไปดูดโอชะอันเน่าเหม็นจากซากอสุภนั้นด้วยผลกรรมที่ทำมาแต่ปางก่อน

ได้ทราบว่า ในชาติก่อนเขาเป็นมนุษย์มีความตระหนี่ ครั้นมีผู้มาขอบริจาคทาน ก็ปรารถนาการอันเป็นบาปด้วยจิตโมหันธ์ แกล้งให้ของที่ไม่ควรให้ด้วยปรารถนาจะแกล้ง เช่น ให้เนื้อหมา หมี งู เสือโคร่ง เสือเหลือง ช้าง ม้าเป็นต้น แก่คนขอ ด้วยจงใจจะแกล้งประชดประชัน ไม่เคารพในทานจึงต้องมาเกิดในกำเนิดเปรตพวกนี้

๓. คูถขาทาเปรต มีรูปร่างน่าสะอิดสะเอียน น่าเกลียดน่าชังหนักหนาเที่ยวแสวงหาคูถคืออุจจาระอันบุคคลถ่ายไว้ ยิ่งมีกลิ่นเหม็นฟุ้งไปก็ยิ่งชอบครั้นเห็นเข้าก็ดีเนื้อดีใจ วิ่งรี่เข้าไปที่กองคูถ ดุจสุนัขเห็นกองคูถในมนุษยโลกฉะนั้น ครั้นไปถึงก็ก้มหน้าดูดเอาโอชะอันชั่วเหม็นแห่งคูถนั้นเป็นอาหาร

ที่เป็นเช่นนี้ เพราะชาติก่อนเป็นพาลชน เห็นคนผู้ขอมาเยือนบ้าน ก็ให้ขุ่นเคืองเพราะตนเป็นคนตระหนี่ ไม่มีจิตคิดจะให้ ชี้ไปที่ขี้วัว ขี้ควาย ขี้หมู ขี้หมา แล้วบอกว่า "เอ็งอยากได้ก็จงเอาไปกินเถิด แต่จะมาเอาข้าวปลาอาหารนั้น ตูข้ามิปรารถนาจะให้มึง" แล้วขับไสไล่ส่งไปด้วยความโกรธ ด่าด้วยคำผรุสวาทหยาบคาย ตายแล้วจึงต้องมาเกิดเป็นเปรตกินคูถอยู่อย่างนี้

เปรตกินของอสุจิของไม่สะอาด คือ ๑. วันตาสาเปรตซึ่งกินเสลดน้ำลาย ๒. กุณปขาทาเปรต ซึ่งกินซากอสุภ ๓. คูถขาทาเปรต ซึ่งกินคูถ ทั้ง ๓ จำพวกนี้ บางทีท่านก็เรียกว่า ปิศาจ เพราะมีความหิวโหยเป็นกำลัง ทั้งเกิดในที่อสุจิไม่สะอาด ทั้งบริโภคของอันเป็นอสุจิ จึงเกิดความละอาย เกรงว่าสัตว์ทั้งหลายจะเห็นตน ทั้งๆ ที่โดยธรรมดาตนก็เป็นอทิสมานกาย คือ มีกายไม่ปรากฏใน

สามัญจักษุของมนุษย์อยู่แล้ว นอกจากตนต้องการจะแสดงให้เห็นเป็นบางครั้ง บางคราว ถึงกระนั้น ก็ยังถือเอารากไม้สิ่งหนึ่งกำบังตนเที่ยวหากิน โดยมีเรื่องปรากฏในพระคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งจะเก็บความนำมาเล่าไว้ ดังต่อไปนี้

พระเถระเห็นปิศาจ

พระเถระรูปหนึ่งจำพรรษาอยู่ที่ถูปาราม ครั้นเวลาเช้ารุ่งอรุณ ก็ออกจากอารามไปบิณฑบาต พอเดินมาถึงซุ้มประตูอาราม เห็นเด็ก ๒ คน มีรูปแปลกพิกลผิดคนธรรมดา นั่งอยู่แทบประตู จึงเข้าไปไต่ถามความเป็นไป เด็กทั้งสองจึงบอกว่า "ข้าพเจ้าทั้งสองหาใช่ลูกคนไม่ แต่เป็นเปรต คือ เปรตปิศาจ มานั่งคอยปิศาจตั้งอยู่ในฐานะเป็นมารดา ซึ่งเข้าไปในพระนคร บอกว่าจะหาอาหารมาให้ข้าพเจ้า แต่คอยอยู่นานแล้วก็ไม่เห็นมาสักที ครั้นเห็นพระผู้เป็นเจ้าออกมานี่ จึงสำแดงกายให้พระผู้เป็นเจ้าเห็นเพื่อจะสั่งว่า ถ้าพระเป็นเจ้าเข้าไปบิณฑบาตในพระนคร พบมารดาของข้าพเจ้าแล้ว จงได้กรุณาบอกด้วยเถิดว่าให้ถือเอาอาหารสิ่งใดสิ่งหนึ่งเร่งรีบมาโดยเร็ว บุตรทั้งสองแสบท้องอยากอาหารมิอาจดำรงอยู่ได้ มีความหิวกระหายเป็นกำลัง"

พระเถระจึงถามว่า "เหตุไฉน เราจึงจักเห็นมารดาของพวกเจ้าเล่า?"

ปิศาจกุมารทั้งสอง หันมาปรึกษาซุบซิบ แล้วตนหนึ่งจึงส่งรากไม้ให้พระเถระท่อนหนึ่งพลางบอกว่า

"พระผู้เป็นเจ้า จงเอารากไม้ยานี้ถือไปเถิด แล้วจักเห็นมารดาของข้าพเจ้าเอง"

เมื่อพระเถรเจ้าได้รากยาที่เด็กปิศาจให้เข้าไปในพระนคร ตอนรุ่งอรุณวันนั้น

ฝูงยักขินีปิศาจทั้งหลายก็ปรากฏในคลองจักษุแห่งพระเถระมากกว่าร้อยกว่าพัน ปิศาจเหล่านั้นมีรูปกายน่าเกลียดน่าชัง กำลังเที่ยวแสวงหาซึ่งอสุจิของสกปรกทั้งหลายอย่างชุลมุนด้วยความหิวโหย พระเถรเจ้าจึงเข้าไปไต่ถามหามารดาของปิศาจกุมารทั้งสอง ครั้นพบแล้วจึงบอกตามที่เขาสั่งมา นางปิศาจฉงนใจจึงถามว่า

"เหตุไฉน พระผู้เป็นเจ้าจึงเห็นตัวข้าพเจ้า"

พระเถรเจ้าจึงชูรากยานั้นขึ้น แล้วบอกตามความเป็นจริง นางปิศาจแต่พอเห็นรากยาที่พระเถรเจ้าชูขึ้นเท่านั้น ยังพูดไม่ทันขาดคำเลย ก็วิ่งเข้าไปชิงเอามาจากหัตถ์ของพระเถรเจ้าทันที ครั้นไม่มีรากยาถืออยู่ ฝูงปิศาจฝูงผีที่เห็นอยู่มากมายก็หายวับไปกับตาของพระเถรเจ้าในบัดใจนั้น เป็นอันว่าฝูงเปรตปิศาจที่ต้องมากินของอสุจิโสโครกอยู่อย่างนี้ ก็เพราะในชาติก่อนตนไม่เคารพในทานการให้ เหตุมีใจสกปรกด้วยโลภเจตนา

๔. อัคคีชาลมุขาเปรต มีรูปร่างผอมโซเป็นนักหนา ที่ชื่อว่า อัคคีชาลมุขาเปรต ก็เพราะเหตุที่เขาเหล่านั้นมีเปลวไฟแลบออกมาจากปาก ตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืนไฟไหม้ปากแลลิ้นเจ็บปวดเจ็บร้อน ครั้นทนไม่ได้ก็วิ่งร้องไห้ครวญครางไปไกลตั้งร้อยโยชน์พันโยชน์ ไฟก็ไม่ดับ กลับเป็นเปลวเผาลนปากและลิ้นหนักเข้าไปอีก

ได้ทราบมาว่า ในชาติก่อน เปรตเหล่านี้เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น เมื่อมียาจกมาขอ ครั้นจะไม่ให้ก็กลัวคนอื่นเขาจะดูแคลน จึงแกล้งให้วัตถุอันร้อนแก่คนขอ หวังจะแกล้งให้ผู้รับได้รับความทรมานจักได้เลิกมาขอตนอีกต่อไป เพราะไม่เห็นอานิสงส์ของการบริจาคทาน ตามสันดานของทรชนคนบาป ครั้นตายแล้ว จึงต้องมาเกิดเป็นเปรตถูกไฟไหม้ปากอยู่อย่างนี้

๕. สุจิมุขาเปรต มีรูปร่างแปลกพิกล คือ มีเท้าทั้งสองใหญ่โต มีคอยาวมาก

แต่มีปากเท่ารูเข็ม ได้อาหารจะบริโภคแต่ละทีแต่ละหนนั้นยากนัก ไม่พออิ่มไม่พออยาก เพราะมีปากเท่ารูเข็มเท่านั้น อาหารไม่อาจจะผ่านช่องปากเข้าไปโดยง่ายได้เลย ต้องเสวยทุกขเวทนาแสนลำบาก มีร่างกายซูบผอมโซและดำเกรียม แลดูน่าเกลียดน่าชังนัก

ได้ยินว่า ในชาติก่อนครั้งเป็นมนุษย์ เปรตเหล่านี้เป็นคนมัจฉริยะตระหนี่ยิ่งนัก ปราศจากจิตเมตตาการุณย์ เมื่อมียาจกอนาถามาขอ ก็ไม่ปรารถนาที่จะบริจาคทั้งไม่มีศรัทธาถวายทานแก่สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีจิตหวงแหนทรัพย์สมบัติของตนเป็นที่ยิ่ง ผลกรรมตามสนองจึงต้องมาเกิดเป็นเปรตปากเท่ารูเข็มอดอาหาร จะบริโภคแต่ละทีก็แสนลำบากยากเย็น ต้องทนทุกข์อยู่จนกว่าจะสิ้นกรรม

๖. ตัณหาชิตาเปรต มีรูปร่างผอมและอดอยาก เช่นเดียวกับเปรตพวกอื่นโดยมาก ที่ชื่อว่า ตัณหาชิตาเปรต ก็เพราะเหตุมีความอดข้าวอยากน้ำเป็นกำลังเดินตระเวนท่องเที่ยวเรื่อยไปเพื่อหาอาหาร คราใดแลไปเห็นสระ บ่อ ห้วยหนองมหานที ก็ดีเนื้อดีใจรีบวิ่งไปโดยเร็ว ครั้นพอไปถึงน้ำนั้นก็กลับกลายเป็นสิ่งอื่น ไม่ใช่น้ำไปเสีย ด้วยอำนาจกรรมบันดาล เขาเหล่านั้นไม่เคยได้ยินคำว่าข้าวหรือน้ำ มาเป็นเวลาช้านานนับได้เป็นหมื่นปีแสนปี เสวยทุกข์อันเกิดจากความหิวโหยอยู่อย่างนี้

ได้ทราบว่า ในชาติก่อนครั้งที่ยังเป็นคน เขาเหล่านั้นมีใจประกอบด้วยอกุศล เป็นคนหวงข้าวหวงน้ำ เที่ยวปิดสระ ปิดบ่อ ปิดหม้อ ปิดไห ไม่ให้คนอื่นใช้สอยดื่มกิน ครั้นแตกกายทำลายขันธ์จึงมาเกิดเป็นเปรต ต้องอดข้าวอดน้ำอยู่อย่างนี้

๗. นิชฌามักกาเปรต ที่ได้ชื่อเช่นนี้ ก็เพราะเหตุว่า พวกเปรตเหล่านี้เขามีรูปร่างเหมือนดังต้นเสาและต้นไม้ที่ถูกไฟไหม้ สูงชะลูดดำทะมึนแลดูน่า

เกลียด มีกลิ่นเหม็นเน่า ตีนแลมือเป็นง่อย ริมฝีปากข้างบนห้อยทับริมฝีปากข้างล่าง มีฟันยาว มีเขี้ยวออกจากปาก ผมยาวพะรุงพะรัง มีความอดอยากเหลือประมาณ ยืนที่ออยู่อย่างนั้น

ได้ยินว่า การที่เขาต้องมาเกิดเป็นเปรตน่าทุเรศเห็นปานนี้ ก็เพราะชาติก่อนเขาเป็นคนใจบาปหยาบช้าเห็นสมณพราหมณ์ผู้มีศีลก็โกรธเคืองมีอกุศลจิตคิดว่าท่านเหล่านั้นจะมาขอของตนจึงแสดงกิริยาอาการหลอกหลอนเยาะเย้ยขับไล่สมณพราหมณ์เหล่านั้นให้ได้รับความอายออกจากบ้านตนไปโดยเร็ว หรือมิฉะนั้นเห็นคนแก่คนเฒ่าเป็นโรคเจ็บไข้ ก็แกล้งหลอกหลอนให้ท่านได้รับความตกใจตายไปเร็วๆ ตนจักได้สมบัติ ด้วยตนเป็นคนพาลสันดานโลภ เที่ยวหลอกหลอนสมณพราหมณ์และคนเฒ่าคนแก่เพื่อความคงอยู่ และความได้สมบัติดังกล่าว ครั้นแตกกายทำลายขันธ์ จึงต้องเกิดเป็นเปรตมีรูปร่างทุเรศเห็นปานนี้

๘. สัพพังคาเปรต มีสรีระร่างกายใหญ่โต มีเล็บตีนเล็บมือยาวคมเหมือนมีดเหมือนดาบและงอเหมือนขอเหมือนเบ็ด ตลอดเวลา ได้แต่ก้มหน้าก้มตาตะกายข่วนกายของตนเองให้ขาดเป็นแผลด้วยเล็บ แล้วกินซึ่งเลือดเนื้อของตนเองเป็นอาหารด้วยอำนาจบาปกรรมที่เขาทำไว้

ได้ยินว่า ในชาติก่อนเขาเป็นคนใจบาป มากไปด้วยความชั่ว หยิกข่วนบิดามารดา พี่หญิงพี่ชาย ปู่ย่าตายาย ผู้เฒ่าผู้แก่ หยิกข่วนสมณพรามหมณ์ผู้ทรงศีล และเป็นหญิงหยิกข่วนสามีของตน ครั้นถึงคราวตายวายชนม์แล้ว จึงมาบังเกิดเป็นเปรตมีเล็บคมกล้า ควักเนื้อของตนกินเป็นอาหาร ต้องทนทุกขเวทนาอยู่อย่างนั้นจนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

๙. ปัพพตังคาเปรต มีร่างกายใหญ่เหมือนภูเขา เวลากลางคืนสว่างไสวรุ่งเรืองด้วยเปลวไฟ เวลากลางวันเป็นควันล้อมอยู่รอบกาย เขาต้องถูกไฟเปรต

เผาคลอก นอนกลิ้งไปมาดุจดังขอนไม้อันกลิ้งอยู่กลางไร่กลางป่าอยู่อย่างนั้น ได้เสวยทุกขเวทนาดังว่าจะขาดใจ เหลือที่จะทนทาน ต้องร้องไห้ปริเทวนาการเป็นโกลาหล ด้วยอำนาจอกุศลที่ทำไว้แต่กาลก่อน

ได้ทราบว่า ในชาติก่อนเขาเป็นมนุษย์สุดจะชั่วช้า หาเมตตากรุณาในใจตนมิได้ เที่ยวเอาไฟเผาบ้าน เผาเมือง นิคม กุฏิ วิหาร วัดวาอาราม และโรงร้านศาลาที่พักอาศัยใหญ่น้อยให้ฉิบหายวายวอดเป็นเถ้าถ่านไป ครั้นแตกกายทำลายสังขารแล้ว จึงต้องมาถูกไฟเปรตเผาตนอยู่อย่างนี้ จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

๑๐. **อชรคเปรต** เปรตพวกนี้มีรูปร่างแปลกประหลาดแตกต่างกันคล้ายสัตว์เดียรัจฉานต่างๆ ในโลกนี้ เช่น บางเปรตมีรูปร่างเป็นงูเหลือม บางเปรตมีรูปร่างเป็นควาย เป็นเสือ เป็นม้า เป็นวัว เป็นไก่ เป็นหมา เป็นจระเข้ เป็นมนุษย์ มีรูปร่างต่างกัน แต่ก็ถูกไฟเผาไหม้ตลอดร่างกายอยู่ทั่วทุกตัวเปรตเช่นเดียวกัน ทั้งกลางวันกลางคืนไม่ว่างเว้น

ได้ยินว่า ในชาติก่อนเขาเป็นมนุษย์มีวิชาเก่งกล้าในการกระทำอันลึกลับ เห็นสมณพราหมณ์ผู้มีศีลมาเยือน ก็เข้าใจว่าเป็นยาจกมาขอทรัพย์สมบัติของตน จึงด่าว่าเปรียบเปรยท่านเหล่านั้นเสมอด้วยสัตว์เดียรัจฉานต่างๆ โดยประสงค์จะไม่ให้ทาน หรือมิฉะนั้นก็แกล้งหลอกหลอนด้วยวิชาการทางไสยอันลึกลับทำเป็นรูปงู รูปเสือ แกล้งให้สะดุ้งกลัวตกใจหนีไป อกุศลกรรมจึงซัดให้มาบังเกิดเป็นเปรต ถือเพศเป็นสัตว์เดียรัจฉานต่างๆ ดังกล่าวมา

๑๑. **มหิทธิกาเปรต** เป็นเปรตมีฤทธิ์ และมีรูปงาม ปรากฏดุจเทพยดา แต่ว่าอดอยากหิวโหยอาหารยิ่งนัก ครั้นเที่ยวไปในสถานที่ต่างๆ พบเห็นมูตรคูถแลของอสุจิสกปรกโสโครกต่างๆ ก็ดูดโอชะบริโภคเป็นอาหาร ด้วยวิบากกรรมที่ตนทำไว้แต่ปางก่อน

ได้ทราบมาว่า เปรตพวกนี้ ในชาติก่อนเขาเป็นมนุษย์ บวชเป็นพระภิกษุสามเณร พยายามรักษาศีลของตนให้บริสุทธิ์ จึงปรากฏมีรูปร่างผุดผ่องรุ่งเรืองราวเทพยดา แต่ที่ต้องมาเป็นเปรตอดอาหาร กินมูตรคูถของอสุจิสกปรกต่างๆ ก็เพราะเขาเหล่านั้นได้แต่รักษาศีลอย่างเดียว ไม่ได้บำเพ็ญธรรม มีใจเกียจคร้านต่อการบำเพ็ญสมณธรรม ตามวิสัยแห่งบรรพชิตนักบวช จิตใจจึงมากไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ กิเลสเหล่านี้มีอยู่ประจำจิตใจเขามิได้เบาบางลงไป เพราะเขามีความเข้าใจผิดคิดเสียว่า "ตูบวชแล้ว รักษาแต่เพียงศีลก็พอ" เมื่อเป็นเช่นนี้ ครั้นมีลาภสักการะเกิดขึ้นแก่สงฆ์ เช่น กุฏิ วิหาร ที่อยู่อาศัยและบริขารเครื่องใช้ต่างๆ นานา ซึ่งทายกมีศรัทธาถวายเป็นของสงฆ์ ก็หวงห้ามมิให้ภิกษุสามเณรอื่นบริโภค ด้วยโลภจิตซึ่งติดอยู่ในสันดานตน มิฉะนั้นเปรตเหล่านี้บางตนเคยเป็นฆราวาสหวงห้ามที่พักอาศัย เช่น ศาลา โรงร้านและศาลซึ่งบุคคลสร้างไว้เพื่อให้เป็นที่พักอาศัยสาธารณะแก่คนทั่วไป หวงห้ามไม่ให้คนอื่นเข้าไปพักอาศัยด้วยจิตริษยา หรือหวงเอาไว้เป็นของตนด้วยโลภเจตนา โดยการกล่าวว่า "ตูเป็นคฤหัสถ์ผู้รักษาศีล ย่อมได้อยู่อาศัยในสถานที่นี่" แล้วก็ยึดเอาเป็นที่อยู่อาศัยของตนแต่ผู้เดียว ด้วยกรรมดีที่รักษาศีลบริสุทธิ์แต่ปนกับกรรมชั่วที่ปราศจากธรรม กรรมจึงชักนำให้มาเกิดเป็นมหิทธิกาเปรตมีรูปงามดังเทพยดา แต่ยากไร้ หาอะไรจะบริโภคมิได้

๑๒. เวมานิกเปรต เปรตพวกนี้ที่ชื่อว่า เวมานิกเปรต ก็เพราะเหตุมีสมบัติคือวิมานเป็นทองซึ่งเป็นของทิพย์ บางครั้งเสวยสุขราวเทพยดา บางคราวต้องเสวยทุกข์ โดยสมควรแก่อกุศลกรรมที่ตนทำไว้ ผลัดเปลี่ยนกันไปตามกาละ เปรตประเภทนี้มีอยู่มากมาย

ได้ทราบว่า เปรตเหล่านี้ชาติก่อนเป็นคนมีศรัทธา ก่อสร้างกองการกุศลไว้มากมาย แต่ไม่รักษาศีล ไม่รักษากายวาจาให้บริสุทธิ์ ครั้นตายลงจึงตรงมาเกิด

เป็นเวมานิกเปรตนี้ หรือมิฉะนั้นเขาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาได้แต่รักษาศีลอย่างเดียว แต่ไม่มีศรัทธาสร้างกองการกุศลอย่างอื่นเลย เพราะเต็มไปด้วยความลังเลสงสัย เชื่อบ้างไม่เชื่อบ้างในบุญในบาป ถึงทำบุญรักษาศีลก็ทำอย่างเสียไม่ได้ ทำโดยไม่ตั้งใจเลย ครั้นตายลงจึงตรงมาเกิดเป็นเวมานิกเปรต พึงดูตัวอย่างให้แจ้งชัดดังต่อไปนี้

เปรตมีวิมาน



ยังมีเปรตตนหนึ่ง มีวิมานอยู่ดุจเทวดาในสวรรค์ ประดับด้วยอาภรณ์แลดูงามหนักหนา แต่ว่าเขาอดอยากยากไร้เป็นอันมากหาอาหารจะกินไม่ได้ตลอดเวลาได้แต่เอาเล็บมืออันคมกริบดุจมีดกรด ข่วนขูดเอาเนื้อและหนังของตนมากินต่างอาหาร เป็นอยู่อย่างนี้ทุกเมื่อเชื่อวัน เป็นที่อัศจรรย์ยิ่งนัก

ได้ทราบว่า ชาติก่อน เปรตผู้นี้เป็นเจ้าเมืองมีใจกอบด้วยโลภเจตนา มักกินสินจ้างสินบนของชาวราษฎร มิได้ปกครองเมืองโดยธรรม มุ่งหน้าแต่จะกอบโกยทรัพย์สมบัติของประชาชนเอามาเป็นของตน การทำบุญการกุศลไม่เคยใฝ่ใจมาเป็นเวลานาน

กาลวันหนึ่ง เป็นวันจำศีลอุโบสถ องค์พระราชาในประเทศนั้น ท้าวเธอเป็นผู้มั่นในพระศาสนา จึงเรียกบรรดาเจ้าเมืองทั้งหลายมาประชุมในท้องพระโรงแล้วก็ตรัสถามไปทีละคนว่าใครเป็นคนจำศีลบ้าง เจ้าเมืองคนอื่นเขาเป็นคนจำศีลตามพระราชา ก็ทูลตอบว่า "ข้าพระบาทจำศีล พระเจ้าข้า" ดังนี้ ทุกคน ครั้นมาถึงลำดับเจ้าเมืองคนนั้น พระราชาจึงตรัสถามมันว่า "สูมึงจำศีลหรือมึงมิได้จำศีล" ก็แลเจ้าเมืองคนนั้นมันมิเคยจำศีลแต่สักครั้งเลย แต่ว่าเกิดความ

ละอายแก่คนทั้งหลาย ตลอดถึงองค์พระราชา มิรู้จะทำฉันใด ก็เลยกราบทูลไปว่า "ข้าพระบาทได้จำศีล พระเจ้าข้า"

ครานั้น ยังมีเกลอเขาคนหนึ่ง หมอบอยู่ข้างๆ รู้สันดานเขาดีว่า เจ้านี่มันมิจำศีล มิรู้ทำบุญ มิรู้บำเพ็ญธรรมแต่สักน้อย จึงเกลอผู้นั้นค่อยๆ ลอบถามเขาว่า "เกลอเอ๋ย ! สูมึงจำศีลจริงหรือ?" เขาก็กระซิบบอกแก่เกลอผู้นั้นตามตรงว่า "กูมิได้จำศีล ครั้นกูจะว่าตามตรงไซร้ ก็จะได้ความละอายแก่คนทั้งหลาย กูจึงกล่าวสับปลับไปว่า กูได้จำศีลแล" เจ้าเกลอนั้นจึงโอวาทอนุสาสน์ว่า "ผิว์ดังนั้นไซร้ ตั้งแต่เพลานี้ไปจนตลอดคืน เกลอจงจำศีล ๘ อันมีนามว่าอุโบสถศีล อย่ากินข้าวเลย อดให้ถึงรุ่งขึ้น พอรุ่งเช้าจึงกินข้าว อย่างนี้ย่อมได้บุญแก่เกลอ อนึ่ง เกลอก็ได้กราบทูลแก่ท่านว่า ได้จำศีลแล้ว ผิว์ไม่กระทำดังคำข้า ก็จะเป็นการอำพรางเจ้าอำพรางนาย" แล้วจึงสอนอุโบสถศีลให้แก่เขาซึ่งเขาก็เห็นชอบตามนั้น จึงต้องสมาทานศีลด้วยจำใจ เริ่มอดข้าวเพราะกลัวศีลจะทำลายแต่บัดนั้นไป เหตุว่า เขามิเคยสมาทานศีลอุโบสถอดข้าวในยามวิกาล ครั้นมาอดข้าวเข้าในเพลากลางคืน ก็เป็นลมตายในเที่ยงคืนนั้น

แล้วมาเกิดเป็นเวมานิกเปรต ได้วิมานทิพย์ และเครื่องประดับอลังการสวยงามนักหนา เพราะอานิสงส์ผลบุญที่ตนเชื่อฟังคำเกลอผู้ให้โอวาทสั่งสอนได้รักษาอุโบสถศีลจนกระทั่งดับจิตตายไป แต่ที่ต้องเป็นเปรตอดอยาก เอาเล็บมือเล็บตีนข่วนเนื้อหนังของตนเองกิน ก็เพราะมันเป็นเจ้าเมืองมาก่อน แต่กินสินจ้างสินบนมิได้บังคับความตามคลองธรรม แลไม่มีศรัทธาทำบุญทำทานมาเลย

ฝูงเปรตทั้งหลายในเปตโลก เท่าที่ได้พรรณนามามากมายตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงขณะนี้ทุกจำพวก เป็นเปรตที่เกิดด้วยอำนาจอกุศลกรรมและเศษบาปของตนเอง ต้องเสวยผลกรรมชั่วของตนไปจนกว่าจะสิ้นกรรม จะรับ

ส่วนบุญส่วนกุศลของใครไม่ได้ เพราะยังต้องเสวยทุกขเวทนาอยู่ จิตใจยังไม่เลื่อมใสใคร่จะรับส่วนบุญของใคร ถึงแม้หมู่ญาติจะใจดีทำบุญกรวดน้ำอุทิศให้ด้วยความเป็นห่วง จะทำใหญ่โตมโหฬารสักเท่าไรก็ตาม ก็ไม่สามารถจะรับส่วนบุญนั้นได้ ต่อเมื่อใดสิ้นเวรกรรมที่ตนเสวยแล้ว มาเกิดเป็นเปรตอีกประเภทหนึ่ง จึงจะคอยรับส่วนบุญที่พวกญาติมิตรอุทิศให้ได้ เปรตประเภทที่ว่านี้ก็คือ ปรทัตตูปชีวีเปรต

ปรทัตตูปชีวีเปรต

เปรตพวกปรทัตตูปชีวีนี้ เป็นเปรตจำพวกเดียวเท่านั้น ที่สามารถจะรับส่วนบุญกุศลที่พวกญาติแลมิตรอุทิศให้แต่มนุษยโลกนี้ เพราะเขามีอกุศลเบาบาง จึงมีจิตยินดีที่จะอนุโมทนาส่วนกุศล โดยที่ตนมีความอยากข้าวน้ำเป็นกำลัง จึงท่องเที่ยวไปมา นึกถึงหมู่ญาติของตนว่าใครผู้ใดอยู่ที่ไหนบ้าง ครั้นนึกได้และพบเจอแล้ว ก็คอยอยู่ใกล้ๆ คอยท่าอยู่ โดยหวังว่า **"เมื่อใดญาติของตูทำกุศลแล้วเขาคงอุทิศให้ตูบ้าง"** ครั้นญาติผู้นั้นทำบุญกุศลแล้วแต่ลืมอุทิศให้ตน หรืออุทิศให้แก่คนอื่นไม่อุทิศให้ตน เขาก็เดินวนไปมาหน้าเศร้าสร้อยด้วยความผิดหวังน้อยใจ ถึงกับล้มซบสลบลงด้วยความหิวโหยสุดประมาณ ได้แต่หวังอยู่ว่า **"ครั้งต่อไปเขาคงไม่ลืมตู เขาคงอุทิศให้ตูบ้าง"** เป็นอยู่อย่างนี้นานแสนนาน บางทีก็สำเร็จสมประสงค์ บางทีก็ไม่สมประสงค์ เพราะพวกญาติมิตรของตนไม่เคยทำบุญทำกุศลโดยเหตุที่เป็นมิจฉาทิฐิชน หรือว่าทำบุญกุศลแล้วหลงลืมเสีย ไม่อุทิศให้ ก็ยังไม่ได้อนุโมทนา ต้องรอคอยอยู่นานนักหนา ในกรณีนี้ มีเปรตตัวอย่างที่จะนำมาเล่าไว้ ดังต่อไปนี้

เปรตคอยรับส่วนบุญ

อดีตกาลนานมาแล้ว แต่ครั้งพระศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระปุสสะบรมโลกนายกปรากฏขึ้นในโลก นับย้อนหลังตั้งแต่ภัทรกัปของเรานี้ไปได้ ๙๒ กัป ครั้งนั้นพระเจ้าพิมพิสารเกิดเป็นขุนคลัง รับจัดการถวายทานแด่พระสงฆ์ ซึ่งมีองค์พระปุสสะพุทธเจ้าเป็นประมุข ตามพระบัญชาของพระกุมารสามพระองค์ซึ่งเป็นนาย ขุนคลังนั้นครั้นรับหน้าที่ใหญ่ต้องจัดการเลี้ยงพระสงฆ์มากมายทุกวัน จึงไปเรียกเอาญาติของตนหลายคนมาช่วยทำงานในโรงครัว และช่วยเลี้ยงพระ คนพวกนี้มาทำงานตอนแรกๆ ก็ดีอยู่ แต่พอหลายวันผ่านไป ชักเกิดความประมาทขึ้น แอบบริโภคอาหารก่อนพระสงฆ์บ้าง แอบนำอาหารที่เขาทำไว้เพื่อถวายพระสงฆ์ไปให้บุตรภรรยาของตนที่บ้านบ้าง ทำอยู่เช่นนี้เป็นนิจเสมอมา ตามวิสัยของคนโลภ ครั้นถึงคราวตาย พระราชกุมารทั้งสามกับขุนคลัง ก็ได้ไปบังเกิดเป็นเทพบุตรในสรวงสวรรค์ แต่ว่าพวกคนโลภเหล่านั้นต้องลงไปเกิดในนรกสิ้นกาลช้านาน ครั้นพ้นโทษจากนรกแล้วจึงไปเกิดในเปรตวิสัย ครั้งสุดท้ายมาเกิดเป็น **ปรทัตตูปชีวีเปรต** คือ เปรตประเภทที่กำลังพูดถึงกันอยู่นี่

ปรทัตตูปชีวีเปรตพวกนั้น ต้องหิวโหยอดอยากอยู่นาน เพราะไม่มีใครทำบุญอุทิศให้ ครั้นจำเนียรกาลล่วงมาถึงสมัยแห่งสมเด็จกกุสันโธสัมมาสัมพุทธ-เจ้า ซึ่งเป็นสมเด็จพระพุทธเจ้าพระองค์แรกในภัทรกัปนี้ ประชาชนทั้งหลายได้ฟังเทศน์รู้ธรรมแล้วจึงก่อสร้างกองการกุศลทำบุญสุนทรทาน แล้วแผ่ส่วนกุศลราศีไปถึงญาติของตนๆ ในเปรตวิสัย เปรตทั้งหลายที่เป็นญาติของใคร ครั้นเขาแผ่ส่วนบุญไปให้ต่างก็ดีเนื้อดีใจ ยกหัตถ์ขึ้นท่วมหัวอนุโมทนาสาธุการ

ส่วนบุญ ก็พ้นจากเปรตวิสัยในโลกเปรต ไปเกิดในภูมิอื่นตามยถากรรม

เบื้องว่า เปรตทั้งหลายผู้เป็นญาติของขุนคลัง ครั้นเห็นหมู่เพื่อนเปรตของตน ได้ส่วนบุญจากญาติพ้นทุกข์ไปตามๆ กันเช่นนั้น แต่ว่าตนไม่มีใครอุทิศให้ยังต้องเป็นเปรตอยู่ตามเดิม ก็มีความน้อยใจเสียใจอย่างสุดซึ้ง ในที่สุดถึงกับพากันไปเฝ้าสมเด็จพระกกุสันโธพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า "ข้าพระบาททั้งหลายจักได้อาหาร และจักพ้นจากภาวะความเป็นเปรตนี้เมื่อไหร่หนอพระเจ้าข้า" พระพุทธองค์จึงมีพระพุทธฎีกาตรัสว่า

"ในศาสนาของเรานี้ ท่านจักยังไม่พ้นก่อน ต่อเมื่อเราตถาคตนิพพานไปแล้ว นานแสนนาน แผ่นดินสูงขึ้น ๑ โยชน์! พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมน์ จักมาตรัสในโลกนี้ ขอท่านจงคอยเข้าไปถามพระโกนาคมน์นั้นเถิด"

ครั้นศาสนาแห่งพระกกุสันโธเสื่อมสิ้นจากโลกนี้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าพระโกนาคมน์ก็อุบัติขึ้นในโลก เปรตทั้งหลายเหล่านั้น จึงเข้าไปทูลถาม พระองค์ผู้ทรงมีพระมหากรุณาจึงมีพระพุทธฎีกาตรัสว่า

"แม้ในศาสนาของเรานี้ท่านทั้งหลายก็ยังไม่พ้นจากเปรตวิสัยก่อน ต่อเมื่อเรานิพพานไปแล้ว แผ่นดินสูงขึ้น ๑ โยชน์! พระพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสโป จักมาตรัสในโลกนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายจงอดใจคอยถามพระกัสสโปนั้นเถิด"

เปรตทั้งหลายก็อดกลั้นเสียซึ่งความอยาก พยายามอดทนต่อความลำบากหิวโหยอยู่ตลอดกาลนาน จนกระทั่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า กัสสโป เสด็จอุบัติตรัสในโลกนี้ จึงพากันเข้าไปทูลถาม พระองค์จึงทรงมีพระมหากรุณาตรัสบอกว่า

"แม้ในศาสนาของเรานี้ ท่านทั้งหลายก็ยังไม่พ้นจาก

*เปรตวิสัย ยังไม่ได้รับส่วนบุญ ต่อเมื่อเราเข้าสู่นิพพานแล้ว แผ่นดินสูงขึ้นได้ ๑ โยชน์! จักมีพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า**พระศรีศากยมุนีโคดมบรมโลกุตมาจารย์** มาตรัสในโลกในกาลครั้งนั้น จักมีขัตติยาธิบดีผู้เป็นญาติเก่าของท่านทั้งหลาย พระนามว่า **พระเจ้าพิมพิสาร** จะถวายทานแล้วอุทิศส่วนกุศลแผ่บุญให้แก่ท่าน พวกท่านจึงจะพ้นจากเปรตวิสัย แลจักได้บริโภคอาหารในกาลครั้งนั้น"*

ครั้นสมเด็จพระกัสสปทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระพุทธฎีกาตรัสฉะนี้ เปรตทั้งหลายเหล่านั้นก็กระหยิ่มยิ้มย่อง ดีเนื้อดีใจราวกะว่าตนจะได้ในวันพรุ่งนี้ ยับยั้งอยู่พุทธันดรหนึ่ง ครั้นถึงพุทธุปบาทกาลนี้ สมเด็จพระศรีศากยมุนีโคดมบรมครูของเรามาตรัสในโลก โปรดพระเจ้าพิมพิสารให้ได้สำเร็จพระโสดาปัตติผล ตั้งอยู่ในอจลศรัทธา มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัยแล้ว ท้าวเธอจึงทรงจัดแจงเครื่องบิณฑบาตถวายแด่พระพุทธองค์พร้อมกับพระสงฆ์แล้วก็หาได้ทรงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไม่ ด้วยว่าองค์ขัตติยาบดีมีพระทัยวุ่นวายไปด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ทรงครุ่นคิดอยู่แต่ว่า จะก่อสร้างคันธกุฎีถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างไร เป็นเหตุให้ทรงลืมแผ่ส่วนพระราชกุศล

ปรทัตตูปชีวีเปรตพวกนั้นมารอตั้งนานแล้ว เพราะพระพุทธดำรัสพระกัสสปสัมพุทธเจ้า ยังก้องอยู่ในโสตแห่งตนว่าจักพ้นเปรตวิสัยได้บริโภคข้าวปลาอาหาร ในสมัยที่พระเจ้าพิมพิสารทำกุศลทานในศาสนาของพระสมณโคดมของเรานี้ จึงต่างก็หวังอยู่เต็มที่ ดีเนื้อดีใจว่า เวลาวันนี้จักได้ส่วนบุญ จึงพากันมาคอยอยู่รอบพระราชนิเวศน์ เพื่อจะคอยอนุโมทนาส่วนกุศล ครั้นเห็นพระองค์ทรงเฉย ไม่อุทิศให้แต่ประการใดก็เศร้าใจยิ่งนัก ผิดหวังไม่สมความคิดที่รอ

มานานนักหนา จึงในเวลากลางคืน ได้พากันร้องโอดโอย สำแดงอาการหิวโหยด้วยสำเนียงเปรต แหลมเล็กวิเวกวังเวงจับขั้วหัวใจ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้สดับเสียงเปรต ก็ทรงสะดุ้งจิตตกพระทัยเป็นกำลัง รุ่งเช้าจึงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าพระบาทได้สดับเสียงอันพิลึกดังนี้ เหตุผลจะมีดังฤๅ"

พระพุทธองค์จึงทรงชี้แจงว่า "ดูกรบพิตรพระราชสมภาร! อย่าได้ทรงกลัวเลย ลามกอันใดอันหนึ่งจะได้บังเกิดมีแก่พระองค์นั้นหามิได้ สำเนียงที่ทรงสดับนั้นเป็นเสียงแห่งฝูงเปรตผู้เป็นญาติของพระองค์ ได้รับความลำบากอดอยากมาช้านาน มาคอยรับส่วนกุศลซึ่งบพิตรพระราชสมภารบำเพ็ญแล้วอุทิศให้ ครั้นมิได้รับส่วนกุศลดั่งตนปรารถนา จึงมาร้องทวงเอาด้วยเสียงอันดัง" ครั้นได้ทรงสดับพระพุทธฎีกาดังนี้ องค์ขัตติยาธิบดีจึงทูลเกล้าฯถวายน้ำทักขิโณทกแล้ว ทรงอุทิศส่วนพระราชกุศลราศีว่า

อทํ โน ญาตีนํ โหตุ

ขอผลทานนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าด้วยเถิด

สระโบกขรณีเดียรดาษด้วยปทุมชาติทั้งหลายก็ปรากฏเกิดขึ้นแก่เหล่าเปรตในขณะมาตรว่าพระองค์ออกพระโอษฐ์อุทิศจบลง เปรตทั้งหลายต่างก็ดีใจพากันลงอาบดื่มกินน้ำในสระโบกขรณี สรีระเนื้อตัวมีสีดังทอง ความหิวกระหายระงับไปหมดสิ้น สมเด็จพระภูมินทร์จึงถวายข้าวยาคู ข้าวสวยและสรรพาหารแล้วทรงอุทิศส่วนกุศลให้ โภชนาหารทิพย์ก็บังเกิดแก่เปรตทั้งหลาย ต่อมา เมื่อขัตติยาธิบดีถวายผ้าเสนาสนะคันธกุฎีแล้วอุทิศให้ ผ้าทิพย์แลวิมานก็บังเกิดขึ้นแก่เขา ตามจำนวนวัตถุทานที่ทรงอุทิศ เมื่อได้อนุโมทนาด้วยกุศลจิต เกิดเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล คือ บุญกุศลอันเกิดจากการอนุโมทนา ส่วนบุญที่คนอื่นทำแล้วอุทิศให้ตน เปรตทั้งหลายก็พ้นจากเปตวิสยภูมิโลกเปรต เปลี่ยนเพศไปบังเกิดเป็นเทพบุตรในสรวงสวรรค์

ที่นำเรื่องนี้มาพรรณนาไว้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ในบรรดาเปรตทั้งหลายนั้น เปรตพวกอื่นไม่สามารถที่จะรับส่วนบุญกุศลที่พวกญาติมิตรทำแล้ว อุทิศให้แต่มนุษยโลกนี้เลย จะรับได้ก็แต่เปรตพวกปรทัตตูปชีวีนี้เท่านั้น เพราะเปรตพวกนี้มีอกุศลบางเบา จึงมีจิตพอที่จะอนุโมทนาส่วนบุญของผู้อื่นได้ ถึงแม้ว่าเปรตพวกนี้จะสามารถรับส่วนบุญได้ก็ตาม แต่การที่จะได้รับส่วนบุญอันจักอำนวยผลให้พ้นจากเปรตวิสัย ย่อมเป็นการยากยิ่งนัก เพราะต้องประกอบด้วยองค์ ๓ ประการผลบุญจึงจะสำเร็จแก่เขา คือ

๑. ทานที่พวกญาติมิตรในมนุษยโลกนี้บำเพ็ญ ต้องเป็นทานที่ถวายแก่สงฆ์ ซึ่งเรียกว่า **สังฆทาน**

๒. ครั้นเขาถวายแล้ว ต้องอุทิศให้เปรตปรทัตตูปชีวี

๓. เปรตปรทัตตูปชีวีนั้น ต้องมาคอยรับแล้วอนุโมทนา

ต้องพร้อมไปด้วยเหตุ ๓ ประการนี้ ผลบุญจึงจะสำเร็จแก่พวกปรทัตตูปชีวีเปรต ทีนี้ ขอให้ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลายจงวินิจฉัยใคร่ครวญดูเถิดว่า กว่าเปรตจักได้รับส่วนบุญที่ญาติมิตรอุทิศให้แต่มนุษยโลกนี้ จะเป็นสภาพที่ยากเย็นเพียงไร เพราะว่าหากขาดเหตุ ๓ นี้อย่างใดอย่างหนึ่ง เขาก็ไม่ได้รับ เช่น ญาติมิตรให้ทานแก่ยาจกวณิพกผู้ปราศจากศีล แล้วอุทิศส่วนบุญให้ เปรตก็ไม่สามารถรับได้ เพราะขาดเหตุข้อที่ ๑ เช่นนี้เป็นต้น

สรุปเปตติวิสยภูมิ

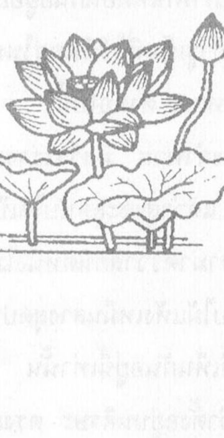
บรรดาสัตว์ที่ทำกาลกิริยาตายไปถือกำเนิดในเปตติวิสยภูมิคือเกิดในโลกเปรตนั้น มีอยู่หลายประเภทหลายชนิด สุดแต่อกุศลทุจริตที่ตนก่อสร้างไว้แต่

ปางก่อน ครั้นเขามาเกิดในโลกเปรตนี้แล้ว ย่อมได้รับความทุกข์ทรมานอดอยาก ด้วยการเสวยผลกรรมมีประการต่างๆ จะหาความสุขมิได้เลย เพราะโลกเปรตนี้เป็นโลกที่อยู่ของสัตว์ผู้ห่างไกลจากความสุข

ฉะนั้น ถ้าใครรู้ตัวว่า ตนเป็นคนรักความสุข เกลียดความทุกข์ ก็ต้องพยายามทำตัวให้พ้นจากโลกเปรตนี้ อย่าไปเกิดเป็นอันขาด ต้องหาทางป้องกันเสียแต่เนิ่นๆ ด้วยการละเว้นความชั่วหรือที่เรียกว่า บาป ให้หมด แล้วตั้งหน้าสร้างกองการกุศลอันเป็นความดีเสียวันนี้ อย่าทำเป็นคนปัญญาดี คิดฟุ้งซ่านไปตามประสาคนมีทิฐิอันใช้ไม่ค่อยได้ว่า โลกเปรตไม่มี อย่างนี้ ครั้นตายไปเกิดเป็นเปรต ได้รับความทุกข์ทรมานเข้า จักเสียใจภายหลัง และเป็นการสายเกินไป สุดวิสัยที่จะแก้ได้ ถ้าผู้ใดใครผู้หนึ่งเกิดความคิดวิตถาร มีใจรักความทุกข์ทรมาน เกลียดความสุขสบายในภายหน้า ก็จงเร่งอุตส่าห์ทำบาปเข้า อย่าทำมันเลยความดี ขมีขมันทำแต่ความชั่วอยู่เนืองนิตย์ ก็จักได้สมคิด คือ ตายไปต้องไปเกิดในโลกเปรต อันเป็นสถานที่ที่ห่างไกลจากความสุขสมปรารถนา

พรรณนาในเปตติวิสยภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

อสุรกายภูมิ



โลกอสุรกาย

อบายภูมิอันดับต่อไปมีชื่อว่า อสุรกายภูมิ ที่ได้ชื่อว่า อสุรกายภูมิ ก็เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายที่กรรมชักนำให้ไปบังเกิดในภูมินี้แล้ว จะไม่มีความร่าเริงเลยเป็นอันขาด ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่บนโลกอสุรกายนี้ ไม่มีความสนุกสนานร่าเริง ไม่มีการเล่นให้ได้รับความบันเทิงใจในบางคราว เหมือนมนุษยโลกของเรานี้แม้แต่สักน้อยหนึ่งเลย ฉะนั้น ภูมินี้จึงชื่อว่า อสุรกายภูมิ = ภูมิที่อยู่ของสัตว์ซึ่งปราศจากความร่าเริงสนุกสนาน

สัตว์ทั้งหลายที่อุบัติเกิดในภูมินี้ บางทีท่านเรียกชื่อว่า กาลกัญชิกาสุรกาย เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นมีสภาพที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ มีมุขทวารช่องปากเล็กยิ่งนัก ประมาณเท่ารูเข็มที่ใช้กันอยู่ในมนุษยโลกเท่านั้น พึงทราบลักษณะของอสุรกายสัตว์ทั้งหลาย ดังต่อไปนี้

กาลกัญชิกาสุรกายบางจำพวก มีสรีระร่างแลดูน่าทุเรศพิลึก เพราะว่ามีร่างกายผ่ายผอมนักหนา แต่ว่าสูงชะลูดนับได้เป็นร้อยเป็นพันวาขึ้นไป เนื้อและโลหิตในสรีระร่างของเขามาตรว่าสักนิดหนึ่งไม่มีเลย มีแต่หนังหุ้มกระดูกเป็นสัตว์ตายซากประดุจดังใบไม้แห้งเหม็นสางสุดประมาณดวงตาของเขาทั้งสองมีประมาณเล็กเท่ากับตาปูที่เห็นกันอยู่นี้เท่านั้น และไม่ได้ตั้งอยู่ที่บนใบหน้าอย่างตาของมนุษย์เรา แต่ว่าตั้งอยู่บนศีรษะ ตรงกระหม่อมของเขา แม้ปากก็เช่นเดียวกันเขามีมุขทวารช่องปากเล็กประมาณเท่ารูเข็ม ตั้งอยู่บนศีรษะกลางกระหม่อม ใกล้ๆ กับดวงตาของเขานั่นเอง

นอกจากจะมีรูปร่างแปลกพิลึกน่าทุเรศดังกล่าวมา กาลกัญชิกาสุรกายยังมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างแสนลำบากยากเย็น ต้องต่อสู้กับความหิวกระหายอยู่

ตลอดเวลา เพราะการแสวงหาอาหารนั้น เป็นไปได้ยากนักหนา ก็จะไม่ยากอย่างไรได้เล่า เพราะดวงตาเขาเล็กเหลือเกิน ไม่สมกับรูปร่าง มิหนำซ้ำยังไพล่ไปตั้งอยู่กลางกระหม่อมอีก อย่างนี้แล้วจะมองเห็นอาหารได้ง่าย ๆ อย่างไรกัน ครั้นพบเจออาหารตามอสุรกายวิสัยแล้ว จะบริโภคแต่ละครั้งก็แสนจะลำบากเพราะว่าปากของเขาตั้งอยู่กลางกระหม่อม เหนือศีรษะ เวลาจะบริโภคอาหารจึงต้องเอาหัวปักลงมาข้างล่าง เอาตีนชี้ฟ้า ต้องตั้งท่าอย่างนี้จึงจะบริโภคเข้าไปได้ และกว่าอาหารจะเข้าปากไปได้ก็แสนจะลำเค็ญ เพราะเขามีปากเท่ารูเข็มเท่านั้น ต้องเสวยกรรมเป็นอสุรกายสัตว์น่าสงสาร ทนทุกข์ทรมานหิวกระหายอยู่อย่างนี้เป็นเวลาหลายพันหลายหมื่นปี จนกว่าจะสิ้นอกุศลกรรมที่ทำไว้

บางอสุรกายมีรูปร่างแปลกประหลาดแตกต่างจากประเภทที่กล่าวมา คือมีท้องยานใหญ่ยิ่งนัก ส่วนหลังไม่น่าดู ตลอดลำตัวสูงใหญ่ มีสีกายดำทะมึนน่ากลัว เล็บมือเล็บเท้ายาวรีแหลมคม และมีสันดานร้าย ใจคอเหี้ยมโหดดุดัน มักข่มเหงเพื่อนอสุรกายด้วยกัน ตลอดวันเวลา มีมือถือกระบองเหล็กอสุรกายอันรุ่งเรืองแดงฉานด้วยเปลวไฟ เที่ยวแสวงหาอาหารด้วยความหิวโหยเกินขนาด เดินไปในอสุรกายสัตตาวาสอย่างแสนลำบาก ครั้นมาพบอสุรกายด้วยกัน ก็มีอาการประหนึ่งเป็นบ้าวิกลจริต แสดงฤทธิ์ประหารกันด้วยกระบองยังกันและกันให้ได้รับทุกขเวทนาเจ็บปวดหนักหนา เป็นอย่างนี้ช้านาน จนกว่าจะสิ้นอกุศลกรรมที่ทำไว้

หากจะมีข้อสงสัยว่า สัตว์ทำกรรมประเภทใดไว้ จึงต้องมาถือกำเนิดเป็นสัตว์ในอสุรกายภูมินี้ คำตอบก็มีว่า เท่าที่ปรากฏโดยมาก อกุศลกรรมที่สัตว์ทั้งหลายทำด้วยโลภเจตนา ย่อมส่งผลให้มาเกิดในภูมินี้เช่นเมื่อครั้งเป็นมนุษย์มีความโลภมากประจำจิต ประกอบทุจริตกรรมด้วยการปล้นขโมยหรือฉ้อโกง

ลักทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ไม่รู้จักประกอบอาชีพทำมาหากิน เห็นท่านมีสมบัติก็เกิดอิสสาริษยาปรารถนาจะทำลายล้าง หรืออยากจะเอาไว้เป็นของตนแล้วก็ลงมือประกอบอกุศล เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งสมบัติที่ตนปรารถนา หรือมิฉะนั้นก็เป็นคนโลภมาก ฉ้อโกงเอาทรัพย์สินอันเป็นของสงฆ์ ซึ่งบุคคลผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลายอุทิศเป็นทานวัตรนับเข้าในสังฆทาน หรือมิฉะนั้น เห็นเขาขุดบ่อขุดสระสร้างสาธารณสถานสำหรับคนทั่วไป ก็หาทางทำลายล้างไม่ให้ผู้คนบริโภคใช้สอยด้วยน้ำจิตริษยาเป็นพาลชน ครั้นแตกกายทำลายตน อกุศลกรรมเหล่านี้ ก็ฉุดกระชากลากลงไปเกิดในนรก ต้องหมกไหม้อยู่ด้วยไฟนรกสิ้นกาลช้านาน พ้นจากนรกแล้ว เศษบาปยังไม่สิ้น จึงต้องมาถือกำเนิดในอสุรกายภูมินี้

เท่าที่พรรณนามานี้ จะเห็นได้ว่า สัตว์อสุรกายนี้มีสภาวะที่ละม้ายเหมือนกับสัตว์เปรตเป็นส่วนมาก ทั้งความเป็นอยู่แลอกุศลกรรมที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อน ทั้งนี้ก็เพราะภูมิทั้งสองนี้ใกล้ชิดติดต่อกันมาก ฉะนั้น ท่านจึงเรียกติดต่อกันไปเลยว่า เปรตอสุรกาย เพื่อเข้าใจง่าย พึงสังเกตสภาวะที่แตกต่างกันแห่งอบายภูมิทั้ง ๓ คือ นิรยภูมิ เปตติวิสยภูมิ และอสุรกายภูมิ ดังต่อไปนี้

๑. นิรยภูมิ หรือโลกนรก สัตว์ทั้งหลายที่ไปบังเกิดในโลกนี้เขาย่อมประสบทุกขเวทนาเพราะความร้อนเป็นส่วนมากเช่น ในอเวจีมหานรกนั้นรุ่งเรืองด้วยเปลวไฟอยู่เป็นนิตย์ หาเวลาหยุดพักมิได้แผ่นพื้นอเวจีนรกล้วนแล้วไปด้วยเหล็กอันร้อนแรงรุ่งโรจน์โชตนาการด้วยเปลวไฟ สัตว์นรกทั้งหลายต้องเสวยทุกข์ใหญ่ จะนับประมาณความร้อนแรงนั้นเหลือคณานับ

๒. เปตติวิสยภูมิ หรือโลกเปรต สัตว์ทั้งหลายที่ไปบังเกิดในโลกนี้เขาย่อมประสบทุกขเวทนา เพราะความอยากอาหารเป็นส่วนมาก แท้จริง สัตว์ทั้งหลายในเปตติวิสัยนั้น บางพวกมิได้บริโภคโภชนาหารเลย ตลอดสองสามพุทธันดรก็มี แสบร้อนในท้องในไส้ของตนยิ่งนัก เพราะถูกไฟในกายเผาไหม้

เสียนักหนา เปรียบดังว่าไฟอันไหม้อยู่ในโพรงไม้ฉะนั้น เปรตทั้งหลายย่อมเสวยทุกข์ใหญ่ จะนับประมาณความอดอยากนั้นเหลือคณานับ

๓. อสุรกายภูมิ หรือโลกอสุรกาย สัตว์ทั้งหลายที่มาบังเกิดในโลกนี้เขาย่อมประสบทุกขเวทนาเพราะความกระหายน้ำเป็นส่วนมาก แท้จริง สัตว์ทั้งหลายในอสุรกายภูมินั้นบางพวก เพราะวิบากแห่งอกุศล แต่กระแสชลจะได้หยดถูกปลายชิวหามาตรว่าจะให้เปียกสักนิดไม่มีเลย ตลอดเวลาสองสามพุทธันดร บางทีเห็นชโลธร คือ บ่อบึงและมหานที ก็ยินดีว่าจะดื่มกินซึ่งน้ำพยายามตะเกียกตะกายไป แต่พอไปถึง กระแสชลก็มิได้มี ทรายในท้องนทีกลายเป็นเพลิงรุ่งโรจน์โชตนาการกลับเผาตน หรือบางทีก็กลายเป็นแผ่นศิลาอันแห้งผาก อสุรกายทั้งหลายก็มีจิตเหือดแห้งเพราะกระหายน้ำ ต้องเสวยทุกข์เพราะความกระหายน้ำอยู่อย่างนี้ จนกว่าจะสิ้นอกุศลที่ตนได้กระทำไว้แต่ปางหลัง

โดยความแตกต่างของสัตว์ในอบายภูมิทั้ง ๓ ที่กล่าวมานี้ ท่านผู้มีวิจารณญาณก็ย่อมจะเห็นได้แล้วว่า เปรตกับอสุรกายนั้นมีสภาวะต่างกันที่พอจะสังเกตได้ คือ เปรตทั้งหลายมีความอดอยากอาหารเป็นสัญลักษณ์เครื่องทรมาน ส่วนอสุรกายทั้งหลายนั้นมีความหิวกระหายน้ำเป็นสัญลักษณ์เครื่องทรมาน เรื่องอสุรกายมีความกระหายน้ำเป็นกำลัง พึงพิจารณาเห็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

อสุรกายกระหายน้ำ

อสุรกายตนหนึ่ง มีความกระหายน้ำมานานนักหนา จึงท่องเที่ยวเรื่อยมาจนถึงมหาคงคาอันกว้างใหญ่ ก็รีบลงไปในมหาคงคานั้นทันใด กระแสชลในคงคากลับกลายเป็นควันด้วยกรรมบันดาล อสุรกายนั้นเดินไปดังว่าเดินบนแผ่นศิลาที่ถูกไฟเผาตั้งแต่หัวค่ำจนรุ่งราตรีกาล เขาได้ยินแต่เสียงน้ำ แต่หาเห็นน้ำไม่ ทั้งๆ ที่เดินอยู่บนผืนน้ำ

พอรุ่งอรุณ พระภิกษุประมาณ ๓๐ รูป เดินมาที่ริมฝั่งคงคาเพื่อโคจรบิณฑบาต เห็นสัตว์ประหลาดเดินอยู่บนน้ำเช่นนั้น จึงถามว่า "ตัวท่านนี้เป็นใคร เหตุไฉนจึงเดินบนน้ำได้เล่า" เขาจึงตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นอสุรกาย เที่ยวหาน้ำเพื่อจะดื่มกิน เพราะหิวกระหายมานานนัก พระผู้เป็นเจ้าได้โปรดบอกทีเถิดว่าน้ำมีอยู่แห่งใด" ภิกษุทั้งหลายจึงบอกว่า "ท่านเดินอยู่บนน้ำแล้วยังไม่เห็นอีกหรือ" เขาจึงตอบว่า "ทีแรกข้าพเจ้าเห็นน้ำมีมากมายแต่ไกล ครั้นเข้ามาใกล้น้ำหายไป มิได้มี! เห็นแต่เปลวอัคคีพร้อมกับควัน จึงดิ้นรนค้นหาน้ำจนตลอดราตรี แต่จะได้พบน้ำมาตรว่าสักหยาดเดียวก็หามิได้"

ภิกษุทั้งหลายมีใจกรุณาจึงบอกว่า "ถ้าอย่างนั้น ท่านจงมานอนลงที่เนินทรายนี่เถิด เราทั้งหลายจักตักน้ำมาให้" แล้วต่างรูปต่างก็เอาบาตรของตนไปตักน้ำจนเต็มบาตร แล้วค่อยๆ เทลงในปากเท่ารูเข็มของอสุรกาย แต่เฝ้าพยายามช่วยกันเทลงในปากของอสุรกาย จนกระทั่งสายเกือบหมดเวลาภิกขาจาร และต่างรูปต่างก็เหน็ดเหนื่อยแล้ว จึงถามว่า "เราช่วยกันตักน้ำเทลงในปากของท่านสิ้นทั้ง ๓๐ บาตร ท่านได้รับความชุ่มชื่นหมดความกระหายไปบ้างแล้วหรืออย่างไร" อสุรกายนั้นสั่นศีรษะให้ปฏิญญาว่า

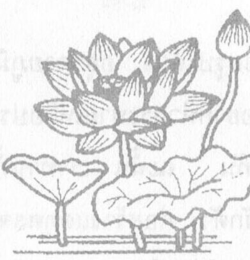
"เปล่าเลย พระคุณเจ้าทั้งหลาย! ข้าพเจ้ามิได้รู้รสน้ำว่าเป็นอย่างไรเลย เป็นความสัตย์จริง หากข้าพเจ้าได้ดื่มน้ำ ไม่มากแต่กึ่งซองมือก็ดี ขออย่าให้ข้าพเจ้าได้ผุดได้เกิด ขอให้ข้าพเจ้าอยู่ในกำเนิดอสุรกายนี้ตลอดไปเถิด ที่พระคุณเจ้ามีจิตกรุณาช่วยก็เป็นพระคุณ แต่เป็นกรรมของข้าพเจ้าเอง จึงไม่ได้ดื่มกินซึ่งน้ำ ขอพระคุณเจ้าจงรีบไปภิกขาจารเถิด" พระภิกษุทั้งหลายได้ฟังก็เกิดความสังเวชใจ แต่มิรู้จะทำประการใด จึงรีบไปโคจรบิณฑบาตตามสมณวิสัยต่อไป

สรุปอสุรกายภูมิ

เท่าที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า อสุรกายภูมิเป็นภูมิที่น่ากลัวหนักหนา เพราะเต็มไปด้วยความอดอยากหิวกระหายเหลือประมาณด้วยอกุศลกรรมที่ก่อไว้แต่ปางก่อนย้อนมาตามทัน ฉะนั้น เราท่านทั้งหลายผู้มีปัญญา อย่าได้ประมาทต่อกรรมชั่ว จงรักตัว ก่อสร้างแต่กุศลจนเต็มสามารถ เพื่อจักได้ไม่พลาดพลั้งไปถือกำเนิดในภูมิชั่ว คือ อสุรกายภูมินี้

พรรณนาในอสุรกายภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

ติรัจฉานภูมิ



โลกเดรัจฉาน

อบายภูมิอันดับสุดท้ายมีชื่อว่า ติรัจฉานภูมิ หรือโลกเดรัจฉาน ที่ชื่อว่า ติรัจฉานภูมิ ก็เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายที่ไปเกิดขึ้นในภูมินี้ มีความชื่นชมยินดีในเหตุ ๓ ประการ คือ การกิน ๑ การนอน ๑ การประกอบเมถุนกิจ ๑ ซึ่งมีความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าพวกสัตว์นรก เปรต และอสุรกาย เพราะเหตุที่มีอกุศลบางเบา แม้จะประสบความลำบากยากแค้นประการใดก็ดี สัตว์ที่เกิดในภูมินี้ ก็ยังพอมีความชื่นชมยินดีอยู่บ้าง คือ ยินดีในเหตุ ๓ ประการดังกล่าวมา ฉะนั้น ภูมินี้จึงชื่อว่า **ติรัจฉานภูมิ** = โลกของสัตว์ที่มีความยินดีในเหตุสาม

คำว่า ติรัจฉานภูมิ นี้ ยังหมายความอีกอย่างหนึ่งก็ได้ คือ หมายความว่า โลกของสัตว์ผู้ไปโดยขวาง จริงอยู่สัตว์ที่ไปเกิดในภูมินี้ เวลาจะไปไหนมาไหน ต้องไปตามขวางหรือตามยาว ต้องคว่ำอกไป พึงดูเดรัจฉานที่อยู่ข้างๆ ตัวเรา เวลานี้ เช่น หมู หมา เป็ด ไก่ เขาจะไปไหนแต่ละที ต้องไปตามขวางลำตัว คว่ำอกไปทั้งนั้น ผิดกับมนุษย์เราซึ่งไปตามตรง ศีรษะเป็นอวัยวะเบื้องบนตั้งอยู่สูงสุด ไม่ใช่มีศีรษะขวางๆ อย่างศีรษะเดรัจฉาน

นอกจากร่างกายของเขาเหล่านั้น จะมีสภาวะไปอย่างขวางๆ แล้ว ในส่วนจิตของเขาก็ยังขวางอีกด้วย คือ ขวางจากมรรคผลนิพพาน สัตว์ที่เกิดในภูมินี้ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเดรัจฉานแล้ว ถึงจะพยายามทำความดีสักเท่าใด จะมีจิตใจประเสริฐเลิศล้นสักแค่ไหน มีวาสนาบารมีมาเพียงใด การที่จะได้มรรคผลนิพพานในชาติที่เป็นเดรัจฉานนั้น ย่อมไม่มีเลยเป็นอันขาด เพราะเป็นสัตว์ชาติอาภัพ จะได้อย่างมากก็เพียงแค่สวรรค์สมบัติเท่านั้น ฉะนั้น ท่านจึงเรียกภูมินี้ว่า **ติรัจฉานภูมิ** = โลกของสัตว์ผู้ไปโดยขวาง

ติรัจฉาน ๔

เมื่อกล่าวโดยประเภท สัตว์เดรัจฉานนั้นมี ๔ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. อปทติรัจฉาน ประเภทที่ไม่มีเท้า ไม่มีขา ได้แก่ งู ปลา ไส้เดือน เหล่านี้เป็นต้น

๒. ทวิปทติรัจฉาน ประเภทที่มีขา ๒ ขา ได้แก่ ไก่ เป็ด นกตะกรุม แร้ง กา เหล่านี้เป็นต้น

๓. จตุปทติรัจฉาน ประเภทที่มีขา ๔ ขา ได้แก่ หมี หมา วัว ควาย ช้าง ม้าเหล่านี้เป็นต้น

๔. พหุปทติรัจฉาน ประเภทที่มีขามากกว่า ๔ ขาขึ้นไป ได้แก่ กิ้งกือ ตะเข็บ ตะขาบ เหล่านี้เป็นต้น

ติรัจฉานชีวิต

เมื่อกล่าวถึงชีวิตความเป็นอยู่ สัตว์ที่ไปเกิดในติรัจฉานภูมินี้ ย่อมมีความเป็นอยู่เช่นที่เห็นกันอยู่ในทุกวันนี้แล้วโดยมาก เพราะว่าพวกสัตว์เดรัจฉานเป็นสัตว์ที่มีรูปร่างปรากฏตัวตน คนเห็นได้ ไม่เหมือนอบายสัตว์ที่มีกายไม่ปรากฏ มนุษย์ธรรมดาเห็นไม่ได้ เช่น เปรต อสุรกาย เป็นต้น ความเป็นอยู่ของสัตว์เดรัจฉาน ที่ควรทราบโดยสังเขปในที่นี้ก็มีดังนี้

๑. สถานที่ สัตว์ที่ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานแล้ว ย่อมไม่อยู่เป็นที่ เพราะ

ไม่มีที่อยู่ของตนโดยเฉพาะ ไม่เหมือนผู้ไปเกิดในนรก ในนรกมีสถานที่อยู่เป็นขุมๆ สัตว์ไปตกนรกขุมไหน ก็ต้องอยู่เสวยผลกรรมชั่วของตนในนรกขุมนั้น ครั้นพ้นกรรมก็ตายจากนรกนั้น ถ้าบาปยังมีก็ไปเกิดในขุมอื่นต่อไป หากหมดกรรมก็ไปเกิดในภูมิอื่นตามยถากรรม แต่สัตว์ที่เกิดในติรัจฉานภูมินี่ไม่ใช่อย่างนั้น คือ ไม่มีที่อยู่ของตนโดยเฉพาะ มีที่อยู่ไม่เป็นหลักเป็นแหล่ง เที่ยวอยู่ทั่วๆ ไปในพื้นปฐพีมีสัตว์เดรัจฉานอยู่มากมาย เช่นที่เห็นกันอยู่แล้ว

๒. ความเป็นอยู่ สัตว์ที่ไปเกิดในติรัจฉานภูมิ มีความเป็นอยู่ลำบากกว่ามนุษย์มากมายนัก เพราะเป็นสัตว์มีภัยแห่งชีวิตรอบด้าน ชีวิตจะอยู่รอดไปแต่ละวัน ก็แสนจะลำบากยากเย็น เป็นชีวิตที่ตกต่ำแสนอาภัพ ได้รับแต่ความไม่สบายรอบด้าน ต้องแสวงหาอาหารกินตลอดเวลา กว่าจะได้ก็ยากนักหนา พึงดูหมาหมูที่อยู่ใกล้ๆ เป็นตัวอย่าง ต้องระแวงภัยอยู่เนืองนิตย์ เกิดความสะดุ้งจิตไม่มีหยุด ไหนจะภัยจากมนุษย์คอยตีฆ่า ไหนจะภัยจากสัตว์ใหญ่กว่าคอยประหาร ต้องทนทุกข์ทรมานเป็นสัตว์เดรัจฉานอยู่อย่างนี้ จนกว่าจะสิ้นกรรมที่ทำไว้

บุรพกรรม

สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอะไรไว้ จึงต้องมาถือกำเนิดเกิดในติรัจฉานภูมิ? เมื่อกล่าวตามสภาพธรรม โดยมากนั้น สัตว์ที่ต้องมาเกิดเป็นเดรัจฉาน ก็เพราะอำนาจเศษบาปอกุศลที่ตนกระทำไว้ให้ผล เช่น คนผู้หนึ่งทำบาปหนัก ต้องไปตกนรกสิ้นกาลช้านาน ครั้นพ้นจากนรกแล้ว เศษบาปยังไม่สิ้น ก็ต้องไปเกิดเป็นเปรตอสุรกาย ทีนี้ แม้ว่าเขาผู้นั้นไปเกิดเป็นเปรตอสุรกายแล้ว แต่ว่า

บาปยังเหลืออยู่ ยังไม่หมดสิ้น ก็ต้องเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานในติรัจฉานภูมินี้ นี่ประเภทหนึ่ง

อีกประเภทหนึ่งนั้น เมื่อเป็นมนุษย์ก็เป็นคนธรรมดาสามัญเราดีๆ นี่เอง ไม่ได้ก่อกรรมทำเข็ญชั่วช้าอย่างไร แต่ว่าเวลาจวนจะตาย จิตประกอบด้วย **โมหะ** ความหลงผิดมืดมนมัวเมาเขลาความคิด ขาดสติสัมปชัญญะ ไม่มีสรณะที่พึ่งจะยึดถือให้มั่นคง อย่างนี้ครั้นขาดใจลงในขณะนั้น ก็ต้องไปเกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เช่น นิทานเรื่องจริงที่ท่านพรรณนาไว้ ดังต่อไปนี้

พญาเอรกปัตนาคราช

พญานาคตนนี้ เมื่อชาติก่อนเขาเป็นมนุษย์ ได้มีโอกาสประเสริฐสุดบวชในพระพุทธศาสนา ในพุทธสมัยแห่งสมเด็จพระบรมทศพลทรงพระนามว่า **สมเด็จพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า** เป็นภิกษุหนุ่มบำเพ็ญสมณธรรมจนชรานานถึงสองหมื่นปี วันหนึ่งลงนาวาจะข้ามนทีไปสู่ฝั่งอื่น เมื่อจะลงนาวาได้ยื่นมือไปจับใบตะไคร้น้ำที่ริมฝั่ง ครั้นนาวาแล่นไปก็เผลอมิได้ปล่อย ใบตะไคร้น้ำขาดติดมือไป ครั้นถึงฝั่งที่ตนปรารถนาแล้วก็เลยลืม มิได้แสดงอาบัติ ตั้งหน้าไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่าต่อไป

ครั้นล่วงอายุขัย เมื่อใกล้จะถึงแก่มรณภาพ นอนอยู่บนเตียงเป็นที่ตาย เกิดนึกขึ้นได้ จะหาภิกษุองค์ใดที่จะแสดงอาบัติด้วยก็มิได้มี ภิกษุนั้นให้เกิดความเดือดร้อนด้วยโทษผิดพุทธบัญญัติอันเล็กน้อยนี้ ครั้นสิ้นชีวิตก็ไปเกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เป็นพญานาคราชใหญ่ ภายหลังได้แปลงเพศเป็นมาณพมาเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าสมณโคดมบรมครูของเราทั้งหลาย ได้ฟังธรรมแล้ว

ก็หาได้บรรลุมรรคผลคุณวิเศษแต่ประการใดไม่ เพราะว่าตนเป็นสัตว์เดรัจฉาน

การที่คนเราต้องไปเกิดในอบายภูมิ คือ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เพราะโมหะเป็นเหตุนั้นมีประมาณมากมาย เพราะคนทั้งหลายมีความประมาท ขาดปัญญาที่รู้จริงเห็นจริง ปฏิเสธสิ่งที่ตนไม่รู้ไม่เห็นว่าเป็นของไม่มี ทั้งๆ ที่เป็นปุถุชนคนสามัญ มีปัญญาสั้นเล็กน้อยหนักหนา แต่ทิฐิมานะก็พาให้ถือเอาว่า "ตูข้าเป็นคนมีความคิดดี ตูเป็นคนรู้เหตุผล ความคิดของตูนี่แหละถูก ของคนอื่นใช้ไม่ได้ไม่น่าเชื่อ" ดังนี้เป็นต้น เลยไม่ประกอบบุญกุศล เพราะตนไม่เห็นตัวบุญตัวบาปเป็นเช่นไร อยู่ไปวันหนึ่งๆ โดยไม่คำนึงถึงโลกหน้าว่าจะเป็นอย่างไร เพราะตนไม่เห็น จึงไม่เกิดศรัทธาเชื่อถือ ถึงจะมีศรัทธาอยู่บ้าง ก็เป็นศรัทธาอันมีลักษณาการประดุจศีรษะเต่า คือ ผลุบๆ โผล่ๆ เชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง อย่างนี้พอใกล้จะขาดใจตายลงไป จิตก็จะหลงใหลเพราะไม่มีหลักยึด คิดเพริดไปด้วยอำนาจโมหะความหลงงมงาย ตายไปแล้วก็ไม่แคล้วไปเกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เช่น วัสสการวานรที่น่าสงสาร โดยมีเรื่องปรากฏในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเก็บความนำมาเล่าไว้ ดังต่อไปนี้

วัสสการวานร

สมัยที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ยังทรงประกาศศาสนาอยู่ในพระนครราชคฤห์นั้น มีพราหมณ์เฒ่าเจ้าปัญญาอยู่คนหนึ่ง ปรากฏนามว่า ท่าน**วัสสการพราหมณ์**ผู้เป็นใหญ่ พราหมณ์เฒ่าผู้นี้ตะแกเป็นคนมีความรู้ เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต มีผู้คนนับถือมาก ขนาดพระเจ้าแผ่นดินยังทรงยกย่องเคารพบูชา ไปไหนมาไหนมักมีศิษย์และบริวารติดตามมากมาย

วันหนึ่ง พราหมณ์นั้นเห็นพระมหากัจจายนะมหาเถรเจ้าองค์อรหันต์กำลังลงมาจากเขาคิชกูฏ จึงกล่าวคำหยาบประมาทหมิ่นเล่น ด้วยเห็นเป็นสนุกว่า "บรรพชิตรูปนี้ มีกิริยาเหมือนวานร" สมเด็จพระชินวรสัมมาสัมพุทธเจ้าพระผู้ทรงสัพพัญญุตญาณ ครั้นทรงทราบเหตุการณ์เช่นนั้น จึงทรงมีพระพุทธฎีกาตรัสว่า

"วัสสการพราหมณ์ผู้เฒ่าชรา กล่าววาจาประมาทหมิ่นพระมหากัจจายนะองค์อรหันต์ ครั้นแตกกายทำลายเบญจขันธ์แล้ว จักบังเกิดเป็นวานร มีหางเหมือนโค อยู่ในเวฬุวันป่าไม้ไผ่ใหญ่ในประเทศนี้"

พราหมณ์เฒ่าพอได้ข่าวว่าองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพุทธฎีกาพยากรณ์อนาคตของตนเช่นนั้น ก็ให้มีอันลังเลสงสัย ใจหนึ่งคิดไม่อยากจะเชื่อ เพราะมีอหังการ์ถือว่าตัวสิเป็นผู้ใหญ่ มีความรู้มากมาย แต่อีกใจหนึ่งให้นึกพรั่นประหวั่นจิต เพราะมาคิดเข้าใจแน่แท้แก่ตนว่า "พระสมณโคดมผู้นี้มีวาจาไม่เป็นสอง ลองได้ตรัสอะไรออกมา สิ่งนั้นก็เป็นจริง จักได้ผิดไปแต่สักครั้งไม่เคยมีเลย"

เมื่อมาคิดได้ดังนี้ พราหมณ์เฒ่าผู้มีความสุขุมรอบคอบเป็นนิสัย ก็สั่งให้ปลูกต้นไม้มีผลต่างๆ ไว้ในเวฬุวันป่าไผ่เป็นอันมาก แล้วจัดแจงแต่งตั้งบุรุษคนใช้ของตนให้เฝ้าพิทักษ์รักษาป่าไม้นั้นเป็นอันดี ด้วยความคิดว่า ผิว์อาตมาตายแล้ว มาเกิดเป็นลิงในป่านี้จริงดั่งพระสมณโคดมว่า ก็จักได้อาศัยพฤกษาแต่บรรดามีผลที่ปลูกไว้นี่เคี้ยวกินเป็นอาหาร

ต่อมาไม่นาน ตะแกก็ถึงแก่กาลกิริยาด้วยโมหจิตอันเลือนหลง ตรงมาถือกำเนิดในครรภ์วานร พอออกจากอุทรก็มีหางเหมือนหางโค เติบโตอยู่ในเวฬุวันป่าไม้ไผ่ใหญ่ถูกต้องตามพระพุทธฎีกา ถ้ามีผู้รู้ประวัติความเป็นมาร้อง

เรียกชื่อวานรนั้นว่า “วัสสการๆ” วานรนั้นก็จะเข้ามายืนอยู่ใกล้ๆ ไม่เกรงกลัวเหมือนกับจะรู้ภาษาคน

ผู้ที่มิได้ประกอบกุศลกรรมทำความดีไว้ ปล่อยชีวิตอันมีค่าให้ล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่พยายามทำชีวิตของตนให้เป็นแก่นสาร ถือเอาความพอใจแห่งตนเป็นประมาณ เป็นคนพาลผลาญโอกาสอันประเสริฐสุด ที่มีโชคได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ไม่คิดหน้าคิดหลัง มัวแต่คลั่งในเรื่องสำมะเลเทเมา ทำตนให้เปล่าจากที่พึ่ง ไม่คำนึงถึงบุญถึงบาป ครั้นตายแล้วจะไปเกิดเป็น**ห่าน** เป็น**นกพิราบ** อันเป็นภูมิของเดรัจฉานสัตว์ ซึ่งมิรู้ธรรมะ มิรู้บุญบาป

ผู้ใดหมกมุ่นอยู่แต่อบายมุข มิฉุกคิดที่จะบำเพ็ญกุศล อันเป็นนาถะที่พึ่งของตนในภายหน้า ทุกวันเวลาก็ตั้งหน้าแต่จะเล่นการพนันขันต่อโดยคิดว่าตนมิได้ฉ้อโกง หรือตีด่าว่าใครไม่เป็นบาป ปรารถนาได้ลาภคล่องๆ จากการพนัน ลุ่มหลงจนติดเป็นนิสัย คนเหล่านี้ ถ้าไม่มีกุศลมาชักจูงในขณะจะตายเพราะใจหลง จึงต้องลงไปเกิดในกำเนิดเดรัจฉานโง่ เป็นตัว**หนอน ไส้เดือน**และ**กิ้งกือ** เป็นต้น

ผู้ใดมีจิตประกอบด้วยอกุศลธรรม คือ มีปกติมักอิสสาริษยาอยู่เนืองนิตย์ไม่คิดถึงเหตุผลเพราะความเขลา และใจของเขามีโลภะเข้ามาปะปน เป็นคนโลภมากไม่รู้ประมาณ เป็นพาลไม่สร้างกุศลอะไรไว้ครั้นตายไปต้องเกิดเป็น**เสือ**เป็น**หมี** เป็น**แม่น**และเป็นสัตว์ที่ดุร้ายนานาชนิด เพราะอกุศลชักพาไป

ผู้ใดมีความเย่อหยิ่งจองหองพองขน เพราะถือว่าตนเป็นใหญ่ เป็นคนมีความรู้ ใครสู้ตนไม่ได้ ถือเอาแต่ความคิดของตนเป็นประมาณ อาจหาญราวกะเป็นศาสดา แต่ไม่นำพาในการสร้างกุศล ครั้นวายชนม์ก็จะไปเกิดเป็น**ลา**เป็น**หมา** หรือเป็น**จระเข้**สัตว์เดรัจฉาน ไม่มีหวังได้นิพพานมรรคผล ดุจเช่นอุบาสกคนหนึ่ง ซึ่งมีนามว่า มหาวาจกอุบาสก โดยมีเรื่องเล่าไว้ในพระคัมภีร์ดังต่อไปนี้

มหาวาจกอุบาสก

อดีตกาลนานมาแล้ว ยังมีอุบาสกผู้หนึ่งนามว่า มหาวาจกอุบาสก เขาเป็นคนเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง อุตส่าห์บำเพ็ญทานรักษาศีลเป็นประจำ เฝ้าเรียนธรรมฟังธรรม จนเกิดมีปัญญาแตกฉานในทางศาสนา เรียกได้ว่าเขาเป็นคนชอบธรรมะธัมโม มีปกติวางโตคุยเขื่องฝอยเฟื่องแต่เรื่องธรรมะ วันหนึ่งตะแกเกิดความคิดที่ดีเยี่ยมขึ้นมาว่า การที่จะได้ประโยชน์อันสูงสุดจากพระพุทธศาสนานั้น จำต้องบำเพ็ญภาวนา จึงจะได้มรรคผลนิพพาน ครั้นคิดดังนี้แล้ว ตะแกก็เริ่มตั้งหน้าตั้งตาบำเพ็ญภาวนาตามที่ตนเรียนรู้มาเพียรพยายามบำเพ็ญอยู่นานนักหนานับได้หลายปี จะได้บรรลุมรรคผลก็หาไม่ แต่ก็ไม่ละความอุตส่าห์พยายาม เพราะแกมารู้ความจริงด้วยตนเป็นผู้คงแก่เรียนว่า "ตราบใด ที่บุคคลยังไม่บรรลุมรรคผล ตราบนั้นก็ยังต้องท่องเที่ยวในวัฏสงสาร บางทีอาจพลั้งพลาดไปเกิดในอบายภูมิ คือ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และเป็นเดรัจฉานก็ได้" อบายภูมิมาเตือนใจให้หวาดกลัวอยู่เช่นนี้ แกจึงไม่ละความพยายาม แต่จะพยายามเท่าใดก็หาได้บรรลุผลไม่ เพราะขาดวาสนาบารมี และขาดกัลยาณมิตรอาจารย์ผู้บอกกัมมัฏฐานภาวนาที่ดี

ในที่สุด หลังจากบำเพ็ญภาวนามาตั้งแต่หนุ่มจนแก่ เป็นเวลา ๕๐ ปี แต่ไม่ได้บรรลุอะไร ให้เหน็ดเหนื่อยนักหนา เบื่อระอาเป็นที่สุด อกุศลจิตก็ผุดขึ้นมาในมโนทวาร ทำให้เกิดความคิดวิปริตพาลพาโลเปะปะไปว่า

"ศาสนาพระพุทธเจ้าไม่ได้ความอะไร! เป็นแต่อุบายสอนคนให้ละชั่วประพฤติดี เพื่อคนทั้งหลายมันจะได้ไม่เบียดเบียนกัน โลกจะได้อยู่อย่างสงบสุข ก็เท่านั้นเอง นรกสวรรค์วัฏสงสารมีที่ไหนกัน ถึงมีศาสนานี้ก็ไม่เป็น

นิยยานิกธรรม คือ นำสัตว์ออกจากวัฏสงสารไม่ได้ ดูแต่อาตมาซิ... ฮึ! บำเพ็ญภาวนามาตั้งนานด้วยความเหนื่อยยาก นับเป็นสิบๆ ปี ก็ไม่เห็นได้อะไร ถ้ามรรคผลมีจริง ป่านนี้ก็คงได้มรรคผลเข้าบ้างแล้ว คงไม่มีหรอก เรื่องนรกสวรรค์ มรรคผลนิพพาน มันเป็นเพียงอุบายอันแสนฉลาดของพระพุทธเจ้าท่าน สำหรับสอน คนโบราณสมัยก่อนซึ่งยังโง่เง่าอยู่ต่างหาก เราก็หลงเชื่อถือให้เป็นบ้าไปได้ โธ่เอ๋ย! กูหนอกู โง่เสียตั้งนาน”

ครั้นตะแกเกิดอกุศลจิต คิดวิปริตไปตามอารมณ์ไม่รู้เรื่องเช่นนี้แล้ว ก็เลิกจากการบำเพ็ญภาวนา ไม่ทำการกุศลสิ่งใดทั้งสิ้น เพราะไม่เชื่อถือหมดศรัทธา ในไม่ช้าก็ถึงแก่กาลกิริยาด้วยโมหจิตไม่มีหลักที่พึ่ง จึงต้องไปเกิดในกำเนิดเดรัจฉาน เป็นจระเข้ใหญ่ในบึงแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ริมมรรคาใกล้อรัญราวป่า มีสรีระร่างน่าเกลียดน่าชัง ยับยั้งอยู่อาศัยที่บึงใหญ่นานนักหนา ต่อไปภายหน้าจะเกิดเป็นอะไรอีกนั้น แม้แต่ตัวแกก็สุดวิสัยที่จะรู้!

สรุปติรัจฉานภูมิ

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอที่จะสรุปได้ว่า สัตว์ทั้งหลายที่ทำบาปกรรมไว้ นอกจากจะต้องไปชดใช้กรรมทนทุกขเวทนาอยู่ในนรกเปรตอสุรกายแล้ว ยังต้องไปใช้กรรมในกำเนิดเดรัจฉานได้อีก สุดแต่อำนาจอกุศลกรรมจะนำพาไป ก็ผู้ที่ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานนี้ ย่อมมีโอกาสน้อยนักหนา ที่จักกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ได้อีก ถ้าหากกุศลผลบุญแต่ปางก่อนของตนไม่มี! ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? ก็เพราะว่า การเป็นสัตว์เดรัจฉานนั้นมีโอกาสทำบาปได้ง่ายกว่ามนุษย์มากนัก เมื่อทำบาปเพิ่มขึ้นแล้วจักมีโอกาสกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ซึ่งสูงกว่าอบายภูมิ

ได้อย่างไรเล่า ในเรื่องนี้พึงทราบตัวอย่างเพื่อเข้าใจง่าย ดังนี้

สมมติว่า มีคนผู้หนึ่งเขามีความประมาทพลั้งพลาดตายไปเกิดเป็นเสือ ธรรมชาติเสือก็ย่อมจะทราบอยู่แล้วว่าเป็นสัตว์มากด้วยโทสะ คอยคิดจะประหารชีวิตผู้อื่นเคี้ยวกินเป็นอาหาร กว่าเสือตัวนั้นจะตายก็ต้องทำปาณาติ-บาตฆ่าสัตว์อื่นเลี้ยงชีวิตมากมายจนนับไม่ถ้วน ครั้นดับจิตตายลงไป เสือตัวนั้นก็ต้องไปเกิดเป็นสัตว์นรกในนิรยภูมิ เพราะว่าโทษของปาณาติบาตเป็นเช่นนั้น ต้องเป็นสัตว์นรกอยู่ตลอดกาลนาน สุดที่จักนับประมาณได้ หากว่าไม่เป็นเช่นนั้น สมมติว่า คนผู้หนึ่งตายจากมนุษย์ไปเกิดเป็นเนื้อเก้งเนื้อทราย ตลอดชีวิตก็บริโภคแต่ใบไม้ใบหญ้าเป็นอาหาร ไม่ได้ประกอบการชั่วเลย แต่ว่าบังเอิญเคราะห์ร้าย ถูกนายพรานยิงเอาให้ได้รับความเจ็บปวดนักหนา เกิดทุกขเวทนาเป็นล้นพ้น จิตของตนก็จะเกิดโทสะ ไหนจะโกรธเคืองผูกใจเจ็บคนที่ยิงตน ไหนจะโกรธเคืองตนเองด้วยทุกขเวทนาครอบงำ เพราะตามธรรมดาผู้ที่ถูกทุกขเวทนาครอบงำมากๆ ถ้าไม่มีหลักของใจแล้ว จิตย่อมจะซัดส่ายคล้ายเป็นบ้า เกิดโทสะขึ้นมาโดยหาเหตุผลมิได้ เมื่อโทสะเกิดขึ้นในขณะนี้ก็หมายความว่า จิตของเขาเศร้าหมองแล้วเพราะโทสะครอบงำ เมื่อจิตเศร้าหมองอย่างนี้แล้วจะไปเกิดในสวรรค์วิมาน หรือมาเกิดเป็นมนุษย์ในสุคติภูมิได้อย่างไร เพราะมีพระบาลีบ่งระบุไว้ตายตัวว่า จิตเต สงกิลิฏเฐ ทุคคติ ปาฏิกงขา เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคติเป็นที่หวังได้! ด้วยเหตุนี้เขาก็ต้องไปเกิดโน่น สถานที่ทุคติอบายภูมิโน่น คือ ไปเกิดเป็นสัตว์นรกเปรตอสุรกาย หรืออย่างน้อยก็ในกำเนิดสัตว์เดรัจฉานอย่างเก่าอีกนั่นเอง

เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้ ก็พึงพิจารณาเถิดว่า สัตว์ที่โชคร้ายพลาดพลั้งไปเกิดในกำเนิดเดรัจฉาน หากไม่มีกุศลกรรมความดีที่ตนเคยสร้างไว้ก่อนมาช่วยอุปถัมภ์ค้ำจุนแล้ว ก็เป็นการยากแสนยากที่จะยกตนให้พ้นจากอบายภูมิได้

ฉะนั้น จึงไม่ควรประมาท จงหมั่นประกอบกุศลกิจ เพื่อผดุงชีวิตตนไม่ให้หล่นไปในกำเนิดเดรัจฉาน

พรรณนาในติรัจฉานภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

มนุสสภูมิ



โลกมนุษย์

บัดนี้ จะพรรณนาถึงมนุสสภูมิหรือโลกมนุษย์ต่อไป ที่ได้ชื่อว่า มนุสสภูมิ ก็เพราะว่าภูมินี้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ผู้มีใจสูงโดยเมื่อแยกคำออกก็เป็นมน+อุสฺส + ภูมิ ... **มน** แปลว่า ใจ **อุสฺส** แปลว่า สูง **ภูมิ** แปลว่า ที่อาศัย รวมกันเป็น **มนุสสภูมิ** ก็แปลว่า ภูมิที่อาศัยของสัตว์ผู้มีใจสูง ได้แก่ โลกมนุษย์เรานี่เอง

ที่ว่า มนุษย์ผู้มีใจสูง นั้น คือ มีใจสูงในเชิงกล้าหาญ! องอาจกล้าหาญใน การประกอบกรรมต่างๆ ยิ่งนัก ขึ้นชื่อว่ากรรมแล้ว สัตว์ในภูมิอื่นใด ไม่ว่าจะ เป็นสัตว์ในอบายภูมิหรือพรหมภูมิ ซึ่งจะสามารถกล้าหาญกระทำกรรมให้เกิน มนุษย์ไปเป็นไม่มี ในกรณีที่มนุษย์มีใจสูงนี้ พึงทราบอรรถาธิบายดังต่อไปนี้

ก. อกุศลกรรม ในทางอกุศลกรรม คือ กรรมที่ชั่วช้า เป็นบาปลามก สัตว์ในมนุสสภูมิองอาจสามารถกระทำได้อย่างยอดเยี่ยมตั้งแต่ขั้นที่มีโทษเล็กน้อย จนถึงขั้นที่มีโทษสูงสุด ยกตัวอย่าง เช่น ปาณาติบาตอกุศลกรรม มนุษย์ สามารถฆ่าได้ตั้งแต่สัตว์เล็กๆ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ก็กล้าฆ่าเอามาเป็นอาหาร ของตนเสีย นอกจากนั้น บรรดาสัตว์ใหญ่ๆ มนุษย์ก็ฆ่าได้ เช่น ฆ่าช้าง ฆ่าม้า ฆ่าวัว ฆ่าควาย ฆ่าหมู ฆ่าหมา ฆ่าหมี หรือสัตว์ที่ว่าดุร้ายเป็นถึงขนาดเจ้าป่า เจ้าไพร มนุษย์นี่แหละก็ฆ่าได้ เช่น เสือ สิงห์ สมิงร้าย ควายป่าร้ายนั้น ก็ถูก มนุษย์ใจหาญฆ่าตายมาเสียนักต่อนักแล้ว นอกจากนั้น เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แท้ๆ ก็ฆ่าได้ เช่น เป็นเพชฌฆาตฆ่าคนยิงคน ตั้งแต่คนหนึ่ง สองคน เรื่อยไป จนถึงฆ่าหมู่ร้อยคนพันคน ก็อาจฆ่าได้ในเวลาสงครามยุทธนาการประหัต-ประหารกัน นอกจากนั้น ท่านผู้มีพระคุณต่างๆ เช่น บิดามารดา ครูบาอาจารย์ มนุษย์ก็ยังกล้าหาญกระทำปิตุฆาตมาตุฆาต เป็นอนันตริยกรรมได้ นอกจากนั้น

ท่านผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐในโลก คือ พระอรหันต์ทั้งหลาย มนุษย์ก็ยังมีใจกล้าฆ่าเอาได้ สูงยิ่งไปกว่านั้นแม้แต่องค์สมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมโลกนายก มนุษย์ผู้ใจสกปรก ก็ยังคิดฆ่าเบียดเบียนบีฑา เป็นอันว่ามนุษย์นี้มีใจสูง ในเชิงเกล้ากระทำปาณาติบาต สมชื่อจริงๆ ไม่ว่าผู้ใดใครผู้หนึ่ง ถ้าลงพอใจจะฆ่าแล้ว เป็นคิดฆ่าทั้งสิ้น เห็นจะมีแต่พระอินทร์ และฝูงเทวดาทั้งหลายเท่านั้นกระมังที่มนุษย์ฆ่าไม่ได้ ที่ฆ่าไม่ได้นี่ ไม่ใช่ว่าจะไม่กล้าฆ่า แต่เพราะว่าไม่เห็นตัว นี่หากว่าปรากฏเป็นรูปร่างพอที่จะฆ่าได้ พระอินทร์ก็คงตายไปนานแล้ว เพราะถูกมนุษย์ฆ่า! ที่ว่านี่ไม่ใช่ว่าเล่น เพราะท่านที่เป็นพระอรหันต์ยังถูกฆ่า และสมเด็จสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงถูกปองร้ายหมายเอาพระชนม์ แล้วสำมะหาอะไรกับพระอริยบุคคลระดับพระโสดาบัน คือ พระอินทร์ ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธองค์ จะไม่ทรงถูกมนุษย์คิดฆ่าได้อย่างไร เพราะใจกล้าหาญอาจประกอบอกุศลกรรมได้ยอดเยี่ยมเช่นนี้ จึงได้นามว่า **มนุษย์** = ผู้มีใจสูงในเชิงกล้าหาญประกอบอกุศลกรรม

ข. กุศลกรรม ในทางกุศลกรรม คือ กรรมที่ดีงามเป็นบุญเป็นคุณ สัตว์ที่มาอุบัติเกิดในโลกมนุษย์เรานี้ ก็องอาจสามารถกระทำได้อย่างยอดเยี่ยมอีกเช่นเดียวกัน กล้าหาญกระทำได้ตั้งแต่บุญเล็กน้อย จนกระทั่งถึงบุญกุศลอย่างอุกฤษฏ์ เช่น ทาน คือ การให้ มนุษย์ก็ให้ประจำ ไม่ว่าชาติไหนภาษาไหนก็รู้จักมีจิตเมตตาให้ทานกันทั้งนั้น และก็ให้กันมานานแล้ว นอกจากจะให้ทานกับเพื่อนคนด้วยกัน มนุษย์ยังมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่สัตว์ในภูมิอื่นอีกด้วย เช่น ให้อาหารเป็นทานแก่หมู หมา เป็ด ไก่ กา ซึ่งเป็นสัตว์ในติรัจฉานภูมิเป็นต้น นอกจากนั้น ในด้านการทำกุศลที่สูงขึ้นไปกว่านี้ คือ การรักษาศีลในโลกมนุษย์มีการรักษาศีลตามกำลังความสามารถของตน บางคนมีศรัทธารักษาศีล ๕ บางคนใจกล้ารักษาศีล ๘ หรือ ๑๐ ที่ใจกล้าหาญอย่างสูงลิบก็รักษาศีล

ถึง ๒๒๗ ดูเอาเถิด สัตว์ในภูมิอื่นใดเล่าจักมีใจองอาจกล้าหาญรักษาศีลอย่างมนุษย์เป็นไม่มีแน่ ดูแต่สัตว์นรกเปรตอสุรกายในอบายภูมินั่นยังไง มีสัตว์ตนไหนที่ปรากฏว่ารักษาศีลบ้าง ไม่มีเลย ก็จะรักษาศีลไปอย่างไรกัน ตลอดระยะเวลามีแต่เสวยทุกข์โทษตามวิบากกรรมที่ตนทำไว้ ถึงใครไปให้ศีลก็ไม่มีเวลารักษา เพราะต้องก้มหน้าเสวยกรรมชั่วในภูมิของตน นอกจากนี้ ในด้านกุศลอันสูงส่ง คือ ภาวนา มนุษย์มีใจกล้าหาญก็พยายามบำเพ็ญมาตลอดทุกยุคทุกสมัย พยายามบำเพ็ญสมถภาวนา จนได้สำเร็จฌานไปเกิดเป็นพระพรหมชั้นนั้นชั้นนี้ก็มีอยู่เป็นอันมาก ผู้เสวยสุขเป็นเทวดาหรือเป็นพรหมอย่างแสนสำราญอยู่เวลานี้ ล้วนแต่เคยมีประวัติเป็นมนุษย์ใจหาญในการภาวนามาแล้วทั้งนั้น ครั้นมาถึงกาลสมัยวิเศษ เหตุเป็นกาลมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติ ก็องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ท่านทรงเป็นผู้ใดเล่าพระองค์ไม่ใช่ใครในภูมิอื่นเลย โดยที่แท้ทรงเป็นมนุษย์อุบัติเกิดในมนุสสภูมินี้เอง ทรงมีพระวิริยะอย่างยอดเยี่ยม ทรงพลีพระชนมชีพเพราะมีพระมนัสมั่นมุ่งหมายพระบรมโพธิญาณ ทรงมีพระทัยอาจหาญ จนกระทั่งสำเร็จตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ จากนั้นก็ทรงสั่งสอนให้มนุษย์ใจกล้าบำเพ็ญวิปัสสนาภาวนา จนกระทั่งได้สำเร็จมรรคผลเป็นพระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกิทาคามีและพระโสดาบันอริยบุคคลนับไม่ถ้วน อนึ่งเล่า พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มาอุบัติตรัสรู้แต่ลำพังพระองค์เดียวในกาลที่ว่างจากศาสนา ก็มาอุบัติเป็นมนุษย์ในมนุสสภูมินี้ด้วยเหมือนกัน เป็นอันว่ามนุษย์นี้มีใจสูงในเชิงอาจหาญประกอบการกุศลตั้งแต่ขั้นต่ำ จนกระทั่งถึงขั้นอุกฤษฏ์สูงสุด ขนาดเป็นสมเด็จพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าได้ ฉะนั้น จึงได้นามว่า **มนุษย์** = ผู้มีใจสูงในเชิงกล้าหาญประกอบกุศลกรรม

สรุปความได้ว่า **มนุสสภูมิ** คือ ภูมิที่อยู่อาศัยของมนุษย์ผู้มีใจสูงในเชิง

กล้าหาญประกอบกรรมทั้งเป็นกุศลและอกุศล ซึ่งไม่มีสัตว์ในภูมิใดที่จะกล้ากระทำได้อย่างเต็มที่สมบูรณ์เหมือนกับมนุสสภูมินี้เลย

ประเภทมนุษย์

เมื่อพูดถึงชีวิตความเป็นอยู่ในมนุสสภูมินี้ มนุษย์ทั้งหลายย่อมมีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างกันไปแต่ละชีวิต แต่จะแตกต่างกันอย่างไรบ้างนั้น ก็เป็นที่ทราบซึ้งกันดีอยู่แล้ว จึงไม่ขอพรรณนาไปให้เป็นการเปลืองเวลา เพราะว่าบรรดาท่านทั้งหลายทั้งปวงที่กำลังฟังอยู่นี่ ก็ล้วนอยู่ในมนุสสภูมินี้ทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงจะขอรวบรัดไปกล่าวถึงประเภทชีวิตของมนุษย์เลยทีเดียว มนุษย์ในโลกนี้เมื่อจะรวมกล่าวก็มีอยู่ ๔ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. **มนุษย์นรก** คือ มนุษย์บางพวกในมนุสสภูมินี้ มีชีวิตอยู่อย่างแปลกประหลาด ไม่อยู่บ้านอยู่เรือนเหมือนคนธรรมดาทั้งหลาย แต่ไพล่ไปอยู่ในคุกตะราง ถูกจองจำทำโทษมีประการต่างๆ หมดอิสรภาพในตน บางคนต้องทนทุกขเวทนาแสนสาหัส ได้ทราบมาว่า มนุษย์เหล่านั้นเขาเป็นคนชั่วบาป มีสันดานร้ายผิดกฎหมายบ้านเมือง ก่อเรื่องร้ายเพราะใจชั่ว ทำตัวให้เป็นภัยแก่ชาวประชา ประพฤติทุจริตมิจฉาชีพผิดมนุษย์ธรรมดา เช่น ทำปาณาติบาตประหัตประหารคนด้วยกัน มิฉะนั้น ก็ทำการโจรกรรมเป็นหัวปล้น หัวขโมย โดยมีจิตใจนิยมยินดีในอาชีพทุจริตเพราะฤทธิ์โมหันธ์พาลโง่ ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ซึ่งมีตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

โจรกถา

ยังมีบุรุษหนึ่งเป็นคนดีมีกตัญญู ครั้นบิดาทำกาลกิริยาตายไปแล้ว ก็อุปัฏฐากเลี้ยงดูมารดาของตนด้วยความเคารพ วันหนึ่ง มีโจรหมู่ใหญ่มาปล้นหมู่บ้านได้ทรัพย์สมบัติเป็นอันมาก จึงบังคับให้บุรุษนั้นเป็นโยธาขนทรัพย์สมบัติไปส่ง ครั้นถึงที่พักโจรแล้ว บุรุษนั้นจึงถามความสงสัยของตนกับหัวหน้าโจรว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ! ท่านทั้งหลายมาทำโจรกรรมเห็นปานดังนี้ ท่านเห็นประโยชน์ดังฤๅ" โจรผู้เป็นประมุขจึงตวาดเอาว่า

"ดูกรอ้ายชาติข้า! ตัวมึงหารู้จักการอันใดไม่ กูจะว่าให้เอ็งฟัง เราทั้งปวงนี้ไม่พอใจที่จะกระทำการงานอื่น เป็นต้นว่าเรือกสวนไร่นา ค้าขาย หรือเลี้ยงโคกระบือ อาชีวะเหล่านั้นเป็นการอันต่ำช้าหาตบะเดชะมิได้ ใครผู้ใดจะยำเยงเกรงกลัว เราผู้มีหัวคิดเลิศฉลาดกว่าคนทั้งหลาย จึงไม่กระทำการต่างๆ เหล่านั้น หันมากระทำโจรกรรมอันดีเลิศประเสริฐนักแล เพราะเป็นอาชีวะทรงตบะเดชะมีผู้คนเกรงไปทั่ว ตัวก็ไม่ต้องทำงานหนักให้เหนื่อยยาก แต่ว่าได้ทรัพย์สมบัติทีละมากมาย ได้อย่างง่ายดายคล่องๆ ไม่ต้องคอยเก็บเล็กผสมน้อยให้เสียเวลา ครั้นได้มากก็ไม่ต้องเสียดาย เหมือนเช่นทรัพย์สินซึ่งผู้ทำเรือกสวนไร่นา ค้าขายได้ด้วยเหนื่อยยากนั้นหามิได้ ใช้จ่ายให้สนุกมือ ซื้อมัจฉมังสาสรรพเครื่องบริโภคมากินอิ่มหนำสำราญ ดีกว่าการประกอบการงานอย่างอื่นในโลกนี้ นี่แหละเป็นอาชีวะประเสริฐ เอ็งเข้าใจหรือยังเล่า ไอ้ชาติโง่..."

บุรุษนั้นครั้นได้ฟังมหาโจรพรรณนาโจรสมบัติอันได้ง่ายดังนี้ ก็มีจิตยินดีเห็นงามไปด้วยจึงดำริว่า "หากอาตมาเลี้ยงชีวิตด้วยโจรกรรมนี้ ก็จะเป็นการดีนักหนา อย่าเลย อาตมาจะสมัครเป็นโจรเสียแต่บัดนี้เถิด" แล้วก็อยู่ด้วยพวก

โจร ออกปล้นอยู่เนืองนิตย์ร่วมทำโจรกรรมมานานนักหนา คราหนึ่งถูกจับได้ เลยต้องมาใช้กรรมด้วยการถูกลงอาญา ถูกตัดมือตัดตีนให้รับทุกข์ทรมานอยู่ในคุกตะรางตลอดกาลนาน มนุษย์ประเภทนี้แลเรียกชื่อว่า มนุษย์นรก

๒. มนุษย์เปรต คือ บางจำพวกในมนุสสภูมินี้ มีชีวิตเป็นอยู่อย่างลำบาก เที่ยวแสวงหาอาหารผ้านุ่งผ้าห่มนั้น กว่าจะได้ก็เป็นอันยากแสนยากนักหนา หรือหาไม่ได้เลย ด้วยวิบากกรรมแต่ปางก่อนที่ตนกระทำไว้ ให้มีอันเป็นไป จะอุตสาหะขยันทำเท่าใดจนสายตัวแทบขาดก็ไม่พอกินสักที มีแต่ความอดอยากเข้าครอบงำ มากไปด้วยความทุกข์เหลือล้ำแสนจะลำเค็ญเป็นนิรันดร์ เขาว่าตำบลนั้นอำเภอนี้มีที่หากินดี ก็รีบจรลีสัญจรไปทุกหนทุกแห่ง แต่ก็ไม่พบแหล่งเจริญ ให้ได้รับความสุขสบายสักที มีแต่ความลำบากประจำ ให้โหรทำนายก็ว่ากาลกรรณีกุมลัคนา หรือเรือนลาภะมีกาลีเข้าอยู่ประจำ ทำอย่างไรก็หากินไม่ขึ้น มิได้ลาภสมปรารถนา น่าอนาถนัก คนประเภทที่ว่านี้ มีอยู่เป็นอันมากในมนุสสภูมินี้ เพราะมีวิบากกรรมแต่ปางก่อน พึงย้อนไปดูเรื่องที่ปรากฏมีมาแต่ครั้งพุทธกาล ดังต่อไปนี้

เสฏฐีกถา

ยังมีเศรษฐีคนหนึ่งมีทรัพย์มหาศาลมั่งคั่งร่ำรวยนักหนาแต่ว่าเป็นคนมากไปด้วยโลภเจตนา หาทรัพย์มาได้เท่าไรก็พยายามเก็บเอาไว้ ไม่ยอมใช้จ่ายอะไรเกินความจำเป็นเลย จิตยิ่งคุ้นเคยกับความโลภมากเท่าใด ก็ยิ่งโลภจัดมากเข้าเท่านั้น ทุกๆ สิบห้าวัน ตะแกย่อมเรียกลูกหลานญาติพี่น้องมาประชุมแล้วให้โอวาทว่า

"สมบัติของข้าที่มีอยู่ประมาณ ๔๐ โกฏินี่น่ะ พวกเจ้าทั้งหลายอย่าได้เห็นว่ามันเป็นของมากมายเป็นอันขาด ทรัพย์ที่มีอยู่แล้ว ไม่ควรจะให้แก่คนทั้งหลาย เช่น ยาจกพวกขอทานและสมณะพวกหัวโล้น เป็นต้น ให้แก่คนพวกนี้ไม่มีประโยชน์ มีแต่โทษ คือ ความสิ้นทรัพย์ของเราไปถ่ายเดียว ไม่มีผลตอบแทน ต้องพยายามหาทรัพย์มาให้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทุกครั้งที่เราใช้จ่ายทรัพย์ไปแม้จะเป็นครั้งละเล็กละน้อย นั่นคือภาวะที่จะไปสู่ความเป็นขี้ข้าเขาเพราะทรัพย์จะต้องหมดลงในวันหนึ่ง ซึ่งเจ้าทั้งหลายจะครองเรือนได้นั้น จงจำภาษิตให้มั่นว่า **อญฺชนานํ ขยํ ทิสฺวา** น้ำมันหยอดตา เมื่อหยอดลงทีละหยด มันก็หมดไปได้ ทรัพย์นั้นไซร้ก็เหมือนกัน ใช้มันทีละสตางค์ ดังฤๅมันคงจะอยู่ อนึ่งพวกเจ้าจงดูจอมปลวก กว่าจะใหญ่เท่าภูเขาเลากาขึ้นมาได้ก็เพราะอาศัยความพยายามสะสมของปลวกเล็กๆ ซึ่งมีน้ำอดน้ำทน มธุรสน้ำหวานในรวงผึ้งกว่าจะถึงซึ่งความมากมาย มิเพราะอาศัยความพยายามสะสมทีละเล็กละน้อยของตัวผึ้งกระจ้อยร่อยดอกหรือ เจ้าทั้งหลาย จงถือสัตว์ทั้งสองเป็นครูพยายามสะสมทรัพย์เอาไว้อย่าได้ใช้จ่ายเป็นอันขาด"

ต่อมาไม่นาน เศรษฐีเฒ่านั้นก็ทำกาลกิริยาตาย แต่ก่อนที่จะตาย จิตของตะแกเต็มไปด้วยความหวง และความห่วงในสมบัติ หม่นหมองไปด้วยมลทินคือความตระหนี่ จึงไปเกิดในครรภ์ของหญิงจัณฑาล แล้วความโลภในจิตสันดานของเขาก็เริ่มแสดงฤทธิ์วิบากตั้งแต่ตอนนั้นบันดาลให้คนจัณฑาลในหมู่บ้านซึ่งตามธรรมดาก็เป็นคนอดอยากอยู่แล้ว กลับอดอยากหนักเข้าไปอีกจะทำอะไรก็ให้มีอันขัดข้องไปหมด ในที่สุด จัณฑาลบุคคลทั้งหลายก็ลงมติว่า "เป็นเพราะหญิงมีครรภ์ เป็นคนกาลกรรณีจึงทำให้เดือดร้อน ต้องขับไล่ไปเสียการทำมาหากินจึงจะสะดวกเหมือนเดิม"

เมื่อสภาจัณฑาลลงมติดังนี้ จัณฑาลินีหญิงที่น่าสงสารก็จำต้องออกจาก

บ้านนั้น เที่ยวซัดเซพเนจรแสนลำบากนักหนา พอได้เวลาทลิทโทฤกษ์ ก็คลอดบุตรสุดแสนจะน่าเกลียดน่าชัง ทั่วทั้งสรีระร่าง หน้าตาหัวหูดูยังกะผีเปรตแสนทุเรศไม่เหมือนคน นางจนใจเลี้ยงลูกมาด้วยความลำบากจนลูกรู้เดียงสา จึงเอากะลามาใบหนึ่งมอบให้เป็นสมบัติ แล้วให้เที่ยวลัดเลาะตามรั้วบ้านขอทานเขาเลี้ยงชีวิต เขาผู้มีกรรมติดตัวมาแต่ชาติก่อนดีใจนัก อำลาแม่ที่รักแล้วจากไปตามยถากรรม

แต่เที่ยวขอทานเขาเลี้ยงชีพเรื่อยมาช้านานนักหนา พอมาถึงปราสาทอันมโหฬารของตนเข้าในวันหนึ่ง จำได้คลับคล้ายคลับคลา จึงมุ่งหน้าดุ่มเดินเข้าไป คนทั้งหลายเห็นเข้าก็คว้าไม้ขับไล่ทุบตี เพราะนึกว่าเป็นผีมาเที่ยวเมืองมนุษย์ จนบุรุษร่างร้ายนั้นถึงแก่วิสัญญีภาพสงบนิ่งลง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระผู้ทรงสัพพัญญุตญาณเสด็จผ่านมาพอดี จึงทรงชี้แจงให้คนทั้งหลายรู้ว่าเป็นเศรษฐีใหญ่กลับชาติมาเกิด ตอนแรกทีเดียว มูลศิริเศรษฐีผู้เป็นลูก ไม่เชื่อในพระพุทธฎีกา องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสให้บุรุษขอทานนั้นเล่าประวัติของตนพร้อมทั้งนำไปขุดขุมทรัพย์อีก ๕ แห่ง ซึ่งตนเองแอบฝังเอาไว้คนเดียวในชาติก่อนโดยไม่มีผู้ใดรู้ พอพิสูจน์ได้เช่นนี้ มูลศิริเศรษฐีนั้นจึงได้มีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธวาจา

นี่แลเป็นผลของโลภเจตนา จึงทำให้ชีวิตเป็นอยู่โดยยาก มีชีวิตอยู่ในโลกลำบากนักหนา ท่านจึงขนานนามคนประเภทนี้ว่า มนุษย์เปรต

๓. **มนุษย์เดียรัจฉาน** คือ บางจำพวกในมนุสสภูมินี้ มีชีวิตอาศัยท่านผู้อื่นอยู่เหมือนกับหมู แมว ม้า เป็ด ไก่ หมา วัว ควาย สุดแท้ท่านจะใช้ให้ทำอะไร ก็อุตสาหะกระทำการงานแบกขนซึ่งภาระอันหนักแห่งท่าน ครั้นทำงานเสร็จแล้ว ท่านให้อะไรเป็นทาน ถึงจะชอบใจไม่ชอบใจ ก็จำต้องบริโภคแต่พออิ่มปากอิ่มท้องไปวันๆ หนึ่ง ถึงคราวท่านโทโสโกรธาก็มีแต่จะถูกด่าว่าดุคำราม

ขู่ตวาด ให้สะดุ้งสันหลังหวาดเสียวอยู่เนืองนิตย์ มากไปด้วยความสะดุ้งจิต หาความสบายมิได้ทุกเมื่อ แต่ก็ไม่เบื่อต่อชีวิตเช่นนี้ เพราะตัวเป็นคนมีกรรมมีสันดานมากด้วยโมหะ ไม่มีความคิดจะเลี้ยงชีพเป็นอิสระโดยตน ทนเป็นทาสเขาด้วยดวงจิตมัวเมาหลงผิด พาให้คิดเห็นเป็นของประเสริฐว่า "ตัวข้านี้แลเป็นคนฉลาดด้วยการเลือกอาชีพเป็นทาสท่าน การงานอะไรไม่ต้องคิดต้องทำให้เปลืองหัวขมอง ท่านสั่งอย่างไรเราทำไปก็หมดเรื่อง ท่านเคือง เรานิ่งเฉยเสียเป็นการดี ชีวิตนี้ไม่มีอะไรมาก พอได้อาหารใส่ปากเข้าไปวันหนึ่งๆ ก็พอน่าอนาถหนอ! เจ้านายตู ดูคร่ำเคร่งคิดประกอบการงาน คงจะหาความสุขสำราญเช่นตูบ่มิได้" คิดไพล่ไขว้เขวเป็นบ้าผิดคนธรรมดาไปอย่างนี้ก็มี หรือมิฉะนั้นมิได้เป็นทาสท่าน แต่มันผู้นั้นมากไปด้วยโมหจิต ไม่คิดถึงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เช่นว่า บุญกุศลเป็นความดีที่ควรทำ บาปกรรมเป็นการควรเว้นขาด ปราชญ์ท่านสอนอยู่อย่างนี้ฉอดๆ ตนก็สอดขึ้นมาว่าเป็นคำสอนไม่เข้าท่า แล้วแสดงกิริยาหลีกเลี่ยงต่างๆ บางทีใจก็ชักจะเชื่อ แต่เบื่อระอาที่จะกระทำตาม เพราะไม่เห็นแจ้ง โดยที่ใจแห้งแล้งเพราะถูกโมหัคคีไฟคือ โมหะเผาลนอยู่ พ่อแม่ครูบาอาจารย์มีคุณล้นหัว ใจมืดมัวมองไม่เห็นคุณเป็นมนุษย์ไร้ศีลธรรม ทำอะไรก็ขวางๆ ผิดทำนองคลองธรรม นำชีวิตตนไปโดยหาสาระแก่นสารมิได้ จนกระทั่งถึงวันตายก็ยังไม่ได้ประกอบการกุศลสักนิด เพราะตนมัวมาแต่คิดขวาง คิดคัดค้านไม่เชื่อคำสอนของนักปราชญ์ มีองค์พระศาสดาเป็นอาทิ ผู้มีโมหะดำริขวางๆ อย่างนี้ มีนามว่า มนุษย์เดียรัจฉาน

๔. **มนุษย์ภูต** คือ คนบางจำพวกในมนุสสภูมินี้ เป็นผู้ที่รู้จักว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ และสิ่งใดไม่เป็นประโยชน์ พูดง่ายๆ ว่า เป็นผู้รู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักว่าสิ่งไหนชั่วสิ่งไหนดี แล้วละเว้นสิ่งที่เป็นบาปความชั่ว ประพฤติตัวให้ตั้งอยู่ในความดี มีศีล ๕ รักษาเป็นนิตย์มิได้ขาด โดยมารู้อยู่ว่าคนที่ประมาท

ทำศีลให้ขาดข้อใดข้อหนึ่ง หาได้ชื่อว่าเป็นคนเต็มคนไม่ เพราะศีล ๕ นี้ไซร้ ได้ชื่อว่า**มนุษยศีล** คือ ศีลของมนุษย์ ผู้ที่จะเป็นมนุษย์ภูต คือ เป็นมนุษย์แท้ๆ ได้นั้นต้องมีศีล ๕ ครบบริบูรณ์ไม่บกพร่อง

นอกจากนั้น ยังต้องเป็นผู้มีธรรมประจำใจ พยายามบำเพ็ญกุศลเพิ่มบารมีอยู่เรื่อยๆ เช่น อุตสาหะพยายามให้ทาน ฟังธรรมเรียนธรรม หมั่นประพฤติปฏิบัติตามธรรม มีหิริความละอายต่อบาป มีโอตตัปปะความสะดุ้งกลัวบาปอยู่เสมอ ใช้ชีวิตของตนให้มีสารประโยชน์ ไม่ใช่สักแต่ว่าอยู่ไปวันๆ หนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงโลกหน้า เหมือนมนุษย์ประเภทเดียรัจฉานที่กล่าวมา เป็นมนุษย์ผู้มีใจสูงในเชิงกล้าหาญประกอบการกุศลเนืองๆ กุศลกรรมความชั่วแล้วเป็นละเว้นเด็ดขาด ไม่ประมาทตั้งอยู่ในกุศลกายสุจริต วจีสุจริต บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการโดยสมบูรณ์ มีปัญญาซื่อตรงต่อพระบรมพุทโธวาทเชื่อกรรมและผลของกรรมว่า จักต้องใช้ผลอย่างแน่แท้ไม่ต้องสงสัย ในเรื่องนี้ มีตัวอย่างเคยปรากฏมาให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ดังต่อไปนี้

พระมหาเถรกถา

ยังมีบุตรอำมาตย์ผู้หนึ่ง เขาเป็นสุภาพบุรุษรูปงาม คนทั้งหลายรักใคร่พอใจเป็นอันมาก ต่อมาได้ข่าวว่า มีพระมหาเถระรูปหนึ่งนามว่า **พระอภัยมหาเถระ** จะมานมัสการซึ่งพระมหาเจดีย์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ ก็แลเจ้ากูองค์นี้เป็นที่เลื่องลือกันว่า มีรูปร่างสง่างามนัก บุตรอำมาตย์พร้อมด้วยญาติมิตรจึงพากันมาพร้อมเพรียงที่ลานพระเจดีย์ เพื่อจะใคร่ดูว่า พระมหาเถรเจ้าจักมีรูปงามพอจะเทียบเคียงตนได้หรือไม่ ครั้นได้เวลา พระอภยเถรเจ้าพร้อมด้วย

พระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นบริวาร ก็ขึ้นสู่ลานพระเจดีย์ทางประตูด้านทิศทักษิณ ครั้นนมัสการพระมหาเจดีย์แล้ว จึงนำหน้าพาพระภิกษุสงฆ์เพื่อจะกลับ ก็พบเข้ากับบุตรอำมาตย์พร้อมญาติมิตรกลุ่มใหญ่ พระมหาเถรเจ้าจึงกล่าวออกไปว่า

"ดูกรประสก! ตัวท่านนี้เป็นแต่เพียงคนขนขยะมูลฝอยอันพระมหาเถระเฒ่าท่านกวาด เหตุไฉนจึงบังอาจคิดว่าจะมีรูปเทียบเทียมกับเรา"

"เจ้ากูกล่าวขานสิ่งใด ข้าพเจ้าทั้งหลายไม่เข้าใจเลย ขอพระผู้เป็นเจ้ากรุณาเฉลยให้แจ่มแจ้ง ... ได้โปรดเถิด" บุตรอำมาตย์ประนมมือกล่าวถามด้วยความสงสัย

"ประสกมาที่นี่เพื่อจะดูเราว่ามีรูปเป็นอย่างไรใช่ไหมเล่า!" พระมหาเถร-เจ้าถามขึ้นตรงกับใจคนทั้งหลายเหล่านั้น ครั้นเขารับว่าเป็นจริงแล้ว พระผู้เป็น-เจ้าก็เล่าเรื่องแต่ปางหลังให้ฟังว่า

ในอดีตชาติหนหลัง **พระอภยมหาเถระ** องค์นี้ได้เคยบังเกิดเป็นพระภิกษุแก่ แต่บวชมาก็ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามกำลังสามารถ ฝ่ายบุตรอำมาตย์ก็ได้เคยเกิดเป็นอุบาสกแก่ อยู่ในประเทศถิ่นที่เดียวกัน ณ บ้านการชคาม ทุกค่ำเช้าทั้งสองผู้เฒ่าคือพระภิกษุแก่และอุบาสกแก่ ผู้มีน้ำใจรักความสะอาด ย่อมพากันไปแผ้วกวาดลานพระเจดีย์ด้วยความเลื่อมใส อุบาสกแก่นั้นถึงความชราภาพมากกำลังเรี่ยวแรงน้อยนักหนา จึงได้แต่นั่งคอยท่ารับอาสาเป็นคนขน เฝ้าอุตสาหะขนขยะซึ่งพระเถระแก่ผู้มีกำลังวังชายังดีกว่าตนเป็นคนกวาดไปทิ้งจนเหนื่อยหอบ ทั้งสองพยายามปลุกปลอบใจกันแลกันให้ทำกองการกุศลส่วนไวยาวัจจมัยเช่นนี้ มิได้เกียจคร้านอ้างว่า ตนเป็นคนแก่ แต่พอสิ้นชีพ ผลกรรมดีก็ตามสนองให้ผู้เฒ่าทั้งสองมาเกิดเป็นมนุษย์ มีรูปบริสุทธิ์โสภา ข้างหลวงตาแก่มาเกิดเป็น **พระอภยมหาเถระ** ผู้รูปงาม มีความเพียรปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุคุณวิเศษรู้ระลึกชาติได้ และรู้ใจของผู้อื่นอันเป็นปรจิตตวิชา ส่วนว่า ตาแก่

อุบาสกผู้ขนขยะที่พระชรากวาด ได้มาเกิดเป็นบุตรอำมาตย์มีรูปงามด้อยกว่า ฉะนั้น พระอภัยเถระจึงกล่าวทักแต่ตอนต้นว่า "ตัวท่านนี้เป็นแต่เพียงคนขนขยะอันพระเถระเฒ่ากวาด เหตุไฉน จึงบังอาจคิดว่าจะมีรูปเทียบเทียมกับเรา" ดังนี้

ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย กรรมดีที่บุคคลกระทำไว้ ย่อมให้ผล ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงใดก็ตาม ผู้ที่มีความเชื่อในกรรมและผลวิบากของกรรม พยายามทำแต่บุญกุศลประกอบความดีอยู่เสมอตราบเท่าจนชีวิตหาไม่ ย่อมได้ชื่อว่ามนุษย์ภูต เป็นมนุษย์แท้ ๆ คือ เป็นมนุษย์เต็มคน

รวมความว่ามนุษย์มี ๔ จำพวก คือ มนุษย์นรกจำพวก ๑ มนุษย์เปรตจำพวก ๑ มนุษย์เดียรัจฉานจำพวก ๑ มนุษย์ภูตจำพวก ๑ ดังพรรณนามาฉะนี้

อายุ ในมนุสสภูมินี้ อายุไม่แน่นอน บางยุคมีอายุมาก บางยุคมีอายุน้อย ในกรณีแห่งอายุของมนุษย์นี้ ขอให้ท่านผู้มีปัญญาพึงทราบในตอนว่าด้วยเรื่องกัป ซึ่งจักกล่าวข้างหน้า

บุรพกรรม ผู้ที่ได้มีโอกาสมาเกิดในมนุสสภูมินี้ ไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไร ต้องถือว่าเป็นผู้มีโชคดี ล้วนแต่มีบุญกุศลติดตัวมาบ้างแล้วทั้งนั้น แต่การที่เป็นคนแตกต่างกัน บางคนสุข บางคนทุกข์ บางคนดี บางคนชั่ว นั่นก็แล้วแต่บุรพกรรม คือ กรรมแต่ชาติปางก่อนที่ตนได้กระทำไว้ พึงจำหลักใหญ่กว้างๆ ไว้ดังต่อไปนี้

๑. นรชนใดเคยละเว้นจากปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ เขาย่อมจะมีทรวดทรงสัณฐานงดงาม กอบด้วยกำลังวังชาว่องไวมีอายุยืนนาน มีอาพาธความเจ็บไข้ได้ป่วยน้อย มีคนรักใคร่มาก สรรพไพรีไม่มีมารบกวน แม้เวลาจะตายก็ตายไปเองโดยไม่มีผู้ใดมาฆ่าให้ตาย ส่วนผู้ที่เคยทำปาณาติบาตฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นประจำ ย่อมได้รับผลตรงกันข้าม คือ พอสิ้นชีพตายไป นอกจากจะไปเสวย

กรรมในนรกสิ้นกาลนานแล้ว เมื่อมาถือกำเนิดเกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ ก็มีอายุน้อยสั้นพลันด่วนตายเร็ว เป็นต้น อันเป็นเศษผลของปาณาติบาตกรรม

๒. นรชนใดเคยงดเว้นจากอทินนาทาน ผู้นั้นย่อมจะมีทรัพย์สมบัติธัญญาหารบริบูรณ์ ทรัพย์ที่ยังไม่ได้ก็จะได้ ที่ได้แล้วก็ถาวรตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย เรียกว่าทำมาหากินเจริญ จะปรารถนาสิ่งใด ย่อมได้สมประสงค์ทุกอย่าง ปราศจากราชภัย โจรภัย และอัคคีภัย จักมีความสุขสวัสดิ์ ปราศจากอุปัทวันตราย ส่วนผู้ที่เคยทำอทินนาทานเคยลักเล็กขโมยน้อย หรือเป็นโจรปล้นท่านมาก่อน ย่อมได้รับผลตรงกันข้าม คือ พอดับจิตตายไป นอกจากจะไปเกิดในนรกสิ้นกาลนานแล้ว เมื่อมาถือกำเนิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ ย่อมมีโภคะน้อย เกิดในตระกูลยากจนไร้ทรัพย์สมบัติ ทำมาหากินเท่าใดไม่ขึ้น เช่นนี้เป็นต้น อันเป็นเศษผลของอทินนาทาน

๓. นรชนใดเคยเว้นจากกามมิจฉาจาร เขาผู้นั้นย่อมไม่มีอิริศัตรูปองร้าย เป็นที่รักแก่คนทั้งหลายทั่วโลก จะยืนเดินนั่งนอนก็เป็นสุขสบายทุกอิริยาบถ จะมีสกลกายบริบูรณ์ด้วยสุภลักษณ์ จักไม่เป็นคนกะเทยวิตถารให้คนเขาหยามเล่น ส่วนผู้ที่เคยทำกามมิจฉาจาร ประพฤติลามกผิดในกาม มักนอกใจคู่ครองตน ย่อมได้รับผลตรงกันข้าม คือ พอดับจิตตายไปก็ต้องไปเกิดในนรกสิ้นกาลนาน เมื่อมาถือกำเนิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ ย่อมมีอริศัตรูคอยประทุษร้ายอยู่เสมอ ทั้งๆ ที่ตนไม่เคยทำชั่วอะไรให้เขาโกรธ เช่นนี้เป็นต้น นี่เป็นผลของกามมิจฉาจาร

๔. นรชนใดเคยงดเว้นจากมุสาวาท ไม่พูดโกหกมดเท็จส่อเสียดยุยงและด่าว่าท่าน เขาผู้นั้นย่อมจะมีสกลกายไพบูลย์ด้วยจักษุโสต มีอวัยวะไม่บกพร่อง พูดจาไพเราะจับใจ มีกายวาจาใจเรียบร้อย น่าดูน่าชม มหาชนสรรเสริญนับถือ เป็นผู้ฉลาดในธรรม มีความดำริคิดอ่านดีถูกต้อง ไม่ถูกลงโทษใส่ความ ส่วนผู้ที่

เคยทำมุสาวาทย่อมได้รับผลตรงกันข้าม คือ พอดับจิตตายแล้ว ต้องไปลงนรกเสร็จแล้วเมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ อยู่ดีๆ ก็มีผู้มากล่าวตู่ ใส่ร้ายกล่าวโทษขัดขวางเอาเปล่าๆ ต้องเสียทรัพย์บ้าง ต้องติดคุกจำขังในตะรางโดยที่ตนไม่มีความผิดบ้าง เช่นนี้เป็นต้น นี่เป็นเศษผลของมุสาวาทที่ประพฤติเอาไว้

๕. นรชนใดเคยงดเว้นจากสุราปานะ เขาผู้นั้นย่อมมีปัญญาดี เรียนรู้ศิลปวิทยาการทั้งปวงได้โดยเร็ว ทั้งทำให้ใจของเขาไม่อยากดื่มเหล้า กินยาเมา ในกาลทั้งสาม คือ ในอดีต อนาคต แลปัจจุบัน เขาผู้นั้นจะมีสติดี ไม่ฟั่นเฟือนคือไม่เป็นบ้า ไม่พูดจาเลอะเทอะเหลวไหลเพราะบ้าน้ำลาย มีธรรมประจำใจอยู่ทุกทิวาราตรี เป็นสัจวาทีชน กอบไปด้วยบุญและความสุขอันไพศาล ส่วนผู้ที่ดื่มสุราบาน ย่อมได้รับผลตรงกันข้าม คือ พอดับจิตตายไป นอกจากจะไปตกนรกสิ้นกาลช้านานแล้ว พอพ้นจากกรรมในเมืองนรก เศษกรรมยังมี เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ ก็เป็นคนมีสติไม่สมบูรณ์ บ้าใบ้คลั่งไคล้ใหลหลง บ้าๆ บอๆ เสียคนเสียจริตไปอย่างน่าทุเรศ เป็นต้น นี่แลเป็นเศษผลของการดื่มสุรา

ที่กล่าวมานี้ เป็นการแสดงถึงสาเหตุที่ทำให้สัตว์ผู้เกิดมาในมนุสสภูมิมีสภาพแตกต่างกัน เพราะบุรพกรรมที่ตนกระทำไว้แต่ชาติปางก่อน จะอย่างไรก็ดีผู้ที่มาเกิดเป็นมนุษย์เป็นคนได้ ย่อมถือว่าเป็นผู้ที่มีความดีช่วยอุปถัมภ์ค้ำจุนด้วยกันทั้งนั้น หากว่าไม่เคยทำบุญกุศลไว้บ้างแล้ว จะมาเกิดเป็นมนุษย์ได้อย่างไร เพราะจะต้องไปเสวยโทษทัณฑ์อยู่ในจตุราบายโพ้น ไม่มีโอกาสมาเกิดเป็นคนเป็นมนุษย์ได้ ฉะนั้น ต้องพยายามทำตนให้สมกับที่เป็นมนุษย์ผู้มีใจสูงด้วยการประพฤติให้เป็นคนประเภทมนุษยภูตะ คือ เป็นมนุษย์ผู้มีใจสูง ซึ่งเป็นมนุษย์แท้ๆ จึงจะเป็นการดี

พรรณนาในมนุสสภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

จาตุมหาราชิกาภูมิ



สวรรค์ชั้นที่ ๑

บัดนี้ จักพรรณนาถึงสวรรค์ชั้นฟ้า หรือที่เรียกว่า เทวภูมิ อันเป็นที่สถิตอยู่ของทวยเทพทั้งหลายเป็นลำดับไป ตั้งแต่ชั้นต้นจนถึงชั้นสูงสุด ก็สวรรค์ชั้นต้นนี้มีชื่อว่า **จาตุมหาราชิกาภูมิ** = ภูมิเป็นที่อยู่ของเทพยดาชาวฟ้า ซึ่งมีท้าวมหาราชทั้ง ๔ พระองค์ ทรงเป็นอธิบดี

สวรรค์ชั้นฟ้าซึ่งมีนามว่า จาตุมหาราชิกาภูมินี้ มีเทพนครใหญ่อยู่ ๔ เทพนคร แต่ละเทพนครมีกำแพงทองเหลืองอร่าม ซ้ำประดับไปด้วยแก้ว ๗ ประการ แลดูงามนักหนา บานประตูกำแพงนั้นแล้วไปด้วยแก้ว และมีปราสาทซึ่งรุ่งเรืองสวยงามอยู่เหนือประตูทุกประตู ภายในเทพนครอันกว้างใหญ่ไพศาลนั้น มีปราสาทแก้วอันเป็นวิมานที่อยู่ของชาวฟ้าเทพยดาทั้งหลายปรากฏอยู่มากมาย พื้นภูมิภาคนั้นเล่า ก็หาใช่เป็นพื้นแผ่นดินเช่นมนุษยโลกนี้ไม่ โดยที่แท้เป็นพื้นแผ่นทองคำมีสีเหลืองอร่ามรุ่งเรืองเลื่อมพรรณราย ราบดุจหน้ากลองและอ่อนนุ่มดุจฟูกผ้า เมื่อฝูงเทพยดาเหยียบลงไปก็อ่อนยุบลงแล้วก็เต็มขึ้นมาดุจเดิม มิได้เห็นรอยเท้ารอยบาทของเทพยดานั้นเลย นอกจากนี้ ยังมีสระโบกขรณีมีน้ำใสยิ่งกว่าแก้ว เต็มไปด้วยปทุมชาติดาษดานานาชนิด ส่งกลิ่นหอมตลบอบอวลไปทั่วอาณาบริเวณเป็นเหมือนเช่นใครแสร้งเอาน้ำอบน้ำหอมไปพรมไว้ มีดอกไม้นานาพรรณ สีสันวิจิตรตระการ และมีต้นไม้สวรรค์ประเสริฐนักหนา ด้วยมีผลโอชารสอันยิ่ง ทุมามิ่งไม้ในสวรรค์นั้น ย่อมมีดอกมีผลอันเป็นทิพย์ให้ทวยเทพได้ชื่นชมอยู่ตลอดกาล ไม่มีวันร่วงโรยและหมดไปเลย

อุปัตติเทพ

เหล่าสัตว์ทั้งหลาย บรรดาที่ได้ก่อสร้างบุญกุศลเอาไว้ บุญกุศลนั้นก็จะนำส่งให้มาอุบัติเกิดในโลกสวรรค์ และเมื่อจะเกิดนั้น ก็เป็นอุบัติเทพ ไม่ต้องนอนในครรภ์มารดา หรืออยู่ในฟองไข่เหมือนเช่นมนุษย์และสัตว์เดียรัจฉานทั้งหลายอุบัติเกิดขึ้น มีรูปร่างเป็นทิพย์ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวเป็นเทพบุตรเทพธิดาเลยทีเดียว เมื่ออุบัติเกิดขึ้นในเทวโลกแล้ว จะตั้งอยู่ในฐานะอะไร ก็แล้วแต่สถานที่ซึ่งตน อุบัติขึ้น คือ

- ถ้ามีบุญน้อยไม่สามารถจะมีวิมานของตนเองได้ ไปอุบัติขึ้นที่ตักของเทวดาองค์ใด ก็ตั้งอยู่ในฐานะเป็นบุตรเป็นธิดาของเทวดาองค์นั้น

- ถ้าเป็นสตรีทำบุญไว้ ตายแล้วไปอุบัติบังเกิดขึ้นเหนือแท่นที่บรรทมของเทพองค์ใด ก็ต้องเป็นบาทบริจาริกาของเทพองค์นั้น

- ถ้ามีบุญกุศลสร้างไว้น้อย มีวาสนาจะได้เป็นเพียงพนักงานตกแต่งประดับประดาอาภรณ์วิภูษิต เครื่องต้นเครื่องทรงของเทพองค์ใด ย่อมอุบัติเกิด ณ ที่ใกล้ๆ ที่บรรทมของเทพผู้จะเป็นนาย

- ถ้ามีวาสนาจะได้เป็นเพียงเทวดาประเภทรับใช้ เป็นบริวารของเทพผู้มีบุญองค์ใด ก็ย่อมไปอุบัติเกิดภายในบริเวณปราสาทวิมานของเทพผู้จะเป็นนายองค์นั้น

- หากว่าไม่ได้ไปอุบัติเกิดในบริเวณวิมานทิพย์ของเทพองค์ใดทั้งนั้น แต่อุบัติเกิดในที่ว่างระหว่างแดนต่อแดน ไม่ทราบว่าจะเป็นบริวารของเทพผู้เป็นเจ้าของวิมานไหน ในกรณีนี้ องค์เทพผู้ทรงเป็นอธิบดียิ่งใหญ่กว่าฝูงเทพทั้งปวงในเมืองนั้นย่อมจะเสด็จมาเป็นผู้พิพากษาตัดสิน วิธีพิพากษาของพระองค์ท่าน

ก็คือ หากเทวดาที่เกิดใหม่นั้น เกิดใกล้วิมานของเทพองค์ใด ก็ทรงตัดสินให้เป็นบริวารของเทพองค์นั้น หากว่าอนุมานดูแล้ว สถานที่อุบัติเกิดนั้นกึ่งกลางพอดี ก็ต้องดูที่หน้าของเทพที่เกิดใหม่ หากว่าหันหน้าเล็งแลไปทางวิมานของเทพองค์ใด พระองค์ก็ตัดสินให้เป็นบริวารของเทพองค์นั้น ถ้าว่าเทวดาผู้เกิดใหม่นั้น ไม่แลดูวิมานของเทพองค์ใดเลย เฉยอยู่เช่นนั้น ท่านอธิบดีผู้พิพากษายิ่งใหญ่กว่าเทวดาทั้งปวง ก็ทรงตัดสินเอาเป็นบริวารของพระองค์เอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการตัดปัญหาเสีย

- ถ้าได้เคยสร้างบุญกุศลไว้มากพอ ก็ไปอุบัติบังเกิดในวิมานของตนเอง เพราะว่ามีวิมานคอยต้อนรับอยู่แล้วพร้อมกับบริวาร ไม่ต้องเป็นบุตรธิดาหรือเทวดารับใช้ของผู้ใด เป็นอยู่อย่างอิสระเสรี เสวยสุขอยู่ในเมืองแมนแดนสวรรค์ นั้นเมื่อจะกล่าวถึงชีวะความเป็นอยู่ ทวยเทพทั้งหลายย่อมมีสรีระร่างกายเป็นทิพย์ มีรูปโฉมโนมพรรณสวยงามนักหนา กายาเนื้อตัวบริสุทธิ์ สะอาดปราศ-จากมลทินโทษด้วยประการทั้งปวง จะได้มีกลิ่นเหม็นและกลิ่นร้ายในกายของเขาเช่นมนุษย์เรานี้แม้แต่สักนิดหนึ่งเป็นไม่มีเลย และเขาย่อมจะเนรมิตกายให้ใหญ่โต หรือเล็กเท่าใดก็ได้ตามจิตปรารถนา เพราะกายาของเขาเป็นทิพย์ เทวดาซึ่งมีจำนวน ๒๐-๘๐ องค์ อาจจะเนรมิตตนลงให้อยู่ในสถานที่เล็กน้อยประมาณเท่าปลายเส้นผมก็ย่อมทำได้ ในข้อนี้พึงเห็นตัวอย่าง เช่น กาลเมื่อฝูงเทพยดาทั้งหลายพากันมาเฝ้าสมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้าองค์พระชินสีห์ บางทีมากันมากตั้งแสนโกฏิเพื่อสดับพระธรรมเทศนา ถ้าว่าเมื่อไม่เนรมิตกายแล้วไซร้ เขาจักได้ที่ๆ ไหนเป็นที่ฟังธรรมเล่า ฉะนั้น เขาจึงพากันเนรมิตกายลงให้เล็กนักหนา แล้วตั้งใจสดับพระธรรมเทศนาได้โดยสะดวกง่ายดาย

อนึ่ง ฝูงเทพยดาทั้งหลายย่อมบริโภคสุธาโภชนาหารอันเป็นทิพย์ทุกวารวัน สุธาโภชนาหารนั้นย่อมแห้งเหือดหายไปในกายของเขาจนหมดสิ้น

จะได้มีมูตรคูถมีกลิ่นเหม็นร้ายกาจเช่นมนุษยชาติก็หาไม่ ตราบใดที่ยังเป็นเทพอยู่ในสรวงสวรรค์ อุปัทวันตรายอันเกิดแต่โรคภัยไข้เจ็บ ย่อมจะไม่มาเบียดเบียนบีฑาแม้แต่นิดหนึ่งเลย เขาย่อมเป็นอยู่อย่างสุขสำราญชื่นบานนักหนา และทรงผ้าผ่อนเครื่องประดับอลังการอันเป็นทิพย์ มีรัศมีรุ่งเรืองส่องสว่าง ก็ผ้าทิพย์ภูษาที่เทวดาทั้งหลายนุ่งห่มนั้น อย่าพลันเข้าใจว่าเป็นผ้าอย่างเมืองมนุษย์ โดยที่แท้ ผ้าของเขาเป็นผ้าทิพย์ผืนเล็กนิดเดียว มีประมาณเท่าดอกปีบเท่านั้น ครั้นเขาคลี่ออกจะนุ่งห่มนั้น กลับพลันใหญ่ยาวและกว้างพอแก่ร่างกายของเทพยดาผู้เป็นเจ้าของ

อนึ่ง รัศมีทั้งผอง คือ รัศมีแห่งอาภรณ์วิภูษิตต่างๆ ก็ดี รัศมีแห่งวิมานที่สถิตอยู่ก็ดี รัศมีแห่งกายตัวเทพยดาเองก็ดี ย่อมส่องสว่างรุ่งเรืองนักหนา เมื่อเทวดามากต่อมากต่างก็มีรัศมีรุ่งเรืองส่องสว่างเช่นนี้ ราตรีค่ำคืนอันมืดมัวในสวรรค์เทวโลกจึงไม่มีเหมือนอย่างมนุษยโลก มีแต่ทิวาวารปรากฏเป็นดุจกลางวันอยู่เป็นนิจกาลไม่มีกิจด้วยการตามประทีปแสงไฟน้อยใหญ่ให้เหนื่อยยากก็สว่างไสวไปเอง ด้วยอำนาจแห่งรัศมีเงินทองแก้วเก้าเนาวรัตน์อันเป็นทิพย์ ซึ่งเกิดจากบุญญานุภาพที่เทพยดาทั้งหลายได้พากันสร้างสมอบรมมาแต่ปางบรรพ์

ชีวิตความเป็นอยู่ที่พรรณนามานี้ เป็นการกล่าวถึงทวยเทพที่สถิตอยู่ ณ สรวงสวรรค์จาตุมหาราชิกาภูมิชั้นสูง นอกจากนี้ ยังมีเหล่าเทพยดาชั้นต่ำที่นับเนื่องในสวรรค์ชั้นนี้ ซึ่งมีอยู่ในสถานที่ต่างๆ อีกมากมาย เช่น เทวดาบางพวกมีวิมานอยู่บนยอดเขา บางพวกมีวิมานอยู่ที่แง่ภูเขาบรรพต บางพวกมีวิมานอยู่บนอากาศ บางพวกมีวิมานอยู่บนต้นไม้ ในที่นี้ จะขอกล่าวถึงเทวดาจำพวกสุดท้ายนี้พวกเดียว คือ รุกขเทวดาซึ่งมีวิมานอยู่บนต้นไม้ เพื่อให้ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลายได้รับทราบไว้พอเป็นแนวทาง ดังต่อไปนี้

รุกขเทวดา

รุกขเทวดานี้ คือ เทพที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ทั้งหลาย มีวิมานอยู่บนต้นไม้ซึ่งมีอยู่ในมนุษยโลกนี่เอง แต่ว่ามนุษย์ทั้งหลายไม่สามารถจะแลเห็นวิมานของเขาได้ จะเห็นได้ก็แต่ต้นไม้ยืนอยู่เฉยๆ อย่างเดียว อย่างดีถ้ามี นกกามาทำรวงรัง ก็จะเห็นได้แต่รวงรังของนกเท่านั้นเอง นอกนั้นไม่เห็นมีอะไร ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะรุกขวิมานของเทพเหล่านั้น เป็นวิมานทิพย์ ล่วงจักษุวิสัยของหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเป็นคนธรรมดา ต่อให้มองจนตาแตกตายก็ไม่เห็น จักเห็นได้ก็แต่เฉพาะท่านที่มีทิพยจักษุเท่านั้น ปราสาทพิมานเหล่านี้โดยมากมีบนต้นไม้ใหญ่ที่มีพุ่มใบดกหนา ถ้าว่าต้นไม้นั้นถูกมนุษย์ไปตัดหรือฟันให้ตาย หรือถูกภัยธรรมชาติถูกลมพัด หรือถูกไฟไหม้ให้หักโค่นทำลาย ปราสาทรุกขวิมานก็หักทำลาย รุกขเทวดาเจ้าของวิมานนั้นย่อมเดือดเนื้อร้อนใจนักหนา เพราะว่าไม่มีวิมานจะอาศัย ถ้าไม่มีอันตรายใดๆ ก็อยู่เป็นสุข พึงทราบว่า ทุกๆ กึ่งเดือน รุกขเทวดาทั้งหลายย่อมมีการประชุมกัน ณ เทวสันนิบาตสถาน แล้วจึงถ้อยทีถ้อยถามซึ่งรุกขธรรมแก่กันและกันว่า

> *"ดูราชาวเราทั้งหลายเอ๋ย! ท่านยังตั้งอยู่ในรุกขธรรมดีอยู่หรือ? หรือว่ามิได้ตั้งอยู่ในรุกขธรรม ขอให้ชาวเราจงพากันตั้งมั่นอยู่ในรุกขธรรมเถิด"*

เขาเฝ้าถามเฝ้าเตือนสติแก่กันแลกันดังนี้เป็นนิตย์ ทั้งนี้ก็เพื่อจะเป็นอุบายรักษาชีวิตของพวกเขาไว้เป็นประการสำคัญ

อันว่า **รุกขธรรม** นั้นเป็นดังฤๅ? พฤกษชาติต้นใดซึ่งมีวิมานของรุกขเทวดาสถิตอยู่ถ้าพฤกษชาติต้นนั้นถูกมนุษย์ผู้ไม่รู้เพราะมองไม่เห็นมุ่งเขม้นแต่

จะตัดจะฟันด้วยเลื่อยด้วยขวานจนต้นไม้นั้นโค่นล้ม รุกขวิมานก็หักทำลาย แต่เทวดาผู้เป็นเจ้าของวิมานนั้น มิได้มีความโกรธความน้อยใจ เทวดานี้แล เรียกว่าเป็นผู้มีรุกขธรรม ส่วนเทวดาใดเมื่อวิมานของตนถูกทำร้ายอย่างนี้ มีใจโกรธเคืองขุ่นแค้น แล่นเข้าประหารมนุษย์บุคคลผู้โค่นต้นไม้ด้วยอำนาจ เทพฤทธิ์ เทวดานี้ชื่อว่ามีความผิด มิได้รักษารุกขธรรม อันเทวดาผู้ขาดรุกข-ธรรมนี้ มีโทษมากนักทีเดียว ถ้าฉุนเฉียวโกรธเคืองเฉยๆ ย่อมถูกห้ามไม่ให้เข้า ประชุมในเทวสันนิบาต ถ้าพลั้งพลาดประหัตประหารมนุษย์ผู้ตัดต้นไม้นั้นให้ ถึงแก่ความตาย ย่อมจักต้องจุติไปเกิดในอบายภูมิ คือ โลกนรกทันที ด้วยบาป ที่ฆ่าคนเพราะเกรงภัยในนรกนี่เอง เขาจึงเตือนให้สติแก่กันและกันอยู่เสมอ เพื่อให้ยับยั้งความโกรธไว้ มนุษย์ที่ตัดต้นไม้ทุกวันนี้จึงไม่ค่อยถูกฆ่าตายด้วย เทวฤทธิ์ เพราะเขากลัวโทษผิด เช่นนี้ก็นับเป็นความดีที่น่าสรรเสริญอย่างหนึ่ง พึงดูตัวอย่างตามเรื่องที่ปรากฏมีในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

ยังมีภิกษุรูปหนึ่ง ประสงค์จะสร้างกุฏิที่อาศัย จึงแบกขวานเข้าป่า เลือก หาได้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ก็ลงมือตัดทันที เทพนารีที่สิงอยู่บนวิมานต้นไม้นั้น จึงแสดงตนเป็นหญิงอุ้มลูกอ่อนมาวอนว่า

"พระคุณเจ้าขา! ขออย่าได้ตัดวิมานของข้าพเจ้าเสียเลย ได้โปรดเอ็นดู เถิด"

"วิมานอะไรกัน?" ภิกษุหยุดฟันแล้วถามขึ้นพร้อมกับเอามือปาดเหงื่อที่ หน้าผากด้วยความเหน็ดเหนื่อย

"นี่แหละเป็นวิมานของฉัน" เทพนารีพูดพร้อมกับชี้มือไปยังต้นไม้ที่ ภิกษุกำลังตัดอยู่นั้น

"สีกาเอ๋ย! เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือไร?" ภิกษุเข้าใจผิด เพราะไม่เห็นวิมาน "อย่ามากวนใจให้เสียเวลา เราพบต้นไม้นี่เหมาะใจนัก จักตัดเอาไปสร้างเสนา-

สนะ สีกาอย่ามายุ่ง... ไปให้พ้น" พูดพร้อมกับโบกมือไล่ แล้วก้มหน้าก้มตาฟันต่อไป

เทพนารีซึ่งเป็นนางไม้นั้น ครั้นเห็นภิกษุไม่เชื่อฟัง จึงให้บุตรสำแดงกายปรากฏใกล้บริเวณที่ภิกษุกำลังฟัน ด้วยคิดว่า เธอเห็นแล้วคงจักหยุดเป็นแน่ แต่ที่ไหนได้ พอภิกษุแลเห็นก็ยั้งขวานไม่ทันเสียแล้ว ขวานที่เงือดเงื้ออยู่ก็เหวี่ยงลงถูกแขนบุตรนางฟ้าขาดกระเด็นเป็นสองท่อน ท่านก็ตกตะลึงปล่อยขวานหลุดจากมือ! ส่วนนางฟ้านั้นก็มีความโกรธสุดขีด คิดจะฆ่าพระ เงื้อมือขึ้นจะประหารอย่างลืมตัว พลันก็นึกขึ้นได้ว่า "ถ้าเราฆ่าพระนี่ ก็จะต้องไปตกนรกวันนี้ อย่ากระนั้นเลย เราไปเฝ้าทูลเรื่องราวแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดีกว่า" ครั้นไปถึงแล้ว จึงกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงประทานพระพุทธฎีกาสรรเสริญเทพนารี ในการที่นางสามารถหักห้ามความโกรธได้อย่างเร็วพลัน แล้วตรัสพระธรรมบทมีความว่า

> *"บุคคลใดหักห้ามความโกรธที่เกิดขึ้นให้หยุดได้ เหมือนคนขับรถ ห้ามรถที่กำลังวิ่งไปโดยเร็วให้หยุดได้ เราเรียกผู้นั้นว่าเป็น สารถี ส่วนสารถีคนขับรถในโลกนี้ยังไม่ใช่สารถี เป็นเพียงคนถือเชือกเท่านั้น"* ดังนี้

เพราะทรงปรารภถึงเรื่องนี้เป็นเหตุ สมเด็จพระโลกเชษฐ์จึงทรงบัญญัติวินัยสิกขาบท ห้ามไม่ให้พระภิกษุสงฆ์ตัดต้นไม้อันเป็นการพรากของเขียวภูตคาม ภิกษุใดฝ่าฝืนย่อมเป็นอาบัติล่วงสิกขาบท

ทีนี้มีปัญหาต่อไปว่า ประกอบกรรมอะไรไว้จึงได้มาเสวยสุขเป็นรุกขเทวดาสถิตอยู่ ณ ปราสาทพิมานบนต้นไม้นี้?

เรื่องนี้ มีเฉลยในคันธัพพนิกายสังยุตต์ว่า มีภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปทูลถามสมเด็จพระพุทธเจ้าว่า "เพราะเหตุไร คนบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว

จึงไปเกิดเป็นเทพยดาสิงอยู่ที่ต้นไม้" สมเด็จพระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธฎีกาว่า

"ดูกรภิกษุ! บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เขาฟังมาว่า พวกเทวดาที่สิงอยู่บนต้นไม้มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก เขาจึงปรารภว่า 'โอหนอ... เมื่อตายไป ขอให้เราเข้าถึงความเป็นพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ ต้นไม้มีกลิ่น' แล้วเขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอนที่พัก ประทีปและอุปกรณ์แห่งประทีป เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นพวกของเทวดาซึ่งสิงอยู่ ที่ต้นไม้ ดูกรภิกษุ! ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นพวกของเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไม้"

พระพุทธฎีกานี้ ย่อมจักชี้ให้เห็นได้อย่างเด่นชัดว่า การที่จะไปเกิดเป็นรุกขเทวดาได้นั้น ต้องเป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา และทางใจ ต้องทำบุญให้ทาน แล้วตั้งจิตอธิษฐานปรารถนามาบังเกิดเป็นรุกขเทวดานี้ จึงจักมาเกิดได้ พูดง่ายๆ ก็ว่าต้องมาเกิดด้วยอำนาจบุญกุศลนั่นเอง

เรื่องรุกขเทวดาขอยุติลงเพียงนี้ก่อน จักย้อนกลับไปกล่าวถึงจาตุมหาราชิกาสวรรค์ต่อไป คือ สรวงสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมินี้ มีเทพนครอยู่ ๔ พระนคร แต่ละเทพนครมีเทวาธิราชผู้ยิ่งใหญ่ปกครอง ดังต่อไปนี้

๑. ธตรฐมหาราช

เทพนครอันสวยสดงดงามซึ่งตั้งอยู่ ณ ทิศบูรพา คือ ทิศตะวันออกแห่งสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมินี้มีเทวาผู้ยิ่งใหญ่ทรงพระนามว่า **ท้าวธตรฐมหาราช** เป็นจอมเทพผู้ปกครอง ท้าวเธอเป็นมหาราช มีบุญญานุภาพมาก มีรัศมีมาก เทวาที่อุบัติเป็นบุตรของพระองค์ก็มีมากมาย ล้วนแต่มีกำลังมาก มีฤทธิ์มีอานุภาพ มีรัศมี มียศเป็นอันมาก พระองค์ทรงเป็นอธิบดีเป็นใหญ่ ทรงปกครองทวยเทพเทวาในเทพนครด้านทิศบูรพา ณ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมินี้โดยธรรม ซึ่งเป็นผลให้เทวดาทั้งหลายได้รับความสุขสำราญทุกวันคืน

นอกจากจะทรงเป็นจอมเทพปกครองเทพบริวารในเทพนครทิศบูรพาดังกล่าวแล้ว ท้าวธตรฐมหาราชยังทรงเป็นอธิบดีปกครองหมู่คนธรรพ์อีกด้วย คนธรรพ์เป็นเทวาพวกหนึ่งซึ่งอยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมินี้ มีความถนัดในการดนตรีศิลปะระบำรำฟ้อนและชำนาญในเพลงขับเป็นยิ่งนัก มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันในหมู่เทวดาทั้งหลาย เช่น คนธรรพ์เทพบุตรผู้หนึ่ง ซึ่งมีนามว่า **สุธรรมา** ชำนาญในการตีกลองประจำตัวอันมีชื่อว่า สุรันธะ และคนธรรพ์เทพบุตรอีกผู้หนึ่งซึ่งมีนามว่า **พิมพสุรกะ** ชำนาญในการตีกลองหน้าเดียว เมื่อเขาทั้งสองตีกลองด้วยเพลงคนธรรพ์ ย่อมปรากฏว่ามีความไพเราะเสนาะโสตเหล่าเทพยดานักหนา ไม่ว่าจะมีเทวสันนิบาต การประชุมเพื่อความสนุกสนานเบิกบานของเหล่าเทพเทวาทั้งหลายในที่ใดย่อมจะมีฝูงคนธรรพ์ทั้งหลายไปร่วมด้วย โดยทำหน้าที่เป็นผู้ขับกล่อม และจับระบำรำฟ้อนให้ปวงเทพได้รับความสุขเริงสราญชื่นบานในการดนตรี บางทีก็มีเทพนารีเข้าร่วมด้วย เป็นการเพิ่มความสนุกสนานให้เกิดแก่เหล่าเทวดามากยิ่งขึ้น แม้แต่องค์อมรินทร์ท้าว-

สักกเทวราชซึ่งเป็นจอมเทพในสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ ก็ยังทรงมีพระทัยโปรดปราน ตรัสสั่งให้หมู่คนธรรพ์ไปร่วมงานเทวสันนิบาตเช่นนี้เสมอมิขาดสักคราเลย

ปัญจสิขคนธรรพ์

บรรดาคนธรรพ์ทั้งหลายนั้น คนธรรพ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดก็คือ ปัญจสิขคนธรรพ์ ท่านผู้นี้เมื่ออยู่ในมนุษยโลกได้กระทำบุญไว้มาก ครั้นมาเกิดเป็นคนธรรพ์ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกานี้จึงมีรูปกายงดงาม เป็นเทพบุตรสุดโสภา เป็นที่เสน่หารักใคร่ ถูกเนื้อพึงใจของเหล่าเทพทั้งหลาย เธอชอบเอาไว้ผมยาวแล้วเกล้าเป็นห้าเกล้าเสมอ ฉะนั้น จึงมีนามว่า **ปัญจสิข** มีฝีมือในทางดีดพิณเป็นยอดเยี่ยม เป็นที่โปรดปรานของท้าวโกสีย์ยิ่งนัก ในกาลเมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ หลังจากแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาจบลงแล้ว สมเด็จพระศาสดาเสด็จลงทางมณีมัยบันไดแก้วที่ท้าวโกสีย์เนรมิตถวาย ตัวท้าวสหัสนัยน์เองเสด็จลงทางบันไดทองข้างขวา ต่อมาข้างซ้ายเป็นบันไดเงิน เชิญให้หมู่พรหมลงมา ปัญจสิขคนธรรพ์นี้แลนำหน้าถือพิณมีพรรณดังผิวผลมะตูมสุก เป็นพิณทิพย์มีหน้าแล้วไปด้วยทอง คันพิณนั้นแล้วไปด้วยแก้วอินทนิล ไพทีแห่งพิณนั้นแล้วไปด้วยแก้วประพาฬ ดีดขับร้องประสานเสียงด้วยมธุรศัพท์ไพเราะนักหนา นำเสด็จลงมาเบื้องหน้าแห่งสมเด็จพระสัพพัญญูบรมโลกุตมาจารย์ ซึ่งสุดจักกล่าวขานในทัศนียภาพอันซาบซึ้งตรึงใจครั้งนี้

๒. วิรุฬหกมหาราช

เทพนครอันรุ่งเรืองไปด้วยรัศมีแห่งทวยเทพสวยสดสุดพรรณนา ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิด้านทักษิณ คือ ทิศใต้ มีเทวดาผู้ยิ่งใหญ่ทรงพระนามว่า ท้าววิรุฬหกมหาราช เป็นจอมเทพผู้ปกครอง พระองค์ทรงเป็นมหาราชมีบุญญานุภาพมาก มีรัศมี มียศเป็นอันมาก เทพยดาที่อุบัติเกิดเป็นบุตรของพระองค์ก็มีมากมาย ล้วนแต่มีกำลัง มีฤทธิ์มาก ทั้งนี้ ก็เพราะพระองค์เป็นจอมเทพผู้มีบุญญาธิการ ทรงปกครองบริวาร ในด้านทักษิณแห่งจาตุมหาราชิกาสวรรค์นี้โดยผาสุก

ท้าววิรุฬหกมหาราชพระองค์นี้ นอกจากจะเป็นจอมเทพปกครองทวยเทพผู้เป็นบริวารของตน ในเทพนครด้านทิศทักษิณแล้ว พระองค์ยังทรงเป็นอธิบดีของพวก กุมภัณฑ์ อีกด้วย กุมภัณฑ์นี้เป็นยักษ์พวกหนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างแปลกประหลาดพิกล คือ มีท้องใหญ่ นอกจากนี้ยังมีสัญลักษณ์พิเศษ ที่สังเกตได้ง่ายก็คือ มีร่างกายสูงใหญ่มหึมา และมีท่าทางดุร้าย กับทั้งมีอัณฑะเหมือนหม้อฉะนั้น พวกเขาจึงได้นามว่า กุมภัณฑ์ ซึ่งแปลว่า เหล่าสัตว์ที่มีอัณฑะเหมือนหม้อ พวกกุมภัณฑ์นี้มีความเคารพเกรงกลัวต่อท้าววิรุฬหกมหาราช ผู้เป็นเจ้านายของตนยิ่งนัก

๓. วิรูปักษ์มหาราช

เทพนครที่ปรากฏในทิศตะวันตกของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกานี้ ก็มีลักษณะและความสวยสดงดงามเช่นเดียวกับเทพนครที่ตั้งอยู่ในทิศอื่นๆ เทวาผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งครองเทพนครนี้ ทรงพระนามว่า **ท้าววิรูปักษ์มหาราช** พระองค์ทรงมีบุญญานุภาพมาก รัศมีสดใส มียศเป็นอันมากเทพยดาที่อุบัติบังเกิดเป็นบุตรของพระองค์ก็มีมากมาย ต่างก็ล้วนมีกำลัง มีฤทธิ์มากทั้งนั้น พระองค์เป็นจอมเทพปกครองเทพบริวารในด้านทิศตะวันตกแห่งจาตุมหาราชิกาภูมินี้โดยผาสุกทุกทิพาราตรี

ท้าววิรูปักษ์มหาราชพระองค์นี้ นอกจากจะเป็นจอมเทพปกครองทวยเทวาผู้เป็นบริวารของตนในเทพนครด้านปัจฉิมทิศแล้ว พระองค์ยังทรงเป็นอธิบดีของพวกนาคอีกด้วย พวกนาคนี้มีฤทธิ์มาก พิษแห่งนาคทั้งหลายมีฤทธิ์กล้า อาจตัดเอาผิวหนังแห่งบุคคลให้ถึงแก่ความตายในพริบตาเหมือนกับคมดาบ และเหล่านาคย่อมรู้จักนฤมิตตนได้ เมื่อจะเที่ยวไปในที่ต่างๆ บางคราวย่อมนฤมิตตนเป็นงู บางคราวก็เป็นเพศเทวดา บางคราวก็นฤมิตเพศเป็นกระแต เที่ยวไปในราวไพรโดยสุขสำราญ

เพราะเหตุใด จึงมาเกิดเป็นนาคเหล่านี้ได้? มีพระภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้คนบางคนในโลกนี้ตายแล้วไปเกิดเป็นนาค" สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอธิบายว่า

> *"บุคคลบางคนในโลกนี้ เขาได้ฟังมาว่า พวกนาคมีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก เขาจึงชอบใจแล้วทำความดีด้วยไตรทวาร คือ ด้วยกาย วาจา และใจ แล้วมี*

ความปรารถนาว่า 'โอหนอ! เมื่อเราตายไปแล้ว ขอให้เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาค' ดังนี้ ครั้นเขาตายแล้วย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย คือ ไปเกิดเป็นพวกนาค ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้วจึงไปเกิดเป็นนาค"

จากข้อความนี้ ย่อมแสดงว่า ผู้ที่สร้างกุศลไว้ แล้วต้องการไปเกิดเป็นนาค ก็ย่อมจะได้ดังปรารถนา ด้วยกุศลกรรมที่ตนทำไว้ชักพาไป พวกนาคนี้มีความเคารพต่อท้าววิรูปักษ์มหาราช ผู้เป็นอธิบดีของตนยิ่งนัก

๔. เวสสุวัณมหาราช

เทพนครอันรุ่งเรืองสวยงาม ซึ่งปรากฏในด้านทิศอุดรคือ ทิศเหนือของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมินี้ มีเทวาผู้ยิ่งใหญ่ทรงพระนามว่า **ท้าวเวสสุวัณ** เป็นจอมเทพผู้ปกครอง ท้าวเธอเป็นมหาราช มีบุญญานุภาพมาก มีรัศมีมาก มียศมาก แม้เทวดาที่อุบัติเกิดเป็นบุตรของพระองค์ก็มีมาก แต่ละพระองค์ล้วนแต่มีกำลัง มีฤทธิ์ มีรัศมี มีอานุภาพมาก ท้าวเวสสุวัณทรงเป็นจอมเทพปกครองหมู่เทวาที่เป็นบริวารของตนอยู่ในเทพนครด้านทิศอุดรแห่งจาตุมหาราชิกาสวรรค์นี้โดยสุขสำราญ

ท้าวมหาราชองค์นี้ ยังมีพระนามปรากฏอีกนามหนึ่งว่า **ท้าวกุเวร** ฉะนั้นพึงทราบว่า ท้าวเวสสุวัณหรือท้าวกุเวรเป็นเทพองค์เดียวกัน คือ ท่านที่ปกครองเทพนครด้านทิศอุดรในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาที่กำลังกล่าวถึงอยู่นี้ นอกจากพระองค์จะปกครองทวยเทพในทิศดังกล่าวแล้ว พระองค์ยังทรงเป็น

อธิบดีปกครองพวกยักษ์อีกด้วย ในกรณีนี้ พึงทราบว่า จากคำให้การของยักษ์ผู้มเหสักข์ตนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

ชนวสภยักษ์

คราวหนึ่ง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระกรุณาตรัสถามพระอานนท์ว่า "เธอเคยได้ยินชื่อ 'ชนวสภยักษ์' มาแต่ก่อนบ้างหรือไม่" พระอานนท์กราบทูลว่า "ข้าพระองค์ไม่เคยได้ยินชื่อนี้มาก่อนเลย พอได้ยินเข้าก็ขนลุกชัน ข้าพระองค์คิดว่า ผู้มีนามว่า ชนวสภยักษ์นี้ ต้องไม่ใช่ยักษ์ต่ำๆ เป็นแน่ พระเจ้าข้า"

สมเด็จพระพุทธองค์จึงทรงเล่าว่า หลังจากทรงตรวจดูคติภพหน้าของชาวมคธผู้ล่วงลับไปแล้วเป็นอันมาก คราวนั้น มียักษ์ตนหนึ่ง มีผิวพรรณผุดผ่องเป็นยิ่งนัก มาปรากฏเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์ แล้วกราบทูลว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระภาค! ข้าพระบาท มีนามว่า **พิมพิสาร** ข้าแต่พระสุคตเจ้า! แต่ก่อนนี้ ข้าพระบาทมีนามว่า พิมพิสาร ขณะนี้ได้เข้าถึงความเป็นสหายของท้าวเวสสุวัณมหาราช ข้าพระบาทจุติจากนี้แล้ว สามารถเป็นพระราชาในหมู่มนุษย์อีก

"ข้าพระบาทเคลื่อนจากเทวโลกนี้ ๗ ครั้ง จากมนุษย
โลกอีก ๗ ครั้ง รวมท่องเที่ยวไปอยู่ในระหว่าง ๒ โลกนี้
๑๔ ครั้ง จึงรู้จักภพที่เคยอยู่มาก่อน"

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ข้าพระบาทมีความไม่ตกต่ำ อนึ่ง ข้าพระบาทตั้งความปรารถนาไว้ว่า จักเป็นพระอริยบุคคลชั้น**พระสกิทาคามี** ในอนาคตข้า

พระบาทไม่ตกต่ำเมื่อเข้าประชุมในสุธรรมาเทวสภา ณ ราตรีวันเพ็ญวัสสูป-นายิกาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีเทพบริษัทประชุมมากมายนั่งอยู่โดยรอบข้างหลังถัดจากอาสนะของท้าวมหาราชทั้งสี่ ก็เป็นอาสนะของข้าพระบาท" ดังนี้

นี่แลเป็นคำกราบบังคมทูลของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นพระปิตุเรศของพระเจ้าอชาตศัตรู ราชาบดีแห่งพระนครมคธในครั้งพุทธกาล ซึ่งไปบังเกิดเป็นยักษ์ผู้มเหสักข์นามว่าชนวสภยักษ์ ความจริง พระองค์เป็นพระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบัน จะเสด็จไปบังเกิดเป็นเทพเจ้าในสรวงสวรรค์ชั้นสูงกว่านี้ก็ได้ แต่ที่พระองค์เสด็จมาบังเกิดในสวรรค์ชั้นต่ำนี้ ก็เพราะพระองค์เคยอยู่ที่นี่มาก่อน และมีพระทัยปรารถนาจะอยู่ที่นี่นั่นเอง

เป็นอันว่าในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชนี้ มีเทวราช ๔ พระองค์ปกครองให้ทวยเทพอยู่อย่างสุขสำราญ โดยการเสวยสมบัติทิพย์ด้วยอำนาจบุญกุศลที่ตนสร้างไว้แต่ชาติปางก่อน ย้อนมาให้ผลแก่บุคคลผู้ไม่มีความประมาท ครั้นสิ้นชาติแล้วจึงได้สุขเห็นปานฉะนี้

จาตุมหาราชถวายบาตร

กาลเมื่อพาณิชสองพี่น้องซึ่งมีนามว่า ตปุสสะและภัลลิกะ ได้เห็นองค์พระสัพพัญญู ณ ภายใต้ร่มไม้เกดแล้ว มีจิตเลื่อมใสศรัทธา จึงนำเอาสัตตูก้อนสัตตูผงเข้าไปถวาย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพระดำริว่า "บาตรของพระตถาคตมิได้มี ก็เยี่ยงอย่างพระชินสีห์แต่ปางก่อน ทรงรับบิณฑบาตด้วยพระหัตถ์ มีบ้างหรือ ก็กาลบัดนี้ ตถาคตจะรับบิณฑบาตของสองพาณิชนี้ด้วยประการใด" ที่ทรงพระดำริเช่นนี้ก็เพราะว่า ในขณะนี้ พระองค์ไม่มีบาตรเลย

แท้จริงบาตรที่ฆฏิกามหาพรหมถวายไว้นั้นได้อันตรธานไปแต่ในกาลเมื่อทรงรับมธุปายาสของนางสุชาดา ทรงรับถาดมธุปายาสเสวยแล้ว นำไปลอยในกระแสน้ำเนรัญชรานที จนถาดนั้นจมลงไปอยู่ที่พิภพแห่งกาฬนาคราช ตั้งแต่วันนั้นมานับได้ ๔๙ วัน ก็มิได้เสวยพระกระยาหารสิ่งใดเลย เมื่อทรงมีพระการุญจิตจะอนุเคราะห์แก่สองพาณิช จึงทรงมีพระดำริดังนี้ คราทีนั้น จึงท้าวมหาราชทั้ง ๔ ซึ่งเป็นจอมเทพในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกานี่แล ทรงทราบพระพุทธอัธยาศัย จึงได้ทรงนำเอาบาตรล้วนแล้วด้วยศิลา ซึ่งมีพรรณดังสีถั่วเขียว ต่างองค์ต่างก็นำมา แล้วน้อมเกล้าฯเข้าไปทูลถวายพร้อมกัน สมเด็จองค์อรหันต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงรับทั้ง ๔ บาตร เพื่อจะรักษาปสาทศรัทธาแห่งท้าวจาตุมหาราช ใช่จะทรงรับไว้ด้วยมหิจฉภาพมักมากก็หามิได้ แล้วจึงทรงอธิษฐานประสานบาตรทั้ง ๔ นั้นเข้าเป็นบาตรเดียวกัน แล้วก็ทรงรับข้าวสัตตูของสองพาณิชด้วยบาตรนั้น จึงเป็นอันปรากฏว่า ในกาลต่อมา สัณฐานบาตรของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ย่อมมีรอยต่อ ๔ รอยในบาตรทุกใบให้เห็นประจักษ์เป็นประเพณีสืบมา

อายุ ทวยเทพที่สถิตอยู่ ณ สรวงสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมินี้ มีอายุได้ ๕๐๐ ปีทิพย์ นับได้เก้าล้านปี ด้วยการคำนวณปีแห่งมนุษยโลกเรานี้

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดเป็นเทพยดาเสวยสุขอยู่ในสวรรค์ชั้นนี้ โดยมากเมื่อเป็นมนุษย์ เขาเป็นคนมีจิตบริสุทธิ์ พยายามหาความดีใส่ตน **สนฺตุฏฺโจ** เป็นคนสันโดษยินดีแต่ของๆ ตน เป็นหัวหน้าชักชวนคนทั้งหลายให้ประกอบการอันเป็นบุญกุศล ครั้นแตกกายวายชนม์ กุศลกรรมจึงนำมาให้อุบัติเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ตามปรารถนา

พรรณนาในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

ตาวติงสาภูมิ



สวรรค์ชั้นที่ ๒

สวรรค์ชั้นฟ้าต่อจากจาตุมหาราชิกาภูมิขึ้นไป มีชื่อว่า ตาวติงสาภูมิ หรือที่เรียกกันให้ฟังกันง่ายๆ ในหมู่ชาวเราว่า สวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่าสวรรค์ชั้นนี้เป็นที่ประทับอยู่ของเทพผู้เป็นใหญ่ ซึ่งเป็นสหายกัน ๓๓ องค์โดยมีสมเด็จพระอมรินทราธิราชทรงเป็นประธาน ฉะนั้นท่านจึงขนานนามว่า ตาวติงสาภูมิ = ภูมิที่เป็นที่อยู่ของเทพสามสิบสามองค์

ชั้นฟ้าชื่อว่าดาวดึงส์นี้ ตั้งอยู่เหนือเขาสิเนรุราชบรรพต ปรากฏเป็นเมืองใหญ่กว้างขวางนักหนา ปรางค์ปราสาทล้วนแล้วไปด้วยแก้วอันเป็นทิพย์ แวดล้อมรอบเทพนครด้วยกำแพงแก้วอันเป็นทิพย์ เพราะความกว้างใหญ่ของเทพนคร จึงปรากฏว่า มีประตูที่กำแพงแก้วถึง ๑,๐๐๐ ประตู และมีปราสาทยอดอันสวยงามอยู่เหนือประตูทุกประตู เมื่อเปิดประตูแต่ละครั้ง ย่อมเกิดเสียงไพเราะยิ่งนัก ในท่ามกลางเทพนครไตรตรึงษ์นั้น มีไพชยนต์ปราสาทวิมานสูงเยี่ยมงดงามสุดพรรณนา แล้วไปด้วยสัตตพิธรัตนแก้ว ๗ ประการ เพราะเป็นวิมานขององค์เทพผู้เป็นเทวราชซึ่งมีนามปรากฏว่า **สมเด็จพระ-อมรินทราธิราช** เกือบตลอดเวลาพระองค์สถิตอยู่ ณ ไพชยนต์ปราสาทวิมานอันรุ่งเรืองงดงามพ้นประมาณนั้น

ไตรตรึงษประวัติ

ความจริง สวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้ เดิมทีเดียวหาใช่เป็นที่ประทับอยู่ของเหล่าเทพยดา ซึ่งมีพระอินทร์เป็นจอมเทพไม่ ตามประวัติมีว่า ท่านผู้ประดิษฐานวงศ์พระอินทร์องค์อธิบดีนั้น ครั้งท่านเกิดเป็นมนุษย์มีนามว่า **มฆมาณพ** เป็นคนมีบุญสุนทาน ชักชวนบุรุษซึ่งเป็นสหายของตน ๓๒ คน ประกอบกองการกุศลต่างๆ มีการสร้างศาลา และทำถนนหนทาง เป็นต้น อันเป็นสาธารณประโยชน์ และบำเพ็ญสัตตบทานวัตร หรือวัตตบท ๗ ประการ คือ

๑. เลี้ยงดูบิดามารดาโดยเคารพ
๒. ยำเกรงต่อผู้เฒ่าผู้แก่ในตระกูล
๓. กล่าวถ้อยคำอ่อนหวานไพเราะ
๔. ไม่กล่าวเปสุญญวาทวาจาส่อเสียดผู้อื่น
๕. ไม่ตระหนี่เหนียวแน่น
๖. ตั้งอยู่ในความสัตย์สุจริต
๗. ไม่ฟุ้งซ่านด้วยความโกรธ

มาณพนั้นพยายามสร้างบุญกุศล และประพฤติธรรมอยู่อย่างนี้เป็นนิตย์ พอตายแล้วก็ขึ้นไปเกิดที่เทวภูมิแห่งนี้ บรรดาเทพบุตรซึ่งได้ไปเกิดอยู่ก่อนมีมากมาย ครั้นเห็นพวกมาณพมาอุบัติเกิดขึ้นใหม่ก็ดีใจ ชวนกันนำน้ำคันธบานอันเป็นทิพย์มาดื่มเลี้ยงต้อนรับ แล้วเชื้อเชิญมฆเทพผู้เป็นหัวหน้าให้เป็นอุปราชเสวยสมบัติกึ่งหนึ่ง

ฝ่ายมฆเทพเจ้านั้นมิได้มีจิตยินดีด้วยอุปราชสมบัติ จึงให้สัญญาแก่เทพบริษัทผู้เป็นบริวารแห่งตน มิให้ดื่มซึ่งน้ำคันธบานที่เทพบุตรผู้อยู่ก่อนนำมา

เลี้ยง อันว่าน้ำคันธบานในเมืองสวรรค์นั้นมีรสหวานอร่อยยิ่งนัก แต่ทว่าพอดื่มเข้าไปแล้ว จะปรากฏมีอาการมึนเมาเหมือนสุรา! เพราะฉะนั้น เมื่อเนวาสิกเทพบุตรพร้อมกับบริวารของตน แต่งน้ำคันธบานให้อาคันตุกเทพบุตร และตนก็ดื่มกินเองเสียจนมัวเมาหาสติมิได้ ท้าวสหัสนัยน์จึงใช้ให้บริวารจับเทพบุตรผู้อยู่ก่อนเหล่านั้นขว้างทิ้งลงจากสวรรค์ชั้นนี้ เพราะไม่ปรารถนาที่จะอยู่ร่วม แล้วตั้งตนเป็นใหญ่ปกครองเทพบริษัทของตนและทวยเทพทั้งหลายที่มาอุบัติในสวรรค์ชั้นนี้ ได้รับการเฉลิมพระนามว่า **สมเด็จพระอมรินทราธิราช** พระองค์มีพระสหายสามสิบสองพระองค์ ซึ่งได้ร่วมสร้างกุศลกันมา ครั้งเป็นมนุษย์ช่วยปกครองสวรรค์ชั้นนี้ด้วย ฉะนั้น สวรรค์ชั้นนี้จึงปรากฏนามสืบมาจนทุกวันนี้ว่า **ดาวดึงส์** = สวรรค์ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทพสามสิบสามองค์

อสุรพิภพ

ฝ่ายเนวาสิกเทพบุตรผู้เป็นเจ้าถิ่นเดิมครั้นถูกพวกของสมเด็จพระ-อมรินทราธิราชจับขว้างทิ้งลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในครั้งนั้น พอตกมาถึงท่ามกลางสิเนรุบรรพตก็ค่อยได้สติสมปฤดี แล้วจึงถ้อยทีถ้อยกล่าวแก่กันว่า "พ่อเอ๋ย... ชาวเราทั้งหลาย! แต่นี้ต่อไปพวกเราอย่าได้ดื่มกินซึ่งน้ำคันธบานอันมีฤทธิ์ร้ายประดุจสุราเลย เพราะดื่มน้ำคันธบานนี่เอง ชาวเราทั้งหลายจึงต้องได้รับความอัปยศในครั้งนี้ จักขึ้นไปอยู่ในสถานที่เก่ากระไรได้" แต่เฝ้าเสียใจและให้โอวาทอนุสาสน์แก่กันดังนี้ แล้วก็พร้อมใจกันเลิกดื่มน้ำคันธบานตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา ฉะนั้น เทพบุตรเหล่านั้นจึงได้นามว่า **อสูร** ซึ่งแปลว่า ผู้ไม่ดื่มน้ำคันธบานอันมีฤทธิ์แรงคล้ายสุรา

ด้วยเดชะแห่งกุศลกรรมที่เทพบุตรเหล่านั้นได้สร้างสมมาแต่ปางก่อนจึงบังเกิดเป็นเทพนครอันสวยสดงดงามตระการ กว้างใหญ่รุ่งเรืองคล้ายกับดาวดึงส์พิภพทุกประการ เพียงแต่ว่าความวิจิตรพิสดารต่ำกว่าเล็กน้อยเท่านั้น นครนี้บังเกิดขึ้นที่เชิงสิเนรุบรรพต ปรากฏว่ามีน้ำล้อมรอบกำแพงเมืองเป็นปกติอยู่เสมอมิได้ขาด มีรุกขชาตินามว่า ไม้ปาตลี คือ ไม้แคฝอย ประดับงดงามประจำพระนครนี้ เพราะเหตุที่เทพบุตรเหล่านั้นเข้าอยู่อาศัยแสนสำราญฤทัย เทพนครนี้จึงได้นามว่า **อสูรพิภพ** = พิภพของอสูรเทพบุตร

ท้าวเวปจิตตาสูร

เทพบุตรผู้เป็นประธานาธิบดี มีนามว่า **สัมพรอสุรา** เธอเป็นใหญ่ในอสูรพิภพ บริบูรณ์ด้วยวรรณะอิสริยศักดิ์เช่นเดียวกับองค์อมรินทราธิราชบนดาวดึงส์พิภพทุกประการ เบื้องว่าอสูรทั้งหลายเสวยสมบัติอยู่ในอสูรพิภพนั้น ต่อเมื่อใดไม้ปาตลีมีดอกบานสะพรั่ง เหล่าอสูรหวนคิดถึงความหลัง ครั้งอยู่บนเทวนครดาวดึงส์ ซึ่งมีไม้ปาริชาตประจำเทพนคร ย้อนนึกถึงความเก่าก็มีความเศร้าระคนเคืองแค้นนักหนา "ชะ น้อยไปหรือ องค์อมรินทร์ล่อลวงให้เราดื่มกินน้ำคันธบานแต่ฝ่ายเดียว มิได้เฉลียวใจเลยว่าจะหยาบช้าคิดชิงเอาเทพนครของเราได้ มาเถิดเหวย เราทั้งหลายจะพากันไปชิงเอาสมบัติของเราคืนให้จงได้" แล้วก็จัดแจงสรรพโยธาเป็นอันมาก มุ่งหน้าขึ้นไปเพื่อจะต่อสู้ทำสงครามสัมประหารกับสมเด็จพระอมรินทราธิราชปางเมื่อเทวาสูรสงคราม คือ สงครามระหว่างเทวดากับอสูรรบกันนั้น ปรากฏว่า ฝ่ายอสูรเทพบุตรมีแต่ความปราชัยมากกว่ามีชัย องค์สัมพรอสูรผู้เป็นใหญ่แสนเจ็บใจนัก เมื่อปลาตนาการหนี

มาพบบรรณศาลาของโยคีฤๅษีสิทธิ์ทั้งหลาย ก็เข้าใจเอาเองว่าองค์อินทร์คงจักมีโยคีเหล่านี้เป็นองคมนตรีที่ปรึกษา ฝ่ายตนจึงปราชัยพ่ายแพ้ แล้วสั่งให้บริวารพากันแย่งยื้อรื้อบรรณศาลาเสีย มิหนำซ้ำยังทุบต่อยหม้อน้ำและทำลายบริขาร ของโยคีทั้งปวงไม่มีชิ้นดี ฤๅษีทั้งหลายจึงปรับความเข้าใจว่า "อาตมภาพทั้งปวงมิได้เกี่ยวข้องในการนี้ อย่าต้องให้มีความลำบากเลย ขอบพิตรจงให้อภัยเสียเถิด" สัมพรอสูรได้ฟังจึงว่า "ข้าแต่พระดาบสทั้งปวง! ท่านทั้งปวงนี้พอใจที่จะคบหาด้วยพระอินทร์ซึ่งเป็นผู้ผิด แล้วกลับมาขอซึ่งอภัยแก่ข้า อภัยนั้นหามีไม่แล้ว น่าที่ข้าพเจ้านี้มีแต่จะให้ซึ่งภัยแก่พระผู้เป็นเจ้าอย่างเดียวจึงเหมาะกว่า" ดาบสทั้งหลายจึงพร้อมใจกันสาปแช่งว่า

> *"ดูกรอสูรผู้ใจบาป! เราทั้งปวงนี้มีความประสงค์จะขออภัย ไยท่านกล้ามาให้ซึ่งภัยเสียเล่า? เราใคร่จะขอรับเอาอภัยอย่างเดียว เมื่อท่านมาให้ภัยกระนี้ เรามิรับดอก ภัยนั้นจงตกอยู่กับตัวท่านเองเถิด นี่แน่ะสัมพรอสูรเอ๋ย! ธรรมดาว่าพืชทั้งปวงนั้นอันบุคคลหว่านลงไป คราวเมื่อจะได้ผล ก็ให้ผลบ่มิผิดกับพืชเลยฉันใดก็ดี กัลยาณการีบุคคลกระทำซึ่งการกุศล ก็จักพลันได้ซึ่งผลแห่งกุศลนั้น เป็นเที่ยงแท้ แต่บาปการีบุคคลกระทำซึ่งบาปหยาบช้า ก็อย่าหมายเลยว่าจะไม่ได้รับผลแห่งความชั่ว ตัวท่านให้ซึ่งภัยแก่อาตมภาพทั้งปวงก็จักได้รับภัยในไม่ช้านี้"*

ตั้งแต่วันที่มีปากคำต่อเถียง และถูกพระดาบสทั้งหลายสาปแช่งมาสัมพรอสุรินทร์มิเป็นอันจะกินจะหลับจะนอนเลย มีแต่หวาดเสียวสะดุ้งจิตประสาทหวาดหวั่นอยู่เป็นนิตย์ เฝ้าแต่คิดกลัวภัยที่ดาบสว่า เพลาเข้าสู่ที่บรรทมในคราวหนึ่ง แต่พอเอนซึ่งองค์ลงว่าจะหลับก็มีอันให้เห็นศัตรูร้ายมาแวดล้อม

กลุ้มรุม และจะแทงด้วยหอกใหญ่ ก็ให้หวาดใจพะว้าพะวัง แล้วผวาลุกขึ้นทันที ร้องขึ้นด้วยสำเนียงอันดังว่า **"นี่ใครจะมาทำอะไรแก่ข้า"** ทีนั้น หมู่อสูรทั้งหลายก็แตกตื่นพากันมาเยี่ยมเยียนเป็นอันมาก ต่างไต่ถามว่าเป็นประการใด สัมพร-อสูรนั้นไซร้ ท้าวเธอเกรงจักได้รับความอับอาย จึงอำพรางเสียมิได้บอกแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ครั้นถึงเพลาบรรทมอีกเล่า นิมิตร้ายนั้นก็เข้ามาปรากฏอีกเหมือนเดิม แต่มันมาปรากฏอยู่หลายครั้งหลายหนนักหนา จอมอสูราเลยเป็นไข้! กลายเป็นเทพผู้ป่วยโรคาพาธ มีจิตประสาทหวาดหวั่นไหวให้สะดุ้งกลัวอยู่เนืองๆ เรื่องอัปยศขายหน้าที่ท้าวเธอปกปิดนักหนา ก็กลายเป็นอันว่ารู้กันไปทั่วทั้งหมู่เทพเทวา มิหนำซ้ำยังพากันขนานนามอีกว่าท่านท้าว**เวปจิตตาสูร** = จอมอสูรผู้มีจิตหวาดหวั่นไหว

ความเป็นอยู่ เมื่อกล่าวถึงความเป็นอยู่ในอสูรพิภพนี้ ก็มีความเป็นอยู่เช่นเดียวกับทวยเทพทั้งหลาย คือ เสวยทิพยสมบัติอันเป็นสุข มีแต่ความสดชื่นรื่นเริงใจอยู่เป็นอันมาก มิต้องลำบากยากเข็ญแต่ประการใด ด้วยอำนาจกุศลกรรมที่เหล่าอสูรทำไว้แต่ปางก่อน โดยมีการแบ่งเขตปกครอง ดังต่อไปนี้

๑. ทิศตะวันออก มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล ท่านท้าว**สัมพรอสูร** หรือท่านท้าวเวปจิตตาสูรที่กล่าวถึงเมื่อตะกี้นี้ ทรงเป็นองค์อธิบดีปกครองเอง แล้วทรงแต่งตั้งให้ไพจิตตาสูรเป็นองค์อุปราช

๒. ทิศใต้ ท้าว**อสัพพราสูร**เป็นองค์อธิบดี มีท้าวสุลิอสูรเป็นองค์อุปราช

๓. ทิศตะวันตก ท้าว**เวลาสูร**เป็นองค์อธิบดี มีท้าวปริกาสูรเป็นองค์อุปราช

๔. ทิศเหนือ ท้าว**พรหมทัตตาสูร**เป็นองค์อธิบดี มีท้าวอสุรินทราหูเป็นองค์อุปราช

อสุรินทราหูโพธิสัตว์

เบื้องอสูรพิภพอันแสนสุข ขณะนี้ มีเทพบุตรสำคัญองค์หนึ่ง ซึ่งใคร่จะนำมากล่าวแทรกไว้เสียในตอนนี้ เพราะบางทีในตอนหน้าอาจจะไม่มีโอกาสกล่าวถึงอีกก็ได้ ถ้าขาดหายไปเว้นไว้ไม่กล่าวถึงก็น่าเสียดายอยู่ เทพบุตรองค์ที่ว่านี้คือ ท้าวอสุรินทราหู ผู้มีกายใหญ่เหนืออสูรทั้งหลาย ในอสูรพิภพแดนสุขาวดี

อสุรินทราหูองค์นี้ เป็นองค์อุปราชจอมอสูร ปกครองด้านทิศเหนือแห่งอสูรพิภพ มีพละกำลังกล้าแข็ง และมีน้ำใจกล้าหาญเด็ดเดี่ยวยิ่งกว่าบรรดาอสูรทั้งหลาย ทั้งมีสรีระสูงใหญ่นักหนา เพราะค่าที่มีกายสูงใหญ่นี่เอง จึงเป็นเหตุให้เข้าใจผิด แม้ตนเองจะมีจิตเลื่อมใส ใคร่จะได้ทอดทัศนาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ไม่กล้ามาเฝ้า ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นใจความว่า

อสุรินทราหูนั้นได้สดับกิตติศัพท์กิตติคุณแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากเทพยดาทั้งหลาย และได้เห็นเทพยดาเหล่านั้นพากันไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่เนืองๆ ก็มาดำริถึงตนเองว่า "เรานี้มีกายสูงใหญ่ จะไปสู่สำนักพระพุทธองค์เจ้า ซึ่งมีพระองค์อันน้อยนิด และจะก้มตัวดูพระพุทธองค์นั้น ไม่สมควรเป็นการขาดคารวะ" ท้าวเธอดำริฉะนี้แล้ว ก็ไม่ได้มาเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทั้งที่ทรงมีความปรารถนาจะเฝ้านักหนา

อยู่มาวันหนึ่ง อสุรินทราหูได้ฟังเทพดาทั้งปวงพากันสรรเสริญพระเดชพระคุณ แห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันหาที่สุดมิได้ ก็เกิดความเลื่อมใสเป็นกำลัง อดใจมิได้แล้วจึงเดินทางมาพลางดำริว่า "เราจักอุตสาหะไปให้ได้เห็นพระพุทธองค์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ แม้แต่สักครั้งหนึ่งคราวเดียวก็ยังดี

แต่ว่าเราจะก้มจะกราบอย่างไรหนอ" คิดพลางเดินพลางมาสู่สำนักสมเด็จพระมหากรุณาสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยความกังวลใจ

กาลนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงทราบอัธยาศัยของจอมอสูร จึงรับสั่งให้พระอานนท์ตบแต่งพระแท่นที่บรรทม แล้วพระองค์ก็ทรงเนรมิตพระวรกายให้โตใหญ่สำเร็จสีหไสยาสน์ ฝ่ายอสุรินทราหูผู้มีกายอันสูงใหญ่ได้สี่พันแปดร้อยโยชน์ ครั้นมาถึงสำนักพระพุทธองค์แล้ว ก็ต้องแหงนหน้าขึ้นแลดูสมเด็จพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระพุทธนฤมิตนั้น มีครุวนาดุจทารกกุมารแหงนดูปริมณฑลแห่งพระจันทร์ก็ปานกัน สมเด็จพระบรมโลกนาถจึงมีพระพุทธฎีกาตรัสถามว่า "ดูกรอสุรินทร์! ท่านมาแลดูตถาคตนี้ เห็นเป็นประการใดบ้าง?" ท้าวเธอจึงกราบทูลว่า "ขอเดชะ ทรงพระกรุณา กระหม่อมฉันนี้ไม่ทราบเลยว่า พระองค์จะทรงพระเดชพระคุณอันล้ำเลิศประเสริฐเห็นปานนี้นฤมิตพระวรกายให้ใหญ่ยิ่ง เพื่อให้กระหม่อมฉันได้เข้าเฝ้าโดยสะดวก จึงเพิกเฉยมิกล้ามาสู่สำนักของพระพุทธองค์เจ้าเป็นเวลานาน" สมเด็จพระมหากรุณาสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงมีพุทธฎีกาว่า

"ดูกรอสุรินทร์! เมื่อตถาคตบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้โปรดเวไนยสัตว์ทั้งปวงอยู่นั้น จะได้ก้มหน้าย่อท้อต่อความลำบากที่จะกระทำบำเพ็ญก็หามิได้ ตั้งใจบำเพ็ญมิได้หดห่อย่อท้อ แม้จักแสนยากเพียงไร ก็มิได้ก้มหน้าทอดอาลัยเลย เหตุฉะนี้ บุคคลที่ปรารถนาจะแลดูตถาคตนี้ จะต้องก้มหน้าลงดูเหมือนอย่างท่านคิดก็หาไม่" มีพระพุทธฎีกาตรัสฉะนี้แล้ว ก็โปรดประทานพระธรรมเทศนาแก่จอมอสูรซึ่งก็ทำให้จอมอสูรมีน้ำพระทัยเต็มตื้นไปด้วยความเลื่อมใสจึงได้เปล่งคำนมัสการว่า "ตสฺส" ดังนี้

บุพพภาคนมการ

แท้จริง คำนมัสการสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งชาวเราพากันสวดอยู่ทุกวันนี้ ผู้ที่กล่าวครั้งแรกมีดังต่อไปนี้

๑. นโม = สาตาคิริยักษ์ และเหมวตายักษ์

๒. ตสฺส = อสุรินทราหู อุปราชแห่งอสุรพิภพ

๓. ภควโต = ตปุสสะภัลลิกะมาณพ

๔. อรหโต = สมเด็จพระอมรินทราธิราช

๕. สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส = ท่านท้าวพกาพรหม

จึงรวมเป็น นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ซึ่งได้ชื่อว่า บุพพภาคนมการ คือ คำกล่าวนมัสการนอบน้อมในเบื้องต้น ก่อนที่สาธุชนพุทธบริษัทจะประกอบศาสนกิจอย่างอื่นต่อไป และปรากฏยังยืนมาได้จนถึงปัจจุบันทุกวันนี้

บารมีของอสุรินทราหู

อสุรินทราหูผู้นี้ ต่อไปภายหน้าอีกนานแสนนาน จักได้มาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต เพราะได้สร้างสมอบรมบารมีอันสูงส่งยอดเยี่ยมมาแต่อดีตกาล ประวัติการสร้างบารมีของอสุรินทราหู ปรากฏมีในพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ซึ่งจะขอนำมาเล่าไว้โดยย่อ ดังต่อไปนี้

สมัยศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พุทธกัสสปะ

นั้นอสุรินทราหูผู้นี้บังเกิดเป็นมนุษย์ มีพระชาติเป็นพระมหากษัตริย์ทรงพระนามว่า **พระสิริคุตมหาราช** พระนางลำภูราชเทวีเป็นพระมเหสี มีพระราชโอรสธิดาทรงพระนามว่า เจ้าชายนิโครธกุมาร และ เจ้าหญิงโคตมีกุมารี พระองค์ทรงครอบครองมัลละนครโดยผาสุก ต่อมาภายหลังทรงสละราชสมบัติ พาพระมเหสีและพระโอรสราชธิดาไปบรรพชาเป็นดาบสอยู่บนภูเขาใหญ่ อาศัยผลาผลเลี้ยงชีวิตด้วยความสงบสุข

วันหนึ่งปรากฏว่ามียักษ์ดุร้ายนามว่า **ยันตยักษ์**โผล่ออกมาจากป่าแล้วร้องว่า "ข้าแต่พระองค์! ข้าพเจ้านี้เกิดมาเป็นยักษ์ ซึ่งมีเลือดแลเนื้อเป็นภักษาหาร วันนี้มีความหิวนักหนา ขอพระองค์ได้โปรดประทานอาหารให้แก่ข้าพระองค์เถิด" ฝ่ายพระชินวงศ์องค์สิริคุตราชฤาษี ครั้นได้ฟังวาทีของยักษ์ ก็ทรงโสมนัสศรัทธาเป็นที่ยิ่ง จึงทรงมีสุนทรวาทีตรัสว่า

"ลูกของเรา มิใช่ว่าเราจะไม่รักก็หาไม่ เรารักอาลัยเป็นที่สุดดุจดวงใจ แต่ทว่าเรารักในพระโพธิญาณยิ่งกว่ากุมารทั้งสองหลายพันเท่า เอาเถิด เราจะสละโอรสธิดาให้เป็นทานแก่ท่านในกาลบัดนี้" แล้วทรงหลั่งอุทกธาราลงเหนือหัตถ์มหายักษ์ เปล่งพระวาจาประกาศแก่ฝูงเทพเจ้าแลนางธรณีให้เป็นสักขีพยานว่า

"ด้วยเดชะแห่งผลทานอันนี้ ขอจงสำเร็จแก่พระโพธิญาณในอนาคตกาล" ดังนี้

เรื่องที่เล่ามานี่ เป็นการสร้างบารมี เพื่อพระโพธิญาณของอสุรินทราหู ซึ่งเคยบำเพ็ญมาแล้วเพียงชาติเดียว และท่านจะต้องบำเพ็ญบารมีอีกนานนักหนา และในชาติสุดท้ายภายหลังเมื่อพระบารมีเต็มรอบบริบูรณ์ แล้วพระองค์จักมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า **พระพุทธนารทะ** ในศาสนาของพระองค์มนุษย์ทั้งหลายสมัยนั้นจักมีรูปโฉม และมีพรรณสิริวิลาส สวยสดงดงามเป็น

อย่างยิ่ง มีอายุหนึ่งหมื่นปีเป็นกำหนด ส่วนองค์พระสัพพัญญูพุทธนารทะสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ อสุรินทราหู ในปัจจุบันนี้ ก็จะทรงมีพระรัศมีแผ่ออกจากพระวรกายเป็นแผ่นทึบ สว่างรุ่งเรืองทั้งกลางวันและกลางคืน ทรงมีพระชนมายุหมื่นปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เหตุการณ์เช่นนี้จักมีในอนาคตกาลอย่างแน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย

สมบัติในไตรตรึงษ์

ลำดับนี้ จักกล่าวถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ต่อไป เพราะที่เล่ามาทั้งหมดแล้วนั้น เป็นการกล่าวถึงอสูรพิภพ ซึ่งมิใช่สวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ ถึงกระนั้น ก็มีเรื่องเกี่ยวพันที่ควรทราบอยู่บ้าง จึงนำมาเล่าไว้ มิใช่ตั้งใจจะกล่าวให้วกวนอ้อมค้อมนั้นหามิได้

ก็สมบัติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้มีมาก เพราะเหล่าเทพบุตรเทพธิดาซึ่งมีบุญญาธิการไปเกิดในสวรรค์ชั้นนี้มีเป็นจำนวนมาก ทั้งจอมเทพผู้เป็นประธานาธิบดี คือ สมเด็จพระอมรินทร์ ก็ทรงมีบุญญานุภาพเป็นอันมาก ทรงฝักใฝ่ในการกุศลอยู่เนืองนิตย์ ไม่ทรงมีความประมาทในบุญกุศลแม้แต่น้อย เมื่อเหล่าเทพเจ้าทั้งหลายต่างองค์ต่างก็มีบุญญาธิการเช่นนี้ สรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์จึงเจริญรุ่งเรือง มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่เทวดาแลมนุษย์ รู้กันว่าเป็นภูมิที่อยู่อันแสนสนุกสุขสำราญ โยคีฤาษีสิทธิ์ผู้ได้ฌานก็ดี แม้แต่พระอริยเจ้าบางองค์ผู้ได้อภิญญาก็ดี ซึ่งมีฤทธาศักดานุภาพเหนือมนุษย์ธรรมดา ย่อมพากันมาชมมาดูสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์นี้มิได้ขาด

นอกจากปราสาทไพชยนต์พิมาน อันเป็นที่ประทับอยู่ขององค์อมรินทร์

จอมเทพแล้ว ในสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ ยังมีอุทยานอันเป็นทิพย์อยู่มากมาย เมื่อนับแต่อุทยานใหญ่ๆ ก็ได้ดังนี้

๑. ทิศตะวันออก ...มีอุทยานทิพย์ชื่อ **นันทวัน**

๒. ทิศตะวันตก ...มีอุทยานทิพย์ชื่อ **จิตรลดาวัน**

๓. ทิศเหนือ ...มีอุทยานทิพย์ชื่อ **สักกวัน**

๔. ทิศใต้ ...มีอุทยานทิพย์ชื่อ **ผรุสกวัน**

สวนขวัญอุทยานทิพย์เหล่านี้ เป็นสถานที่สวยสดงดงาม สนุกสนาน จะหาที่เปรียบปานในมนุษยโลกนี้มิได้ เพราะเป็นอุทยานทิพย์ในสรวงสวรรค์ เต็มไปด้วยสรรพรุกขชาติบุปผชาตินานาพรรณ นอกจากนั้นก็มีสระโบกขรณี ซึ่งมีน้ำใสดุจแผ่นแก้วดูรุ่งเรือง และมีปาสาณ์ศิลาคือก้อนหินศิลา ล้วนแต่เป็นทิพย์ มีรัศมีสวยสด ทั้งมีแท่นที่นั่งเล่น สีขาวสะอาดดุจใครแสร้งวาดไว้ให้พิจิตรสวยงาม ฝูงเทพบุตรเทพธิดาย่อมมาเล่นสนุกในสวนสวรรค์อุทยานทิพย์เหล่านี้เป็นเนืองนิตย์

พระจุฬามณีเจดีย์

เมืองฟ้าชั้นไตรตรึงษ์นี้ มีสถานที่สำคัญที่สุดอยู่แห่งหนึ่ง สถานที่ที่ว่านี้ก็คือ พระจุฬามณีเจดีย์เจ้า เป็นเจดีย์มีทรงสัณฐานใหญ่ ตั้งอยู่ด้านทิศอาคเนย์ คือ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเทพนครไตรตรึงษ์ แลดูงดงามรุ่งเรืองนัก เพราะสร้างด้วยแก้วอินทนิล ตั้งแต่กลางถึงยอดเจดีย์ทำด้วยทองคำเนื้อแท้ แล้วประดับด้วยสัตตพิธรัตนะ คือ แก้ว ๗ ประการ ส่วนสูงทั้งหมดแปดหมื่นวา มีกำแพงทองคำเนื้อแท้ล้อมรอบกำแพงแต่ละด้านนั้นยาวหนึ่งแสนหกหมื่นวา

มีธงชนิดต่างๆ มีสีนานา แดงบ้าง เหลืองบ้าง เขียวบ้าง ประดับประดา แลดูงามพรรณรายนักหนา ฝูงเทพยดาพากันถือเครื่องตีเครื่องเป่า สังคีตสรรพดุริยางค์ทั้งหลาย มาบรรเลงถวายบูชาพระเจดีย์เจ้าทุกวันมิได้ขาด

พระจุฬามณีเจดีย์องค์นี้ เพิ่งจะสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระอมรินทราธิราชองค์ปัจจุบันนี้เอง พระองค์สร้างไว้เพื่อจะได้เป็นที่สักการบูชาของหมู่เทวดาในชั้นฟ้า ประวัติการสร้างก็มีอยู่ว่า

เมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธองค์ เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์บรรพชา ทรงตัดมวยพระเกศโมลี แล้วทรงอธิษฐานว่า

"ถ้าจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณแล้ว ขอให้มวยเกศโมลีนี้จงลอยขึ้นไปในนภากาศเถิด อย่าได้ตกลงมาสู่พื้นปฐพีเลย"

คราวนั้น สมเด็จพระอมรินทราธิราชจึงทรงนำเอาผอบทองคำลงมารองรับพระเกศโมลีนั้น แล้วทรงนำมาบนดาวดึงส์ สร้างพระเจดีย์สำหรับบรรจุไว้ด้วยความเคารพเลื่อมใสอย่างสุดซึ้ง แล้วจึงทรงขนานนามว่า พระเกศจุฬามณีเจดีย์

อนึ่ง เมื่อครั้งโทณพราหมณ์นักปราชญ์ใหญ่ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระผู้มีพระภาค ครั้งถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จใหม่ๆ นั้น ขณะที่โทณพราหมณ์ให้เปิดรางทองคำออก พระราชาทั้งหลายที่จะได้รับส่วนแบ่ง ได้พร้อมกันมาประทับยืนอยู่ใกล้ๆ ครั้นได้ทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุอันมีสีเหมือนทองคำ ต่างองค์ต่างก็รำพันอาลัยรักในพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

"โอ้...ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สัพพัญญู! เมื่อกาลก่อน ข้าพระบาททั้งหลายได้เห็นพระสรีระของพระองค์ซึ่งทรงมหา-

ปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ และมีพระฉัพพรรณรังสีรุ่งเรือง ด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ บัดนี้ ควรฤๅมีแต่เพียงพระธาตุต่าง พระพักตร์ ไม่สมควรแก่พระองค์เลย"

ฝ่ายโทณพราหมณ์ ซึ่งคอยสังเกตลอบชำเลืองอยู่ เห็นกษัตริย์เหล่านั้นเผลอรำพันถนัดดีแล้ว ได้ท่าตะแกก็ลอบหยิบเอาพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวา มาซ่อนไว้ในผ้าโพกศีรษะของตน แล้วทำมิรู้มิชี้ป้องปากตะโกนป่าวประกาศแบ่งพระธาตุออกเป็น ๘ ส่วน เพื่อถวายบรรดาพระมหากษัตริย์ทั้งหลายต่อไป

กล่าวถึงสมเด็จพระอมรินทราธิราชผู้เป็นใหญ่ ได้เสด็จมาสังเกตการณ์อยู่ด้วยพระทัยประสงค์จะได้พระธาตุเหมือนกัน ครั้นเห็นพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาอันประเสริฐตกเป็นสมบัติของโทณพราหมณ์ เพราะตะแกถือเอาด้วยกิริยาโจรเช่นนั้น ก็ทรงดำริว่า "โทณพราหมณ์ผู้นี้ถึงแม้จะมีคุณธรรมประเสริฐ ได้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามี ก็จักไม่อาจทำสักการบูชาพระธาตุนี้ให้สมกับพระเกียรติคุณอันอเนกอนันต์ของพระผู้มีพระภาคได้ ความจริงอันพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสิ่งวิเศษหาค่ามิได้ บุคคลใดผู้หนึ่งซึ่งมีบุญญาธิการมาก ก็ย่อมจะได้พระบรมธาตุด้วยอานุภาพของตน เมื่อพระบรมธาตุเป็นสิ่งวิเศษหาค่ามิได้เช่นนี้ ถึงแม้เราจักต้องรบราฆ่าฟันกันให้ถึงตาย เพื่อจะได้มาซึ่งพระบรมธาตุก็ไม่เสียดายชีวิตเลย จำเราจักนำเอาพระบรมธาตุพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระบรมศาสดาไปประดิษฐานที่จุฬามณีเจดีย์ให้จงได้ จักเป็นไรก็ตามทีเถิด" ทรงดำริฉะนี้แล้ว ก็ทรงเตรียมผอบทองคำเอาไว้ ครั้นเห็นโทณพราหมณ์ผู้เฒ่ากำลังสาละวนวุ่นวายแบ่งพระธาตุอยู่นั้น ท้าวโกสีย์ก็ลอบอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากผ้าโพกศีรษะของพราหมณ์แก่ลงสู่ผอบทองคำทิพย์ รีบเสด็จไปประดิษฐานบรรจุไว้ ณ พระเกศจุฬามณีเจดีย์

จึงเป็นอันว่า ภายในพระเกศจุฬามณีเจดีย์ ซึ่งสถิตประดิษฐานอยู่บนสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์นั้น บรรจุสิ่งสำคัญอันหาค่ามิได้ในพระพุทธศาสนาไว้ถึง ๒ อย่าง คือ พระเกศโมลีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระบรมธาตุเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้น จึงปรากฏว่า เหล่าเทพยดาทั้งหลายต่างมีความเคารพเลื่อมใสในองค์พระเจดีย์นี้ยิ่งนัก สำหรับสมเด็จพระอมรินทร์เองนั้น แทบไม่ต้องกล่าวก็ได้ว่าทรงมีพระศรัทธาเลื่อมใสเพียงใด ทุกวารวันพระองค์พร้อมด้วยเหล่าบริษัทมีพระหัตถ์ถือดอกไม้ธูปเทียนของทิพย์สุคนธชาติไปถวายพระเจดีย์เจ้า แล้วกระทำประทักษิณเวียนเทียนเสมอมิได้ขาด นอกจากนี้แล้ว เทพเจ้าที่สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นอื่น เช่นท้าวจาตุมหาราชในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ และเทวดาชั้นยามา ดุสิต เป็นต้น ต่างก็มานมัสการพระเกศจุฬามณีเจดีย์เจ้านี้เป็นนิตย์

ปาริชาต

นอกเมืองไตรตรึงษ์ออกไปทางทิศอีสาน คือ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีสวนอุทยานทิพย์แห่งหนึ่ง นามว่า ปุณฑริกวัน เป็นสวนกว้างใหญ่ยิ่งนัก มีกำแพงล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน กลางสวนนั้นมีไม้ทองหลางใหญ่ต้นหนึ่ง เป็นไม้ทิพย์มีชื่อว่า ปาริชาต กัลปพฤกษ์ ใต้ต้นไม้ทิพย์นั้นมีแท่นศิลาแก้วอันหนึ่ง ชื่อว่า บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ เป็นแท่นสีแดงดังดอกชบา และอ่อนดุจผ้าฟูกหรือดังหงอนราชหงส์ทอง เมื่อสมเด็จพระอมรินทราธิราชประทับนั่ง แท่นศิลาจะอ่อนยุบลงไป พอเสด็จลุกขึ้น แท่นศิลานี้ก็จะเต็มขึ้นมาตามเดิม เป็นแท่นศิลาที่ฟุบลงได้แลฟูขึ้นได้โดยธรรมชาติอย่างนี้

ดอกปาริชาตนั้น ต่อหนึ่งร้อยปีจึงบานครั้งหนึ่ง และเมื่อดอกไม้สวรรค์นี้จะบาน ฝูงเทพบุตรธิดาต่างยินดีนัก ย่อมเปลี่ยนเวรกันอยู่เฝ้าดอกไม้นั้นจนกว่าจะบาน ครั้นดอกไม้นั้นบานแล้ว ย่อมมีแสงอันรุ่งเรืองงามนักหนา รัศมีแห่งดอกปาริชาตินั้นเรืองๆ ไปไกลได้แปดแสนวา เมื่อลมรำเพยพัดไปทิศใดย่อมส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปทางทิศนั้นไกลสุดไกล เพราะไม่ใช่ดอกไม้ดอกเดียว เป็นดอกไม้มากมายหลายดอก บานตลอดหมดทั้งต้นทุกกิ่งทุกก้าน ฝูงเทพยดาทั้งหลายเมื่อต้องการดอกไม้นั้น มิพักต้องขึ้นไปเก็บให้เหนื่อยยาก เพียงแต่เข้าไปภายใต้ต้น ดอกปาริชาตก็จะหล่นลงมาถึงมือเอง ประดุจจะรู้จิตใจของเขา ถ้าเขายังไม่ทันรับก่อนแล้ว ดอกไม้ก็หาตกถึงพื้นไม่ เพราะมีลมชนิดหนึ่งพัดชูดอกไม้นั้นเข้าไว้บนอากาศ มิให้ตกถึงพื้นจนกว่าเทพยดาผู้ต้องบระสงค์จะมารับ ฝูงเทพยดาทั้งหลายย่อมมาเล่นสนุกสนานที่ใกล้ต้นปาริชาตนั้นเนืองนิตย์

สุธรรมาเทวสภา

เทวสถานไม่ไกลจากต้นไม้สวรรค์ปาริชาตเท่าใดมีศาลาใหญ่หลังหนึ่งตั้งอยู่งามตระหง่านประเสริฐนัก ปรากฏนามว่า ศาลาสุธรรมา มีมณฑลกว้างขวางใหญ่โต พื้นศาลาแล้วด้วยแก้วผลึก และประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ มีกำแพงทองล้อมรอบศาลาสวรรค์นั้น และมีดอกไม้สวรรค์ชนิดหนึ่งนามว่าอสาพติ ดอกไม้ชนิดนี้นานนักหนากว่าจะบาน ถ้วนหนึ่งพันปีจึงจะบานสักครั้งหนึ่ง แต่ว่าเมื่อบานแล้วส่งกลิ่นหอมนักหนา เมื่อเวลาจะบานนั้น เทวดาทั้งหลายย่อมเปลี่ยนเวรกันอยู่เฝ้าเพราะเทวดาทั้งปวงเขามีจิตใจรักดอกไม้ยิ่งนัก ภายในศาลาสุธรรมาเป็นที่ประชุมฟังธรรมของเหล่าเทพยดาทั้งหลาย จึงมี

ธรรมาสน์แก้วสวยงามใหญ่หลายวา เป็นธรรมาสน์ประจำตั้งอยู่ที่ศาลานั้น นอกจากนี้ก็มีราชอาสน์ทิพย์ที่ประทับนั่งของสมเด็จพระอมรินทราธิราชจอมเทพผู้เป็นใหญ่ แล้วก็มีที่นั่งของเทพเจ้าผู้เป็นพระสหายของพระองค์ ต่อจากนั้นก็เป็นอาสนะของเทพเจ้าทั้งหลายลดหลั่นกันไปตามฐานานุศักดิ์ เมื่อพูดถึงความรื่นรมย์ภายในศาลาสุธรรมานี้ มีความรื่นรมย์หาที่เปรียบมิได้ อบอวลหอมหวนด้วยดอกไม้สวรรค์นานาพรรณอยู่ตลอดเวลา ได้ทราบว่า ที่นี่เป็นที่รื่นรมย์ชวนชมกว่าแห่งอื่นในสรวงสวรรค์ ผู้ที่ได้ไปเห็นมา เมื่อพบเห็นที่ใดที่หนึ่งที่น่ารื่นรมย์ในมนุษยโลกนี้ มักจะพูดเปรียบเทียบว่า "รื่นรมย์เหมือนสุธรรมาเทวสภาในสรวงสวรรค์ดาวดึงส์แดนสุขาวดี" ดังนี้

เทวดาสดับธรรม

เมื่อถึงวันธรรมสวนะ คือ วันพระ เหล่าเทพยดาทั้งหลายต่างก็มาประชุมพร้อมเพรียงกันที่ศาลาสุธรรมมานี้ เพื่อที่จะสดับธรรมตามกาล การสดับธรรมตามกาลตามโอกาสนี้ ถือกันว่าเป็นอุดมมงคลอันสูงสุดสำหรับทวยเทพในสวรรค์ก็กิริยาที่เทพยดาทั้งหลายมานั่งประชุมพร้อมเพรียงกันที่อาสนะของตนตามฐานานุศักดิ์ ภายในศาลาสุธรรมาเพื่อสดับธรรมนี้ แลดูงดงามนักหนาเป็นทัศนียภาพที่จักหาสิ่งใดเปรียบปานมิได้ เมื่อเหล่าเทพนั่งพร้อมเพรียงกันแล้ว ลำดับนั้นมีพระพรหมองค์หนึ่งนามว่า **พระพรหมกุมาร** พระองค์เป็นผู้ทรงธรรมและรู้ธรรมจึงเสด็จลงมาจากพรหมโลกอันไกลแสนไกล แต่ด้วยพรหมวิสัย พระองค์เสด็จมาชั่วเวลามาตรว่าลัดนิ้วมือเดียวเท่านั้น ก็มาถึงเทวโลกสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์นี้ ครั้นถึงแล้วจึงขึ้นสู่ธรรมาสน์แก้ว แล้วเทศนาแจกแจง

ธรรมะไพเราะจับจิตจับใจเหล่าเทวดา ด้วยเสียงแห่งพรหมซึ่งประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

๑. เสียงแจ่มใส

๒. เสียงชัดเจน

๓. เสียงนุ่มนวล

๔. เสียงน่าฟัง

๕. เสียงกลมกล่อม

๖. เสียงไม่พร่าแตก

๗. เสียงลึก

๘. เสียงมีกังวาน

เมื่อองค์พรหมกุมารแสดงธรรมอยู่ ด้วยเสียงแห่งพรหม ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการนี้ เหล่าเทพเจ้าผู้สดับย่อมเกิดความซาบซึ้งตรึงใจในรสแห่งพระธรรมนักหนา พอควรแก่เวลาแล้ว องค์พระพรหมกุมารก็เสด็จกลับไปพรหมโลกแดนไกล

บางคราว เทพเจ้าทั้งหลายก็อัญเชิญเทพยดาผู้รู้ธรรมะในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั่นเอง เป็นองค์แสดงธรรม เพราะว่า ผู้รู้ธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยตน ตายแล้วมาเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์นี้ก็มีมาก เทพยดาทั้งหลายมีสมเด็จจอมรินทราธิราชเป็นประธานย่อมทราบได้ดีว่า เทวดาใดเป็นผู้ทรงคุณวิเศษรู้ธรรม ก็พร้อมกันอัญเชิญให้เทพยดานั้น ขึ้นธรรมาสน์แก้วแล้วให้แสดงธรรมโปรดพวกตน เสร็จแล้วจึงอนุโมทนาสาธุการด้วยเสียงแห่งเทพยดาน่าชื่นใจนักหนา

บางคราว สมเด็จเจ้าจอมไตรตรึงษ์องค์อมรินทราธิราช ก็ขึ้นธรรมาสน์แสดงธรรมเอง ก็แลวันไหนท้าวเธอทรงแสดงธรรมเอง วันนั้นเป็นวันพิเศษ

จริงๆ และเทวดาทั้งหลายก็ตั้งอกตั้งใจนัก อยากจะให้ถึงวันนั้นเร็วๆ เพราะองค์พระอมรินทร์จอมเจ้า ถึงแม้ว่าพระองค์เองจะเป็นพระโสดาบันอริยบุคคลทรงสนใจในพระธรรมมาก หากมีกมลสันดานกอบด้วยศรัทธาเป็นบุญญาธิการอันสูงเยี่ยม ฉะนั้น เมื่อพระองค์ขึ้นธรรมาสน์แสดงธรรม ก็เทศนาแจกแจงธรรมได้ไม่นานเลย ด้วยมีพระทัยใคร่จะเฉลยผลบุญแห่งชนทั้งหลายให้ประจักษ์ในเทวสภานั้น ทรงแสดงธรรมสิ้นกาลนิดหน่อยแล้ว จึงทรงเริ่มพิธีการเฉลยผลบุญแห่งชนทั้งหลายต่อไป

สุพรรณบัฏ

ในกรณีนี้ มีเทวนิยมว่า เมื่อสมเด็จพระอมรินทราธิราชทรงแสดงธรรมจบแล้ว จึงทรงกวักพระหัตถ์เรียกพระมาตลีเทพบุตร ทันใดนั้น พระมาตลีเทพบุตรผู้ชาญฉลาดทราบพระอัธยาศัย ก็คลานเข้าไปใกล้ๆ ทูลเกล้าฯถวายสุพรรณบัฏ! สุพรรณบัฏคืออะไร? ใคร่จะกล่าวแทรกไว้ในที่นี้เสียก่อน ดังต่อไปนี้

ได้ทราบว่า ท่านท้าวจตุโลกบาล คือ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ซึ่งเป็นจอมเทพอยู่ในจาตุมหาราชิกาภูมิ ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำ ใกล้ชิดกับมนุสสภูมิเป็นที่สุด เมื่ออยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์ ก็ย่อมจะทราบความเป็นไปของหมู่มนุษย์ได้มาก ประดุจมนุษย์เราอยู่ใกล้ชิดกับดิรัจฉานภูมิ ก็ย่อมทราบความเป็นไปของดิรัจฉานฉะนั้น ในฐานะที่ท่านท้าวมหาราชเป็นเทพเจ้าทรงชีพอยู่ได้ด้วยบุญกุศล ก็ย่อมจะมีพระทัยฝักใฝ่ในบุญกุศลเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น เมื่อพระองค์ทรงทราบว่า ผู้ใดได้สร้างบุญกุศลชนิดใดไว้บ้าง จะเป็นว่าทราบด้วยพระองค์เอง

ก็ดี หรือเทวดาอื่นใดมีเทวดาผู้ตั้งอยู่ในฐานะแห่งบุตรของพระองค์ เป็นต้น ซึ่งท่องเที่ยวไปในหมู่มนุษย์ด้วยเทพวิสัย แล้วมากราบทูลให้ทรงทราบก็ดี พระองค์ก็ทรงจดชื่อจารึกนามของท่านผู้ทำบุญกุศลนั้นไว้ บนแผ่นทองเนื้อแท้ด้วยดินสออันทำด้วยชาติหิงคุ โดยมีพระประสงค์จะนำไปถวายให้สมเด็จพระ-อมรินทราธิราชเจ้าจอมไตรตรึงษ์ ซึ่งมีพระอัธยาศัยใคร่จะรู้ได้ทอดพระเนตร

พอถึงวันที่พระอินทร์เทศนา ท้าวจตุมหาราชก็เสด็จขึ้นสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แล้วนำเอาสุพรรณบัฏแผ่นทองเนื้อแท้จารึกชื่อสัตบุรุษผู้สร้างกองการกุศลนั้น ไปมอบให้แก่เทพบุตรผู้หนึ่งซึ่งมีนามว่าปัญจสิขเทพบุตร ฝ่ายปัญจสิขเทพบุตร พอรับสุพรรณบัฏแล้ว ก็นำเอาไปให้แก่พระมาตลีเทพบุตรอีกทีหนึ่ง เพื่อจักได้ทูลเกล้าฯถวายสมเด็จพระอมรินทราธิราชเจ้า หลังจากที่พระองค์ทรงแสดงธรรมจบลง

ครั้นองค์สมเด็จเจ้าจอมไตรตรึงษ์รับสุพรรณบัฏ จากพระมาตลีเทพบุตรแล้ว ก็ทรงยืนขึ้นอ่านประกาศรายชื่อในแผ่นทองให้เหล่าเทพยดาที่ประชุมกันอยู่เนืองแน่นในศาลาสุธรรมเทวสภาพได้สดับด้วยพระสุรเสียงอันดังให้ได้ยินกันทั่ว หากว่ารายนามในแผ่นทองนั้นมีมาก เหล่าเทพยดาทั้งหลายก็แซ่ซ้องสาธุการดีอกดีใจนักหนา เปล่งศัพท์สำเนียงออกมาด้วยความหวังว่า

"มนุษย์ทั้งหลายจักได้มาบังเกิดเป็นเพื่อนเรานี้มากนักหนา ชะรอยว่าจตุราบายโพ้นคงจักว่างเปล่าอยู่ ไม่มีผู้ใดไปเกิดเป็นแน่แท้"

ปวงเทพยดาเหล่านั้น ครั้นเปล่งศัพท์สำเนียงดังนี้แล้วก็ยิ้มระรื่นให้แก่กันและกัน ด้วยความชื่นชมในบุญกุศล อันคนในเมืองมนุษย์พากันทำ

หากว่าได้ยินองค์อมรินทร์ทรงอ่านรายนามในแผ่นทองนั้นน้อยนัก เทพ-ยดาทั้งหลายก็จักพากันเสียใจ ไม่รื่นเริง เศร้าใจนัก ได้แต่กล่าวกะกันและกัน

ด้วยความคาดคะเนว่า

*"โอ้อนิจจาชาวเราเอ๋ย น่าอนาถ! คนทั้งหลายในมนุษย
โลกโพ้นกระทำบุญน้อยนักหนา ชะรอยว่าเขาจะชวนกันทำ
บาปมากนักแล เขาคงจะไปเกิดแออัดยัดเยียดในจตุราบาย
โพ้นมากนัก เกรงว่าจำเนียรกาลภายหน้าเมืองฟ้าเรานี้จะ
ว่างเปล่า เราจักไร้เพื่อนเสียเป็นแน่แท้ !"*

ปวงเทพทั้งหลาย กล่าวแก่กันและกันดังนี้ แล้วก็เสียใจสลดใจอยู่ เพราะรู้ว่า มนุษย์ในเมืองพากันประมาทไม่กระทำบุญกุศล รู้สึกเสียใจอยู่ทั่วตนเทพยดา แม้องค์อินทราธิราชก็พลอยเศร้าใจอยู่ แล้วจึงทรงประกาศเลิกประชุมกลับสู่วิมานของตน เหตุการณ์เช่นนี้ปรากฏมีอยู่เป็นประจำในสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แดนสุขาวดี

ที่กล่าวมานี้ เป็นความเป็นอยู่และระเบียบการของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อย่างย่อๆ ซึ่งปรากฏในสมัยปัจจุบันทุกวันนี้ โดยมีท้าวโกสีย์เทวราชผู้ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันเป็นจอมเทพปกครองอยู่ ต่อไปภายหน้าอีกนานแสนนาน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงองค์จอมเทพผู้ปกครอง ระเบียบการต่างๆ เช่น การฟังธรรม เป็นต้น อาจจะเปลี่ยนแปลงไปก็ได้ นั่นเป็นเรื่องของอนาคตกาลอีกนานนัก

เทพทำบุญ

การที่สมเด็จพระอมรินทราธิราชพระองค์นี้ ทรงมีพระอุตสาหะสร้างพระจุฬามณีเจดีย์ แล้วชักชวนเหล่าเทพเจ้าทั้งปวงมาสักการบูชาเป็นเนืองนิตย์ก็ดี

ทรงวางระเบียบให้มีการสดับธรรมะที่ศาลาสุธรรมาทุกวันพระก็ดี เหล่านี้พระองค์ทรงทำเพื่อประโยชน์อะไร? ก็เพื่อจะได้เป็นบุญเป็นกุศลแก่เหล่าเทพยดาทั้งหลาย รวมทั้งพระองค์เองด้วย ถ้าจะสงสัยต่อไปว่าก็กว่าจะมาเกิดเป็นเทวดาในดาวดึงส์นี้ได้ ก็ต้องประกอบการกุศลนักหนา ทีนี้พอมาเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ได้เสวยทิพยสมบัติเป็นสุขแล้ว ยังจะกระทำบุญอะไรอยู่อีกเล่าทำไปเพื่อประโยชน์อันใดกัน? ก็จะมีคำวิสัชนาว่า

เกิดเป็นเทวดาแล้ว ใช่ว่าจะไม่ตายเมื่อไหร่เล่า เทวดาย่อมต้องจุติตายอยู่เนืองๆ เพราะสิ้นบุญ! เหตุดังนี้ เทวดาทั้งหลายจึงเร่งรัดกระทำการกุศลสืบอายุสังขารของตน ไม่มัวเมาประมาท เพราะเทวดาองค์ที่สร้างสมกุศลไว้น้อย ย่อมอยู่ในสรวงสวรรค์มิได้นานก็ต้องจุติ ส่วนเทวดาที่สร้างสมบุญกิริยาวัตถุ มีทานศีลเป็นต้นไว้มาก ย่อมอยู่ในสวรรค์เสวยสมบัติทิพย์ได้นาน จนสิ้นอายุของสวรรค์ชั้นนั้นๆ

ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับคนทั้งหลายในโลกนี้ คนที่มีข้าวปลาอาหารเลี้ยงชีวิตน้อย แต่เป็นคนมีวิชา ทั้งมีปัญญาฉลาดหลักแหลม คิดทำการทำงานได้เงินมาเรื่อยๆ เหมือนค่อยหาข้าวเปลือกข้าวสารใส่ยุ้งฉางให้เต็มบริบูรณ์อยู่เสมอ อย่างนี้แล้วก็ไม่อดไม่อยากมีกินมีบริโภคอยู่เรื่อยไป ข้อนี้ฉันใด เทวดาทั้งหลายที่มีบุญน้อย เสวยผลอันน้อยของตนไปพลาง เมื่อกระทำบุญอื่นต่างๆ เช่น มาสักการบูชาพระจุฬามณีเจดีย์ หรือสดับธรรมะที่ศาลาสุธรรมาไปพลาง ก็จะเป็นให้ได้เสวยสุขในทิพยสมบัติอยู่ได้นาน เพราะผลบุญที่ตนพยายามสร้างอยู่เรื่อยๆ ไม่หยุดยั้ง

อนึ่ง มนุษย์บางคนในโลกนี้ ถึงจะมีข้าวเปลือกใส่ไว้เต็มยุ้งฉางก็จริง แต่ว่าเป็นคนไร้วิชาหาสติปัญญามิได้ มีความเกียจคร้านเป็นบรม เอาแต่นั่งกินนอนกิน การงานไม่ทำ พอข้าวในยุ้งหมด ก็กลายเป็นคนอดอนาถา ข้อนี้ฉัน

ใด เทวดาทั้งหลายที่มีบุญมาก เสวยแต่ผลบุญเก่า หาได้กระทำบุญอื่นเพิ่มเติมอีกไม่ ครั้นสิ้นบุญเก่าที่ทำไว้ ภายหลังก็จะถึงซึ่งความตกต่ำตายจากเทวโลกไป อยู่ไม่ได้ หมดบุญแล้วก็จะอยู่ได้อย่างไรกัน

อนึ่ง คนทั้งหลายในโลกนี้ ที่มีข้าวเปลือกน้อย ทั้งสติปัญญาสำหรับตัวก็ไม่มี ทั้งมีความเกียจคร้าน งอมืองอเท้า งานการไม่รู้จักทำ ครั้นหมดข้าวเปลือกอันน้อยนั้น ก็เป็นคนที่แย่มาก ข้อนี้ฉันใด เทวดาทั้งหลายที่มีบุญน้อย เสวยทิพยสมบัติแต่ผลบุญเก่า หาขวนขวายทำบุญอื่นเพิ่มเติมอีกไม่ ครั้นหมดบุญเก่าแล้วก็จะชะตาขาด ตกต่ำตายจากเทวโลก

อนึ่ง คนทั้งหลายในโลกนี้ เป็นคหบดีมีทรัพย์ ข้าวเปลือกข้าวสารมูลมองนองเนืองเต็มยุ้งเต็มฉาง ทั้งศึกษาวิชาความรู้ทุกประการ สติปัญญาเฉลียวฉลาดในทางโลก มีอุตสาหะในกิจการทั้งปวง ยิ่งทำยิ่งได้เหมือนกับจะแกล้งร่ำรวยเจริญวัฒนาเพราะเขาเป็นคนมีปัญญาไม่เกียจคร้าน อย่างนี้ย่อมเจริญยิ่งๆ ขึ้นไปฉันใด เทวโลกทั้งหลายก็เหมือนกัน บางท่านบางเทวดาที่มีบุญญา-ธิการมาก เป็นองค์เทพอิสราธิบดีโดยวิเศษ เช่น องค์สหัสเนตรอมรินทราธิราช และอเนกวรรณเทพเจ้า จุลลรถมหารถเทพเจ้า อนาถปิณฑิกโสดาบันเทพเจ้า วิสาขาเทพนารี แต่ละท่านล้วนมีบุญญาธิการเป็นอันมาก เป็นเทพเจ้าผู้ทรงบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ประกอบด้วยความขวนขวายในกุศลอยู่เนืองๆ ไม่ว่างเว้น ก็จะเป็นเหตุให้ท่านท่องเที่ยวเวียนเสวยทิพยสมบัติ อยู่ในสวรรค์ชั้นเทวโลกเบื้องสูงขึ้นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงพรหมโลกสูงสุดแห่งรูปภพสุทธาวาสชั้นอกนิษฐ์ สถิตเสวยสุขสมบัติอยู่จนถึงกาลกำหนดชนมายุแล้วดับขันธ์เข้าสู่พระ-นิพพาน ณ ที่นั่น มิได้มาเวียนตายเวียนเกิดอีกสืบไป

ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย ทวยเทพเทวาในสวรรค์เมืองฟ้า แม้ว่าจะเสวยเทวสมบัติพรั่งพร้อมไปด้วยความสุขเป็นนิรันดร์ ถึงกระนั้นก็ยังมีอุตสาหะ

ขวนขวายประกอบการซึ่งเป็นบุญกุศล อันจะนำตนให้ประสบสุขยิ่งขึ้นไป ทีนี้หวนกลับมาถึงตัวเราท่านทั้งหลายเวลานี้บ้าง ก็ควรเอาเยี่ยงอย่างเทวดาด้วยการตั้งหน้าประกอบบุญกุศล จะทำกุศลชนิดใด เอาไว้กล่าวข้างหน้า ตอนนี้จะขอกล่าวความสำคัญก่อนว่า ผู้ที่ทำบุญไว้แล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้มีมาก อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ถ้าน้ำใจเขาสัมประยุตต์ด้วยกุศลจิต ขาดใจตายไปขณะนั้น ไม่พันพัวด้วยกุศลมลทินโทษ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งเป็นตัวกิเลสร้ายทำใจให้เศร้าหมองแล้ว ก็มาบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้ได้ เช่นกัณฐกะเทพบุตรผู้เป็นพญาม้าทรงขององค์พระสิทธัตถะราชดนัย ซึ่งมีประวัติที่ควรแก่การบันทึกไว้ ดังต่อไปนี้

กัณฐกะเทพบุตร

เมื่อครั้งองค์สมเด็จพระสิทธัตถะราชดนัยเสด็จออกบรรพชามหาภิเนษกรมณ์นั้นพระองค์ท่านขึ้นขี่อาชาพญากัณฐกะอัศวราช เสด็จไปในราตรี ครั้นถึงฝั่งแม่น้ำอโนมานที จึงทรงอธิษฐานบรรพชาแล้วทรงให้ฉันนะอำมาตย์กับพญาอัศวราชกลับไปกรุงกบิลพัสดุ์ตามเดิม พญาม้ากัณฐกะอัศวราช มีความอาลัยในพระองค์นัก จึงเอาลิ้นเลียพระบาทด้วยความรักอย่างสุดซึ้ง แล้วยืนนิ่งเล็งแลดูพระองค์ทรงดำเนินไปจนสุดสายตา พอทรงดำเนินไปลับพระองค์ หัวใจแห่งพญากัณฐกะอัศวราชก็แตกทันที ทำกาลกิริยาตายในบัดนั้น

แล้วมาบังเกิดเป็นเทพบุตรสุดโสภา มีนามว่า กัณฐกะเทพบุตร ณ สรวงสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ กาลวันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานเถรเจ้าองค์อัครสาวกอรหันต์ ท่านท่องเที่ยวอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อสนทนากับเทพเจ้าทั้งหลาย

ได้พบกัณฐกะเทพบุตรเข้า ขณะที่กัณฐกะเทพบุตรลงจากพิภพไพชยนต์-ปราสาทของสมเด็จพระอมรินทราธิราช ขึ้นทิพยยานมาเพื่อกลับวิมาน ณ อุทยานทิพย์ของเขา เทพเจ้านั้นมีน้ำจิตคารวะในองค์พระเถรเจ้าเป็นอันมาก จึงลงจากทิพยยานเข้าไปหาพระเถรเจ้า น้อมกายถวายนมัสการด้วยเบญจางค-ประดิษฐ์ องค์อรหันต์ผู้ทรงฤทธิ์จึงไต่ถามว่า

"พระจันทร์เป็นใหญ่กว่าดาวนักขัตฤกษ์ งามเด่นในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ แวดล้อมไปด้วยหมู่ดาราฉันใด ทิพยยานนี้รุ่งเรืองไปด้วยรัศมีเป็นทิพย์ ดุจรัศมีแห่งพระจันทร์อันขึ้นมาเหนืออากาศ ปราสาททองแห่งท่านประดับไปด้วยยอดงดงาม สระโบกขรณีมีน้ำใสสะอาดมิได้ข่นมัวน่าสนุก มีท่าเรี่ยรายไปด้วยทรายทอง ดารดาษไปด้วยปทุมชาติต่าง ๆ คือ สัตตบงกชแลบัว ครั้นมีลมพัดมาก็ยังละอองเกสรให้ฟุ้งขจรไปในทิศน้อยทิศใหญ่ รุกขชาติต้นไม้เกิดใกล้วิมานแห่งท่าน มีดอกงามแลทรงผลวิเศษห้อยย้อย นางฟ้าประดับไปด้วยอาภรณ์มีกรสอดใส่ซึ่งวลัยทอง เสียงกลองแลกังสดาลพิณพาทย์อันเป็นทิพย์ ยังน้ำจิตแห่งท่านให้ยินดี ดุจตัวท่านเป็นท้าวโกสีย์ผู้มีฤทธิ์ ท่านได้วิมานทองซึ่งรุ่งเรืองด้วยสมบัติแลรัศมีทั้งนี้ ด้วยผลทานหรือว่าผลแห่งการรักษาศีล หรือด้วยผลแห่งอัญชลีกรรมสำรวมจิต ของท่านจงบอกแก่อาตมา ในกาลบัดนี้ด้วยเถิด"

กัณฐกะเทพบุตรได้ฟังพระมหาเถระถาม ก็ชื่นชมยินดี จึงอัญชลีกรประณมหัตถ์ตอบว่า

"ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า! ชาติก่อนข้าพเจ้านี้เป็นม้าชื่อว่า กัณฐกะ เกิดวันเดียวกับพระราชโอรสแห่งพระเจ้าสิริสุทโธทนะ ในพระนครกบิลพัสดุ์ พระลูกเจ้านั้นจะออกไปทรงผนวชเพื่อประโยชน์แก่พระโพธิญาณ ในเพลามัชฌิมยามเที่ยงคืน พระองค์มาลูบหลังข้าพเจ้าด้วยพระหัตถ์อ่อนนุ่มมีเล็บอันแดงประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะแลอนุพยัญชนะ แล้วพระองค์จึงตรัสแก่ข้าพเจ้า

ว่า "ดูกรพญากัณฐกะอัศวราช! ท่านจงพาเราไปให้ตลอดราตรีวันนี้ เพื่อที่เราจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณอันประเสริฐ หากเราได้ตรัสแก่พระ-โพธิญาณแล้ว จักยังสัตว์โลกให้ข้ามพ้นจากห้วงภัยอันลึกใหญ่ คือ วัฏสงสาร" พระองค์สำแดงประโยชน์แห่งการเสด็จไปแก่ตัวข้าพเจ้าดังนี้ ความยินดีแห่งข้าพเจ้าก็บังเกิดขึ้นเป็นอันมาก เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นนั่งเหนือหลังข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็นำเสด็จออกไป เมื่อถึงแว่นแคว้นซึ่งเป็นวิสัยแห่งประเทศอื่นแล้ว สมเด็จพระลูกเจ้านั้นมิได้เอื้อเฟื้ออาลัย ละเสียซึ่งข้าพเจ้ากับฉันนะอำมาตย์ ตรัสบอกให้กลับคืนพระนคร แล้วเสด็จบทจรไปไม่เหลียวหลัง ข้าพเจ้าจึงวิ่งเข้าไปเลียพระบาทแห่งสมเด็จพระมหาบุรุษราชด้วยใจภักดิ์แล้วร้องไห้ ยืนเล็งแลดูพระลูกเจ้าซึ่งค่อยทรงดำเนินไป พอพระสรีระร่างแห่งศากยราชผู้ทรงสิริลับสายตา ข้าพเจ้าก็หัวใจแตกถึงแก่กาลกิริยา แล้วได้มาบังเกิดในวิมานนี้ด้วยอานุภาพปีติระลึกว่า "พระลูกเจ้าพระองค์ออกมานี้ จะได้ตรัสพระโพธิญาณรื้อสัตว์ขนสัตว์ออกจากทุกข์ในวัฏสงสาร" ด้วยความปีติปลาบปลื้มอันยิ่งใหญ่นั้น จึงได้เสวยทิพยสมบัติท้าวโกสีย์เป็นผู้ใหญ่ในไตรตรึงษ์ ข้าแต่พระผู้เป็น-เจ้า! แม้นพระผู้เป็นเจ้าไปสู่สำนักสมเด็จพระมหากรุณาบรมศาสดาแล้ว ขอจงโปรดกรุณากราบทูลพระองค์ด้วยว่า "ข้าพเจ้าผู้เคยเป็นม้าทรงของพระองค์ซึ่งมีนามว่า พญากัณฐกะอัศวราช ขอถวายนมัสการฝ่าพระบาทมาว่าข้าพเจ้าจักขอไปเห็นพระลูกเจ้าพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐยากที่บุคคลจักพบจักเห็นได้นั้น สักเพลาหนึ่งอย่างแน่นอน" ดังนี้

จึงเป็นอันว่า เวลานี้ กัณฐกะเทพบุตรก็ยังเสวยสุขอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยอนุภาพแห่งบุญคือปีติอันเกิดขึ้นในน้ำจิตก่อนจะตาย ตามที่เธอได้ตอบพระมหาโมคคัลลานเถระนั้น

อายุ ทวยเทพที่สถิตเสวยทิพยสมบัติอยู่ ณ สรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงสาภูมิ

นี้มีอายุยืนนานได้ ๑,๐๐๐ ปีทิพย์ นับได้สามโกฏิหกล้านปี ด้วยการคำนวณปีแห่งมนุษยโลกเรานี้

บุรพกรรม ผู้ที่มาอุบัติเกิดเป็นทวยเทพในสวรรค์ชั้นตาวติงสาภูมินี้ โดยมากเมื่อเป็นมนุษย์เขามีจิตบริสุทธิ์ยินดีในการบริจาคทาน มีสันดานงดงามด้วยพยายามรักษาศีล ไม่ดูหมิ่นดูแคลนท่านผู้ใหญ่ในตระกูลของตน ครั้นหมดอายุพ้นจากความเป็นคน เดชะกุศลจึงส่งมาให้เกิดเป็นเทพยดาในสวรรค์ชั้นนี้ เสวยเทวสมบัติตามที่ใจปรารถนา

พรรณนาในสวรรค์ชั้นตาวติงสาภูมิ เห็นว่าสมควรยุติได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

ยามาภูมิ



สวรรค์ชั้นที่ ๓

สวรรค์แดนสุขาวดีชั้นที่ ๓ มีนามปรากฏว่า ยามาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ ก็เพราะว่า ภูมินี้เป็นที่อยู่ของทวยเทพจำพวกหนึ่ง ซึ่งปราศจากความลำบาก และถึงซึ่งความสุขอันเป็นทิพย์ โดยมีท้าวสุยามเทวราชเป็นผู้ปกครอง ฉะนั้น สวรรค์ชั้นนี้จึงมีนามว่า **ยามาภูมิ = ภูมิเป็นที่อยู่ของหมู่เทวดา ซึ่งมีสมเด็จพระสุยามเทวราช** ทรงเป็นเทวาธิบดี

สวรรค์ชั้นยามานี้ตั้งอยู่เหนือสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ขึ้นไปเบื้องบนไกลแสนไกล มีปราสาทเงินและปราสาททอง เป็นวิมาน ที่อยู่ของเหล่าเทพยดาในสวรรค์ชั้นยามาทั้งหลาย ก็แลปราสาทวิมานนั้น ย่อมสวยงามวิจิตรตระการตากว่าสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ มีกำแพงแก้วล้อมรอบวิมาน มีสวนอุทยานและสระโบกขรณีอันเป็นทิพย์ ในสวรรค์เมืองฟ้านี้ไม่เห็นพระอาทิตย์พระจันทร์เลย เพราะสูงกว่าพระอาทิตย์พระจันทร์มากมายนัก เทพยดาทั้งหลายย่อมแลเห็นแสงสว่างด้วยรัศมีแห่งแก้วและรัศมีที่ออกจากกายเหล่าเทพเจ้านั้นเอง การที่จะรู้จักวันและคืนได้ ก็รู้จากดอกไม้ทิพย์อันมีอยู่ในสรวงสวรรค์นั้นเป็นสัญลักษณ์ คือ ถ้าเห็นดอกไม้ทิพย์บานก็แสดงว่าเป็นเวลารุ่งกลางวัน ถ้าเห็นดอกไม้ทิพย์นั้นหุบลง ก็แสดงว่าเป็นเวลาค่ำคืน

ฝูงเทพเจ้าทั้งหลาย บรรดาที่ได้ก่อสร้างกองการกุศลไว้ แลได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นยามานี้ ย่อมมีองคาพยพและหน้าตารุ่งเรืองงดงามนักหนา ได้รับความผาสุก มีความสำราญชื่นบานเทพฤทัย เสวยทิพย์สมบัติรื่นรมย์สมควรแก่อัตภาพ ส่วนท้าวสุยามเทวาธิราช ผู้ทรงเป็นจอมเทพเจ้าปกครองชาวสวรรค์ชั้นนี้ ก็ทรงมีน้ำพระทัยประกอบด้วยกุศลยุติธรรม ทำให้เหล่าเทพเจ้าได้รับความชุ่มฉ่ำเย็นใจ ได้เสวยสุขสุดพรรณนา

ยามาสวรรค์

การที่สัตว์ทั้งหลาย จักไปเกิดเป็นเทพเจ้าในสวรรค์ชั้นยามานี้ ต้องเป็นผู้มีกมลสันดานหนาแน่นไปด้วยกุศลสมภาร ไม่หวั่นไหวง่อนแง่นในกองการกุศล เช่น อุบาสกคนหนึ่งในพระนครราชคฤห์ ซึ่งควรจารึกเรื่องของเขาไว้ ดังต่อไปนี้

ยังมีอุบาสกคนหนึ่ง มีนิวาสอยู่ในเมืองราชคฤห์ เขาเป็นคนมีศรัทธาหนักแน่นในพระบวรพุทธศาสนา อุทิศถวายอาหารบิณฑบาตแก่ภิกษุสงฆ์วันละ ๔ รูปเป็นประจำ ทำเป็นสังฆทานอยู่เนืองนิตย์ คราวหนึ่งประตูบ้านอุบาสกนั้นปิดไว้ ด้วยเกรงโจรผู้ร้ายจะเข้าไป อรุณรุ่งเช้า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายที่มาเพื่อรับสังฆทานเช่นเคย เห็นประตูปิดอยู่ก็มิเข้าไป พากันกลับโดยมิได้ภัตตาหาร อุบาสกนั้นตระเตรียมโภชนาหารเพื่อถวายสังฆทาน เมื่อไม่เห็นพระผู้เป็นเจ้าเข้ามารับ จึงสอบถามคนในบ้านได้ความว่า ประตูหนทางที่พระผู้เป็นเจ้าจะเข้ามาปิดอยู่ พระผู้เป็นเจ้าจึงเข้ามาไม่ได้ เลยมิได้รับสังฆทาน ได้ทราบเช่นนี้แล้ว อุบาสกผู้ฝักใฝ่ในทานก็ให้สังเวชสลดใจนัก เพราะตนมีสันดานสะอาดมากไปด้วยศรัทธา ครุ่นคิดอยู่แต่ว่า วันนี้ตนมิได้ถวายสังฆทาน อีกประการหนึ่งพระผู้เป็นเจ้าก็คงมิได้ฉันภัตตาหาร เป็นการขาดประโยชน์ตนประโยชน์ท่านเพราะเหตุการณ์จัญไรเพียงนิดเดียว คิดเช่นนี้แล้วจึงเที่ยวไปว่าจ้างได้คนคนหนึ่งมาเป็นผู้รักษาประตู แล้วสั่งว่า “ท่านจงนั่งรักษาทวารอยู่ที่นี่ ถ้าเห็นพระผู้เป็นเจ้ามาเมื่อใด จงนิมนต์ให้เข้าไปในบ้านเรา จงพยายามปฏิบัติให้ดี” แล้วให้ค่าจ้างแก่บุรุษนั้นเป็นประจำ ตั้งแต่วันนั้นมา เขาก็เจริญศรัทธาถวายสังฆทานได้ทุกวันโดยสะดวก ทำอยู่เนืองนิตย์ ครั้นชีวิตของเขาปิดฉากลง กุศลจึงส่งให้

มาเกิดเป็นเทพเจ้าบนสวรรค์ชั้นยามานี้ ได้เสวยทิพยสมบัติแสนจะเป็นสุขหนักหนา

อายุ ทวยเทพที่สถิตเสวยทิพยสมบัติ ณ สรวงสวรรค์ชั้นยามาภูมินี้มีอายุยืนนานถึง ๒,๐๐๐ ปีทิพย์ นับได้สิบสี่โกฏิสี่ล้านปี ด้วยการนับตามจำนวนปีแห่งมนุษยโลกเรานี้

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติบังเกิดเป็นเทพในสรวงสวรรค์ชั้นยามานี้ โดยมากเมื่อเป็นมนุษย์เขาเป็นคนมีจิตใจบริสุทธิ์ พยายามบำเพ็ญทานรักษาศีลเป็นนิตย์ มีจิตขวนขวายในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวก ของพระพุทธเจ้าแสดง ไม่ใช่แกล้งทำความดี แต่ทำด้วยใจจริงหนักหนา **คุณหิ ปริตุฏฐา** ตั้งหน้าขวนขวายแต่กุศลกรรมความดีฝ่ายเดียว ไม่แลเหลียวในการทำบาปกรรมความชั่ว ครั้นตัวแตกกายทำลายขันธ์ จึงพลันมาอุบัติเกิดเป็นเทพในสรวงสวรรค์ชั้นยามานี้

ฉะนั้น จึงควรที่พุทธบริษัทผู้อุบัติเกิดมามีโอกาสอันแสนประเสริฐ ด้วยเกิดมาพบพระพุทธศาสนาซึ่งหาได้ยากในโลก เมื่อรักตัวอยากให้ตนมีความสุข ควรจะฉุกคิดขวนขวายตั้งหน้าบำเพ็ญบุญสร้างกุศลไว้กับตนอย่างจริงจังเสียตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เพื่อจักได้เป็นปาไถยเสบียงนำตนไปเสวยทิพยสมบัติเหมือนเทพเจ้าในสรวงสวรรค์ชั้นยามา อย่าทำตนเป็นคนลังเลสงสัยด้วยเข้าใจว่าตนเป็นคนปัญญาดี หันรีหันขวางฟุ้งซ่านไม่เข้าเรื่อง จะสิ้นเปลืองเวลาไปเปล่าๆ ไม่ช้าเราก็จะตายแล้ว คิดมากไปก็จะแคล้วคลาดจากสมบัติทิพย์ที่จะพึงได้พึงถึง อย่างนี้จะเสียใจในภายหลัง

พรรณนาในสวรรค์ชั้นยามาภูมิ เห็นสมควรจะยุติได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

ตุสิตาภูมิ



สวรรค์ชั้นที่ ๔

สวรรค์แดนสุขาวดีชั้นที่ ๔ มีนามปรากฏว่า ตุสิตาภูมิ หรือสวรรค์ชั้นดุสิต ที่ได้ชื่อว่า ตุสิตาภูมิ ก็เพราะว่า สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของเทพเจ้าพวกหนึ่ง ซึ่งมีความยินดีและความแช่มชื่นอยู่เป็นนิตย์โดยมี**สมเด็จพระสันตุสิตเทวราช** ทรงเป็นอธิบดีผู้ยิ่งใหญ่ปกครอง ฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า **ตุสิตาภูมิ** = ภูมิเป็นที่อยู่ของเทพเจ้าผู้มีความยินดีแช่มชื่นอยู่เป็นนิตย์

สวรรค์ชั้นดุสิตนี้ ตั้งอยู่เหนือสวรรค์ชั้นยามาขึ้นไปไกลแสนไกล มีวิมาน ๓ ชนิด คือ วิมานแก้ว ๑ วิมานทอง ๑ วิมานเงิน ๑ แต่ละวิมานเป็นปราสาทสวยสดงดงาม วิจิตรตระการเหลือที่จะพรรณนา และมีกำแพงแก้วล้อมรอบทุกวิมาน สวยงามยิ่งกว่าปราสาทวิมานของเหล่าเทพยดาในสวรรค์ชั้นยามา มีสระโบกขรณีและสวนอุทยานอันเป็นทิพย์ สำหรับเป็นที่เที่ยวเล่นของเทพเจ้าชาวสวรรค์มากมายนัก

เทพเจ้าผู้อยู่ในดุสิตสวรรค์นี้ แต่ละองค์ย่อมมีรูปทรงสวยงามและสง่ากว่าเทพชั้นต่ำๆ ทั้งมีน้ำใจรู้บุญรู้ธรรมยินดีในการสดับตรับฟังธรรมยิ่งนัก ทุกวันธรรมสวนะ เขาเหล่านั้นมีการประชุมฟังธรรมกันเสมอมิได้ขาดเลย องค์จอมเทพสันตุสิตเทวราชผู้มีอิสริยยศยิ่งใหญ่อธิบดีในสวรรค์ชั้นนี้ ท้าวเธอก็เป็นผู้รู้ธรรมะของสมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้ามาก ทรงเป็นเทพเจ้าผู้พหูสูต มักอัญเชิญให้เทพบุตรผู้เป็นโพธิสัตว์แสดงธรรมโปรดเสมอ พระองค์ทรงปกครองเทพเจ้าในสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ให้ได้รับความสำราญชื่นชมยินดี เป็นสุขรื่นเริงทุกทิพาราตรีปัจจุบันนี้ ปรากฏว่ามีเทพเจ้าสำคัญองค์หนึ่งที่สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ ซึ่งมีประวัติควรแก่การนำมาบันทึกไว้ ดังต่อไปนี้

สิริมหามายาเทพเจ้า

สมเด็จพระนางสิริมหามายา องค์มเหสีแห่งพระเจ้าสุทโธทนะนั้น ครั้นประสูติพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมราชโอรสแล้วได้เจ็ดวันเท่านั้น ก็ดับขันธ์จากมนุษย์ ขึ้นมาบังเกิดเป็นเทพบุตรอยู่ที่สวรรค์ชั้นดุสิต เสวยทิพยสมบัติอยู่จนทุกวันนี้ มีนางเทพอัปสรเป็นบริวาร แต่จะได้ยินดีในการที่จะเสพเบญจ-กามคุณกับนางฟ้าก็หามิได้ ด้วยเป็นวิสัยธรรมดาแห่งพระพุทธชนนี หากว่าจะบังเกิดเป็นเทพนารี ทรงมีพระสิริรูป ซึ่งงดงามหาที่เปรียบมิได้แล้วไซร้ เทพบุตรองค์ใดมีจิตคิดรักใคร่ ก็จักเป็นโทษนักหนา เหตุนั้น พระพุทธมารดาในปัจฉิมภวิกชาติ จึงอุบัติเกิดเป็นเทพบุตร สถิตอยู่ ณ สวรรค์ชั้นดุสิตนี้

คราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ทรมานเดียรถีย์-นิครนถ์ ณ ภายใต้ต้นคัณฑามพฤกษ์สำเร็จแล้ว ทรงพระดำริว่า "พระมารดาของตถาคตนี้มีคุณูปการและรักใคร่ในตถาคตเป็นอันมาก ได้ตั้งความปรารถนาเป็นมารดาตถาคตมาแต่สมัยสมเด็จพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า จนตราบเท่าบัดนี้ได้แสนกัป ควรแล้วที่ตถาคตจักไปดาวดึงสพิภพเทศนาพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์สนองคุณ" ทรงดำริฉะนี้แล้ว คราวนั้นพระองค์จึงเสด็จไปไตรตรึงษ-เทวโลก ประทับเหนือบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ณ ภายใต้ไม้ปาริชาตพฤกษ์

สมเด็จพระอมรินทรเทวราชทรงทราบความแล้ว จึงออกจากไพชยนต์-ปราสาททิพยพิมาน มีเทวราชโองการร้องประกาศแก่หมู่เทพยดาทั้งหลายว่า "ดูกรท่านทั้งหลายผู้เป็นสหายเรา! ท่านทั้งหลายจงอย่าได้ช้า จงออกมาเถิด บัดนี้สมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นมาโปรดถึงพิภพของพวกเราแล้ว เป็นบุญลาภอันประเสริฐล้ำเลิศของพวกเราหาที่เปรียบมิได้ เราจะพากันไปฟังพระธรรม

เทศนา" เทพบุตรเทพธิดาได้ฟังดังนั้น จึงพากันออกจากวิมานอันเป็นทิพย์ถือเครื่องสักการะของหอมมาเฝ้าแวดล้อมบูชาพระพุทธองค์อยู่เนืองแน่น

สมเด็จพระบรมศาสดา ทอดพระเนตรแลดู มิได้เห็นพระพุทธชนนี จึงมีพระพุทธฎีกาตรัสถามองค์อมรินทรเทวราชว่า "พระสิริมหามายา ซึ่งเป็นชนนีของตถาคตมิได้เสด็จมาหรือประการใด" ท้าวสหัสนัยน์ได้สดับพระพุทธดำรัส ก็ทรงทราบพระพุทธประสงค์ว่า พระพุทธองค์เสด็จมาครั้งนี้ คงจะตรัสพระธรรมเทศนาโปรดพระชนนีให้ได้บรรลุพระอริยมรรคอริยผล ดำริฉะนี้ องค์ท้าวโกสีย์จึงรีบเร่งเหาะไปโดยเทวฤทธิ์ สู่พิภพดุสิตสรวงสวรรค์ อันเป็นที่อยู่ของสิริมหา-มายาเทพบุตร ถึงแล้วก็ถวายอภิวันท์โดยเคารพ ทูลว่า "ข้าแต่พระสิริมหามายาเจ้าผู้เจริญด้วยสิริสวัสดิ์! บัดนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เสด็จมาพิภพไตรตรึงษ์แห่งข้าพระบาท ประทับ ณ บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ภายใต้ปาริชาตทิพยพฤกษา ประทับคอยท่าเพื่อจะตรัสพระธรรมเทศนา ขอเชิญเสด็จไปเฝ้าโดยเร็วเถิดพระเจ้าข้า"

พระสิริมหามายาเทพเจ้า ได้ทรงฟังดังนั้น ก็ทรงพระโสมนัสจึงตรัสว่า "ดูกรท่านท้าววชิรปาณีผู้เป็นใหญ่! พระบรมโอรสาธิราชของเรานั้น ทรงพระ-สิริรูปโฉมปรากฏเป็นฉันใด ท่านได้เห็นเป็นประการใด จงรีบบอกแก่เราให้แจ้ง" ท้าวสักกเทวราชจึงทูลว่า "พระบวรโอรสของพระองค์นั้น หาผู้ใดผู้หนึ่งเปรียบปานมิได้ทั้งสามภพ พระสรีราพยพประดับด้วยมหาปุริสลักษณะและอนุ-พยัญชนะสมบูรณ์ทุกประการ มีรัศมีซ่านออกจากพระวรกายหกประการ ทั้งยังมีพระสุรเสียงกอบด้วยองค์แปดประการ ไพเราะหาผู้จะเสมอมิได้" สิริมหา-มายาได้ทรงฟังก็โสมนัสว่า "อาตมาเกิดในสังสารวัฏนี้ชื่อว่าไม่มีใครเทียมเทียบได้ด้วยได้เป็นพระพุทธมารดา" แล้วก็รีบด่วนทรงทิพยภูษา ชวนเทพอัปสรเหล่าชาวฟ้าลงจากดุสิตพิมาน โดยมีท้าวมัฆวานเชิญเสด็จมาในเบื้องหน้า

ครั้นเสด็จมาถึงทอดพระเนตรเห็นองค์พระพิชิตมาร ก็ยิ่งตะลึงลานทรงพระปรีดาภิรมย์ ชมพระรูปพระโฉมจนลืมอาลัยในดุสิตพิมาน ชมพลางเศร้าโศกเสียพระหฤทัยว่า "อาตมานี้เป็นคนบุญน้อย ประสูติพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระบวรโอรสแล้วเจ็ดวันเท่านั้นก็ดับขันธ์ทำกาลกิริยา มิได้เห็นพระโอรสทรงบุญญาภินิหารเป็นเวลาช้านานถึงเพียงนี้ นี่ดีแต่ท้าวโกสีย์ทรงไปบอกจึงได้มาพบพระบวรโอรส" พระสิริมหามายาเทพบุตรทรงพระกันแสงกำสรดแล้วก็ทรงพระสรวลว่า "อาตมานี้ไม่ควรจะปริเทวนาการ ด้วยว่าอันคนที่เกิดมาในวัฏสงสาร จะได้เป็นพระพุทธมารดาดังอาตมานี้ยากนักหนา นับเป็นเวลานานกว่าพระพุทธเจ้าจักมาตรัสแต่ละพระองค์ พระพุทธมารดาก็มีแต่พระองค์เดียวเท่านั้นไม่มีสอง อาตมานี้แลก็ได้เป็นพระพุทธมารดา"

สมเด็จพระบรมศาสดา จึงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาตรัสเรียกพระสิริมหา-มายาเทพบุตรซึ่งเป็นพุทธชนนีว่า "พระพุทธมารดาจงมานี่ พระพุทธมารดาจงมาที่นี่ จะทอดพระเนตรดูไปไยซึ่งสรีระรูปโฉมอันเป็นอนิจจัง" พระสิริมหามายาได้ทรงฟังก็เสด็จเข้ามาใกล้ ประทับนั่งข้างหน้าเป็นประธานแห่งหมู่เทพยดาทั้งหลาย พระพุทธองค์จึงโปรดประทานพระสัทธรรมเทศนา คือ พระสัตตปกรณาภิธรรมทั้งเจ็ดพระคัมภีร์ พอได้สดับธรรมของสมเด็จพระชินสีห์จบลง องค์สิริมหามายาเทพบุตรพุทธชนนีก็ได้สำเร็จพระโสดาปัตติผลในพระพุทธศาสนา

บัดนี้ พระสิริมหามายาเทพบุตร ก็ยังเสวยทิพยสมบัติอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตอย่างสุขสำราญ ด้วยบุญญาธิการที่สร้างสมอบรมไว้แต่ปางบรรพ์ ก็สวรรค์ชั้นดุสิตนี้ ย่อมเป็นที่ประทับอยู่ของสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์เจ้าที่ทรงรอคอยโอกาสจะมาตรัสในโลก เช่นองค์สมเด็จพระบรมครูศรีศากยมุนีโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ก่อนที่จะมาอุบัติตรัสเป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ประทับอยู่ ณ

สรวงสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ ในพระนามว่า พระเสตุเกตุเทพบุตร ผู้ทรงพระพุทธบารมี จนถึงกาลที่เทพทั้งหลาย ในหมื่นจักรวาลไปทูลอาราธนา พระองค์จึงจุติมาอุบัติในมนุษยโลก แล้วทรงกระทำความเพียร จนสำเร็จพระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณ

พระศรีอาริยเมตไตรย

ในปัจจุบันนี้ สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ คือ พระศรีอาริยเมตไตรยเจ้า ซึ่งจักมาตรัสเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์สุดท้ายในภัทรกัปนี้ ก็เสด็จสถิตอยู่ ณ ดุสิตพิภพสวรรค์ ด้วยว่าสวรรค์เทวโลกชั้นนี้ เป็นที่สำราญผาสุกสมควรแก่พระบรมโพธิสัตว์ผู้ทรงสร้างพระบารมีมาจะเสด็จอาศัยอยู่ จนกว่าจะถึงกาลกำหนดตรัสรู้ ตามเยี่ยงอย่างหน่อพุทธางกูรทั้งหลาย แต่ปางก่อนสืบมา

ด้วยว่า พระบรมโพธิสัตว์หน่อพุทธางกูร ผู้สร้างพระบารมีหมายพระโพธิญาณนั้น หาพอพระทัยที่จักไปอุบัติเกิดในเทวโลกที่สูงกว่านี้ หรือพรหมโลกไม่ เพราะหากไปอุบัติเกิดในโลกที่มีอายุยืนนับเป็นกัปแล้ว ก็จะเป็นการเนิ่นนานชักช้าเสียเวลาสร้างพระบารมีไปเปล่าๆ ฉะนั้น จึงย่อมจะพอพระทัยที่จักบังเกิดอยู่ ณ ดุสิตพิภพนี้ เพราะสะดวกแก่การที่จะทรงอธิษฐานให้จุติมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อสร้างพระบารมีในคราวที่ต้องพระประสงค์ ได้ทราบว่า พระโพธิสัตว์หน่อพุทธางกูรทั้งหลาย เมื่อเสวยทิพยสมบัติในสวรรค์ชั้นดุสิตนี้แล้ว มีน้ำพระทัยรำพึงถึงพระโพธิญาณใคร่สร้างพระบารมีให้ภิญโญ ย่อมเสด็จเข้าสู่ที่บรรทมในปราสาทพิมานแต่ลำพังพระองค์เดียว แล้วทรงหลับพระเนตรลง ทรงอธิษฐานว่า “เราจักจุติในกาลบัดนี้” โดยน้ำพระทัยรักในพระโพธิญาณมิได้

อาลัยในสวรรค์สมบัติ พอทรงอธิษฐานขาดคำลง ก็ทรงจุติจากสวรรค์มาอุบัติเกิดในมนุษยโลก เพื่อสร้างพระบารมีต่อไป การอธิษฐานให้จุตินี้ จะกระทำได้แต่เฉพาะเทพยดาผู้มีบุญญาธิการเช่นพระบรมโพธิสัตว์นี้เท่านั้น จะได้ทั่วไปแก่สามัญสัตว์ทั้งหลายนั้นหามิได้

สมเด็จพระศรีอาริยเมตไตรยบรมพงษ์โพธิสัตว์ ซึ่งเสด็จสถิต ณ ดุสิตพิภพขณะนี้ พระองค์มีพระอัชฌาสัย พอจะประมวลมากล่าวไว้ เพื่อเป็นเครื่องเรืองปัญญาแก่พวกเราทั้งหลาย สิริรวม ๖ ประการ คือ

๑. เนกขัมมัชฌาสัย พอใจบรรพชา รักเพศบรรพชิตยิ่งนัก

๒. วิเวกัชฌาสัย พอใจอยู่ที่เงียบสงัด

๓. อโลภัชฌาสัย พอใจบริจาคทาน ชอบใจคนไม่โลภ ไม่ตระหนี่

๔. อโทสัชฌาสัย พอใจความไม่โกรธ ชอบใจเสพสมาคมกับคนไม่มักโกรธ

๕. อโมหัชฌาสัย พอใจความไม่หลง ชอบเสพสมาคมกับคนมีสติปัญญาเป็นนักปราชญ์

๖. นิสสรณัชฌาสัย พอใจความสลัดออก ชอบเสพสมาคมกับผู้มีความเบื่อหน่ายในสังสารวัฏ

เมื่อพระองค์ทรงมีพระอัชฌาสัย ๖ ประการเช่นนี้ จึงทรงยินดีในธรรมและปรากฏว่า ขณะนี้ พระองค์ย่อมทรงแสดงธรรมให้ปวงเทพเจ้าเหล่าชาวสวรรค์ชั้นดุสิตฟังอยู่เสมอมิได้ขาด โดยการอัญเชิญอาราธนาของปวงเทพเจ้าชาวสวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งมีองค์สมเด็จพระสันตุสิตเทวราชเจ้าทรงเป็นประธาน

การสร้างพระบารมี

เมื่อกล่าวถึงการสร้างพระบารมีสมเด็จพระศรีอาริยเมตไตรยบรมโพธิสัตว์นี้พระองค์ได้ทรงสร้างสมมานาน เพราะทรงสร้างพระบารมีเป็นพระวิริยาธิกะ-พุทธเจ้า ซึ่งยิ่งด้วยพระวิริยะ แต่กองพระบารมีประการหนึ่ง เมื่อแรกจะทรงปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านั้น ได้ทรงทำปรมัตถบารมีอันประเสริฐ หาผู้ใดผู้หนึ่งเสมอเหมือนมิได้ ซึ่งมีเรื่องที่ควรจารึกไว้ ดังต่อไปนี้

กาลนานแสนนานมาแล้ว ปรากฏว่ามีพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า **สมเด็จพระสิริมามิ่งโมลีสัพพัญญู** ทรงอุบัติขึ้นในโลก คราวนั้นสมเด็จพระศรีอาริยเมตไตรยบังเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ทรงพระนามว่าพระเจ้า**สังขจักรจอมจักรพรรดิ** เป็นอิสราธิบดีในพระนครอินทปัตถ์ราชธานี ไม่ทรงทราบว่ามีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแต่อย่างใด

ต่อมา มีสามเณรรูปหนึ่งไปเที่ยวหาทรัพย์เพื่อจะไถ่ถอนมารดา ซึ่งเป็นทาสีอยู่ในตระกูลหนึ่งให้เป็นไท ครั้นไปถึงกรุงอินทปัตถ์ ชาวเมืองเข้าใจผิดคิดว่าเป็นยักษ์ เพราะเห็นว่านุ่งห่มแปลกประหลาด จึงช่วยกันกลุ้มรุมทุบตีสามเณรเป็นการใหญ่ สามเณรตกใจกลัววิ่งหนีเข้าไปท้องพระโรง ขณะเสด็จออกทรงไต่ถามได้ทราบความว่า เป็นสามเณรบรรพชาในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสิริมามิ่งโมลี จึงมีความยินดีสุดหัวใจ ได้ทรงจัดการราชาภิเษกสามเณรนั้นครองราชสมบัติแทนตน แต่พระองค์เดียวดำเนินไปในทิศที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ โดยเหตุที่พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์สุขุมาลชาติ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปด้วยพระบาทได้วันหนึ่ง พระบาททั้งสองจึงแตกช้ำ ครั้นล่วงมรรคาไปอีกสามวัน พระชงฆ์และพระบาทก็แตกโลหิตไหลในวันที่สี่ ก็สุดที่จัก

ทรงพระดำเนินไปได้ แต่ก็ทรงพระดำริว่า "เราจักไปให้ถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้จงได้" แล้วนอนพังพาบ ค่อยๆ กระเถิบไปโดยพระอุระ ด้วยกำลังพระอุตสาหะอันแรงกล้า ได้เสวยทุกขเวทนาแสนสาหัส ก็มิได้ทรงย่นย่อท้อถอย

สมเด็จพระสิริมามิ่งโมลีสัพพัญญู ทรงเล็งแลดูหมู่เวไนยสัตว์ด้วยพระสัพพัญญุตญาณ ทรงเห็นกำลังวิริยะของพระเจ้าสังขจักรนั้นมาก ก็ทรงทราบว่าเป็นหน่อพุทธางกูร ก่อสร้างพระบารมีตามวงศ์พระบรมโพธิสัตว์จึงเสด็จพระพุทธดำเนินด้วยพระพุทธสิริลีลาศอันงดงามเพื่อหวังจักทรงโปรด ครั้นใกล้จะถึงจึงทรงแปลงเพศเป็นมาณพขับเกวียนมาในมรรคา แล้วร้องถามว่า "ดูกรท่านผู้เจริญ! ท่านจงหลีกไปให้พ้นทางเกวียน มิฉะนั้น เกวียนจะทับ" พระเจ้าสังขจักรทรงตอบว่า "ดูกรนายสารถี! การที่เราจะหลีกทางนั้น เราหลีกไม่ได้ เราจักไปเฝ้าสมเด็จพระสัมพุทธเจ้า เดินทางมาหมดแรง ทั้งบาทาแข้งขาก็บอบช้ำนักหนา ชอบแต่ท่านจะขับเกวียนหลีกทางเราจึงจะควร" พระสิริมามิ่งโมลีซึ่งทรงมีน้ำพระทัยประกอบด้วยมหากรุณาจึงตรัสว่า "ท่านจักไปเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงขึ้นเกวียนเราในบัดนี้เถิด เราจักพาไปส่งให้ถึงสำนักของสมเด็จพระสัพพัญญูผู้ประเสริฐ" แล้วก็ทรงให้สมเด็จพระเจ้าสังขจักร เสด็จขึ้นเกวียนจนใกล้ถึงที่ประทับแล้วจึงทรงให้หยุดอยู่ ณ ที่นั่น สมเด็จพระอมรินทราธิราชเป็นเจ้าในไตรตรึงษ์สวรรค์พร้อมด้วยพระเทวีได้แปลงเพศเป็นบุรุษและสตรี มีมือถือห่อข้าวทิพย์และกระทอน้ำเดินสะพายมาถวายแบ่งปันให้พระเจ้าสังขจักร พระองค์ทรงบริโภคโภชนาหารเป็นที่สบายหายบอบช้ำแล้วก็ทรงดำเนินเข้าไปในพระวิหารใหญ่

ครั้นเสด็จเข้าไปถึง ทอดพระเนตรเห็นสมเด็จพระสิริมามิ่งโมลี เสด็จอยู่ในพระวิหาร มีพระรัศมีสว่างรุ่งเรือง ก็ทรงเกิดปีติยินดีล้นพระทัย จนถึงแก่วิสัญญีภาพสลบลงไป พอทรงฟื้นได้สติสมปฤดีขึ้นมาแล้ว ก็น้อมพระองค์เสด็จ

เข้าไปใกล้ ยกอัญชลีกรประณมเหนือพระเศียรเกล้า ตรัสว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นพระโลกนาถ" แต่ตรัสได้เพียงคำหนึ่งวาจาเดียวเท่านั้น ก็ทรงนิ่งอึ้งมิอาจตรัสออกมาได้ซึ่งคำอื่น ด้วยความตื้นตันปีติปราโมทย์ในพระทัย

สมเด็จพระสิริมามิ่งโมลี จึงมีพระพุทธฎีกาตรัสว่า "ดูกรมหาบพิตรผู้ประเสริฐ! บัดนี้ ขอพระองค์จงตั้งพระมนัสกำหนดตถาคตจักแสดงธรรมแก่ท่าน ขอจงกำหนดในใจด้วยดีเถิด" แล้วพระองค์ก็ทรงแสดงพระสัทธรรมเทศนาอันว่าด้วยคุณแห่งพระนิพพาน แต่พอพระองค์ทรงแสดงได้ประมาณบทเดียวเท่านั้น พระเจ้าสังขจักรก็ทรงฟังไม่รู้เรื่อง เพราะทรงดำริว่า "ถ้าหากพระพุทธองค์แสดงพระธรรมเทศนาไปมาก เครื่องไทยธรรมที่สมควรแก่พระธรรมเทศนานั้นหาเห็นสิ่งใดจะสมควรไม่ ก็บัดนี้ พระพุทธองค์แสดงคุณพระนิพพานบทเดียวเท่านั้น พอควรแก่เครื่องสักการบูชาที่เรามีอยู่ด้วยพระนิพพานเป็นที่สุดแห่งโลก เศียรเกล้าของเราพร้อมทั้งมหามงกุฎก็เป็นสุดที่แห่งโลกควรที่เราจะกระทำสักการบูชาพระธรรมเทศนาของพระองค์" ครั้นทรงพระดำริฉะนี้ จึงทรงกราบทูลสมเด็จพระสิริมามิ่งโมลีว่า

> *"ข้าแต่สมเด็จพระพุทธองค์เจ้า! ขอจงทรงหยุดพระธรรมเทศนาแต่เพียงเท่านี้เถิด พระธรรมเทศนาทั้งปวงนั้นก็มีพระนิพพานสิ่งเดียวเป็นที่สุด บัดนี้ข้าพระบาทจะตัดเศียรเกล้ากับมงกุฎกระทำสักการบูชาพระธรรมเทศนาของพระองค์... ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระนามว่าสิริมามิ่งโมลีผู้ประเสริฐ! ขอพระองค์จงเสด็จสำราญในอมตมหานิพพานไปก่อนเถิด ข้าพระบาทจะตามเสด็จพระองค์ไปในภายหลังด้วยเดชะแห่งผลสักการบูชาของข้าพระบาทนี้"*

สมเด็จพระเจ้าสังขจักรผู้ทรงปรารถนาพระโพธิญาณ ครั้นทรงตั้งพระ-

ปณิธานดังนี้แล้ว ก็ทรงชักพระขรรค์ตัดพระศอขาด แล้วถือชูบูชาไว้ สิ้นพระชนมายุเสด็จมาสู่พิภพดุสิตสวรรค์นี้

ทรงท่องเที่ยวในวัฏสงสาร สร้างสมอบรมพระบารมีสิ้นกาลช้านาน มาถึงศาสนากาลแห่งสมเด็จพระศรีศากยมุนีโคดมบรมครูของเราทั้งหลาย พระศรีอาริยเมตไตรยบรมโพธิสัตว์ก็ได้จุติมาบังเกิดในพระครรภ์ของพระนางกาญจนาเทวีมเหสีของพระเจ้าอชาตศัตรู ทรงพระนามว่า **พระอชิตกุมาร** พอพระชนมายุได้ ๑๖ ปี ก็ทรงผนวช มีปัญญามากรอบรู้ในพระปริยัติธรรม เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกอย่างยอดเยี่ยม ได้ลัทธยาเทศคำพยากรณ์จากพระบรมครูเจ้าแห่งเราว่า

"พระอชิตภิกษุผู้บวชใหม่นี้จักได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า
นามว่า พระศรีอาริยเมตไตรย ในที่สุดแห่งภัทรกัปนี้"

ท่านอชิตภิกษุหนุ่มผู้มีพุทธบารมีนั้นครั้นดับเบญจขันธ์ถึงแก่มรณภาพแล้ว ก็มาอุบัติเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตเป็น**พระศรีอาริยเมตไตรย**บรมโพธิสัตว์ซึ่งทรงพระปัญญาและกำลังเทศนาโปรดปวงเทพเจ้า ซึ่งมีสมเด็จพระสันดุสิตเทพยราชเป็นประธานตามกาลเวลาอยู่ในขณะนี้

อายุ ทวยเทพที่สถิตเสวยทิพยสมบัติ ณ สรวงสวรรค์ชั้นดุสิตาภูมินี้ มีอายุยืนนานได้ ๔,๐๐๐ ปีทิพย์ นับได้ห้าสิบเจ็ดโกฏิหกล้านปี ด้วยการคำนวณปีแห่งมนุษยโลกเรานี้

บุรพกรรม ผู้ที่จะมีโอกาสมาอุบัติเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ โดยมากเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เขามีจิตบริสุทธิ์ทรงธรรม ชอบสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา ทั้งมีปัญญาดี หรือเป็นพระโพธิสัตว์รู้ธรรมมาก มีความสุขเกษมยินดี ครั้นสิ้นชีวิตดับชีพแล้ว ก็ตรงมาอุบัติเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ เสวยทิพยสมบัติเป็นที่สำราญตามปรารถนา

พรรณนาในดุสิตาภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

นิมมานรดีภูมิ



สวรรค์ชั้นที่ ๕

สวรรค์แดนสุขาวดีชั้นที่ ๕ มีนามปรากฏว่า นิมมานรตีภูมิ ที่ได้ชื่อว่า นิมมานรตีภูมิ ก็เพราะว่า สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของเทพเจ้าพวกหนึ่ง ซึ่งมีความยินดีเพลิดเพลินในกามคุณอารมณ์ที่เนรมิตขึ้นตามความพอใจของตนเอง สวรรค์ชั้นนี้มีเทวาธิราชผู้เป็นใหญ่ ทรงพระนามว่า **สมเด็จพระนิมมิตเทวราช** ทรงเป็นอธิบดีผู้ยิ่งใหญ่ปกครอง ฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า **นิมมานรตีภูมิ** = ภูมิเป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีความยินดีด้วยกามคุณที่ตนเองเนรมิตขึ้น

สวรรค์ชั้นนิมมานรตีนี้ มีปราสาทแก้ว ปราสาทเงิน และปราสาททองเป็นวิมานที่อยู่ ทั้งมีกำแพงแก้วกำแพงทองล้อมรอบ มีพื้นภูมิภาคเป็นทองราบเรียบเสมอกัน มีสระโบกขรณีแลสวนอุทยาน สำหรับเป็นที่สำราญของเหล่าเทพยดาเช่นเดียวกับสวรรค์ชั้นดุสิตทุกประการ แต่ทว่าทุกสิ่งในนิมมานรตีพิภพนี้ สวยสดงดงามประณีตกว่าดุสิตพิภพเท่านั้น

เทพเจ้าทั้งหลายผู้สถิตอยู่ ณ สวรรค์ชั้นนี้ ย่อมมีรูปทรงสวยงาม น่าดูชมยิ่งกว่าชาวสวรรค์ชั้นต่ำ และมีรัศมีรุ่งเรืองยิ่งนัก หากเขามีความปรารถนาในกามคุณอารมณ์สิ่งใด เขาย่อมเนรมิตเอาได้ตามความพอใจชอบใจของตนทุกสิ่งทุกประการ เสวยทิพยสมบัติโดยมีท้าวนิมมิตเทวาธิราชเจ้าปกครองให้ได้รับความสุขสำราญทุกถ้วนหน้าเหล่าชาวฟ้า สมกับกุศลกรรมที่ตนอุตส่าห์สร้างสมอบรมมาแต่ชาติปางก่อน เทพเจ้าผู้มาบังเกิดอุบัติในสวรรค์ชั้นนี้ โดยมากเมื่อเป็นมนุษย์ เขาเป็นคนมีสันดานบริสุทธิ์ ได้สร้างกุศลบุญราศีที่มีผลใหญ่ เช่นเทพเจ้านามว่า สุภัททา ซึ่งมีประวัติควรจารึกไว้ ดังต่อไปนี้

สุภัททาเทพเจ้า

สมัยที่พระอรหันต์ผู้ขีณาสพยังปรากฏอยู่ในโลกมากมายนั้น มีคหบดีผู้หนึ่ง เขาถึงพระรัตนตรัยและมีความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนายิ่งนัก นิมนต์ **พระเรวตะเถรเจ้า** องค์อรหันต์ ให้มาฉันอาหารบิณฑบาตที่บ้านของตนเสมอเป็นนิตย์ คหบดีนั้นมีธิดาสองคน ธิดาคนพี่มีนามว่า *ภัททา* ส่วนธิดาคนน้องนามคล้ายกันว่า **สุภัททา** นางภัททากุลธิดาคนพี่นั้นมีปัญญาดี รู้หลักนักปราชญ์ ทั้งจิตใจก็เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพราะท่านบิดาเป็นผู้อบรมต่อมาไม่ช้านางก็ไปสู่ตระกูลผัว แต่ไม่มีบุตร จึงบอกแก่สามีให้ไปรับเจ้าสุภัททาน้องสาวมาอยู่ร่วมกับนาง จักได้มีบุตรสืบสกุลต่อไป ครั้นสามีไปรับน้องสาวมาอยู่ด้วยกันแล้ว นางก็ให้โอวาทน้องสาวเสมอว่า "เจ้าสุภัททาน้องเอ๋ย! เจ้าจงยินดีในการจำแนกทาน จงประพฤติธรรม อย่าได้ประมาท ชีวิตของเราใช่ว่าจะยั่งยืน แม้เจ้าปรารถนาจักได้ทิพยสมบัติในภายภาคหน้า จงเชื่อพี่เถิด สมบัตินั้นจักอยู่ในมือของเจ้าเป็นแน่แท้" พี่สาวเฝ้าตักเตือนสุภัททาน้องรักอยู่อย่างนี้เป็นนิตย์

สุภัททาสาวคนน้องนั้น เธอเป็นคนเชื่อถือโอวาทแห่งพี่ ทั้งที่ตนเป็นคนรู้น้อยไม่ค่อยพูดจา แต่มากด้วยศรัทธาเลื่อมใสมีจิตใจสันดานบริสุทธิ์ ก็ประพฤติตามดุจคำพี่สอน วันหนึ่งจึงให้คนไปนิมนต์**พระเรวตะเถระองค์อรหันต์**ให้เข้ามาฉันภายในเคหสถานแห่งตน ฝ่ายพระคุณเจ้าเรวตะเถระผู้มีจิตกรุณาปรารถนาจะยังกุศลให้เกิดแก่สุภัททาสาวโดยยิ่ง จึงพาพระภิกษุ ๗ องค์ล้วนแต่ทรงคุณเป็นพระอรหันต์ขีณาสพไป เพื่อจะให้นางถวายอุทิศแด่สงฆ์ชื่อว่าเป็นสังฆทาน สุภัททาเธอดีใจนักหนาอาราธนาให้นั่งบนอาสนะ แล้วอังคาสด้วยขาทนียโภชนี-

ยาหารอันประณีตบรรจงด้วยน้ำมือตน ถวายพระเถระองค์อรหันต์ทั้งหลายด้วยดวงใจที่เลื่อมใสศรัทธา และต่อมาก็มีโอกาสได้บำเพ็ญมหากุศลขั้นอรหันต-ทานอีกมากหลาย ฝ่ายภัททาพี่สาวก็ประกอบกองการกุศลตามศรัทธา พอถึงอายุขัย ทั้งสองนางก็ทำกาลกิริยาตายไปตามธรรมดาสังขาร

ภัททาอุบาสิกาซึ่งเป็นพี่สาว ไปอุบัติเกิดเป็นบาทบริจาริกาแห่งท้าวโกสีย์-อมรินทราธิราชในไตรตรึงษ์สวรรค์ ฝ่ายสุภัททาอุบาสิกาซึ่งเป็นน้องนั้น มาบังเกิดในปราสาททองอันเป็นวิมาน ณ สรวงสวรรค์ชั้นนิมมานรดีนี้เป็นเทพนารีทรงรัศมีรุ่งเรืองงดงามนักหนา จึงมาพิจารณาดูสมบัติแห่งตนว่าได้ด้วยบุญกุศลอันใด ครั้นดูไปรู้แจ้งว่า เพราะได้ถวายทักขิณาแด่พระอริยสงฆ์องค์อรหันต์ซึ่งมีพระเรวตะเถรเจ้าเป็นประธานตามโอวาทของภัททาพี่สาวจึงได้เสวยสมบัติเห็นปานนี้ ครั้นพิจารณาต่อไปก็ทราบว่าบัดนี้ ภัททาพี่นางไปบังเกิดในไพชยนต์ปราสาท เป็นบาทบริจาริกาแห่งท้าวโกสีย์ จึงลงมาจากสวรรค์ชั้นนิมมานรดีแล้วเข้าไปหา ภัททาเทพกัญญาประหลาดใจนัก จึงถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ! ตัวท่านรุ่งเรืองโอภาสไปด้วยรัศมีประดุจพระสุริยันเมื่อตะวันเที่ยงมียศและอานุภาพยิ่งกว่าปวงเทพในไตรตรึงษ์ ข้านี้มิเคยเห็นท่านมาก่อน ท่านมาแต่ประชุมเทวโลกใด ทำไฉนข้าจะรู้จักนามของท่าน ขอท่านจงได้บอกแก่ข้าในกาลบัดนี้” สุภัททาเทพนารี จึงมีสุนทรวาทีตอบว่า

“ดูกรนางฟ้าทรงโฉมโสภา! ตัวข้านี้นามว่า สุภัททา เป็นน้องสาวของท่านในชาติก่อน ท่านได้คอยพร่ำสอนให้ข้าทำทานการกุศล ครั้นแตกกายทำลายตน ก็ได้ไปอุบัติบังเกิด ณ สวรรค์ชั้นนิมมานรดี ข้านึกถึงคุณแห่งนางฟ้าพี่สาว จึงลงมา ณ ที่นี่”

แล้วนางฟ้าทั้งสองก็สนทนากันเรื่องบุญกุศลที่ตนทำมาซึ่งให้ผลแตกต่างกัน

ในที่สุด ภัททานางฟ้าจึงว่า

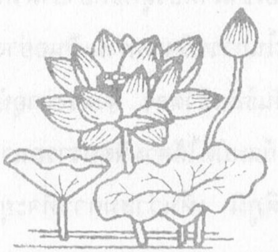
"ดูก่อนเทพนารีน้องรัก! แต่ก่อนนี้พี่มิรู้เลยว่า การถวายทานแก่พระอริยสงฆ์องค์อรหันต์ จักมีอานิสงส์มากเห็นปานนี้ ทีนี้เรารู้แล้ว เราลงไปเกิดเป็นมนุษย์เมื่อใด ก็จักตัดเสียซึ่งมัจฉริยะ ไม่มีความประมาท จักอุทิศสังฆทานแก่พระอริยสงฆ์เนืองๆ" พอสนทนากันสมควรแก่กาลแล้ว เทพนารีสุภัททาก็อำลานางฟ้าพี่สาวซึ่งเป็นบาทบริจาริกาแห่งท้าวโกสีย์ กลับขึ้นไปสรวงสวรรค์ชั้นนิมมานรตี เสวยสุขทิพยสมบัติอยู่ ณ ปราสาททองอันเป็นวิมานของตน

อายุ ทวยเทพที่สถิตเสวยสมบัติอยู่ ณ สรวงสวรรค์ชั้นนิมมานรตีนี้ มีอายุยืนนานนับได้ ๘,๐๐๐ ปีทิพย์ นับได้สองร้อยสามสิบโกฏิสี่ล้านปี ด้วยการคำนวณปีแห่งมนุษยโลกเรานี้

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดเป็นเทพเจ้าในสวรรค์ชั้นนิมมานรตีภูมินี้ โดยมากเมื่อครั้งเป็นมนุษย์เขามีจิตบริสุทธิ์พยายามรักษาศีลไม่ให้ขาดได้สมบูรณ์ด้วยศีล มีวิริยะอุตสาหะในการบริจาคทานเป็นอย่างมาก ประพฤติธรรมสม่ำเสมอเป็นนิตย์ ครั้นดับขันธ์สิ้นชีวิตลง จึงตรงมาอุบัติเกิดในสวรรค์ชั้นสูง คือนิมมานรตีภูมินี้ เสวยทิพย์สมบัติได้ตามจิตปรารถนา

พรรณนานิมมานรตีภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

ปรนิมมิตวสวัตดีภูมิ



สวรรค์ชั้นที่ ๖

สวรรค์แดนสุขาวดีชั้นที่ ๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดแห่งแดนสุขาวดี มีนามปรากฏว่า ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ ที่ได้ชื่อว่า ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ ก็เพราะว่า สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของเทพเจ้าพวกหนึ่ง ซึ่งเสวยกามคุณอารมณ์ที่เทวดาอื่นรู้ความต้องการของตนแล้วเนรมิตให้ เป็นที่อยู่อันประเสริฐด้วยสุขสมบัติยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นฟ้าทั้งหมด โดยมี **สมเด็จพระปรนิมมิตเทวาธิราช** ทรงเป็นอธิบดี ฉะนั้น สรวงสวรรค์ชั้นนี้จึงได้ชื่อว่า **ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ =** ภูมิเป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดาที่มีสมเด็จพระปรนิมมิตเทวาธิราชทรงเป็นอธิบดี

ปรนิมมิตวสวัตตีสวรรค์นี้ นอกจากจะมีทิพยสมบัติ เช่น ปราสาททอง เป็นต้น สวยงามประณีตวิจิตรบรรจงกว่าสวรรค์ชั้นอื่นแล้ว การเป็นอยู่ของผู้ที่อุบัติเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ ก็ยังแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายเทพยดา มีเทวาธิราชผู้ยิ่งใหญ่ทรงพระนามว่า "สมเด็จพระปรนิมมิตเทวราช" ทรงเป็นพญาเจ้าปกครองเหล่าเทพยดาทั้งหลาย ให้ได้รับความสุขสำราญชื่นบานบันเทิงจิต

๒. ฝ่ายมาร มีมาราธิราชผู้ยิ่งใหญ่ ทรงพระนามว่า "ท่านท้าวปรนิมมิตวสวัตตีมาราธิราช" เป็นพญาเจ้าฟ้าปกครองหมู่มารทั้งหลาย ให้ได้รับความสุขสำราญตามควรแก่อัตภาพ

จึงเป็นอันว่า สวรรค์เมืองฟ้าปรนิมมิตวสวัตตีมีการปกครองแบ่งเป็น ๒ ภาค คือ ภาคเทพยดาพวก ๑ ภาคหมู่มารพวก ๑ มีเขตแดนกั้นระหว่างทั้งเทพยดาและมาร ต่างฝ่ายต่างก็เสวยสุขสมบัติ ณ ทิพยสถานวิมานแห่งตนด้วยความสุขอันประณีตยิ่งล้นกว่าสวรรค์ชั้นฟ้าอื่นๆ เพราะเป็นสวรรค์ชั้นสูงสุด

ในมงคลจักรวาล

การพรรณนาปรนิมมิตวสวัตดีภาคเทพยดาจักขอยกไว้ ในที่นี้จักขอกล่าวถึงบรมโพธิสัตว์พระองค์หนึ่ง ซึ่งขณะนี้ประทับอยู่ ณ สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดีภาคหมู่มาร พระบรมโพธิสัตว์พระองค์นั้น ก็คือพญาเจ้าฟ้าแห่งหมู่มารนั่นเอง สังเขปประวัติการสั่งสมอบรมพระบารมี เพื่อพระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณของท่านพญาเจ้าฟ้าหมู่มารนั้น ปรากฏมีในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

วสวัตดีมาราธิราช

พญาวสวัตดีมาราธิราช ซึ่งบัดนี้เป็นประธานาธิบดียิ่งใหญ่ในภาคหมู่มารแห่งปรนิมมิตวสวัตดีสวรรค์นี้ เป็นพระโพธิสัตว์ได้ทรงก่อสร้างพระบารมี เช่น ทานศีล เป็นอาทิ มามากต่อมาก แต่กองพระบารมีกองหนึ่ง ซึ่งปรากฏยอดเยี่ยมกว่าพระบารมีทั้งหลายเรียกว่าปรมัตถบารมีควรที่จะยังพุทธสมบัติให้สำเร็จ ก็คือพระบารมีที่สร้างแต่ครั้งอดีตกาลนับเป็นอสงไขย

สมัยที่สมเด็จพระพุทธกัสสปะทศพลญาณเจ้าบรมโลกุตมาจารย์ ทรงอุบัติขึ้นในโลก พญามาราธิราชผู้นี้เกิดเป็นมนุษย์มีนามว่า โพธิอำมาตย์ ดำรงตำแหน่งอรรคมหาเสนาบดีของพระเจ้ากิงกิสสะมหาราช เป็นที่โปรดปรานไว้วางพระราชหฤทัยนักหนา

กาลวันหนึ่ง พระเจ้ากิงกิสสะมหาราช ผู้มีพระทัยเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา ได้ทรงทราบว่า สมเด็จพระกัสสปะสัพพัญญูเจ้า ทรงเข้านิโรธสมาบัติเสวยวิมุตติสุขอยู่คำรบ ๗ วัน ณ ภายใต้ต้นไทรใหญ่ และใกล้จะออกจากนิโรธ

อยู่แล้ว จึงทรงพระราชดำริว่า "พระมหากรุณาธิคุณเจ้าเสด็จออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ ถ้าผู้ใดได้ถวายทาน จักบังเกิดผลานิสงส์ผลบุญมหาศาลล้ำเลิศ บัดนี้เราจักถวายทานแด่พระองค์" แล้วจึงทรงให้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศแก่ชาวเมืองทั้งปวงว่า

"ถ้าบุคคลผู้ใด ลอบไปถวายทานแด่สมเด็จพระพุทธเจ้าก่อนเราแล้ว เราจักให้ลงอาญาแก่ผู้นั้น" แล้วตรัสสั่งให้ตั้งกองรักษาการณ์ที่ใกล้ต้นไทรใหญ่บริเวณพระวิหารไว้อย่างกวดขัน หากผู้ใดล่วงละเมิดพระราชกฤษฎีกาแล้ว ก็ให้จับตัวไปประหารชีวิตเสีย

ท่านโพธิอำมาตย์ แม้ได้ทราบพระราชกฤษฎีกา ก็ยังมีความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะถวายทานแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า มิได้อาลัยในชีวิต พอรุ่งเช้าจึงถือเครื่องไทยทานของตนกับภรรยารวมเป็น ๒ ห่อ ตรงไปยังวิหาร พวกรักษาการณ์เห็นเช่นนั้น จึงถามด้วยความคารวะว่า "ข้าแต่ท่านเสนาบดี! เหตุใดท่านจึงฝ่าฝืนพระราชกฤษฎีกาที่ทรงห้ามไว้" ท่านอำมาตย์ใหญ่ชั้นเสนาบดีได้ฟังแล้วดำริว่า

"ถ้าเราจะบอกแก่เจ้าพวกนี้ ด้วยถ้อยคำอันเป็นเท็จว่า พระเจ้าแผ่นดินรับสั่งใช้ให้อาราธนาพระพุทธเจ้าเข้าไปในวังก็จะได้อยู่ แต่ทว่าหาควรที่เราจะกล่าวคำมุสาวาทไม่ เมื่อเราตั้งใจจะถวายทานแด่องค์พระโลกนาถเจ้า แต่กล่าวคำมุสาวาทแล้วทานของเราก็จักมีผลไม่ยิ่งใหญ่ ควรที่เราจะบอกตามความเป็นจริงแม้จักตายก็ตามทีเถิด เราหาอาลัยชีวิตไม่" แล้วจึงบอกไปว่า "เราจะเข้าไปถวายทานแด่องค์สมเด็จพระพุทธเจ้า" พวกทหารจึงจับท่านเสนาบดีมัดมือไพล่หลัง นำไปถวายพระราชาเพื่อให้ทรงพิจารณาโทษ พระราชาทรงพระพิโรธเป็นอันมาก รับสั่งให้นำตัวไปตัดศีรษะประหารชีวิตเสียทันที

สมเด็จพระชินสีห์สัพพัญญูกัสสปะพุทธเจ้า ทรงมีพระมหากรุณาแก่โพธิ-

เสนาบดี จึงเนรมิตพระพุทธนิมิตให้สถิตอยู่แทนพระองค์ในพระวิหารใหญ่ ส่วนพระองค์เสด็จปาฏิหารย์ไปประดิษฐาน ณ สถานที่ประหารท่านเสนาบดี ไม่มีผู้ใดเห็น จะเห็นได้แต่เฉพาะเสนาบดีผู้เดียวแล้วมีพระพุทธฎีกาว่า

> *"ดูกรโพธิเสนาบดี! ท่านจงมีศรัทธา อย่าได้อาลัยใน ชีวิต อันเครื่องไทยทานของท่านมีประการใด ท่านจงกระทำ จิตให้เลื่อมใสในตถาคตเถิด"*

โพธิเสนาบดีได้สดับพระพุทธฎีกาแล้ว ก็บังเกิดความเลื่อมใสสุดหัวใจ จึงนำห่อภัตตาหารของตนกับภรรยา อัญชลีน้อมเกล้าฯเข้าถวายแด่องค์พระกัสสปะสัพพัญญูเจ้า โดยคารวะเลื่อมใสอย่างสุดซึ้ง แล้วจึงตั้งปณิธานว่า

> *"ข้าแต่พระองค์ผู้ซึ่งเป็นที่พึ่งแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง! ชีวิต ของข้าพระบาทก็ได้สละแล้วในครั้งนี้ ด้วยเดชะผลทานนี้ จงเป็นปัจจัยให้ข้าพระบาท ได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าเช่นเดียว กับพระองค์ ในอนาคตกาลโน้นด้วยเถิด"*

สมเด็จพระกัสสปะพุทธเจ้า ทรงมีพระมหากรุณายกพระหัตถ์ขึ้นลูบศีรษะท่านเสนาบดี แล้วยังทรงพยากรณ์ว่า

> *"ท่านปรารถนาสิ่งใด ความปรารถนาของท่านจงพลัน สำเร็จเถิด ดูกรท่านเสนาบดี! ท่านจงตั้งมั่นไว้ในใจด้วยดีเถิด ในอนาคตเบื้องหน้าโน้น ท่านจักได้อุบัติเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ได้ตรัสแก่พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณพระองค์หนึ่ง"*

เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารช้านานนักหนา มาในชาตินี้บังเกิดเป็นเจ้าแห่งหมู่มาร ในชั้นปรนิมมิตวสวัตตีด้วยอำนาจบุญนำกรรมแต่ง เพราะยังอยู่ในห้วงแห่งกิเลสเหตุยังเป็นปุถุชน จึงเกิดความเห็นสับสนวิปริต มีจิตคิดแข่งดีใคร่ทดลองพระบารมีสมเด็จพระศรีศากมุนีสมณโคดมของเรา เฝ้าตามประจญด้วย

ประการต่างๆ แต่มิได้ล่วงเกินทำบาปหนักประการใด สุดท้ายภายหลังมีความเศร้าเสียใจอย่างหนักถึงกับออกปากเอ่ยความปรารถนาพุทธภูมิซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีเรื่องปรากฏต่อมาว่า

เมื่อพระพุทธศาสนายุกาลล่วงได้ ๒๐๐ ปีเศษ สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมาโศกราชกษัตริย์ในชมพูทวีป ทรงมีพระราชศรัทธาอุตสาหะสร้างพระสถูปเจดีย์แปดหมื่นสี่พันองค์ ทรงปรารถนาจะทำการฉลองเป็นการใหญ่มโหฬาร นับกาลที่ทรงประมาณไว้ ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ให้สมกับพระราชศรัทธาซึ่งฝังแน่นอยู่ในพระทัย ทรงใคร่จะหาทางป้องกันอันตรายในเวลาประกอบการพระราชกุศลอันมโหฬาร ช้านานนั้น จึงเสด็จเข้าไปนมัสการพระสงฆ์ ทรงปรึกษาได้ความว่าพญามาราธิราชจะกระทำอันตรายในการกุศลเป็นแน่แท้ จึงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายให้ช่วยกระทำปฏิเสธนกรรม คือ การป้องกันอันตรายอันจะเกิดจากพญามารนั้น

พระกีสนาคอุปคุต

พระภิกษุทั้งหลายในสังฆมณฑล แม้บางองค์จะทรงฤทธิ์อยู่ แต่ก็รู้ตนว่าสู้พญามารมิได้ จึงไปเกณฑ์เอาพระกีสนาคอุปคุตเถระ ซึ่งมีพระพุทธพยากรณ์ตรัสไว้ว่า

"สืบไปในภายหน้า จะมีภิกษุรูปหนึ่งนามว่า อุปคุตเถระ
จักปราบพญามารให้ละพยศอันร้ายพ่ายแพ้แก่อานุภาพ แล้ว
จะให้กล่าวปฏิญญาปรารถนาพุทธภูมิ"

ก็พระอุปคุตเถรเจ้านั้น ท่านเป็นผู้มีปกติสันโดษลำพังองค์เดียว ชอบเที่ยว

ทำลายอุทกขันธ์กองน้ำอันใหญ่กว้างลงไปในมหาสมุทร แล้วเนรมิตปราสาทล้วนด้วยแก้ว ๗ ประการ ประดิษฐานในท้องมหาสาครสมุทร นั่งเหนือรัตน-บัลลังก์ซึ่งตั้งอยู่ ณ ภายในท่ามกลางสัตตรัตนปราสาท ยับยั้งอยู่ด้วยฌานสมาบัติสิ้นทิวาวารเป็นอันมาก เว้นจากภัตตาหารมิได้ฉันสิ้นกาลนาน จนมีร่างกายผ่ายผอมนักหนา จึงได้นามว่า **พระกีสนาคอุปคุตเถระ**

ครั้นพระภิกษุ ๒ รูป ผู้ได้อภิญญาสมาบัติมาเกณฑ์ตัวถึงที่อยู่ ด้วยอาณาสงฆ์ลงทัณฑกรรมแจ้งโทษว่า "ดูกรอาวุโสอุปคุต! ตัวท่านนี้มิได้อยู่สามัคคีอุโบสถกับด้วยสงฆ์เลย มาอยู่หาความสบายแต่ผู้เดียว มิได้เฉลียวใจว่าพระบรมศาสดาทรงตำหนิ เพราะมิได้เคารพในสงฆ์ควรที่สงฆ์จะลงทัณฑกรรมแก่ท่าน คือ ให้ท่านจงเป็นภารธุระป้องกันพญามาร อย่าให้อาจหาญมากระทำอันตรายในกองการกุศลแห่งบรมกษัตริย์ได้" ท่านก็น้อมศีรษะลงรับซึ่งทัณฑกรรมนั้น รับคำมั่นที่จะป้องกันพญามาร มิให้อาจหาญมาขัดขวางงานของสมเด็จบรมกษัตริย์ ผู้จะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่ ในพระบวรพุทธศาสนา

ครั้นถึงวันเปิดงาน สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมาโศกราชทรงมีพระทัยผ่องแผ้วแล้วเสด็จมาพร้อมด้วยอเนกนิกราชบริษัท งดงามนักหนา มีครุวนาดุจสมเด็จ-องค์อมรินทราธิราช แวดล้อมด้วยเทพบริวาร เสด็จมาสู่ลานพระเจดีย์ ซึ่งมีพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมากมาสโมสรสันนิบาตพร้อมกัน เพื่อจะวันทาพระมหาเจดียฐาน ในขณะนั้น พญาวสวัตตีมารผู้มีจิตริษยาทราบว่า พระเจ้าธรรมาโศกราชจะทำการบูชาใหญ่ อดใจมิได้ จึงลงมาจากสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีเทวโลกแล้วบันดาลด้วยฤทธิ์อำนาจ ให้เกิดพายุใหญ่พัดมา ปรารถนาจะดับเสียซึ่งประทีปบูชา

คราทีนั้น พระอุปคุตผู้ต้องโทษจึงออกโอษฐ์อธิษฐานด้วยอิทธิฤทธิ์ บันดาล

ให้พายุใหญ่แห่งพญามารอันตรธานหายไป เมื่อพญามารบันดาลซึ่งฤทธิ์สิ่งใดให้ปรากฏมา พระมหาเถรเจ้าก็เข้าทำลายล้างเสียสิ้น จอมมารมีจิตพิโรธมากมาย จึงนฤมิตกายเป็นโคใหญ่ แล่นจะไปชนประทีปโรงพิธีให้ทำลาย พระเถระก็เนรมิตกายเป็นมหาพยัคฆ์เสือใหญ่แล่นไปจะขบกัดซึ่งโคถึก โคนั้นก็ร้องด้วยสำเนียงพิลึกตกใจกลัว เห็นทั่วกันสิ้นทั้งภูมินทร์บรมกษัตริย์ราชวงศ์แลพระภิกษุสงฆ์ กับทั้งมหาชนในสมัยนั้น เมื่อสัตว์ทั้งสองยุทธนาการแก่กัน แลโคนั้นก็ล้มลงถึงซึ่งปราชัย กลับกลายเป็นนาคราชมีศีรษะได้ ๗ เศียร เข้าคาบกายพยัคฆ์ใหญ่ๆ ก็กลับกลายเป็นพญาสุบรรณราชตัวอาจหาญ คาบคั้นเอาศีรษะพญานาค ลากไปมาให้ถึงซึ่งปราชัย มารใหญ่ก็ละเสียซึ่งเพศนาคแปรภาคเป็นยักษ์ดุร้ายนัยน์ตาพอง ถือกระบองทองแดงใหญ่เท่าลำตาล กวัดแกว่งเข้าประหารพญาครุฑ มหาเถระจึงรีบรุดแปลงกายเป็นยักษ์ใหญ่ขึ้นไปกว่านั้นอีกสองเท่าเข้าทุบตีประหารเศียรพญามาร ด้วยกระบองทั้งสองหัตถ์เป็นอัศจรรย์ พญามารสิ้นฤทธิ์ จึงแสดงองค์ให้ปรากฏยืนอยู่ตรงนั้น องค์อรหันต์ก็กลับกลายเป็นพระมหาเถระตามเดิม แล้วนฤมิตอสุภสุนัขเน่า กอบด้วยทุคันธชาติเหม็นฟุ้งขจรเต็มไปด้วยหมู่หนอน ดูน่าเกลียดยิ่งนักหนา เอาเข้าผูกพันศอพญามารมิชักช้า แล้วกล่าวประกาศว่า

"ผู้ใดใครผู้หนึ่ง ถึงแม้มาตรว่าเป็นเทวดาอินทร์พรหม
จงอย่าได้ปลดเปลื้องแก้ออกได้"

พระกีสนาคอุปคุตผู้มีฤทธิ์กล้า กล่าวประกาศเป็นคำขาดด้วยอำนาจอธิษฐานอภิญญาฉะนี้ แล้วก็ขับไล่ไสส่งพญามารไปให้พ้น อย่ามากวน

พญาวสวัตตีมาราธิราช ซึ่งมีซากอสุภสุนัขเน่าพันธนาการกับศอ จะปลดเปลื้องตนบ่มิได้ จักแก้ไขก็สิ้นความคิด ให้มีจิตละอายได้อัปยศแก่เทพยดาแลมนุษย์ทั้งปวง จึงเหาะไปสู่วิมาน ท้าวมหาราชทั้ง ๔ มีวาจากล่าววิงวอน

ให้ช่วย ท้าวเธอทั้งหลายก็อัญชลีกรด้วยคารวะกล่าวว่า "ข้าแต่พญามาราธิราช! ข้าพระบาทช่วยมิได้" จึงเหาะไปหาท้าวสหัสนัยน์ สมเด็จพระอมรินทราธิราช สมเด็จพระสุยามาเทวราช สมเด็จพระสันตุสิตเทวราช สมเด็จพระนิมมิตเทวราช สมเด็จพระปรนิมมิตเทวราช และท้าวสหัมบดีพรหมผู้เป็นใหญ่ ท่านเหล่านั้นก็ได้แต่กล่าวว่า "พระภิกษุองค์นั้น เธอเป็นพระอรหันต์ทรงไว้ซึ่งฉฬาภิญญา สัมมาสัมพุทธสาวก กอบด้วยมเหศักดานุภาพมาก เราทั้งหลายมิอาจแก้ซึ่งพันธนาการแห่งท่านได้ ถ้ากระไรท่านจงกลับลงไปหาพระภิกษุองค์นั้นเถิด แล้วจงกล่าววิงวอนด้วยสุนทรมธุรสวาจา เธอมีจิตกรุณาก็จะปลดเปลื้องซากอสุภนี้ด้วยหัตถ์ของท่านเอง เราเกรงกลัวอานุภาพแห่งเธอ ใครเลยจะแก้ออกได้"

พญามารได้สดับก็มีหฤทัยทดท้อฤทธิ์สิ้นคิดสิ้นที่พึ่ง จึงกลับมาสู่สำนักพระเถรเจ้า เข้าไปวิงวอนให้ช่วยปลดเปลื้องซึ่งอสุจิพันธนา พระมหาเถระกลับสั่งบังคับซ้ำให้ไปยังภูผาบรรพตซึ่งอยู่ในที่ใกล้ แล้วเปลื้องเอาซึ่งกายพันธนะประคดของท่านผูกพันศอพญามารเข้าอีก แล้วเนรมิตประคดวิเศษนั้นให้ยาวเหนียวแน่น รวบรัดมัดเข้าไว้กับภูเขาให้มั่นคง แล้วสำทับซ้ำลงไปว่า

> *"ท่านจงอยู่ที่นี่จนกว่าสมเด็จพระบรมนราธิบดีศรีธรรมาโศกราช จะกระทำการฉลองพระสถูปเจดีย์ถ้วน ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน อันเป็นงานใหญ่สำเร็จตราบใด ท่านจงอยู่ที่นี่ตราบนั้น"*

พระอรหันต์ภิสนาคอุปคุตเถรเจ้า กล่าวแล้วก็ดำเนินไม่เหลียวหลังไป ยับยั้งสำราญอิริยาบถอยู่โดยควรแก่ผาสุกวิหาร

มารรำพัน

ทิวาวารผ่านพ้นไปนานนับไม่น้อย เคลื่อนคล้อยไปจนครบถ้วน ๗ วัน ๗ เดือน ๗ ปี เมื่อพระเจ้าศรีธรรมาโศกราชทรงกระทำการฉลองมหาสถูปอันโอฬารนั้นสำเร็จลงแล้ว พระอุปคุตเถรเจ้าจึงเข้าไปสู่ที่ใกล้พญามาร แต่แอบกำบังอยู่เพื่อจะสดับดูน้ำเสียงจอมมารว่าจะกล่าวขานประการใดบ้าง? ฝ่ายพญา-มาราธิราช แต่ต้องทนทุกขเวทนาแสนสาหัส ต้องถูกผูกมัดติดกับภูผาบรรพตใจก็รันทดเศร้าสร้อยละห้อยหาถึงทิพยวิมาน สถานอันเป็นบรมสุขแห่งตน ณ สรวงสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดีไกลโพ้น ต้องจากมานั่งกรำแดดกรำฝนทนทุกข์ทรมานนานนักหนา ก็ละเสียซึ่งพยศอันร้ายในสันดาน จอมมารมาหวนนึกถึงพระสัพพัญญูบรมศาสดา จึงกล่าววาจารำพันออกมาว่า

"กาลเมื่อพระพุทธองค์ ทรงสถิตเหนือรัตนบัลลังก์ ภายใต้พฤกษามหาโพธิ์ข้าพระบาทวางโตด้วยน้ำใจริษยาขว้างไปซึ่งจักราวุธอันคมกล้า สามารถตัดวชิร-บรรพตอันแข็งให้ขาดดุจตัดเวฬุชาติหน่อไม้ไผ่ แต่ทรงอาศัยพระบารมีญาณจักรนั้นก็กลายเป็นกุสุมเพดานพวงดอกไม้บูชา นานาวุธที่ปวงบริวารของข้าพระบาทขว้างไป ก็กลับกลายเป็นพวงบุปผชาติตกลงมายังพื้นพสุธา แลในครานั้น ข้าพระบาทผู้ชื่อว่ามาราธิราช ก็ถึงความพ่ายแพ้แก่พระองค์ซึ่งทรงมีพระมหากรุณาเป็นที่พึ่งพำนักแก่เหล่าสรรพสัตว์เป็นนิตย์นิรันดร์ขอสมเด็จพระ-ชินสีห์พระองค์นั้น จงทรงมาเป็นที่พึ่งที่พำนักแห่งข้าในกาลบัดนี้ แต่ปางก่อนข้าผู้ชื่อว่าวสวัตดี กระทำอันตรายแก่พระชินสีห์เป็นอันมาก พระผู้มีพระภาคจะทรงทำโทษตอบแก่ข้า มาตรว่าสิ่งใดน้อยหนึ่งมิมีเลย กาลบัดนี้ สาวกแห่งพระองค์ กระไรเลย ช่างไม่มีความกรุณา กระทำแก่อาตมาให้เสวยทุกข์สาหัส

เห็นปานนี้" ท่านพญาวสวัตตียิ่งคิดรำพัน ก็โศกศัลย์แล้วโกรธาเอาบาทาเตะถีบบรรพตภูผาเสียงดังสนั่น แล้วจึงออกอุทานกถาว่า

> *"ผิว์อาตมามีกุศลสมภารได้สั่งสมไว้ เบื้องว่า พระสัพพัญญูเจ้า จะมีในอนาคตกาลแล้วไซร้ ขอจงอาตมาได้เป็นพระสัพพัญญูเถิด จะได้เกิดมีความกรุณาเป็นที่พึ่งแก่สัตว์ทั้งหลาย"*

เมื่อพญามาราธิราช ออกวาจาปรารถนาพุทธภูมิด้วยประการดังนี้ พระมหาเถระจึงแสดงกายอินทรีย์ให้ปรากฏ แล้วมาโดยด่วนเข้าแก้พญามารด้วยฉับพลัน ส่วนโอษฐ์นั้นก็ขอขมาโทษไปพลางว่า "ดูกรมาราธิราช! ท่านจงอดโทษแก่อาตมา อันว่าประโยชน์แห่งท่านคือการปรารถนาพุทธภูมิ อาตมาก็ให้บังเกิดขึ้นแล้ว บัดนี้ ท่านก็ถือเอาปฏิญาณซึ่งภาวะที่จะตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตตั้งแต่บัดนี้ ตัวท่านเป็นปูชนียบุคคลบรมพงษ์โพธิสัตว์ ควรที่โลกทั้งหลายจะทำนมัสการบูชา" พญามาราธิราชจึงกล่าวว่า "พระผู้เป็นเจ้าเป็นพุทธสาวก ช่างกระไร ไม่มีใจกรุณาปรานี มาทำโทษแก่ข้าพเจ้าผู้เป็นมารแสนสาหัสฉกรรจ์เห็นปานนี้" สาวกพระชินสีห์จึงตอบว่า "เรากับท่านเป็นคู่ทรมานกัน เหตุนั้นจึงกรุณามิได้ กระทำโทษแก่ท่านครั้งนี้ เพื่อให้ท่านมีจิตยินดีปรารถนาพุทธภูมิบารมีญาณ บัดนี้ตัวท่านก็เที่ยงที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัพพัญญูเจ้า ก็จงได้สงเคราะห์แก่อาตมาเถิด ด้วยว่าอาตมาเกิดเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าเข้าสู่ปรินิพพานเสียแล้วมิทันเห็น ตัวท่านสิอยู่มานานช้า จงสงเคราะห์เนรมิตพระรูปกายแห่งพระบรมศาสดาจารย์ กับพระอัครสาวกทั้งหลายให้เราได้ชมฤทธิ์แห่งท่านในกาลบัดนี้ด้วยเถิด" พญามาราธิราชจึงว่า "เบื้องว่าข้าพเจ้านฤมิตกายเป็นพระชินสีห์พุทธเจ้าแล้ว พระผู้เป็นเจ้าอย่าได้ไหว้ เพราะจะเป็นบาปแก่ข้าพเจ้า" กล่าวแล้วจึงเข้าไปในพนาสณฑ์ตำบลหนึ่งโดยไว

พระอุปคุตเถรเจ้า จึงให้ป่าวร้องประกาศแก่ฆราวาสและพระภิกษุทั้งหลาย บรรดาผู้ใคร่จะได้ทอดทัศนาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้มาสันนิบาตประชุมกันทั้งหมดมากมายนักหนา รวมทั้งพระเจ้าศรีธรรมาโศกราชบรมกษัตริย์ บัดนั้นพญามารก็นฤมิตกายเป็นองค์พระสัพพัญญูเจ้าซึ่งประดับด้วยมหาปุริสลักษณะและอนุพยัญชนะวิจิตรโสภิตโอภาสด้วยประภาฉัพพิธพรรณรังษี มีพระอัครสาวกอยู่เบื้องซ้ายขวา แวดล้อมด้วยมหาสาวกทั้งหลายเป็นบริวาร เสด็จพระพุทธลีลาเยื้องย่างออกมาจากป่า แลดูงามซึ้งสุดจักพรรณนา พระมหาเถระอุปคุตกับพุทธบริษัท แต่พอได้ทัศนาก็เกิดโลมชาติชูชันด้วยประสาทน์เลื่อมใสในดวงใจ จึงพร้อมกันถวายนมัสการด้วยเบญจางคประดิษฐ์สักการบูชาทั้งสิ้นด้วยกัน ขณะนั้น พญามารก็ทำพระรูปนฤมิตนั้นให้อันตรธานไปกลับกลายเป็นพญามาราธิราช สถิตอยู่ในที่ประชุมซึ่งมีพระบรมกษัตริย์เป็นประธาน แล้วว่าขานแก่พระมหาเถระว่า "ไฉนพระผู้เป็นเจ้าจึงผิดสัญญามาวันทาข้าพเจ้าให้เป็นบาปเล่า?" พระคุณเจ้าอุปคุตจึงตอบว่า "อาตมามิได้ไหว้ซึ่งท่าน แต่ได้กระทำอภิวันทนการสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรมครูกับหมู่สาวกทั้งปวงต่างหาก บาปจะได้ตกอยู่แก่ท่านนั้นหามิได้ ดูกรพญามาร! ท่านจงกลับไปทิพยสถานโดยควรแก่ความสุขเถิด" พญามารก็ถวายนมัสการลานิวัตนาการสู่สถานเทวพิภพแห่งตน

จำเดิมแต่นั้นมาจนทุกวันนี้ พญาวสวัตตีมาราธิราช ก็มีจิตอ่อนน้อมยินดีเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ในกาลอนาคตเบื้องหน้าอีกนานแสนนาน พญามารซึ่งสถิตเป็นสุขอยู่ ณ สรวงสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีขณะนี้ จักได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า **พระพุทธธรรมสามี** เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียวในกัปนั้น (กัปที่เรากำลังอยู่นี้มีพระพุทธเจ้ามากที่สุดถึง ๕ พระองค์) มีไม้รังเป็นมหาโพธิ์สถานที่ตรัสรู้ พระบรมครูธรรมสามีสัมมา-

สัมพุทธเจ้านั้น จักเป็นพระบรมศาสดาสั่งสอนให้เวไนยนิกรบรรลุอมตธรรมเป็นอันมาก นี่แลเป็นเรื่องของบรมพงศ์โพธิสัตว์ ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นเจ้าแห่งหมู่มารสถิตอยู่ ณ โลกสวรรค์ชั้นปรนิมมิตสวัตตีภูมิ

อายุ ทวยเทพที่สถิตเสวยทิพยสมบัติ ณ สรวงสวรรค์ชั้นสูงสุด คือปรนิมมิตวสวัตตีภูมินี้ มีอายุยืนนานได้ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ นับได้เก้าร้อยยี่สิบเอ็ดโกฏิหกล้านปี ด้วยการคำนวณปีแห่งมนุษยโลกเรานี้

บุรพกรรม ผู้ที่จักมาอุบัติบังเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมนิตวสวัตตีภูมินี้ โดยมากเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เขามีจิตบริสุทธิ์สทธาคุณาธิการ มีศรัทธาเลื่อมใสในการบริจาคทาน รักษาศีล ยิ่งด้วยคุณธรรม มีพรหมวิหารธรรมประจำใจ ครั้นถึงชีพิตักษัย กุศลกรรมจึงชักนำให้มาอุบัติเกิดในสวรรค์ชั้นสูงสุดนี้ เสวยเทวสมบัติอยู่ตลอดกาลนาน ได้เสวยรสแห่งความสำราญตามจิตปรารถนา

พรรณนาในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสตีภูมิ เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้วจึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

การจุติแห่งทวยเทพ

ทวยเทพซึ่งสถิตเสวยสุขอยู่ ณ สรวงสวรรค์ทุกชั้นฟ้า ย่อมมีการจุติ คือต้องตายจากเทวโลก เช่นเดียวกับมนุษย์เราที่เกิดมาแล้วก็จำเป็นต้องตาย ไม่ว่าเทวดาในสรวงสวรรค์ชั้นไหน ย่อมต้องมีการจุติทั้งสิ้น เหตุที่ทวยเทพจักจุตินั้นมี ๔ ประการ คือ

๑. อายุขัย จุติเพราะสิ้นอายุ! ได้แก่ เทพยดาองค์ใดได้เคยสร้างกุศลมามากช้านานครั้นมาอุบัติเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์เทวโลก ด้วยเดชะบุญกุศลที่ตน

ได้ทำไว้แต่หนหลังก็เสวยสมบัติทิพย์ดั้งอยู่นาน จนครบอายุทิพย์ในเทวโลกชั้นที่ตนอยู่นั้น ครั้นหมดอายุแล้วก็จุติ การจุติเช่นนี้เรียกว่าอายุขัย คือ จุติเพราะสิ้นอายุ

๒. บุญญขัย จุติเพราะสิ้นบุญ! ได้แก่ เทพยดาที่สร้างสมบุญกุศลไว้น้อย เมื่อกุศลผลบุญที่ได้กระทำไว้มาหมดสิ้นลงเสียแต่ในระหว่างยังไม่ถึงอายุขัย ก็จำต้องจุติไปเกิดที่อื่นเพราะหมดบุญแล้ว จักเป็นเทวดาอยู่ได้อย่างไรเล่า ด้วยเขาเป็นเทวดาอยู่ได้ก็เพราะอำนาจบุญกุศลที่ทำไว้เท่านั้น เมื่อหมดบุญก็พลันจำต้องจุติ การจุติเช่นนี้เรียกว่า บุญญขัย คือ จุติเพราะสิ้นบุญ

๓. อาหารขัย จุติเพราะสิ้นอาหาร! ได้แก่ เทพยดาบางจำพวก ครั้นได้เสวยทิพยสมบัติก็มีความชื่นชมยินดีนักหนา เพราะว่าตนไม่เคยได้พบเห็นสมบัติเช่นนี้มาก่อน จึงเพลิดเพลินไปด้วยเบญจกามคุณอารมณ์ จนลืมหลงบริโภคสุธาโภชนาหารทิพย์ อันเป็นปัจจัยแก่รัชกายและชีวิต ถ้าแม้ว่าเขาลืมบริโภคแต่เพลาเดียว เขาย่อมมีกายทิพย์อันเหี่ยวแห้ง จะบริโภคภายหลังแม้สักร้อยครั้งพันครั้ง ก็มิอาจจะให้ชีวิตคืนคงได้ ความจริง เนื้อตัวของเหล่าเทพทั้งหลายนั้น มีสภาพสุขุมอ่อนละเอียดนัก หากขาดโภชนาทิพย์เสียแล้ว ก็ไม่แคล้วที่จักแตกทำลายได้ง่าย และจะซ่อมแซมให้ดีขึ้นมาใหม่ ก็เป็นการยากนักหนา มีอุปมาดังดอกบัวสวยสดไฉไล เอาไปตากไว้บนผืนแผ่นหินอันร้อนแรงด้วยแสงอาทิตย์เวลาเที่ยงวัน ก็จะพลันเหี่ยวแห้งชอกช้ำเกรียมดำ แม้ว่าเอามาแช่น้ำสักร้อยครั้งพันหน ดอกอุบลนั้นก็มิอาจสดชื่นคืนคงเป็นดังเก่าเลย เทพยดาที่หลงลืมสุธาโภชนาทิพย์ก็เป็นเช่นกัน การจุติเช่นนี้แลเรียกว่า อาหาร-ขัย คือ จุติเพราะสิ้นอาหาร

๔. โกธพลขัย จุติเพราะความโกรธ! ได้แก่ เทวดาบางจำพวก เห็นสิริสมบัติของเทพองค์อื่น ซึ่งมียศและรัศมียิ่งกว่าตน ก็มีน้ำจิตริษยาหาเหตุพาล

วิวาทก่อเรื่องทุ่มเถียงกันอยู่ เทพทั้งสองนั้น ถ้าผู้ใดมีขันติอดทนต่อความโกรธได้ไซร้ เขาทั้งหลายย่อมรักษาชีวิตซึ่งกันและกันไว้ได้ เพราะว่าใจของเทพผู้โกรธเป็นไฟ ส่วนใจของเทพผู้ไม่โกรธนั้นเป็นน้ำ ย่อมเป็นเครื่องดับไฟคือใจของเทพผู้โกรธนั้นได้ เขาทั้งสองจึงไม่ต้องจุติตายจากสวรรค์ ถ้าเขาทั้งสองนั้นต่างผู้ต่างโกรธมีใจเป็นไฟด้วยกัน อันว่าเทพผู้เป็นบริวารของเขาทั้งสองฝ่ายย่อมสยายเกศาลงแลร้องไห้เสียใจทุกๆ องค์ เพราะเชื่อแน่ว่า ตนจักสิ้นนายเสียครั้งนี้ คราทีนั้นหัวใจของเทพผู้โกรธทั้งสองก็เป็นไฟไหม้ตัวตนเขาทั้งหมดถึงแก่ความสิ้นชีวิตต้องจุติ การจุติเช่นนี้เรียกว่าโกธพลขัย คือ จุติเพราะกำลังแห่งความโกรธ

เหตุที่เทพยดาจักจุติปรากฏมีเป็น ๔ ประการดังว่ามานี้ ก็วิสัยของทวยเทพทั้งสิ้นนั้น ครั้นบริโภคสุธาโภชนาหารทิพย์แล้ว จักได้มีลามกอาจมมูตรคูถดุจมนุษย์เรานี้ก็หามิได้ นี่ประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่ง เทพยดาที่จุติจากสวรรค์จักได้มีอสุภซากศพปรากฏอยู่ก็หามิได้ ฉะนั้น กิจด้วยการบอกกล่าวให้ช่วยกันฌาปนกิจ คือ เผาศพ ให้วุ่นวายหนักอกหนักใจไปทั่วอย่างมนุษย์เราทุกวันนี้ก็ดี หรือจำต้องกระทำตามพิธีให้ชุลมุนวุ่นวาย หมดสิ้นทรัพย์สินพอสมควรแก่การแล้ว ก็พากันนำไปฝังให้รกพื้นปฐพีเนื้อที่สวรรค์ไปโดยใช่เหตุอย่างนี้ก็ดี ในเทวโลกไม่มีเลยเพราะว่าเทวดานั้นพอจุติสิ้นชีวิตแล้ว ก็หายวับไปทั้งร่าง ไม่ปรากฏสังขารร่างกายอะไรเหลืออยู่เลย ก็แลเทวดาทั้งหลายนั้นครั้นยังอีก ๗ วัน เขาจะจุติ ย่อมบังเกิดบุรพนิมิตมาปรากฏก่อนเป็นธรรมดา

จุตินิมิตของเทพยดา

นิมิตล่วงหน้า ซึ่งอุบัติเกิดแก่เทพยดาผู้จะต้องจุตินั้น มี ๕ ประการ คือ

๑. เทพนั้นย่อมเห็นดอกไม้ทิพย์เครื่องประดับสำหรับองค์อันอยู่ในวิมานของตนเหี่ยวแห้ง และไม่หอมเลย ซึ่งตามธรรมดาดอกไม้นี้หอมนักหอมหนา ตลอดเวลาหอมตลบอบอวลชื่นใจนัก แต่เมื่อถึงคราวจักวิบัติในขณะนี้ ก็ให้มีอันเป็นเหี่ยวแห้งและไร้กลิ่น

๒. ผ้าทิพย์เครื่องประดับสำหรับองค์ ก็เศร้าหมองลงเหมือนดอกไม้ ไม่รุ่งเรืองสดใสไปด้วยรัศมีงดงามเช่นที่เคยเป็นมาทุกวัน

๓. เคยสุขรื่นเริงบันเทิงใจ ด้วยการเสวยทิพยสมบัติ แต่เมื่อถึงคราวจะพลัดพราก ก็ให้มีอันเป็นหาสุขบ่มิได้ มีเหงื่อไหลออกมาจากรักแร้ ซึ่งแต่ก่อนร่อนชะไรไม่เคยมีเหงื่อเลยนับเป็นเวลานาน

๔. อาสนะที่นั่งเล่นและแท่นที่บรรทมแสนสุข ก็ให้ร้อนดุจมีไฟลุกอยู่ภายใต้ให้แข็งกระด้างปรากฏแก่ใจหาความสุขสบายมิได้

๕. กายของเทพนั้น ย่อมเหี่ยวแห้งเศร้าหมองลงหารัศมีเช่นก่อนมิได้ ให้เหน็ดเหนื่อยเมื่อยเนื้อตัวตีนมือ มีความกระวนกระวายใจ เพราะว่าแต่ก่อนนี้ไซร้ ตัวเขามีรัศมีรุ่งเรืองงดงามทุกเมื่อ แสนจะสุขสบาย จะได้มีอาเพศเหตุวิปริตฉะนี้ก็หาไม่

กาลเมื่อนิมิตทั้ง ๕ ปรากฏเช่นนี้แล้ว อันว่าเทพยดาทั้งหลายที่มีวิสาสะรักใคร่กันเป็นอันดี และเทพนารีที่เป็นบาทบริจาริกาสุดที่รักดังดวงใจทั้งใกล้และไกลย่อมจะมาสู่หาตลอดทั้ง ๗ วันนั้น ให้มีโศกศัลย์ทุกข์โทมนัสนักหนา แล้วก็ชักชวนพากันไปเล่นที่สระโบกขรณีแลสวนสวรรค์อันเป็นที่สนุก เพื่อให้

เทพยดานั้นเคลื่อนคลายหายจากทุกข์ เมื่อตัดอาลัยมิได้ เขาทั้งหลายก็พากันร้องไห้ต่อหน้าแล้วสะอื้นวอนด้วยคำว่า

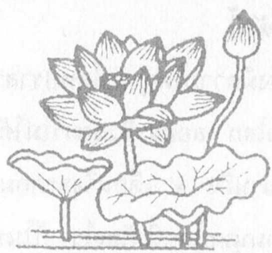
"ข้าแต่ท่านผู้เป็นสุดที่รักปานดวงใจ! จุติไปแล้วไซร้

ขอจงได้กลับมาเกิดในวิมานอันแสนสำราญนี้อีกเถิด"

แต่เฝ้าโศกศัลย์สั่งเสียด้วยความรักกันดังนี้ พอครบถ้วนวันที่ ๗ ก็มีเหตุให้เทพยดานั้นจุติ ถึงแก่พิราลัยตายจากเทวโลกไม่มีเหลือ แม้แต่เส้นเกศาสักเส้นหนึ่งก็ไม่เหลือปรากฏ หายวับไปหมดสิ้น และจักไปอุบัติบังเกิดในถิ่นใดนั้นก็สุดแต่บุญแลบาปของเทพยดานั้นจักชักนำไปเอง

พรรณนาเรื่องจุติและนิมิตซึ่งบังเกิดขึ้นก่อนจุติของทวยเทพในสวรรคเทวโลกทั้ง ๖ ชั้น ขอยุติลงเพียงแค่นี้ ขอให้ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลายจงติดตามเรื่องพรหมโลก ซึ่งเป็นภูมิที่สูงกว่าสวรรคเทวโลกต่อไปอีกเถิด.

พรหมปาริสัชชาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑

บัดนี้ จักพรรณนาถึงพรหมภูมิ ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่ของพระพรหมทั้งหลายเป็นลำดับไป ตั้งแต่ชั้นต้นจนถึงชั้นสูงสุด ขอเชิญท่านผู้เป็นมนุษย์ทั้งหลายจงตั้งใจศึกษา ดังต่อไปนี้

พรหมโลกชั้นแรกมีนามปรากฏว่า **พรหมปาริสัชชาภูมิ** ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่าพรหมโลกชั้นนี้ เป็นที่สถิตอยู่ของพระพรหมทั้งหลาย ผู้เป็นบริษัทบริวารของพระพรหมซึ่งสถิตอยู่ในชั้นมหาพรหมาภูมิ

พรหมโลกชั้นนี้ถึงแม้จะเป็นชั้นต่ำที่สุด แต่ก็ตั้งอยู่เบื้องบนสูงกว่าสวรรค์เทวโลกชั้นปรนิมมิตวสวัสตีเหลือคณนา ฉะนั้น จึงไกลจากมนุษยโลกเรานี้นักหนา พึงทราบโดยอนุมานดังนี้

ยังมีศิลาก้อนหนึ่ง ซึ่งมีความใหญ่เท่าโลหปราสาท ศิลาก้อนใหญ่นี้ ได้ถูกทอดทิ้งดิ่งลงมาจากพรหมโลก ลอยละลิ่วลงมาไม่ได้ติดขัดที่ใดเลย กว่าจะถึงมนุษยโลกเรานี้ กินเวลานานถึง ๔ เดือนจึงจะตกมาถึง พึงพิจารณาดูเถิดว่าพรหมโลกชั้นนี้อยู่ไกลจากมนุษยโลกนี้เพียงไร ก็ในพรหมโลกนี้ย่อมมีปราสาทแก้วเป็นพรหมวิมาน และมีเครื่องอลังการประดับสำหรับพรหมโลกสวยงามประณีตนัก ดีกว่าสมบัติของเหล่าเทพยดา อันเป็นเทวสมบัติหลายร้อยหลายพันเท่าเพราะว่าสมบัติเหล่านั้น เป็นพรหมสมบัติแสนประเสริฐนักแล

พรหมอุบัติ

ท่านผู้มีเพียรกล้า อุตสาหะพยายามทำสมถภาวนาจนได้สำเร็จฌาน ครั้นถึงกาลกิริยาตายจากโลกนี้ ก็ไปอุบัติเกิดในพรหมโลกตามอำนาจฌานนั้น เป็นพระพรหมละม้ายบุรุษเพศทั้งสิ้น ไม่ต้องกินไม่ต้องบริโภคเหมือนสัตว์ในภูมิอื่น แช่มชื่นด้วยมีฌานสมาบัติเป็นอาหาร จึงไม่มีมูตรคูถอุจจาระปัสสาวะอันลามกเหม็นร้ายต่างๆ ร่างกายเนื้อตัวหน้าตาแห่งพรหมทั้งหลายนั้นกลมเกลี้ยงสวยงามนัก มีรัศมีออกจากกายตัวรุ่งเรืองกว่าพระอาทิตย์พระจันทร์หลายพันเท่า แต่เพียงหัตถ์หนึ่งเล่าอันพระพรหมเหยียดยื่นออกไป หวังให้ส่องรัศมีไปทั่วทั้งจักรวาลก็ย่อมทำได้ อวัยวะร่างกายที่ต่อกันของพระพรหม คือ หัวเข่าก็ดี แขนก็ดี ก็กลมเกลี้ยงเรียบงามนัก จักได้เห็นที่ต่อนั้นหามิได้ อนึ่ง เกศเกล้าแห่งพระ-พรหมนั้นงามนักหนา โดยมากมีหัวเป็นชฎา เช่นเดียวกับชีป่าดาบส พระฤาษีโยคีผู้มีฤทธิ์ สถิตเสวยสุขอยู่ ณ พรหมโลกที่ตนอุบัติเกิด ตราบจนกว่าจะสิ้นอายุ

อายุ เมื่อกล่าวถึงอายุ ในพรหมโลกนี้มีอายุยืนนานนักหนา จะคณานับด้วยวันเดือนปีนั้นมิได้ ต้องนับเป็นกัป สำหรับพรหมที่สถิตเสวยสุขอยู่ ณ พรหมโลกชั้นแรก คือ ชั้นพรหมปาริสัชชาภูมินี้ มีอายุยืนได้ หนึ่งในสาม ของวิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป

เรื่องกัป

เมื่อตอนกล่าวถึงนิรยภูมิ ซึ่งว่าด้วยอายุของสัตว์นรกนั้น ได้บอกไว้ว่าจักกล่าวถึงเรื่องกัปในโอกาสข้างหน้า ครั้นถึงตอนนี้จักหลบไม่อธิบายปล่อยให้หายไปเสียเฉยๆ ก็ดูกระไรอยู่นัก จึงจักกล่าวถึงเรื่องกัปตามที่บอกไว้ ดังต่อไปนี้

กาลสมัยเริ่มแรกทีเดียว คือ ในยุคต้น คนเราไม่ใช่มีอายุน้อยนิดหนึ่งเพียง ๗๐-๘๐ ปี แล้วก็ตายลงอย่างทุกวันนี้เลย ความจริง มนุษย์ในยุคนั้น เขามีอายุยืนนานถึงอสงไขยปี ที่ว่าอสงไขยปีนั้น ก็คือจำนวนปีมนุษย์ที่มีเลขหนึ่งขึ้นหน้า แล้วต่อด้วยเลขศูนย์หนึ่งร้อยสี่สิบตัว หรือจะว่าเป็นจำนวนปีที่นับด้วยเลขหนึ่งร้อยสี่สิบเอ็ดหลักก็ได้ อยากรู้ว่าเป็นจำนวนเท่าใด ก็ลองคำนวณดูเถิด คือตั้งเลขหนึ่งเข้าแล้วเติมศูนย์ลงไปให้ได้หนึ่งร้อยสี่สิบศูนย์ กาลเวลาตามจำนวนตัวเลขที่กล่าวนี้ เป็นจำนวนอสงไขยปี เพราะมันเป็นจำนวนปีที่มากมายเกือบจะนับไม่ได้อย่างนี้ จึงมีชื่อเรียกว่า **อสงไขยปี** = จำนวนปีที่นับไม่ได้

ในยุคต้น มนุษย์มีอายุนานได้อสงไขยปีนี่แล แล้วก็ค่อยๆ ลดลงมา ร้อยปีลดลงปีหนึ่ง ลดลงมาเรื่อยๆ ค่อยลดลงด้วยอาการอย่างนี้ จนกระทั่งอายุของมนุษย์เหลือเพียงสิบปี อาการที่อายุลดลงนี้ พึงเห็นตัวอย่าง เช่น ในสมัยที่สมเด็จพระพุทธเจ้าของเรายังทรงพระชนมชีพอยู่มนุษย์ในสมัยนั้นมีอายุหนึ่งร้อยปี ตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงกาลทุกวันนี้ นับได้สองพันห้าร้อยปีเศษ หรือจะพูดอีกทีว่านับได้ยี่สิบห้าร้อยปีเศษแล้ว ทีนี้ ร้อยปีลดลงเสียปีหนึ่งก็คงเหลือเจ็ดสิบห้า (๑๐๐-๒๕ = ๗๕) จึงเป็นอันยุติได้ว่า ในสมัยทุกวันนี้ อายุมนุษย์มี ๗๕ ปี เป็นประมาณเท่านั้นเอง เมื่อลดลงไปจนกระทั่งเหลือนิดหน่อยเพียงสิบปีแล้ว คราวนี้ไม่ลดอีกต่อไปละ แต่จะเพิ่มขึ้น คือ ค่อยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ร้อยปีเพิ่มขึ้น

ปีหนึ่ง เช่นเดียวกับตอนที่ลดลงนั่นเอง เพิ่มขึ้นไปเรื่อยไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งมนุษย์มีอายุยืนนานถึงอสงไขยปีอีกตามเดิม เวลานานหนึ่งรอบอสงไขยปีนี่เอง เรียกว่า **อันตรกัป**

เมื่อนับอันตรกัปที่ว่ามานี่ได้หกสิบสี่อันตรกัป จึงเป็นหนึ่งอสงไขยกัป ก็อสงไขกัปนี้มีอยู่ ๔ อสงไขยกัป คือ

๑. สังวัฏฏอสงไขยกัป ... ได้แก่ ตอนที่โลกกำลังถูกทำลาย ซึ่งได้แก่คำว่า สงฺวฏฺฏตีติ สงฺวฏฺโฏ = กัปที่กำลังพินาศอยู่ เรียกว่า สังวัฏฏอสงไขยกัป

๒. สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัป ... ได้แก่ ตอนที่โลกถูกทำลายเสร็จแล้ว ซึ่งได้แก่คำว่า สงฺวฏฺโฏ หุตฺวา ติฏฺฐตีติ สงฺวฏฺฏฐายี = กัปที่มีแต่ความพินาศตั้งอยู่ เรียกว่า สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัป

๓. วิวัฏฏอสงไขยกัป ... ได้แก่ ตอนที่โลกกำลังพัฒนาคือกำลังจะกลับคืนเป็นปกติ ซึ่งได้แก่ คำว่า วิวฏฺฏตีติ วิวฏฺโฏ = กัปที่กำลังเจริญขึ้นเรียกว่า วิวัฏฏอสงไขยกัป

๔. วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป ... ได้แก่ ตอนที่โลกพัฒนาเรียบร้อยเป็นอันดีแล้ว ซึ่งได้แก่ คำว่า วิวฏฺโฏ หุตฺวา ติฏฺฐตีติ วิวฏฺฏฐายี = กัปที่เจริญขึ้นพร้อมแล้ว คือทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งอยู่ตามปกติ เรียกว่า วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป

สัตว์โลกทั้งหลายเช่นมนุษย์เรานี้เป็นต้น จะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ ก็เฉพาะตอนอสงไขยกัปสุดท้าย คือ **วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป** นี่เท่านั้น ส่วนตอนทั้งสามกัปข้างต้นนั้น ไม่มีสิ่งที่มีชีวิตอาศัยอยู่เลย ก็จะอยู่ได้อย่างไรเล่า เพราะเป็นตอนที่โลกกำลังถูกทำลายพังพินาศ และผลมาเป็นปกติเอาเมื่อตอนอสงไขยกัปสุดท้ายนี่เอง

อสงไขยกัปหนึ่งๆ นั้นนับเป็นเวลานานมาก ดังกล่าวแล้ว คือ

๑. สังวัฏฏอสงไขยกัป	นานถึง	๖๔	อันตรกัป

๒. สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัป นานถึง ๖๔ อันตรกัป

๓. วิวัฏฏอสงไขยกัป " ๖๔ "

๔. วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป " ๖๔ "

รวมทั้ง ๔ อสงไขยกัป ก็เป็น ๒๕๖ อันตรกัป เวลาทั้งหมดนี้ เรียกว่า ๑ มหากัป

ที่พรรณนามาทั้งหมดนี้ รู้สึกว่าจะเข้าใจยากอยู่สักหน่อย แต่ก็เป็นการจนใจเหลือวิสัยแท้ ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรจึงจะอธิบายให้ง่ายกว่านี้ได้อีกแล้ว ความจริง การรจนาเรียบเรียงหนังสือเรื่องนี้ ตั้งใจจะให้อ่านเข้าใจกันง่ายๆ เพราะโดยมากเป็นเรื่องราวนอกโลกมนุษย์ ใครที่เป็นคนเชื่อยาก เป็นผู้มากไปด้วยจินตามยปัญญา ก็อาจทึกทักเอาว่าเป็นเรื่องไม่เข้าท่า ไม่น่าเชื่อฟัง แต่ว่าความจริงไม่ใช่ เพราะเป็นเรื่องดีที่ควรรู้ไว้นักหนา รับฟังไว้พิจารณาเถิด วันนี้ไม่ศรัทธา แต่ว่าภายหน้าจะต้องเชื่อในเมื่อจิตใจเจริญขึ้นด้วยธรรมปฏิบัติ ฉะนั้น ขณะนี้ไม่ต้องคิดอะไรมาก อ่านฟังกันต่อไปดีกว่า

ลำดับนี้ จะว่าด้วยเรื่องกัปซ้ำอีกที เพราะเท่าที่ว่ามาแล้วรู้สึกว่ายังขัดๆ อยู่ ยังไม่โล่งใจนัก เรื่องกัปนี้ เมื่อจะว่าซ้ำอีกที ก็นับได้ดังนี้

๑ มหากัป เท่ากับ ๔ อสงไขยกัป

๑ อสงไขยกัป " ๖๔ อันตรกัป

๑ อันตรกัป " ๑ รอบอสงไขยปี

หรือ

๑ รอบอสงไขยปี เป็น ๑ อันตรกัป

๖๔ อันตรกัป " ๑ อสงไขยกัป

๔ อสงไขยกัป " ๑ มหากัป

เอาละ... หวังว่า คงเป็นที่เข้าใจกันได้ง่ายขึ้นแล้ว บัดนี้ เราจะพากันย้อน

กลับไปหาเรื่องเดิม คือ อายุของพระพรหมชั้นพรหมปาริสัชชาภูมิต่อไป

พระพรหมชั้นนี้ได้กล่าวไว้แล้วว่า มีอายุนานถึงหนึ่งในสามของวิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป ก็อันว่ากาลเวลาที่เรียกว่า วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปนั้น ท่านผู้มีปัญญาคงทราบแล้วว่า นานถึงหกสิบสี่อันตรกัป ทีนี้ หนึ่งในสามของหกสิบสี่เป็นเท่าไรเล่า? ก็คงเป็นยี่สิบเอ็ดเศษ ฉะนั้น จึงเป็นอันยุติได้ว่า พระพรหมทั้งหลายผู้สถิตเสวยพรหมสมบัติอยู่ในพรหมปาริสัชชาภูมินี้ มีอายุยืนนานได้ ๒๑ อันตรกัปเศษ

บุรพกรรม ท่านผู้ที่จะมาอุบัติเกิดเป็นพรหมชั้นนี้ ได้แก่ ท่านที่เป็นพราหมณ์ก็ดี โยคีหรือพระฤาษีก็ดี ภายนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งได้เจริญสมถภาวนาบำเพ็ญพรตทำตบะ จนได้เป็นฌานลาภีบุคคลสำเร็จปฐมฌาน หรือสมณะพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ผู้อุตสาหะกระทำสมถกรรมฐานภาวนา จนได้สำเร็จปฐมฌานเช่นเดียวกัน แต่เป็นปฐมฌานชั้นเล็กน้อย มีอำนาจอ่อนซึ่งเรียกว่า **ปริตตปฐมฌาน** ครั้นดับจิตตายในขณะฌานยังไม่เสื่อม ย่อมมาอุบัติบังเกิดในพรหมโลกชั้นนี้ เสวยพรหมสมบัติอย่างสุขสำราญสมกับภาวนากรรมที่ทำไว้

เรื่องฌาน

ตามธรรมดา ท่านที่เจริญสมถกรรมฐาน จนได้ฌานสมาบัตินั้น ธรรมทั้ง ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิต ปัญญา ของท่านผู้นั้น อย่างใดอย่างหนึ่งจะต้องเข้าถึงความเป็นอธิบดี ในขณะที่ฌานจะเกิดขึ้น ก็ความเป็นอธิบดีของธรรมทั้ง ๔ ที่เกิดขึ้นนั้น

- ถ้าเป็นไปในขณะนั้นอย่างสามัญ มีกำลังอ่อน ฌานที่เกิดขึ้นนั้น ก็เป็น **ปริตตฌาน**

- ถ้าเป็นไปมากปานกลาง มีกำลังปานกลาง ฌานที่เกิดขึ้นนั้น ก็เป็น **มัชฌิมฌาน**

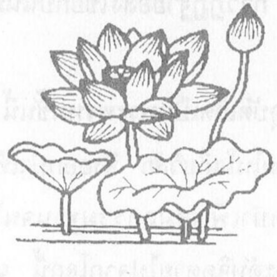
- ถ้าเป็นไปมากเข้มแข็ง มีกำลังเข้มแข็ง ฌานที่เกิดขึ้นนั้น ก็เป็น **ปณีตฌาน**

ฌานที่เกิดขึ้น ย่อมแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นปริตตะ ชั้นมัชฌิมะ และชั้นปณีตะ มีอำนาจสูงต่ำกว่ากัน ฉะนั้น เมื่อจะให้ผลไปบังเกิดในพรหมโลก จึงให้ผลแตกต่างกัน เช่น ท่านผู้ได้ปฐมฌานชั้นปริตตะ ย่อมมีโอกาสได้เกิดเพียงพรหมชั้นต่ำ คือพรหมปริสัชชานี้เท่านั้น เพราะฌานมีกำลังอ่อนเป็นไปอย่างสามัญ

เพื่อป้องกันความสงสัยของปราชญ์ทั้งหลาย จึงขอกล่าวไว้ล่วงหน้าอย่างรวบรัดในที่นี้ว่า ตั้งแต่นี้ไป การกล่าวถึงฌานและฌานวิบาก จักกล่าวโดยจตุกกนัย ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้ยุ่งยาก เป็นการตัดความลำบากที่จะต้องกล่าวเยิ่นเย้อมากมาย ขอปราชญ์ทั้งหลายพึงทราบตามนี้

พรรณนาในพรหมปาริสัชชาภูมิ หรือพรหมโลกชั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

พรหมปุโรหิตาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๒

พรหมโลกชั้นที่ ๒ นี้ มีนามปรากฏว่า พรหมปุโรหิตาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นที่อยู่ของพระพรหมทั้งหลาย ผู้ทรงฐานะประเสริฐกว่าพระพรหมชั้นปาริสัชชา เพราะเป็นผู้นำในกิจการของมหาพรหม

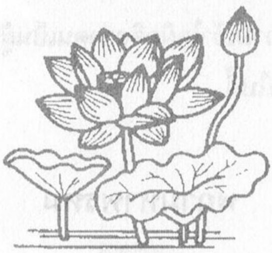
พรหมปุโรหิตาภูมินี้ ประเสริฐกว่าพรหมชั้นแรก ทั้งในด้านพรหมสมบัติ เช่น ปราสาทวิมาน เป็นต้น กับทั้งในด้านสรีระร่าง เพราะมีรูปร่างใหญ่กว่า ดีกว่า เป็นอาทิ เมื่อกล่าวโดยสถานที่ก็ตั้งอยู่ ณ พื้นที่ระดับเดียวกับพรหมปาริสัชชาภูมิ แต่ว่าอยู่กันภูมิละเขตเท่านั้น

อายุ เมื่อกล่าวโดยอายุ พรหมปุโรหิตาภูมินี้มีอายุยืนนาน นับได้ครึ่งหนึ่งของวิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป ก็วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปนั้นมี ๖๔ อันตรกัป ครึ่งหนึ่งก็คงเป็น ๓๒ อันตรกัป

บุรพกรรม ผู้ที่มาอุบัติเกิดเป็นพระพรหมชั้นนี้ โดยมากเคยเป็นโยคีพระฤาษีสิทธิ์ ที่ท่านเบื่อหน่ายในโลกียวิสัย จึงออกบำเพ็ญพรตภาวนา หรือพระสมณะในพระพุทธศาสนาบำเพ็ญสมถกรรมฐานจนได้มัชฌิมปฐมฌาน คือ ปฐมฌานชั้นกลาง เมื่อจะดับจิตตายไปจากโลกนี้ ฌานที่ได้ไว้ไม่เสื่อมคลาย ก็เป็นเหตุปัจจัยให้มาอุบัติเกิดเป็นพระพรหมชั้นพรหมปุโรหิตาภูมิ เสวยสุขสมบัติอยู่นานนักหนา สมกับภาวนากรรมที่พยายามทำไว้

พรรณนาในพรหมปุโรหิตาภูมิ หรือพรหมโลกชั้นที่ ๒ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

มหาพรหมภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๓

พรหมโลกชั้นที่ ๓ มีนามว่า มหาพรหมภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่าภูมินี้เป็นที่อยู่ของพระพรหมผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย คือ ยิ่งใหญ่กว่าพระพรหมปาริสัชชาและพระพรหมปุโรหิตานั่นเอง เมื่อว่าโดยสมบัติความเป็นอยู่ มหาพรหมภูมินี้ย่อมจะมีพรหมสมบัติและความเป็นอยู่ประเสริฐล้ำเลิศกว่าพรหมทั้งสองชั้นนั้นเป็นธรรมดา

อายุ เมื่อว่าโดยอายุ เหล่ามหาพรหมนี้อายุนานนัก นับได้ประมาณ ๑ มหากัปพอดี เพราะเหตุที่มีอายุยืนนานเช่นนี้ บางทีก็ทำให้ท่านผู้ไปเกิดเป็นพระพรหมเกิดความเข้าใจไขว้เขวไปต่างๆ บ้างก็มี ตัวอย่างเช่น ท่านท้าวพกามหาพรหม ซึ่งเกิดความเข้าใจผิดคิดว่าตนเป็นผู้ยิ่งใหญ่ โดยมีเรื่องเล่าไว้ในพระศาสนาคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

พกามหาพรหม

ท่านท้าวพกามหาพรหมผู้นี้ มีโอกาสอยู่ในพรหมโลกนานนักหนา คราหนึ่งพญามาราธิราชเข้าไปยกยอเอาว่า "ธรรมดาว่ามหาพรหม ย่อมเป็นผู้ล้ำเลิศประเสริฐยิ่งนัก เป็นที่เคารพสักการะของปวงชนชาวโลกทั่วไป เป็นผู้มีศักดานุภาพยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างสัตว์น้อยสัตว์ใหญ่ให้เกิดขึ้นในโลก เป็นต้นว่ามนุษย์หญิงชาย และสัตว์เดรัจฉานอื่นๆ เป็นอันมาก นอกนั้นยังสร้างภูมิประเทศ ภูเขา ต้นไม้ ทั้งมหาสมุทรไว้ในโลกมนุษย์อีกมากมาย ท่านท้าวมหา-

พรหมเป็นผู้มีอานุภาพตบะเดชะยิ่งนัก มีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวง" ทั้งที่ไม่เป็นจริง เป็นสิ่งหาสาระมิได้ พญามารกล่าวขึ้นลอยๆ ถึงกระนั้น ท้าวพกามหาพรหมก็หลงเพลินมีจิตคิดวิปลาส เกิดทิฐิวิบัติปรากฏแก่ใจว่า "อาตมานี้ไม่ต้องแก่ต้องตาย เป็นผู้ยิ่งใหญ่กว่าใครที่ไหนทั้งปวง อนึ่งเล่าที่ว่าพระนิพพานนั้นก็เป็นสิ่งกล่าวกันเล่น หาสาระความจริงอันใดมิได้" เป็นอันว่าท้าวมหาพรหมนี้เข้าใจผิดคิดว่าพระนิพพานเป็นของไม่จริง ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิด หยาบช้านัก

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงทราบวาระน้ำจิตของท้าวเธอจึงทรงลุกจากต้นรังใหญ่มีใบหนาทึบ ซึ่งอยู่ ณ ป่าสุภควัน เสด็จไปยังพรหมโลกโดยเร็วพลัน ชั่วระยะกาลมาตรว่าบุรุษผู้มีกำลัง เหยียดแขนของตนออกไปแล้วงอกลับมาเท่านั้น ครั้นพกามหาพรหมเห็นเข้า จึงกล่าวขึ้นว่า "ดูกรท่านผู้เช่นกับเรา! การที่ท่านมาถึงที่นี่ก็ดีแล้ว จะได้ปราศรัยกัน ข้าพเจ้ามีความเห็นอยู่อย่างหนึ่งว่า บรรดาสรรพสิ่งทั้งปวงล้วนแต่เป็นของเที่ยงแท้ ตั้งมั่นยั่งยืนถาวรอยู่ตลอดกาล ไม่รู้จักแก่ไม่รู้จักตาย ไม่มีอะไรจะมากำจัดความทุกข์ที่เกิดแก่ผู้ใดได้" สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงมีพุทธฎีกาเตือนสติมหาพรหมว่า "ดูกรมหาพรหม! ความคิดของท่านนี่น่าอนาถยิ่งนัก บัดนี้ ตัวท่านเป็นมิจฉาทิฐิมีความเห็นวิปริตผิดเคลื่อนไปเสียแล้ว เพราะถูกอวิชชาความมืดมนเข้าหุ้มห่อดวงจิตจึงเห็นผิดจากธรรมไปเช่นนี้" ท้าวพกามหาพรหมจึงมีวาทีทูลตอบว่า "ดูกรพระสมณโคดม! โลกที่ข้าพเจ้าอยู่นี้มีแต่ความสุขความเบิกบาน หาความทุกข์สี่ประการ คือ ชาติทุกข์ พยาธิทุกข์ ชราทุกข์ และมรณทุกข์มิได้เลย เช่นนี้จักไม่เที่ยงแท้ได้อย่างไรกัน" สมเด็จพระภควันต์จึงตรัสว่า "ดูกรมหาพรหม! เราก็รู้อยู่ว่า ตัวท่านนี้มีเดชานุภาพมาก แม้แต่พระอาทิตย์พระจันทร์ซึ่งมีรัศมีรุ่งเรืองแก่กล้า ก็หาส่องแสงให้สว่างไปทั่วหมื่นโลกธาตุ เหมือนกับรัศมีแห่งท่านไม่ แต่เราก็แจ้งอยู่ว่า พกาพรหมตัวท่านนี้ มีอัคคีไฟคือกิเลส

คอยเผาผลาญในสันดาน อย่างนี้จักกล่าวว่าสุขสำราญได้อย่างไร อีกประการหนึ่ง เราก็ทราบสิ้นแล้วว่า ตัวท่านนี้มีศักดานุภาพมากมายนักหนา แต่ก็มารู้อีกว่า อันพกาพรหมตัวท่านนี้ จักได้รู้ที่อยู่แห่งพรหมชั้นสูง เช่น อาภัสสราพรหม สุภกิณหาพรหม และเวหัปผลาพรหมก็หาไม่ และสัตว์จักไปเกิดในชั้นนั้นๆ ได้อย่างไรบ้าง ท่านก็มิรู้" ท้าวพกาพรหมจึงตอบพระบรมครูว่า "ดูกร ท่านผู้เนียรทุกข์! ท่านมากล่าวกับข้าพเจ้าเป็นทำนองว่า ท่านผู้เดียวเท่านั้นที่เป็นผู้รู้จักกรรมวิบากของสัตว์ทั้งปวง ข้าพเจ้ายังมิเชื่อก่อน แต่ตัวข้าพเจ้านี้สิ มีศักดานุภาพยิ่งกว่าใครก็ยังมิทราบได้เลย" พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า "ดูกรท้าวพกาพรหม! ตัวท่านมาอวดอ้างกับเราว่า เป็นผู้มีฤทธาศักดานุภาพหาผู้ใดจะเสมอมิได้ ถ้าเช่นนั้นท่านจงแสดงฤทธิ์ให้เราดูเดี๋ยวนี้เถิด ท่านจงแสดงตนให้อันตรธานอย่าให้เราเห็นได้ ในกาลบัดนี้"

พกามหาพรหมพอได้สดับพระพุทธฎีกา จึงแสดงฤทธาเพื่อให้กายาของตนหายไปด้วยประการต่างๆ ฝ่ายพระผู้มีพระภาคก็ทรงบันดาลพระฤทธิ์มิให้พกาพรหมนั้นหายไปได้ แม้จักซ่อนเร้นในที่ไหน สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าก็ทรงเห็น ณ ประเทศนั้น เมื่อพกาพรหมพยายามซ่อนเร้นนักหนา กายาแห่งตนก็มิได้ลับพระเนตรสมเด็จพระพุทธองค์ จนปัญญาลงก็ตรงไปนั่งกอดเข่าเจ่าจุกอยู่ ณ วิมานของอาตมา ฝ่ายว่าหมู่พรหมสหายทั้งหลายก็พากันเยาะเย้ยยิ้มแย้มไยไพอยู่ไปมา พกาพรหมจึงออกมาแล้วกล่าวว่า "ดูกรพระสมณโคดม! ท่านจงแสดงฤทธิ์ของท่านบ้าง ในกาลบัดนี้"

สมเด็จพระชินสีห์เจ้าจึงทรงกระทำพระฤทธิ์บันดาลให้พระวรกายอันตรธานหายไป จะได้ปรากฏแก่จักษุมหาพรหมองค์ใดองค์หนึ่งก็หามิได้ และตรัสพระธรรมเทศนาในท่ามกลางหมู่มหาพรหมทั้งสิ้นให้ได้ยินแต่พระสุรเสียงเท่านั้น ครั้นพอควรแก่กาลเวลาแล้ว ก็ทรงสำแดงพระวรกายให้ปรากฏตามเดิม เมื่อจะ

ทรงทรมานให้ท่านพกาพรหมละจากมิจฉาทิฐิ จึงมีพระพุทธฎีกาตรัสว่า "ดูกรพกาพรหม! ตัวท่านนี้เป็นผู้มืดมนด้วยอวิชชาหาปัญญามิได้ แต่มาเข้าใจว่า ตัวนี้เป็นผู้มากไปด้วยปรีชา ถ้าจะเปรียบตัวท่านนี้ก็อุปมาเหมือนบุรุษเข็ญใจ ได้ผ้าแต่เพียงประมาณสี่แขนก็มีน้ำใจฮึกฮักทักเอาว่า ตัวนี้มียศศักดิ์หาผู้ใดเสมอมิได้ รู้ฤาว่า ตัวท่านนี้มาแต่ไหน จึงได้มาบังเกิดในชั้นพรหมโลกนี้ รู้หรือว่าหามิได้?" พกาพรหมก็ยอมรับสารภาพว่า "ข้าแต่พระสมณะ! อันที่จุติแลปฏิสนธินั้น ข้าพระบาทนี้มิได้แจ้ง พระสมณะรู้และเข้าใจก็ขออาราธนาวิสัชนาไป ในกาลบัดนี้เถิด" สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงมีพระพุทธฎีกาตรัสในที่ประชุมแห่งหมู่พระพรหมนั้นว่า

"ครั้งหนึ่ง โลกยังว่างจากพระพุทธศาสนา พกาพรหมผู้นี้เกิดเป็นมนุษย์คหบดีผู้มีทรัพย์ แต่กลับเห็นโทษของฆราวาสว่า การครองเรือนมีแต่ทุกข์ระกำใจ ไหนจะต้องตายไหนจะต้องแก่ จึงตัดใจแน่วแน่ออกบรรพชาเป็นดาบสประพฤติพรต บำเพ็ญตบะจนสำเร็จจตุตถฌาน เมื่อทำกาลกิริยา ก็ได้มาบังเกิดเป็นพระพรหมในชั้น ***เวหัปผลา*** *อยู่นานนักหนา แล้วฌานถอยหลังมาอยู่ในห้องตติยฌาน จึงจุติมาบังเกิดในพรหมโลกชั้น* ***สุภกิณหา*** *แล้วฌานก็ถอยหลังลงมาอยู่ในห้องทุติยฌาน จึงจุติมาบังเกิดในชั้น* ***อาภัสสราพรหม****'*

*"ครั้นจุติจากชั้นอาภัสสราพรหม เพราะฌานถอยหลังลงมาในห้องปฐมฌาน จึงได้มาบังเกิดในชั้น**มหาพรหม** ด้วยเหตุนี้ พกาพรหมจึงรู้จักที่บังเกิดแต่ในพรหมโลก เพราะว่าตนท่องเที่ยวเวียนว่ายอยู่นานนักหนา จึงเข้าใจว่า ตนและสรรพสิ่งทั้งปวงเที่ยงแท้ ไม่แปรเปลี่ยน ไม่แก่ไม่ตาย"*

พกาพรหมเมื่อได้สดับเช่นนี้ก็คิดอยู่แต่ในใจว่า "พระสมณโคดมเจ้าทรงรู้นักหนา มีพระปัญญายอดยิ่งกว่าบุคคล รู้เหตุรู้ผลน่าสรรเสริญนัก" คิดดังนี้แล้วก็ละจากมิจฉาทิฐิความเห็นผิดของตนเสียสิ้น กล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยถ้อยคำเป็นอันมาก ด้วยประการฉะนี้

บุรพกรรม ผู้ที่มาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นมหาพรหมภูมินี้ ได้แก่พวกดาบสโยคีและพระฤาษีผู้บำเพ็ญตบะ และสมณะในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำสมถกรรมฐานจนได้ปฐมฌานชั้นประณีต ครั้นดับจิตตายจากมนุษยโลกแล้ว ก็มาอุบัติเกิดเป็นมหาพรหมในมหาพรหมภูมินี้

อนึ่ง มีข้อควรจำง่ายๆ ว่า พรหมภูมิ ๓ ชั้นนี้ ตั้งอยู่พื้นเดียวกัน แต่แยกกันอยู่ ๓ เหล่า มีอาณาเขตอยู่เป็นพวกๆ เพราะกำลังฌาน แม้จะได้ปฐมฌานเหมือนกัน แต่ว่ามีประเภทต่างกัน คือ

๑. ปฐมฌานชั้นสามัญส่งผลให้เกิดใน**พรหมปาริสัชชา** ปฐมฌานภูมิ

๒. ปฐมฌานชั้นกลางส่งผลให้เกิดใน**พรหมปุโรหิตา** ปฐมฌานภูมิ

๓. ปฐมฌานชั้นประณีตส่งผลให้เกิดใน**มหาพรหม** ปฐมฌานภูมิ

พรรณนาในมหาพรหมาภูมิ หรือพรหมโลกชั้นที่ ๓ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

ปริตตาภาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๔

พรหมโลกชั้นที่ ๔ มีนามปรากฏว่า ปริตตาภาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่าภูมินี้เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่มีรัศมีน้อยกว่าพระพรหมที่อยู่เบื้องบนตนขึ้นไป

อายุ พระพรหมชั้นปริตตาภาภูมินี้มีอายุยืนถึง ๒ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นปริตตาภาภูมินี้ได้ต้องสำเร็จทุติยฌานประเภทปริตตะ คือเล็กน้อยหรือสามัญ

พรรณนาในปริตตาภาภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๔ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อัปปมาณาภาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๕

พรหมโลกชั้นที่ ๕ มีนามปรากฏว่า อัปปมาณาภาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า ภูมินี้เป็นที่อยู่ของพรหมทั้งหลายที่มีรัศมีมากมายหาประมาณมิได้

อายุ พระพรหมชั้นอัปปมาณาภาภูมินี้ มีอายุยืนนานถึง ๔ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นอัปปมาณาภมาภูมินี้ได้ ต้องสำเร็จทุติยฌานประเภทมัชฌมะ คือ ปานกลาง

พรรณนาในอัปปมาณาภาภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๕ ซึ่งเป็นการพรรณนา โดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อาภัสสราภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๖

พรหมโลกชั้นที่ ๖ มีนามปรากฏว่า อาภัสสราภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่าเป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมทั้งหลายที่มีประกายรุ่งโรจน์แห่งรัศมีนานาแสงดุจแสงฟ้าแลบอยู่ตลอดกาลฉะนั้น

อายุ พระพรหมชั้นอาภัสสราภูมินี้ มีอายุยืนนาน ๘ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นนี้ได้ต้องสำเร็จทุติยฌานประเภทปณีตะ คือ ประณีตยอดเยี่ยม

อนึ่ง พึงทราบว่า ทุติยฌานภูมิทั้ง ๓ ชั้นนี้ตั้งอยู่พื้นเดียวกัน แต่แยกกันอยู่ ๓ เหล่า คือ ปริตตาภาภูมิเหล่าหนึ่ง อัปปมาณาภาภูมิเหล่าหนึ่ง และอาภัสสราภูมิเหล่าหนึ่ง มีอาณาเขตอยู่เป็นพวกๆ เช่นปฐมฌานภูมิที่กล่าวแล้ว

พรรณนาในอาภัสสราภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๖ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

ปริตตสุภาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๗

พรหมโลกชั้นที่ ๗ มีนามปรากฏว่า ปริตตสุภาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า ภูมินี้เป็นภูมิที่อยู่ของพวกพระพรหมทั้งหลาย ที่มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมีเป็นเพียงส่วนน้อย

อายุ พระพรหมชั้นปริตตสุภาภูมินี้ มีอายุยืนนานถึง ๑๖ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นนี้ได้ ต้องสำเร็จตติยฌาน ประเภทปริตตะ คือ เล็กน้อยหรือสามัญ

พรรณนาในปริตตสุภาภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๗ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อัปปมาณสุภาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๘

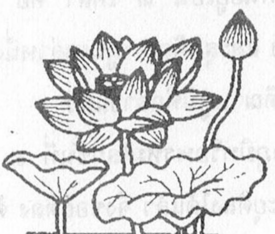
พรหมโลกชั้นที่ ๘ มีนามปรากฏว่า อัปปมาณสุภาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า ภูมินี้เป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมพวกที่มีความสง่าสวยงามของรัศมีโดยไม่มีประมาณ

อายุ พรพรหมชั้นอัปปมาณสุภาภูมินี้ มีอายุยืนนานถึง ๓๒ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นนี้ได้ ต้องเป็นผู้สำเร็จตติยฌานประเภทมัชฌิมะ คือ ชั้นกลาง

พรรณนาในอัปปมาณสุภาภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๘ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

สุภกิณหาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๙

พรหมโลกชั้นที่ ๙ มีนามปรากฏว่า สุภกิณหาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า ภูมินี้เป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมทั้งหลาย ซึ่งมีความสง่าสวยงามของรัศมีที่ออกสลับปะปนกันเสมอตลอดทั่วร่างกาย

อายุ พระพรหมชั้นสุภกิณหาภูมิ มีอายุยืนนานถึง ๖๔ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมชั้นนี้ ต้องเป็นผู้สำเร็จตติยฌาน ประเภทปณีตะ คือ ประณีตสูงสุด

อนึ่ง พึงทราบว่า ตติยฌานภูมิทั้ง ๓ นี้ ตั้งอยู่ ณ พื้นระดับเดียวกัน ในท่ามกลางอากาศ แต่แยกกันอยู่เป็น ๓ เหล่า คือ ปริตตาสุภาภูมิเหล่าหนึ่ง อัปปมาณสุภาภูมิเหล่าหนึ่ง และสุภกิณหาภูมิเหล่าหนึ่ง มีอาณาเขตอยู่เป็นพวก ๆ เช่น ปฐมฌานภูมิและทุติฌานภูมิที่กล่าวแล้ว

พรรณนาในสุภกิณหาภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๙ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

เวหัปผลาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๐

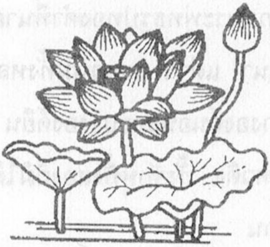
พรหมโลกชั้นที่ ๑๐ มีนามปรากฏว่า เวหัปผลาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่าภูมินี้เป็นที่อยู่ของพวกพระพรหมทั้งหลาย ที่มีผลไพบูลย์ คือ มีผลที่ได้รับอย่างไพบูลย์เต็มที่ ยิ่งกว่าพรหมชั้นอื่นใดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะพรหมภูมิเหล่านั้นยังต้องถูกทำลายล้างด้วยไฟบ้าง ด้วยน้ำบ้าง ด้วยลมบ้าง เมื่อถึงโอกาสที่จะต้องถูกทำลาย แต่พรหมชั้นเวหัปผลาภูมินี้พ้นจากการถูกทำลายทุกอย่าง ฉะนั้น พระพรหมทุกองค์ที่มาอุบัติขึ้นในภูมินี้ จึงได้เสวยผลแห่งกุศลกรรมที่ตนทำไว้เต็มที่ไพบูลย์

อายุ พรพรหมชั้นเวหัปผลาภูมินี้ มีอายุยืนนานมาก คือ นานถึง ๕๐๐ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมชั้นนี้ได้ จะต้องเป็นผู้สำเร็จจตุตถฌาน จึงจะมาอุบัติที่นี่ได้

พรรณนาในเวหัปผลาภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๐ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อสัญญสัตตาภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๑

พรหมโลกชั้นที่ ๑๑ มีนามปรากฏว่า อสัญญสัตตาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า ภูมินี้เป็นที่อยู่ของอสัญญีพรหม ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจสัญญาวิราคภาวนา เป็นพระพรหมที่มีแต่รูป ไม่มีมีนาม คือ จิตและเจตสิก

พรหมโลกชั้นนี้ตั้งอยู่ ณ ภาคพื้นระดับเดียวกับพรหมโลกชั้นเวหัปผลาภูมิ ในท่ามกลางอากาศ พระพรหมแต่ละองค์ย่อมอยู่ในปราสาทแก้วอันกว้างขวาง มีดอกไม้คันธรสประดับเรียบเรียงเป็นระเบียบดุจบุคคลมาแสร้งจัดสรรไว้ ไม่รู้เหี่ยวแห้ง ไม่รู้ร่วงโรย มีอยู่รอบพรหมวิมานนั้นทุกทิศ และผู้ที่ไปอุบัติบังเกิดอยู่ในพรหมชั้นนี้ มีมากมายนักหนาคณนาไม่ถ้วน ล้วนแต่มีหน้าตาเนื้อตัวสวยงามสง่า ดุจรูปพระปฏิมากรพระพุทธรูปทองคำที่นายช่างผู้ชำนาญขัดสีใหม่ๆ แลดูงามซึ้งตรึงใจสุดพรรณนา แต่ว่าพระพรหมทั้งหลายเหล่านี้ มีอิริยาบถไม่เหมือนกัน บางองค์นั่ง บางองค์นอนและบางองค์ยืน มีอิริยาบถอย่างใดก็เป็นอยู่อย่างนั้นไม่เคลื่อน ไม่ไหวติง ทั้งจักษุทั้งสองก็มิได้กะพริบเลย เป็นประดุจรูปปั้นอยู่อย่างนั้นชั่วกาลนาน

อายุ พระพรหมผู้วิเศษผิดแปลกว่าพระพรหมอื่นนี้ มีอายุอยู่ในอสัญญสัตตาภูมิ นานถึง ๕๐๐ มหากัป เช่นเดียวกับพรหมชั้นเวหัปผลาภูมิ

บุรพกรรม มนุษย์บุคคลทั้งหลายแต่ปางก่อน ครั้งโลกยังว่างจากพระบวรพุทธศาสนา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธพระองค์ใดพระองค์หนึ่งมิได้ทรงอุบัติตรัสในโลกเรานี้เลย เขาเหล่านั้นได้บวชเป็นพระฤาษีแล้ว บำเพ็ญตบะกระทำซึ่งวาโยกสิณบริกรรม พยายามกระทำจนได้สำเร็จจตุตถฌาน ครั้นออกจากจตุตถฌานแล้วก็มารำพึงในใจว่า

"ดังเราติเตียน ! จิตนี้นักปราชญ์พึงติเตียนเป็นแท้ อันว่าสัตว์ทั้งหลายไปทนทุกขเวทนาอยู่ในจตุราบายภูมิโพ้น ก็เพราะจิตเพราะใจเป็นเหตุ ความทุกข์ทั้งปวงอันจะเกิดมีนั้น ก็เพราะอาศัยจิตนี่เอง จิตนี้รู้คิดรู้นึกรู้รำพึงนักหนาทำให้เป็นบ้าเพราะใจรักใจชังคลั่งไคล้ไหลหลง เมื่อถึงคราวถูกลงทัณฑกรรมถูกโบยถูกตี มีจิตแล้วก็ได้รับความเจ็บปวด เมื่อไม่มีจิตแล้วความทุกข์จักมีมาแต่ที่ไหน ผิว่เมื่อใดใจนี้หายไปจากตนมิรู้คิดมิรู้รำพึงอันใดอันหนึ่ง จักเป็นการดีนักแล"

แต่เฝ้าชอบใจอยู่อย่างนี้ ก็รักษาจตุตถฌานไว้มิให้เสื่อมคลาย ครั้นออกจากฌานแล้วก็เกลียดชังจิต ให้เบื่อหน่ายจิตใจเป็นอันมาก ด้วยความอยากชอบใจในกิริยาที่ไม่มีจิต เขาจึงเฝ้าแต่คิดปรารถนา เฝ้าภาวนาอยู่ว่า

อสญฺญีปิ อสญฺญีปิ

ขอกูจงอย่ามีสัญญา ขอกูจงอย่ามีสัญญา

ขอกูจงอย่ามีสัญญา

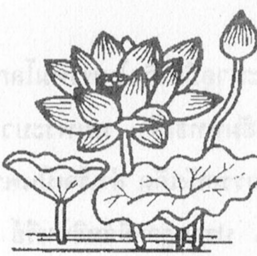
เขาปรารถนาภาวนาอยู่ดังนี้แล ครั้นถึงแก่กาลกิริยาตายลง ก็ตรงมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นอสัญญสัตตาภูมินี้ ฤๅษีองค์ใด เมื่ออยู่ในเมืองมนุษย์ ยับยั้งอยู่ด้วยอิริยาบถใด ครั้นจุติ ฤๅษีองค์นั้นก็ขึ้นไปเกิดในอสัญญีภพนี้ด้วยอิริยาบถนั้น ถ้านั่งตายก็ขึ้นไปนั่งนิ่งอยู่ ถ้ายืนตายก็ขึ้นไปยืนนิ่งอยู่ในพรหมวิมานของตน ประดุจรูปแห่งพระพุทธรูปปั้นอันช่างวิจิตรศิลป์ผู้มีฝีมือประเสริฐบรรจงปั้นสลักไว้สวยงามนักหนา ประดิษฐานอยู่ ณ พรหมวิมานนั้นๆ สิ้นกาล ๕๐๐ มหากัปเป็นกำหนด ซึ่งคำโลกสมมติเรียกชื่อว่า **พรหมลูกฟัก** เพราะเมื่อขึ้นไปนั่งอยู่

ในพรหมวิมานประมาณถึง ๕๐๐ มหากัปนั้น ก็ปรากฏเหมือนว่าบุคคลนอนหลับอยู่ จักได้รู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นหามิได้ เพราะว่าไม่มีจิต มีแต่รูปเปล่าๆ

อนึ่งเล่า เมื่อใดถึงอายุขัย จำต้องจากเมืองพรหมบรมโลกเบื้องสูง คือ อสัญญสัตตาภูมินี้ เขาก็มีจิตใจคืนมาเป็นปกติ ดังเช่นสัตว์เหล่าอื่น และไปเกิดตามอำนาจกุศลากุศลกรรมที่ทำไว้อีกต่อไป เพราะว่ายังไม่ได้ไม่ถึงซึ่งพระ-นิพพาน

พรรณนาในอสัญญสัตตาภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๑ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อวิหาสุทธาวาสภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๒

พรหมโลกชั้นที่ ๑๒ มีนามปรากฏว่า อวิหาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่าเป็นภูมิที่อยู่แห่งพระพรหมอริยบุคคลอนาคามีทั้งหลาย ที่ทรงอยู่ด้วยความไม่เสื่อมคลายในสมบัติของตน อีกประการหนึ่ง ที่ชื่อว่า อวิหาภูมิ เพราะเป็นที่อยู่ของพระพรหมอนาคามีที่ไม่ละทิ้งสถานที่ของตนโดยเวลาเพียงเล็กน้อย หมายความว่า พระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีที่ไปอุบัติในอวิหาภูมินี้ย่อมไม่มีการจุติก่อน จนกว่าจะมีอายุครบกำหนดจึงจะจุติ

อายุ พระพรหมอนาคามีในอวิหาภูมินี้ มีอายุยืนนานยิ่งนัก คณนาได้ ๑,๐๐๐ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นนี้ ต้องเคยเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พบพระบวรพุทธศาสนา และเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนตติยมรรคบังเกิด สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล และขณะที่เจริญวิปัสสนาอยู่นั้น ปรากฏว่ามี**สัทธินทรีย์** คือ มีศรัทธาแก่กล้ามากกว่าอินทรีย์อย่างอื่น ท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐเหล่านี้ ประเภทเดียวเท่านั้น จึงจักมาอุบัติเกิดในอวิหาภูมินี้ได้

พรรณนาในอวิหาสุทธาวาสภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๒ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อตัปปาสุทธาวาสภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๓

พรหมโลกชั้นที่ ๑๓ ปรากฏนามว่า อตัปปาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ ก็เพราะว่าเป็นภูมิที่อยู่แห่งพระพรหมอนาคามีทั้งหลาย ผู้ไม่มีความเดือดร้อนทั้งกาย วาจาและใจเลย ที่ว่าไม่มีความเดือดร้อน ก็เพราะว่า พระพรหมอนาคามีที่อุบัติในอตัปปาภูมิ ย่อมเข้าฌาน หรือเข้าผลสมาบัติอยู่เสมอ นิวรณธรรมซึ่งเป็นกิเลส อันเป็นเหตุทำจิตให้เดือดร้อน ไม่มีโอกาสจะเกิดขึ้นได้ ฉะนั้น จิตใจจึงมีแต่ความสงบเยือกเย็น ไม่มีความเดือดร้อน

อายุ พระพรหมอนาคามีในอตัปปาภูมินี้ มีอายุยืนนาน คณนาได้ ๒,๐๐๐ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมชั้นนี้ ต้องเป็นผู้ที่เคยเป็นสาว องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พบพระพุทธศาสนา และเจริญวิปัสสน กรรมฐานจนตติยมรรคบังเกิด สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล และในขณะที่เจริญวิปัสสนาอยู่นั้น ปรากฏว่ามี**วิริยินทรีย์** คือ มีวิริยะแก่กล้ามากกว่าอินทรีย์อย่างอื่น ท่านผู้ทรงคุณประเสริฐนี้เท่านั้น จึงจักมีโอกาสมาอุบัติเกิดใน อตัปปาภูมินี้ได้

พรรณนาในอตัปปาสุทธาวาสภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๓ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

สุทัสสาสุทธาวาสภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๔

พรหมโลกชั้นที่ ๑๔ มีนามปรากฏว่า สุทัสสาภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมอนาคามี ผู้ทรงไว้ซึ่งความเห็นอย่างแจ่มใส ที่ว่าเห็นอย่างแจ่มใส ก็เพราะว่า พระพรหมที่อุบัติเกิดอยู่ในสุทัสสาภูมินี้ สามารถเห็นสภาวธรรมได้โดยแจ้งชัดเพราะบริบูรณ์ด้วยประสาทจักษุ ทิพยจักษุ ธรรมจักษุ และปัญญาจักษุ

อายุ พระพรหมอนาคามีในสุทัสสาภูมินี้ มีอายุยืนนานถึง ๔,๐๐๐ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นนี้ ต้องเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้พบพระบวรพุทธศาสนา และเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนตติยมรรคบังเกิด สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล แลในขณะที่เจริญวิปัสสนานั้น ปรากฏว่ามี**สตินทรีย์** คือ มีสติแก่กล้ามากกว่าอินทรีย์อย่างอื่น ท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐนี้เท่านั้น จึงจักมีโอกาสได้มาบังเกิดในสุทัสสาภูมินี้ได้

พรรณนาในสุทัสสาสุทธาวาสภูมิ หรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๔ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

สุทัสสีสุทธาวาสภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๕

พรหมโลกชั้นที่ ๑๕ มีนามปรากฏว่า สุทัสสีภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นภูมิของพระพรหมอนาคามีทั้งหลายผู้ทรงไว้ซึ่งความเห็นอย่างแจ่มใสมากกว่า! มากกว่าใคร? ก็มากกว่าพระพรหมชั้นสุทัสสาที่กล่าวมานั่นเอง ในที่นี่ สระอีใน ศัพท์ว่า **สุทัสสี** หมายเอา **อติสย** ซึ่งแปลว่า มากกว่า ฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่า **สุทัสสีภูมิ** = ภูมิเป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีความเห็นอย่างแจ่มใสมากกว่า คือ ท่านที่อุบัติเกิดในสุทัสสีพรหมภูมินี้ สามารถเห็นสภาวธรรมแจ้งชัดยิ่งนัก เพราะมีจักษุทั้ง ๓ คือ ประสาทจักษุ ทิพยจักษุ และปัญญาจักษุ มีกำลังมากยิ่งกว่า พระพรหมในสุทัสสาภูมิ เว้นแต่ว่าธรรมจักษุเท่านั้นที่มีกำลังเสมอกัน

อายุ พระพรหมอนาคามีในสุทัสสีภูมินี้ มีอายุยืนนานถึง ๘,๐๐๐ มหากัป

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมโลกชั้นนี้ ต้องเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พบพระบวรพุทธศาสนา และเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนตติยมรรคบังเกิด สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล และในขณะที่เจริญวิปัสสนาอยู่นั้น ปรากฏว่ามี**สมาธินทรีย์** คือ มีสมาธิแก่กล้ามากกว่าอินทรีย์อย่างอื่น ท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐเท่านั้น จึงจักมีโอกาสได้มาบังเกิดในสุทัสสีภูมินี้ได้

พรรณนาในสุทัสสีสุทธาวาสภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๕ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อกนิฏฐสุทธาวาสภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๖

พรหมโลกชั้นที่ ๑๖ มีนามปรากฏว่า อกนิฏฐภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่าเป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมทั้งหลาย ซึ่งทรงคุณโดยไม่มีการเป็นรองกัน คือ ไม่เป็นผู้ต่ำกว่ากันทั้งในด้านความสุขและความรู้ เพราะเป็นพระพรหมที่เป็นพระอนาคามีอริยบุคคล ซึ่งต่างก็จะได้เป็นพระอรหันต์ต่อไปทั้งหมดในพรหมโลก พระพรหมอนาคามีที่อุบัติเกิดในสุทธาวาสภูมิที่กล่าวมาแล้ว คือ ชั้นอวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี หากยังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในชั้นนั้นๆ ก็จะต้องมาอุบัติเกิดในชั้นนี้ พอมาบังเกิดในชั้นอกนิษฐ์นี้แล้ว ย่อมไม่ไปอุบัติบังเกิดในภูมิอื่นอีกเลย จะต้องได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์และปรินิพพานอยู่ในชั้นอกนิษฐ์นี่เอง ฉะนั้น พรหมโลกชั้นอกนิษฐ์นี้ จึงมี ศีลคุณ สมาธิคุณ และปัญญาคุณ ประเสริฐล้ำเลิศยิ่งกว่าพรหมโลกชั้นอื่นทั้งหมด

ทุศเจดีย์

พรหมสถานสุทธาวาสพรหมโลกอกนิษฐ์นี้ ปรากฏว่า มีพระเจดีย์องค์สำคัญประดิษฐานอยู่ในปัจจุบันนี้องค์หนึ่งชื่อว่าทุศเจดีย์ ประวัติความเป็นมาแห่งพระเจดีย์องค์นี้มีว่า

พรพรหมทั้งหลายซึ่งสถิตอยู่ในชั้นอกนิษฐ์นี้ ผิว่เมื่อใดพระบรมพงศ์โพธิสัตว์จะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าไซร้ ในวันที่พระบรมโพธิสัตว์เจ้า เสด็จออกเพื่อปรมาภิเษกสัมโพธิญาณ ทรงผนวชนั้น พระพรหมทั้งหลายก็พากันถือบริขาร

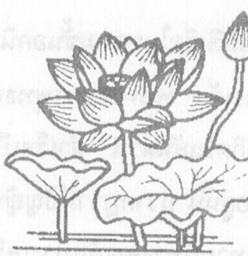
แลไตรจีวรด่วนจรลงมาแต่อกนิษฐพรหมโลก แล้วน้อมเข้าไปถวายแด่พระโพธิสัตว์เจ้า พระองค์รับเอาไตรจีวรจากพระพรหมแล้ว เมื่อจะทรงไตรจีวรนั้นจึงทรงถอดผ้าขาวที่พระองค์ทรงออกจากพระวรกายแล้ว ก็ทรงยื่นให้แก่พระพรหมๆ นั้นจึงรับเอา แล้วค่อยประคองพามาจนถึงอกนิษฐพรหมโลกนี้ แล้วนฤมิตพระเจดีย์แก้วอันสุกใสงามนักหนา สูงได้เก้าหมื่นหกพันวา เสร็จแล้วจึงเอาผ้าขาวทรงของพระบรมพงศ์โพธิสัตว์บรรจุเข้าไว้สำหรับเป็นที่สักการบูชา ตั้งนามว่า **พระทุศเจดีย์** ในปัจจุบันนี้ มีปวงพระพรหมพากันมาบูชาวันละหลายแสนมิได้ขาดเลย

อายุ พระพรหมทั้งหลายในชั้นอกนิษฐ์นี้ มีอายุยืนนานถึง ๑๖,๐๐๐ มหากัป ในระยะเวลาอันยาวนานนี้ ท่านจักต้องได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และปรินิพพานในระหว่างนี้แน่นอน เพราะว่าพระพรหมชั้นนี้จักไปอุบัติเกิดในที่ไหนๆ ไม่ได้อีกแล้ว

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดในพรหมชั้นอกนิษฐ์นี้ได้ ต้องเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พบพระบวรพุทธศาสนา แลเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนตติยมรรคบังเกิดในสันดาน สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล และในขณะที่เจริญวิปัสสนาอยู่นั้น ปรากฏว่ามี**ปัญญินทรีย์** คือ มีปัญญาแก่กล้ามากกว่าอินทรีย์อย่างอื่น ท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐวิเศษนี้เท่านั้น จึงจักมีโอกาสมาอุบัติเกิดในอกนิษฐภูมินี้ได้

พรรณนาในอกนิฏฐสุทธาวาสภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๖ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติด้วยประการฉะนี้.

อากาสานัญจายตนภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๗

พรหมโลกชั้นที่ ๑๗ นี้มีนามปรากฏว่า อากาสานัญจายตนภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมพวกหนึ่งซึ่งมีแต่นาม คือ จิตและเจตสิกเท่านั้น รูปพรรณสัณฐานไม่มี เกิดจากฌานมีอากาศบัญญัติไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์ หมายความว่า พรหมภูมินี้เป็นที่อยู่ของพวกอรูปพรหมที่ปฏิสนธิด้วยอากาสานัญจายตนวิบากจิต

ที่ว่ามาอย่างนี้ บางทีท่านอาจจะรู้สึกว่าเข้าใจยาก ถูกแล้ว ต้องเข้าใจยากเป็นธรรมดา เพราะเป็นการว่าด้วยเรื่องนอกโลกไกลลิบลับ อ่านไปฟังไปตั้งนานก็จับความไม่ค่อยจะได้ว่า พรหมชั้นที่ว่านี้คืออะไรกันแน่! ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า พรหมโลกตั้งแต่ชั้นนี้เป็นต้นไป จนถึงชั้นสุดท้าย เป็นพรหมชั้นสูงมาก สูงขนาดที่ว่าไม่มีรูปไม่มีร่างเอาทีเดียว แต่เพียงเทวโลกสวรรค์ ๖ ชั้นก็ดี พรหมโลกที่มีรูป ๑๖ ชั้นก็ดี ที่กล่าวมาแล้วนั้น ทั้งๆ ที่มีรูปปรากฏยังเข้าใจยาก เห็นได้โดยยาก คราวนี้ เมื่อพูดถึงอรูปพรหม ซึ่งไม่มีรูป จักเข้าใจเห็นได้โดยไม่ยากได้อย่างไร? ฉะนั้น พึงค่อยๆ เข้าใจคำว่า "อรูปพรหม" ก่อน ดังต่อไปนี้

อรูปพรหม แปลว่า พรหมที่ไม่มีรูปร่าง เหตุที่จะไม่มีรูปร่างนั้น ก็มีความเป็นมาตามบุรพกรรม คือ

บุรพกรรม พระโยคีฤๅษีสิทธิ์ทั้งหลาย ในสมัยที่พระพุทธศาสนายังว่างอยู่ในโลก เขาเหล่านั้นได้อนุโยคพยายามทำตบะเดชะ บำเพ็ญภาวนาตามที่สืบต่อกันมาช้านาน ครั้นได้สำเร็จจตุตถฌานแล้วก็ยังไม่พอใจ หวังจะได้ฌานชั้นสูง

ยิ่งขึ้นไป โดยมาคำนึงในใจว่า

> *"อันตัวตนอัตภาพร่างกายนี้ไม่ดีนักหนา กอบไปด้วยทุกข์โทษ หาประมาณมิได้ เช่น มนุษย์บุคคลจะทำโทษทำร้ายกันประหนึ่งเป็นบ้า ฆ่าฟันประหัตประหารซึ่งกันและกัน ก็เพราะมีตัวตนเป็นสำคัญ ก็หากตัวตนนั้นไม่มีแล้วไซร้ ตนก็จะทำร้ายท่านมิได้ ฝ่ายท่านก็จะทำร้ายแก่ตูมิได้เช่นกัน อย่างนี้ก็จะเป็นการดี ควรที่ตูจะปรารถนาทำตัวตนนั้นให้หายไปเสียเถิด"*

รำพึงอยู่ดังนี้ ก็เกิดความพอใจปรารถนานักหนาในภาวะที่ไม่มีตน ไม่มีรูปกาย มิได้อาลัยในสรีระร่างกาย พลางออกจากจตุตฌานแล้ว ก็ปรารถนาอยู่แต่ว่า "จำตูจักเอาอากาศอันว่างเปล่า ไม่มีที่สิ้นสุดในอรูปพรหมโลกเป็นที่อยู่แห่งตู" แล้วก็เอาอากาศบัญญัติเป็นอารมณ์ เฝ้าภาวนาอยู่แต่ว่า

อากาโส อนนฺโต...อากาโส อนนฺโต

ภาวนาอยู่อย่างนี้เรื่อยไป ไม่ทิ้งเพียรตามที่ร่ำเรียนมา คราต่อไปไม่นานเขาก็ได้สำเร็จอากาสานัญจายตนฌาน

เมื่อได้สำเร็จอากาสานัญจายตนฌานแล้ว เขาจึงมีใจผ่องแผ้ว เต็มไปด้วยความปรารถนาหนักแน่นในดวงใจอยู่ตามเดิมว่า "อากาศอันมากมายนักหนาหาสิ้นสุดมิได้ ผลอันตูได้กระทำแลไฝ่ใจปรารถนา ขอตูจงอย่าได้มีรูปเลย"

ครั้นว่าทำกาลกิริยาตายลง ก็ตรงมาอุบัติเกิดเป็นพรหมอยู่ในอากาสานัญจายตนภูมินี้ จิตใจนั้นยังมีอยู่ แต่ว่าหัวหูตาตีนมือ แม้แต่น้อยหนึ่งไม่มีเลย เสวยสุขอยู่ด้วยภาวะที่ไม่มีรูป เป็นอรูปพรหมตามจิตปรารถนา

อายุ พระพรหมผู้วิเศษซึ่งอยู่ในชั้นอากาสานัญจายตนภูมินี้อายุยืนหนักหนา คือ มีอายุยืนนานถึง ๒๐,๐๐๐ มหากัป

พรรณนาในอากาสานัญจายตนภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๗ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

วิญญาณัญจายตนภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๘

พรหมโลกชั้นที่ ๑๘ นี้มีนามปรากฏว่า วิญญาณัญจายตนภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นภูมิที่อยู่ของพระพรหมที่ไม่มีรูปทั้งหลาย ซึ่งเกิดจากฌานที่อาศัยวิญญาณบัญญัติ อันไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์ หมายความว่า พรหมโลกชั้นนี้เป็นที่อยู่ของอรูปพรหมผู้อุบัติเกิดด้วยวิญญาณัญจายตนวิบากจิต

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติบังเกิดเป็นพรหมอยู่ในวิญญาณัญจายตนภูมิได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่สำเร็จวิญญาณัญจายตนฌานคือ พวกโยคีพระฤาษีผู้บำเพ็ญพรตภาวนา จนได้อากาสาณัญจายตนฌานแล้ว ต่อมาพิจารณาเห็นว่าอากาสาณัญจายตนฌานนั้นยังไม่ดีนัก ยังเป็นฌานต่ำยังใกล้ชิดกับรูปฌาน จึงมิพอใจ คลายความนิยมในฌานนั้น ใคร่จะได้ฌานชั้นสูงขึ้นไป จึงพยายามทำความเพียรเจริญภาวนายิ่งขึ้น ถือเอาวิญญาณอันแผ่ไปทั่วอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ แล้วก็ตั้งหน้าอุตสาหะภาวนาอยู่ว่า

วิญฺญาณํ อนนฺตํ...วิญฺญาณํ อนนฺตํ

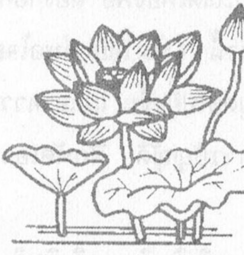
เมื่อภาวนาอยู่อย่างนี้นานนักหนา คราทีนั้นนิวรณธรรมย่อมสงบ สติย่อมตั้งมั่น จิตย่อมมีความมั่นคงแนบแน่นในวิญญาณบัญญัติ ก็พ้นจากอากาสาณัญ-จายตนฌาน ก้าวขึ้นสู่วิญญาณัญจายตนฌาน

เมื่อเขาผู้นั้นสำเร็จวิญญาณัญจายตนฌานแล้ว จิตใจก็ผ่องแผ้ว เพราะสำเร็จสมประสงค์ ครั้นทำกาลกิริยาตายลง จึงตรงมาเกิดในอรูปพรหมชั้นวิญญาณัญจายตนภูมินี้ เป็นพรหมไม่มีรูป มีแต่นามคือจิต สถิตเสวยสุขจนกว่าจะสิ้นอายุ ซึ่งนับเป็นเวลานานนักหนา ด้วยผลวิบากแห่งภาวนากรรมที่ตนได้กระทำไว้ ทั้งมีความปรารถนาใฝ่ใจในวิญญาณัญจายตนภูมิ

อายุ พระพรหมผู้วิเศษ ซึ่งอุบัติเกิดอยู่ในชั้นวิญญาณัญจายตนภูมินี้มีอายุยั่งยืนนักหนา คณนาได้ ๔๐,๐๐๐ มหากัป

พรรณนาในวิญญาณัญจายตนภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๘ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

อากิญจัญญายตนภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๑๙

พรหมโลกชั้นที่ ๑๙ มีนามปรากฏว่า อากิญจัญญายตนภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ ก็เพราะว่า เป็นภูมิที่อยู่ของอรูปพรหมพวกหนึ่งซึ่งมีแต่นาม คือ จิตและเจตสิกา ไม่มีรูป เกิดจากฌานที่อาศัยอารมณ์ **นตฺถิ กิญฺจิ** ซึ่งเป็นนัตถิภาวบัญญัติ ไม่มีวิญญาณเหลืออยู่แม้แต่น้อย หมายความว่าพรหมโลกชั้นนี้ เป็นที่อยู่ของอรูปพรหมที่ปฏิสนธิด้วยอากิญจัญญายตนวิบากจิต

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดเป็นพระพรหมอยู่ในอากิญจัญญายตนภูมิได้นั้น ต้องเป็นผู้สำเร็จอากิญจัญญายตนฌาน คือ พวกโยคีพระฤๅษีบางท่านบำเพ็ญพรตภาวนาจนได้วิญญาณัญจายตนฌานแล้ว ก็ยังไม่พอ พิจารณาเห็นไปว่า ตนยังไม่สงบ ยังไม่ประณีตเพียงพอ ต้องก่อความอุตสาหะให้มากขึ้นอีก เพื่อจะได้ฌานที่สูงประณีตกว่านี้ จึงไม่ได้ยินดีพอใจอยู่เพียงแค่วิญญาณัญจายตนฌานนั้น พยายามบำเพ็ญต่อไปยิ่งขึ้น ถือเอาความไม่มี ความว่างเปล่าเป็นอารมณ์ซึ่งเรียกว่า นัตถิภาวบัญญัติ ฝึกหัดเอาแต่ความไม่มีเป็นที่หมายใฝ่ใจภาวนาอยู่แต่ว่า

นตฺถิ กิญฺจิ...นตฺถิ กิญฺจิ

เมื่อภาวนาอยู่อย่างนี้นานนักหนา คราทีนั้น นิวรณธรรมย่อมสงบ สติย่อมตั้งมั่น จิตย่อมมีความมั่นคงแนบแน่นในนัตถิภาวบัญญัติ ก็พ้นจากวิญญาณัญจายตนฌาน ก้าวขึ้นสู่อากิญจัญญายตนฌาน

เมื่อเขาสำเร็จอากิญจัญญายตนฌานแล้ว จิตใจก็ผ่องแผ้ว เพราะสำเร็จสมมาตรปรารถนา ครั้นทำกาลกิริยาตายลง ก็ตรงมาเกิดในอรูปพรหมชั้นอากิญจัญญายตนภูมินี้ เป็นพรหมไม่มีรูป มีแต่นามคือจิต สถิตเสวยสุขอยู่จน

กว่าจะสิ้นอายุนับเป็นเวลานาน

การเสวยสุขอยู่นานๆ เช่นนี้จะว่าดีก็ดีอยู่เหมือนกัน แต่หันมาพิจารณาถึงภัยในวัฏสงสาร การไปเกิดเป็นพรหมมีอายุนานเช่นอยู่ในอรูปพรหมนี้ ไม่มีโอกาสที่จะได้พบสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงพลาดโอกาสที่จะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นธรรมมีอยู่แต่เฉพาะในพระบวรพุทธศาสนาเท่านั้น ต้องรอไปอีกนานนักกว่าจะได้บรรลุธรรมาภิสมัย และจะได้บรรลุในภายหน้าหรือไม่ก็ไม่แน่ ดูแต่เรื่องที่จะนำมาเล่าให้ฟัง ดังต่อไปนี้เถิด

อาฬารดาบสกาลามโคตร

กาลเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดประทานปฏิญาณแก่ท้าวสหัมบดีมหาพรหม เพื่อจะแสดงพระธรรมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์แล้ว จึงทรงพระดำริว่า ตถาคตจะไปสำแดงพระสัทธรรมเทศนาโปรดผู้ใดก่อน บุคคลผู้ใดจะตรัสรู้พระโลกุตรธรรมโดยพลัน

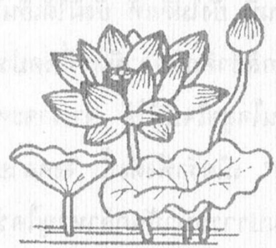
ลำดับนั้น ก็ทรงพระพุทธปริวิตกว่า อาฬารดาบสกาลามโคตรผู้เป็นครูแห่งตถาคต เป็นบัณฑิตชาติ ทั้งสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีสันดานเบาบางจากธุลีบาปธรรม ควรที่ตถาคตจะไปแสดงพระธรรมเทศนาโปรดดาบสนั้นก่อน เห็นจะพลันได้ตรัสรู้มรรคผลโดยง่าย

แต่เมื่อทรงสอดส่องด้วยทิพยจักษุญาณ ก็ทรงเห็นแจ้งประจักษ์ว่า ดาบสอาฬารกาลามโคตร ทำกาลกิริยาตายไป ๗ วันแล้ว บัดนี้ ขึ้นไปบังเกิดในอากิญจัญญายตนภูมิ (คือภูมิที่เรากำลังพูดถึงกันอยู่นี่) เสียดายอาฬารดาบสมาพลาดโอกาสสำคัญ จึงเป็นหมันเสื่อมเสียจากเอกันตบรมสุขในครั้งนี้

อายุ พระพรหมผู้วิเศษซึ่งอุบัติบังเกิดอยู่ในชั้นอากิญจัญญายตนภูมินี้ มีอายุยั่งยืนนักคณนาได้ ๖๐,๐๐๐ มหากัป

พรรณนาในอากิญจัญญายตนภูมิหรือพรหมโลกชั้นที่ ๑๙ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

เนวสัญญา
นาสัญญายตนภูมิ



พรหมโลกชั้นที่ ๒๐

พรหมโลกชั้นที่ ๒๐ ซึ่งเป็นชั้นสุดยอดนี้มีนามปรากฏว่า เนวสัญญานาสัญญาตนภูมิ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นภูมิที่อยู่ของอรูปพรหมผู้วิเศษ ซึ่งเกิดจากฌานที่อาศัยความประณีตเป็นอย่างยิ่ง ไม่มีสัญญาอย่างหยาบ มีแต่สัญญาอย่างละเอียดประณีตเท่านั้น อรูปพรหมพวกนี้ปฏิสนธิด้วยแนวสัญญานาสัญญาตนวิบากจิต

บุรพกรรม ผู้ที่จะมาอุบัติเกิดเป็นพรหมอยู่ในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิได้นั้น ต้องเป็นผู้สำเร็จเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน คือ พวกโยคีพระฤๅษีดาบสบางท่าน บำเพ็ญพรตภาวนาได้สำเร็จอากิญจัญญายตนฌานภาวนาจนชำนาญคล่องแคล่วดีแล้ว ต่อมาก็เกิดความไม่พอใจ ด้วยมาพิจารณาเห็นไปว่า "ยังใกล้อยู่กับรูปภาวะความมีรูปร่างปรากฏอยู่ อันการที่ตูพ้นจากรูปภาวะมาจนถึงอากิญจัญญายตนฌานนี่ ยังไม่ดีแท้ ยังมิได้เย็นใจ ด้วยว่าการอยู่ใกล้กับรูปนั้น ก็เป็นดุจเช่นอยู่ใกล้ข้าศึกปัจจามิตรที่คิดประทุษฐ์ซึ่งมีอาวุธคือหอกแลดาบ จะได้รับความเย็นใจสุขใจบ่มิได้ จำเราจะหนีรูปให้ห่างไกลด้วยการบำเพ็ญฌานให้สูงยิ่งขึ้นไป" เมื่อรำพึงดังนี้ จึงคลายความนิยมไยดีในอากิญ-จัญญายตนฌาน มีความปรารถนาอันกล้าหาญใคร่จะให้ถึงฌานเบื้องสูงสุดยอดต่อไป ใฝ่ใจคำนึงประสงค์อยู่ว่า "**เนวสญฺญา นาสญฺญา ภวิสฺสามิ** = ขอให้ตูจงมีจิตใจเหลือน้อยหนักหนา ดุจดังว่าหายไปเสียเถิด จักเป็นการดีแล" แต่นั้นก็เฝ้าภาวนาอยู่แต่ว่า

เอตํ สนฺตํ... เอตํ ปณีตํ

เอตํ สนฺตํ... เอตฺ ปณีตํ

เมื่อเขาเฝ้าภาวนาอยู่ดังนี้นานนักหนา คราทีนั้น นิวรณธรรมทั้งหลายก็สงบ สติก็ตั้งมั่น จิตย่อมมั่นคงแนบแน่นในความสงบประณีต ก็เป็นอันพ้นจากอากิญจัญญายตนฌาน ก้าวขึ้นสู่เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

ครั้นเมื่อเขาผู้นั้นสำเร็จเนวสัญญานาสัญญายตนฌานแล้ว ก็มีจิตผ่องแผ้วเพราะสำเร็จฌานขั้นสูงสุดยอดสมประสงค์ ครั้นทำกาลกิริยาตายลง ก็ตรงมาอุบัติบังเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมินี้ เป็นพระพรหมผู้วิเศษไม่มีรูป ทั้งจิตใจก็เหลืออยู่น้อยเต็มที่ จึงมีโวหารเรียกชื่อของท่านเหล่านี้ว่า เนวสัญญานาสัญญาอรูปพรหม = อรูปพรหมผู้มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่! ถ้าจะสงสัย ว่ามันเป็นอย่างไรกันแน่ พูดแต่ว่ามีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ก็ฟังได้อยู่หรอก แต่พอคล่องๆ หู แต่ที่จะให้รู้ให้เข้าใจนั้นรู้สึกจะยาก หากสงสัยอย่างนี้ ก็มีอธิบายว่า

เนวสัญญา ศัพท์ที่แปลว่า มีสัญญาก็ไม่ใช่นั้น คือ ไม่มีสัญญาหยาบ **นาสัญญา** ศัพท์ที่แปลว่า ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่นั้น คือ มีสัญญาละเอียดประณีต รวมกันเข้าเป็น **เนวสัญญานาสัญญา** แปลว่า มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ คือ พระพรหมพวกนี้ไม่มีสัญญาอย่างหยาบ มีแต่สัญญาอย่างประณีตละเอียด หรือมีสัญญาเหลือน้อยเต็มที่ ในกรณีนี้ ปรากฏมีอุปมากถาที่ท่านพรรณนาไว้ดังต่อไปนี้

น้ำมันทาบาตร

สามเณรเล็กรูปหนึ่งเอาน้ำมันทาบาตรแล้วเก็บไว้ วันหนึ่งพระเถรเจ้าผู้เป็นพระอาจารย์ได้ร้องเรียกสามเณรนั้นแต่ไกลว่า

"เณร! เอาบาตรมานี่"

"บาตรมีน้ำมัน ขอรับ" สามเณรน้อยรีบตอบ

"เอามาเถอะมีน้ำมันก็ดี เราจะเอาน้ำมันนั้นใส่ขวดเสีย"

"น้ำมันไม่มี ขอรับ" เจ้าสามเณรกลับตอบแสนซื่อ

ในเรื่องนี้พึงทราบอุปมาว่า ...น้ำมันที่ทาชโลมบาตรจนทั่วนั้นมีอยู่ สามเณรจึงตอบพระเถระว่า มี! ครั้นพระเถระเกิดจะเอาน้ำมันมาใส่ขวด เจ้าสามเณรกลับตอบว่า "ไม่มี" ก็จะไปตอบว่ามีได้อย่างไรกัน เพราะท่านอาจารย์เกิดความเข้าใจผิด คิดว่า มีมากถึงกับจะเอามาถ่ายใส่ขวด จะเอาน้ำมันที่ไหนมาใส่กันเล่า เพราะมันมีอยู่เพียงติดๆ บาตรเท่าที่ทาชโลมไว้เท่านั้น เอง ฉะนั้น สามเณรผู้ซื่อจึงตอบว่า ไม่มี ข้อนี้ฉันใด เนวสัญญานาสัญญาอรูปพรหมนี้ก็เหมือนกัน จะว่ามีสัญญาก็ไม่ใช่ เพราะมันเหมือนกับไม่มีโดยสุขุมละเอียดประณีตยิ่งนัก คือ น้อยเต็มที ครั้นจะว่าไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ เพราะว่ายังมีสัญญาเหลืออยู่ เหมือนกับน้ำมันทาติดบาตรอยู่

อายุ พระพรหมผู้วิเศษผู้อยู่ในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมินี้ มีอายุยืนมากกว่าสัตว์โลกทุกจำพวก เป็นพระพรหมชั้นสูงสุดยอด คือ มีอายุยืนนานถึง ๘๔,๐๐๐ มหากัป

การมีอายุยืนนานนี่ จะว่าเป็นการดีก็ไม่ขัด แต่เมื่อหวนนึกถึงภัยในวัฏสงสารแล้ว ก็เป็นการยืดความเวียนว่ายตายเกิดในห้วงวัฏฏะให้นานออกไปอีก เมื่อไรจะหลุดพ้น ได้บรรลุมรรคผล ไม่มีผู้ใดจะพยากรณ์ได้ เพราะไปเกิดในอรูปพรหมนี้แล้ว ไม่มีโอกาสได้พบพระพุทธศาสนาเลย เมื่อไม่พบพระพุทธศาสนาการบรรลุมรรคผลก็ไม่มี เป็นการเสื่อมจากประโยชน์อันอุดม คือ อมฤตมหานิพพาน เช่น พระดาบสอาจารย์เก่าของสมเด็จพระพุทธเจ้าซึ่งมีเรื่องควรจะนำมากล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

อุทกรามบุตรดาบส

กาลเมื่อสมเด็จพระบรมสุคตเจ้า ทรงพระพุทธดำริจะโปรดเวไนยสัตว์นั้น ครั้นทรงทราบชัดด้วยทิพยจักษุญาณว่า อาฬารดาบสทำกาลกิริยาตายไปอุบัติบังเกิดในอากิญจัญญายตนภูมิเสียแล้ว จึงทรงพิจารณาต่อไปอีกว่า บุคคลผู้ดังฤๅจะได้ตรัสรู้มรรคผลโดยพลัน

ลำดับนั้นก็ทรงพระพุทธดำริถึงอุทกรามบุตรดาบสว่า ดาบสองค์นั้นก็เป็นมหาเมธาวีชาติฉลาดหลักแหลม และมีอัชฌัตติกสันดานเบาบางจากกองอวิชชา ควรจักไปเทศนาโปรดก่อนผู้อื่น

สมัยนั้น มีเทพเจ้าองค์หนึ่งเข้ามากราบบังคมทูลว่า อุทกรามบุตรดาบสดับขันธ์ขาดชีพเสียแต่ในเวลาเมื่อพลบค่ำนี้ จึงทรงส่องพระญาณ-อาวัชชนาการไปก็เห็นแจ้งว่า พระดาบสถึงแก่มรณภาพในอภิโทสเวลา บัดนี้ขึ้นไปอุบัติเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ (คือภูมิที่เรากำลังกล่าวถึงกันอยู่นี่) ก็ทรงพระปรารภรำพึงถึงอุทกรามบุตรดาบสนั้นว่า

"ถ้ามีชีวิตยับยั้งคอยท่าตถาคตอยู่สักวันหนึ่ง ได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาก็จะพลันบรรลุธรรมาภิสมัย นี่ช่างกระไร มาเสื่อมสูญเสียจากเอกันตบรมสุขน่าสงสารเสียดายนัก"

เหตุไฉนสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์จึงมาทรงจินตนาการดังนี้ ก็ท่านดาบสได้อรูปสมาบัติไปอุบัติเกิดในอรูปพรหมชั้นสูงสุดมิเป็นสุขแลหรือ ? เป็นสุขอยู่ แต่ทว่าสิ้นอายุแล้วก็จะจุติกลับเสวยซึ่งทุกข์ในภพใหม่สืบไปอีกเล่า เพราะยังมิละเสียได้ซึ่งกิเลสจากสันดานด้วยปราศจากติกขญาณ โดยเหตุที่อรูปฌานไม่เป็นนิยยานิกธรรม นำสัตว์ออกจากทุกข์ในวัฏฏะไม่ได้ จึงน่าเสียดายท่าน

ดาบสผู้อับโชค เบื้องว่าพระสัทธรรมบังเกิดขึ้นในโลกก็มิได้สดับ เพราะมาขาดชีพไปเสียก่อน จึงเป็นชนภายนอกพระพุทธศาสนา เสื่อมสูญจากอุดมประโยชน์ กล่าวคือมรรคผลพระอมฤตมหานิพพาน สมเด็จพระพิชิตมารจึงทรงพุทธดำริดังกล่าวมา

พรรณนาในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิหรือพรหมโลกสูงสุดชั้นที่ ๒๐ ซึ่งเป็นการพรรณนาโดยสังเขปกถา เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

วัฏฏสังสารวรรณนา



เรื่องวัฏสงสาร

บรรดาภูมิ ๓๑ ภูมิที่พรรณนามาทั้งหมดนี้ ยกเว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ เสียแล้ว ย่อมเป็นที่อุบัติเป็นที่อยู่และเป็นที่ตายของสัตว์ทั้งหลายทุกรูปทุกนามไม่มียกเว้น ไม่ว่าจะเป็นเราเป็นท่าน ย่อมจะต้องท่องเที่ยวเวียนตายเวียนเกิด อยู่ภายในภูมิเหล่านี้เรื่อยไป ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเรียกอาการที่เวียนว่ายตายเกิดนี้ว่า วัฏสงสาร ซึ่งแปลว่า การท่องเที่ยวเพราะวัฏฏะวนเวียน ไม่มีการเกษียณสิ้นสุดลงได้ เมื่อจะจำแนกวัฏสงสารเป็นประเภทใหญ่ๆ เพื่อจำง่ายก็ได้ ๓ ประเภท คือ

๑. เหฏฐิมสงสาร = การท่องเที่ยวไปในโลกเบื้องต่ำ ซึ่งมีอยู่ ๔ โลก คือ

๑. นิรยภูมิ...	โลกนรก
๒. เปตติวิสยภูมิ...	โลกเปรต
๓. อสุรกายภูมิ...	โลกอสุรกาย
๔. ติรัจฉานภูมิ...	โลกเดียรัจฉาน

๒. มัชฌิมสงสาร = การท่องเที่ยวไปในโลกชั้นกลาง ซึ่งมีอยู่ ๗ โลก คือ

๑. มนุสสภูมิ...	โลกมนุษย์	
๒. จาตุมหาราชิกาภูมิ...	เทวโลกชั้นที่	๑
๓. ตาวติงสาภูมิ...	"	๒
๔. ยามาภูมิ...	"	๓
๕. ตุสิตาภูมิ...	"	๔
๖. นิมมานรตีภูมิ...	"	๕
๗. ปรนิมมิตวสวัตดีภูมิ	"	๖

๓. อุปริมสงสาร = การท่องเที่ยวอยู่ในโลกเบื้องสูง ซึ่งมีอยู่ ๒๐ โลก คือ

๑. พรหมปาริสัชชาภูมิ... พรหมโลกชั้นที่ ๑

๒. พรหมปุโรหิตาภูมิ... " ๒

๓. มหาพรหมภูมิ... " ๓

๔. ปริตตาภาภูมิ... " ๔

๕. อัปปมาณาภาภูมิ... " ๕

๖. อาภัสสราภูมิ... " ๖

๗. ปริตตสุภาภูมิ... " ๗

๘. อัปปมาณสุภาภูมิ... " ๘

๙. สุภกิณหาภูมิ... " ๙

๑๐. เวหัปผลาภูมิ... " ๑๐

๑๑. อสัญญสัตตาภูมิ... " ๑๑

๑๒. อวิหาภูมิ... " ๑๒

๑๓. อตัปปาภูมิ... " ๑๓

๑๔. สุทัสสาภูมิ... " ๑๔

๑๕. สุทัสสีภูมิ... " ๑๕

๑๖. อกนิษฐภูมิ... " ๑๖

ทั้ง ๑๖ ภูมินี้ เป็นรูปภูมิ คือ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่มีรูป

๑๗. อากาสาณัญจายตนภูมิ พรหมโลกชั้นที่ ๑๗

๑๘. วิญญาณัญจายตนภูมิ " ๑๘

๑๙. อากิญจัญญายตนภูมิ " ๑๙

๒๐. เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ " ๒๐

ทั้ง ๔ ภูมินี้ เป็นอรูปภูมิ คือ เป็นที่อยู่ของพระพรหมไม่มีรูป

บรรดาสัตว์ทั้งหลายซึ่งท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสารนี้ ที่จะได้ชื่อว่าเที่ยงแท้

ยั่งยืนนั้นมิได้มีเลย จงเชื่อเถิด แม้จะไปอุบัติเกิดในภูมิที่ดี หรือภูมิที่สูง เสวยสมบัติอันประเสริฐสุด ดุจพระยามหาจักรพรรดิราชก็ดี มีทิพยสมบัติ ดุจองค์อินทร์จอมถิ่นสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ก็ดี มีความสุขเป็นบรมดุจเช่นองค์พรหมทั้งหลายก็ดี แต่ที่จะเที่ยงแท้ยั่งยืน เป็นอยู่อย่างนั้นเรื่อยไปตลอดกาล ย่อมเป็นไปไม่ได้อย่างเด็ดขาด ย่อมจะต้องรู้พลัดรู้พรากจากความสุขนั้นๆ เป็นธรรมดา ในเมื่อถึงคราสิ้นอายุแล้ว ก็ย่อมจะแคล้วคลาดเคลื่อนจากอัตภาพนั้น ท่องเที่ยวไปเกิดในภูมิอื่นอีกมากมายภายในวัฏสงสารที่กล่าวมานี้ หากมีบาปทำไว้ด้วยใจหมองเศร้า บางทีเล่าก็พลัดไปเกิดในจตุราบาย กระวนกระวายเสวยทุกขเวทนาเหลือประมาณ เพราะเป็นเหฏฐิมสงสารภูมิเบื้องต่ำ ถ้าทำความดีมีกุศล ก็จะดลบันดาลให้ขึ้นมาอุบัติในมัชฌิมสงสาร มีความสุขสำราญชื่นบานด้วยกามคุณอารมรณ์ บางทีไปเกิดเป็นพระพรหม เพราะได้สร้างสมบำเพ็ญภาวนา ต่อมาเมื่อหมดบุญกรรมที่ทำไว้ ถึงอายุขัยก็ต้องจุติไปเกิดตามยถากรรม แต่เฝ้าพำนักอยู่แล้วก็เวียนไปเวียน มาอยู่ในมหาสมุทรทะเลหลวง คือ วัฏสงสารนี้ ไม่มีวันหยุดยั้งเที่ยงแท้แน่อยู่ในที่แห่งเดียวดั่งคาดคิด พึงเห็นความวิจิตรพิสดารของวัฏสงสาร ซึ่งจะกล่าวอย่างย่อๆ ดังต่อไปนี้

ขึ้นชื่อว่าฝูงสัตว์นรกนั้น ครั้นเขาสิ้นอายุในนรกแล้ว บางทีก็กลับเกิดซ้ำอยู่ในนรกขุมเก่านั่นแหละอีกเช่นนี้ก็มี บางทีไปเกิดในนรกขุมอื่นๆ ก็มี ลางทีไปเกิดเป็นเปรตเป็นอสุรกายก็มี ลางทีไปเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน บางกาลมาเกิดเป็นคนในมนุษยโลกนี้ บางทีถ้าเคยได้ทำบุญมาแต่ก่อนบ้างแล้ว ก็ไปเกิดเป็นเทพยดาในสวรรค์เมืองฟ้า

อันว่าฝูงเปรตเล่า ครั้นเขาสิ้นอายุตายจากเปรตวิสัยแล้ว ลางทีไม่แคล้วกลับเกิดเป็นเปรตซ้ำอีกก็มี ลางทีไปเกิดเป็นอสุรกายก็มี ลางทีไปเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน บางกาลหากเขาทำบุญกุศลมาก่อน ก็ย้อนกลับมาเกิดเป็นคน

ในมนุษยโลกนี้ ลางทีก็ไปเกิดเป็นเทพยดาในสวรรค์เมืองฟ้า

อันว่าฝูงอสุรกายนั้นเล่า ครั้นเขาสิ้นอายุแล้ว บางทีกลับเกิดเป็นอสุรกายตามเดิมก็มี ลางทีก็ไปตกนรกหมกไหม้ลำบากหนักหนาก็มี ลางทีก็ไปเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน บางกาลก็มาเกิดเป็นมนุษย์ ถ้าเคยประกอบการบุญบริสุทธิ์ไว้ก็ได้ไปเกิดในสวรรค์เมืองฟ้า

อันว่าสัตว์เดียรัจฉานนั้นเล่า ครั้นเขาสิ้นชีวิตแล้ว ลางทีไม่แคล้วกลับเกิดในชาติสัตว์เดียรัจฉานอีกก็มี ลางทีต้องไปลงนรกเสวยทุกขเวทนา บางคราไปเกิดเป็นเปรตอสุรกายก็มี ลางทีเคยทำบุญไว้ เขาก็ได้มาเกิดเป็นคน ถ้ามีกุศลสูงกรรมก็ชักจูงให้ไปเกิดในเทวภูมิสวรรค์เมืองฟ้า

อันว่าสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาเป็นคนในโลกมนุษย์นี้ มีอยู่ ๒ จำพวก คือ จำพวกหนึ่งชื่อว่า **อันธพาล** ปุถุชนคนพาลสันดานหยาบ บุญบาปไม่คำนึงถึง มีชีวิตอยู่วันหนึ่งๆ ประดุจคนตาบอด แต่เข้าใจว่าตนเป็นยอดชนในเชิงความคิดเที่ยวแผลงฤทธิ์เกเรหวนเหไปข้างบาปมากกว่าข้างบุญเช่นนี้ ครั้นเขาดับชีวิตตายจากมนุษย์ย่อมจะไปผุดเกิดในจตุราบาย คือ ไปเกิดเป็นสัตว์นรก เป็นเปรต เป็นอสุรกาย หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน ลางทีอันธพาลปุถุชนนี้ ก็กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก แต่หลีกกรรมชั่วไม่พ้น เขาจึงเป็นคนทุรพลพิการเป็นพาลอัปลักษณ์บัดสี มีน้ำใจโหดหื่น ผู้อื่นเห็นเขาเป็นคนสันดานร้าย ใจเขามิรู้จักบุญแลบาปเลย มนุษย์อีกจำพวกหนึ่งนั้นชื่อว่า กัลยาณปุถุชน เขาเป็นคนดีมีศีลธรรมประจำตน ครั้นแตกกายทำลายชนม์ก็ไปเกิดในสวรรค์เมืองฟ้า ถ้าว่าได้ทำสมถกรรมฐานได้ฌานสมาบัติ ก็ไปเกิดในพรหมโลกเป็นสุขนักหนา

อันฝูงเทวดาทั้งหลายผู้บังเกิดในเทวโลก ครั้นเขาหมดอายุถึงกาลจุติแล้ว ลางทีไม่แคล้วเกิดเป็นเทวดาอีกก็มี ลางทีไปเกิดเป็นพรหมในพรหมโลกก็มี ลางทีกลับมาเกิดเป็นคนในมนุษยโลกเรานี้ ลางทีมีบาปอกุศลกรรม ก็จะวาบ

หว้าตกมาจากเทวโลก ลงไปเกิดในจตุราบายอันต่ำช้าน่าอนาถนัก

อันว่าพระพรหมผู้มเหสักข์ทั้งหลายเล่า ครั้นเขาสิ้นอายุ จุติจากพรหมโลกแล้ว ลางทีก็ไม่แคล้วต้องเกิดเป็นพระพรหมซ้ำอีกเช่นนี้ก็มี ลางทีก็ตกต่ำลงมาเกิดเป็นเทพยดาในสวรรค์ชั้นฟ้า ลางคราก็กลับมาเกิดเป็นคนในมนุษยโลกนี้ แต่ที่จะไปเกิดในจตุราบายภูมินั้นมิได้มี ที่ว่านี้ไม่ใช่ว่าพระพรหมท่านปิดอบายภูมิได้ เป็นแต่เพียงว่า ท่านที่จุติจากพรหมโลกแล้ว จะไม่ไปเกิดในอบายภูมิในชาติที่สองเท่านั้น แต่ชาติต่อไปนั้นไม่แน่ อาจจะไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ ภูมิใดภูมิหนึ่งก็ได้ เพื่อที่จะให้เนื้อความเหล่านี้กระจ่างชัด บัดนี้ขอท่านทั้งหลายลองใคร่ครวญพิจารณาเรื่องพระสุมนาเถรี ซึ่งมีความปรากฏในศาสนคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

พระสุมนาเถรี

วันหนึ่ง ตอนอรุณรุ่งเช้า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ผู้ทรงเป็นพระบรมครูของชาวเราทั้งหลาย เสด็จเข้าไปในพระนครราชคฤห์พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เพื่อทรงบิณฑบาตโปรดสัตว์ตามพุทธประเพณี สมเด็จพระพุทธชินสีห์ได้ทอดทัศนาเห็นลูกสุกรน้อยตัวหนึ่ง จึงทรงแย้มพระโอษฐ์ปรากฏทัสสโนภาสมณฑล องค์พระอานนท์ผู้พุทธอนุชาจึงมีเถรวาจาทูลถามว่า ทรงแย้มพระโอษฐ์เพราะเหตุใด? พระองค์ทรงชี้พระหัตถ์ไปยังลูกสุกรน้อยแล้วตรัสว่า

"ดูกรอานนท์! เธอจงดูลูกสุกรน้อยตัวนี้ เดิมทีแต่ครั้งศาสนาแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า กกุสันโธนั้น เขาเกิดเป็นแม่ไก่อาศัยอยู่ที่ศาลาวัดแห่งหนึ่ง ถึงความเลื่อมใสในเสียงธรรมอันภิกษุปรารภความ

เพียรในกรรมฐานสวดอยู่ทุกค่ำคืนเป็นเนืองนิตย์ ก็มีจิตเลื่อมใสไปตามประสาเดียรัจฉาน ครั้นถึงกาลกิริยาแล้ว ได้ไปเกิดเป็นพระราชธิดาทรงพระนามว่า **อุพพรี** ในราชตระกูลหนึ่งแล้ว ได้บวชเป็นปริพาชิกานอกศาสนา อุตส่าห์บำเพ็ญภาวนาจนได้ปฐมฌาน ตายไปบังเกิดเป็น**พระพรหม**อยู่พรหมโลก จุติจากพรหมโลกลงมาบังเกิดในตระกูลเศรษฐี ตายจากนั้นแล้ว จึงมาเกิดเป็นลูกสุกรน้อยเช่นที่เธอเห็นอยู่นี่”

กาลเวลาค่อยเคลื่อนคล้อยนับได้เป็นร้อยปี ตั้งแต่องค์สมเด็จพระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้าดับขันธ์ปรินิพพานมา ครั้งนั้น ณ กัลลกะมหาวิหาร ตอนค่ำวันหนึ่ง มีภิกษุณีสงฆ์มากมาย เดินเข้าออกพลุกพล่านผิดธรรมดา ต่างองค์ต่างก็มีหน้าเงียบขรึมมิได้ยิ้มแย้มแก่กัน ด้วยเธอเหล่านั้นได้ข่าวว่า ภิกษุณีสาวรูปหนึ่งซึ่งมีนามว่า **พระสุมนาเถรี** เป็นพระอรหันต์มหาขีณาสพจักเข้านิพพานในวันนี้ จึงพากันมาเยี่ยมเยียนและนมัสการเป็นครั้งสุดท้าย ครั้นภิกษุณีสงฆ์ทั้งหลายประชุมพร้อมกันแล้ว จึงอาราธนาให้ท่านเล่าอดีตประวัติความเป็นมาเพื่อเป็นอนุสรณียกถา เครื่องระลึกถึง จักได้เป็นสิ่งพึงสังเวชแก่ปัจฉิมาชนตาชนผู้เกิดมาในภายหลัง ดังนั้น องค์อรหันต์ภิกษุณีสุมนาเถรีซึ่งจะดับขันธ์นิพพานในวันนี้ จึงได้เริ่มเล่าประวัติของตัวท่านเอง ให้ที่ประชุมนั้นฟังซึ่งมีเนื้อความ ดังต่อไปนี้

ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าเกิดเป็นมนุษย์ มีจิตไม่บริสุทธิ์มีมลทิน ครั้นสิ้นชีวิตถึงแก่ความตาย ก็ไปเกิดเป็นแม่ไก่ ได้ฟังธรรมที่ภิกษุสาธยายก็มีใจเลื่อมใส ทั้งๆ ที่ไม่รู้เรื่องรู้ความ เมื่อถึงคราวชะตาขาด ก็ให้มีเหยี่ยวตัวฉกาจมาโฉบเอาข้าพเจ้าไปกินเป็นอาหาร จึงไปเกิดในพระราชวังอันโอฬารเป็นธิดากษัตริย์นามว่า **อุพพรีราชธิดา** ต่อมาได้ออกบวชเป็นปริพาชิกา เจริญสมถกรรมฐานสำเร็จฌานชั้นปฐม ครั้นสิ้นลมหมดชีวิต กรรมดีผลิตผลให้ไปเกิด เป็น

พระพรหม เสวยบรมสมบัติอันวิเศษ เป็นพระพรหมผู้ยิ่งใหญ่ ตัวข้าพเจ้านี้ทำกุศลไว้น้อย จึงถอยมาเกิดเป็น**ธิดาเศรษฐี** มีบาปมัวหมองใจไม่ผ่องใส ครั้นตายลงไป จึงปฏิสนธิในครรภ์เดียรัจฉาน ถือกำเนิดเป็นลูกสุกรน้อย น่าเวทนา คราวนั้นสมเด็จพระบรมศาสดาโลกเชษฐ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นข้า และได้ทรงมีพระพุทธฎีกาตรัสเล่าเรื่องราวแห่งข้ากับพระอนุชาอานนท์และพระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ครั้นตายจากชาตินั้นก็ไปเกิดในแคว้นสุวรรณภูมิ เป็น **ฟ้าหญิงราชธิดา** แห่งพระราชาผู้ทรงยศ ครั้นหมดชีวิตตายลง ก็ตรงมาเกิดเป็น**ฟ้าหญิงราชธิดา** แห่งพระเจ้าพาราณสี ครั้นดับขันธ์สิ้นชีวิตก็มาเกิดเป็น**ลูกสาวแห่งนายพาณิช** ผู้ค้าม้าที่หมู่บ้านท่าเรือสุปารกะ ครั้นถึงแก่มรณกรรม ก็มาเกิดเป็น**ธิดาของนายเรือผู้ใหญ่** ครั้นตายจากชาตินั้นก็มาเกิดเป็น**ธิดาของอิสรชน**ผู้มีอำนาจ ครั้นขาดชีพลง ก็ตรงมาเกิดเป็น**ธิดาแห่งกระฎุมพี**ผู้มีทรัพย์ในชาตินี้มีนามว่า **สุมนา** พอเติบโตมา ก็ได้เป็นภรรยาแห่งมหาอำมาตย์ผู้มีชื่อว่า อติมพระ

วาระนั้น ข้าพเจ้าอยู่บนบ้าน เห็น**พระอตุลเถรเจ้า** เดินผ่านมาพร้อมกับพระสงฆ์หมู่ใหญ่เพื่อจะไปบิณฑบาต ข้าไม่มีความเลื่อมใส ได้แต่มองดู เจ้ากูผู้ทรงญาณจึงว่า "โอ... น่าอัศจรรย์ใช่น้อย ลูกสุกรกระจ้อยร่อยเจ้าได้มาเป็นถึงภรรยาแห่งมหาอำมาตย์! ข้าก็เลยได้รู้เรื่องชาติกำเนิดแต่เดิมมา ให้รู้สึกสังเวชใจนักหนา จึงไปขอบรรพชาบวชเป็นภิกษุณี ในสำนัก**พระปัญจพลกะเถรี** องค์พระอุปัชฌาย์ ครั้นได้ฟังมหาสติปัฏฐานสุตตกถาก็ได้บรรลุโสดาบัน หลังจากนั้นไม่นาน ก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และจะขอลาท่านทั้งหลายดับขันธ์นิพพานในวันนี้ ขอท่านจงค่อยอยู่ดีเถิดหนา **อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** ขอจงอุตสาหะตั้งจิตพยายาม อย่าได้มีความประมาทในสรรพกิจทั้งปวงเลย พระสุมนาเถรีเธอเฉลยชีวประวัติจบลงดังนี้แล้ว ก็ดับขันธ์เข้าสู่นิพพานในบัดนั้น

ท่านทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าการเวียนตายเวียนเกิดในวัฏสงสาร ที่จะได้เที่ยง

แท้แน่นอนยั่งยืนนั้นมิได้มีเลย ย่อมจะต้องท่องเที่ยวไปเกิดในโลกดีบ้าง ชั่วบ้าง สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ปะปนกันไปอยู่เช่นนี้ ถ้าไปเกิดในโลกที่ดีมีความสุข เช่น เทวโลก พรหมโลกก็นับว่าเป็นการดี แต่ทีนี้ถ้าพลาดพลั้งลงไปเกิดในโลกชั่วเช่นอบายภูมิแล้ว ย่อมเป็นการยากนักหนาที่จะยกตนขึ้นมาจากโลกชั้นต่ำได้ ต้องเสวยทุกขเวทนาไปแสนนาน อีกประการหนึ่ง การท่องเที่ยวในวัฏสงสารนี้ ยังเป็นการท่องเที่ยวไปไม่มีวันสิ้นสุดอีกด้วย ข้อนี้สิร้ายมาก ลองหลับตานึกวาดภาพดูเถิดว่า ตัวเรานี้ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่อย่างนี้ตลอดไป ไม่ว่าจะเกิดครั้งใดเป็นต้องตายลงไปครั้งนั้น ซ้ำซากอยู่อย่างนี้ ไม่มีวันหยุดยั้ง ตัวเรานี่แหละเกิดตายมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน แต่ไม่รู้ตัวมาหลงลืมเสียเพราะชาติภพปิดบังไว้เท่านั้นเอง และอีกไม่นานตัวเราก็จะตายแล้วใช่ไหมเล่า ตายแล้วก็เกิดอีก แต่เฝ้าตายเฝ้าเกิดอยู่อย่างนี้ตลอดไปไม่มีวันสิ้นสุดลงได้ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงว่าวัฏสงสารนั้นเป็นภัยที่น่ากลัวกว่าสิ่งที่น่ากลัวทั้งหลายในโลก

คราวนี้ มีปัญหาว่า ทำอย่างไรจึงจะออกจากวัฏสงสารซึ่งมีภัยอันใหญ่หลวงนี้เสียได้? สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ผู้ทรงสัพพัญญุตญาณซึ่งทรงทราบชัดทุกสิ่งทุกประการได้ทรงชี้ลงไปอย่างเด็ดขาดว่า การที่จะทำตนให้พ้นจากวัฏสงสารได้นั้น ต้องถึงซึ่งพระนิพพาน ได้นิพพานสมบัติเมื่อใดเมื่อนั้นจึงจะพ้นภัยในวัฏสงสารนี้ได้ เพราะนิพพานสมบัติเป็นสมบัติเที่ยงแท้ยั่งยืนประเสริฐกว่าสมบัติอื่นใดในโลกทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นสมบัติอะไร จะเป็นมนุษยสมบัติ เทวสมบัติ หรือพรหมสมบัติก็สู้นิพพานไม่ได้ อันว่านิพพานสมบัตินี้ไซร้แสนสุขเกษมนักหนา หาที่จะเปรียบปานมิได้เลย สมบัติเจ้าธรณีน่าอภิรมย์ และสมบัติอินทร์พรหมทั้งหลายก็ดี ถ้าจะเอามาเปรียบด้วยสมบัตินิพพานนั้น ก็ปานประดุจหิ่งห้อยเปรียบด้วยดวงจันทร์ ถ้ามิดังนั้น ดุจน้ำอันติดอยู่ปลายเส้นผม ดังฤๅจะเอาเปรียบด้วยน้ำในมหาสมุทรแสนสุดจะลึกล้ำได้

แปดหมื่นสี่พันโยชน์ มิดังนั้น ดุจธุลีฝุ่นละอองอันน้อยนักหนา จะเอามาเปรียบบรรพตราชาภูเขาสิเนรุย่อมจะเปรียบกันมิได้! สมบัติในนิพพานแสนประเสริฐพ้นประมาณหาที่จะเปรียบปานมิได้ ด้วยว่านิพพานสมบัตินั้นมิรู้อาพาธพยาธิ มิรู้เฒ่ามิรู้แก่ มิรู้ตาย มิรู้ฉิบหายวายป่วง มิรู้ร่วงมิรู้โรย มิรู้พลัดมิรู้พราก เป็นอมตสุขอันประเสริฐเลิศกว่าสมบัติในมนุษยโลก เทวโลกและพรหมโลก

ก็ทางที่จะให้ถึงพระนิพพาน อันเป็นวิธีการออกวัฏสงสารนั้น ในโลกนี้มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น คือ ทางพระพุทธศาสนา ความวิเศษของพระพุทธ-ศาสนาก็อยู่ตรงนี้ ตรงที่บอกทางออกจากวัฏสงสารให้ถึงพระนิพพานนี่เอง ตอนใดโลกว่างจากพระพุทธศาสนา ตอนนั้น จะไม่มีคนออกจากวัฏสงสารถึงพระนิพพานเลยเป็นอันขาด นอกจากว่าผู้มีวาสนาสร้างบารมีมาเพื่อตรัสเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเท่านั้น ซึ่งก็เป็นกรณีพิเศษจริงๆ ฉะนั้น การที่เราท่านทั้งหลายเกิดมาในชาตินี้ พอดีปะเหมาะมาพบพระพุทธศาสนายังไม่หมดไปจากโลกเช่นอย่างในปัจจุบันนี้ พร้อมกับมีจิตใจเลื่อมใสยึดเป็นที่พึ่งของตน ก็ขอจงรู้ตัวไว้เถิดว่า อันตัวของเรานี้โชคดีนักหนาเสียเหลือเกินแล้ว ซึ่งองค์พระประทีปแก้ว มีพระพุทธฎีกาตรัสอุปมาเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ ดังต่อไปนี้

เต่าตาบอด

บุคคลหญิงชายที่ท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร ซึ่งจะได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์โชคดี มีมนุษยธรรมประจำสันดานพบพระพุทธศาสนา และมีปัญญารู้คุณพระรัตนตรัยนั้น จะเป็นได้เช่นนี้แต่ละชาติเป็นอันยากนักหนา ยากยิ่งกว่าเต่าตาบอดทั้งสองข้าง ซึ่งจมอยู่ในมหาสมุทรสุดลึกล้ำ ได้แต่ซอกซ้ำมะงุมมะงาหลา

วนเวียนอยู่ที่นั่นสิ้นกาลร้อยปี จึงผุดขึ้นได้ทีหนึ่ง แลซึ่งมันจะผุดขึ้นเอาศีรษะสอดเข้าไปในช่องแอก ซึ่งมีรูแคบนิดเดียวที่ลอยกลิ้งกลับกลอกไปมาด้วยระลอก คลื่นแลแรงลมในมหาสมุทรนั้น ย่อมเป็นการยากลำบากแสนสาหัสอยู่ครามครัน ถึงกระนั้นก็เห็นพอจะมีทาง ที่มันจะเอาคอสอดเข้าไปในช่องแอกนั้นแล้ว ซบหัวอยู่ได้บ้าง อันการที่จะเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาและรู้คุณไตรสรณคมน์ ยิ่งยากกว่าการที่เต่าตาบอดจะสอดคอให้เข้าไปในรูแอกนั้นเสียอีก เพราะว่าพระไตรสรณคมน์ กว่าจะอุบัติขึ้นได้ยากแสนยาก พระโพธิสัตว์เจ้าต้องสร้างพระบารมีมานานตั้งแสนๆ กัปจึงจะตรัสแต่ละพระองค์ แล้วจึงจะมีพระไตรสรณคมน์เกิดขึ้น เมื่อสัตว์ทั้งหลายเกิดมา มิได้พบพระรัตนตรัยพระพุทธศาสนาแล้ว ชีวิตแห่งสัตว์จำพวกนั้นก็เท่ากับหาสาระแก่นสารมิได้ เหตุดังนี้ เราท่านทั้งหลายเวลานี้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ก็เท่ากับว่าผุดขึ้นมาจากมหาสมุทรที่ลึกกว้างใหญ่พอดีเอาศีรษะสอดใส่เข้าในรูแอก ชำแรกห้วงน้ำโผล่ขึ้นมาได้สำเร็จแล้ว และดวงประทีปแก้วคือพระพุทธศาสนา ซึ่งประดับประดาด้วยอมตสมบัติ คือ มรรค ผล นิพพานก็ยังอยู่ ยังไม่สูญสิ้นเสื่อมเสียเยียใดจะนิ่งเฉยอยู่เล่า? ต้องอุตสาหะค้นหาให้เห็นความวิเศษของพระพุทธศาสนา พยายามหาทางออกจากโลกทั้งหลายที่ชื่อว่าวัฏสงสารนี้ให้ได้ เพื่อจักได้หายเหน็ดเหนื่อยเป็นการหยุดพักผ่อนตลอดกาล โดยเสวยนิพพานสมบัติอันเป็นบรมสุขกันเสียที

ก็วิธีที่จะออกจากวัฏสงสาร จำต้องดำเนินการตามวิถีทางแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งจักกล่าวในอรรถวรรณนาข้างหน้าต่อไป ขอเชิญท่านทั้งหลาย จงตั้งใจศึกษาตามอัธยาศัยเถิด.

โลกุตรภูมิ



ภูมิพ้นโลก

บัดนี้ จักพรรณนาถึงภูมิอันวิเศษประเสริฐสุด ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายแห่งพระพุทธศาสนา ภูมินี้มีนามว่า **โลกุตรภูมิ** ได้แก่ภูมิที่พ้นจากโลกต่างๆ หมายความว่า ท่านผู้ได้บรรลุถึงภูมินี้แล้ว ย่อมเป็นพระอริยบุคคล หลุดพ้นจากโลกทั้งปวงได้เด็ดขาด ไม่ต้องมาเวียนเกิดเวียนตายให้วุ่นวายอีกต่อไป

การที่สัตว์ทั้งหลายต้องตายแล้วเกิด และเกิดแล้วตายไม่หยุดหย่อนอย่างน่าเบื่อหน่ายนั้น ก็เพราะยังมีกิเลสตัณหาอยู่ เมื่อพูดถึงกิเลสตัณหาที่อยู่ในสันดานของสัตว์แต่ละบุคคล ก็มีอยู่มากมายเหลือพรรณนา ท่านย่อมว่ากิเลสพันห้าตัณหาร้อยแปด ประจำอยู่ในสันดานของแต่ละบุคคล การที่จะจับเอากิเลสตัณหามาจาระไนทีละตัวนั้น เป็นการยากนักหนา จึงขอรวบรัดกล่าวว่ากิเลสตัณหาอันมากมายเหล่านั้น รวมเรียกว่าเป็นสิ่งจัญไรสิ่งหนึ่ง ซึ่งคอยผูกมัดให้ประชาสัตว์ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในโลกทั้งหลาย สิ่งจัญไรที่ว่านี้เรียกชื่อว่า สัญโญชน์

สัญโญชน์

ธรรมชาติใดทำการผูกสัตว์ไว้ให้ติดอยู่ในวัฏสงสาร ธรรมชาตินั้นเรียกชื่อว่า สัญโญชน์ ก็สัญโญชน์ที่ผูกเหล่าสัตว์ให้ติดอยู่ในวัฏสงสาร มีอยู่ ๑๐ ประการ คือ

๑. ทิฏฐิสัญโญชน์

๒. วิจิกิจฉาสัญโญชน์

๓. สีลัพพตปรามาสสัญโญชน์

๔. กามราคสัญโญชน์

๕. ปฏิฆสัญโญชน์

๖. รูปราคสัญโญชน์

๗. อรูปราคสัญโญชน์

๘. มานสัญโญชน์

๙. อุทธัจจสัญโญชน์

๑๐. อวิชชาสัญโญชน์

สัญโญชน์เหล่านี้เปรียบเสมือนโซ่เหล็กจัญไร ผูกมัดไว้ที่คอของสัตว์ในโลกต่างๆ รวมทั้งเราท่านทั้งหลายที่กำลังอยู่ในมนุษยโลกขณะนี้ด้วย แล้วฉุดกระชากลากให้ไปเกิดในโลกนั้นโลกนี้ ดีบ้างชั่วบ้างให้ต้องเสวยผลกรรมของตนเป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้างไม่มีวันสิ้นสุดหยุดหย่อน น่าเบื่อหน่ายนัก ตราบใดยังตัดโซ่เหล็กที่ผูกคอ คือ สัญโญชน์เหล่านี้ไม่ได้ ก็อย่าหวังเลยว่า จะหลุดพ้นจากโลกนี้ได้ แต่การที่จะตัดสัญโญชน์เหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำได้ยากนัก ถึงกระนั้น องค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ผู้ทรงสัพพัญญุตญาณก็ได้ทรงโปรดประทานบอกทางไว้ ควรที่เราท่านทั้งหลายจักกระทำใจให้เลื่อมใสน้อมใจเชื่อฟังด้วยดี และควรทราบไว้ในที่นี่ด้วยว่า ผู้มีปัญญาอื่นใดจะทรงคุณวิเศษสักเพียงไหนก็ตาม ย่อมไม่มีปัญญารู้สัญโญชน์และวิธีตัดสัญโญชน์อย่างเด็ดขาด นอกจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวด้วยเป็นพระพุทธวิสัยโดยเฉพาะ

การตัดโญชน์นั้นต้องตัดเป็นข้อๆ ไปตามลำดับแห่งโลกุตรภูมิ ซึ่งมีอยู่ ๔ ภูมิ คือ

๑. โสดาบันโลกุตรภูมิ

๒. สกิทาคามีโลกุตรภูมิ

๓. อนาคามีโลกุตรภูมิ

๔. อรหัตโลกุตรภูมิ

ขอให้ท่านทั้งหลายจงอย่าเพิ่งเบื่อหน่ายเสีย อย่าเพลียใจอ่อนใจ เพราะเห็นเป็นเรื่องสูง ความจริงเป็นเรื่องดีและวิเศษแท้ ฉะนั้น จึงควรศึกษาเรื่องโลกุตรภูมิอันประเสริฐตามลำดับ ดังต่อไปนี้

โสดาปันนโลกุตรภูมิ



ภูมิพ้นโลกที่ ๑

โลกุตรภูมิลำดับที่ ๑ นี้มีชื่อว่า โสตาปันนโลกุตรภูมิ ได้แก่ ภูมิที่พ้นจากโลกคือโสดาบัน ท่านผู้ใดบรรลุถึงภูมินี้ ท่านผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าพระอริยบุคคลโสดาบัน ผู้ถึงกระแสพระนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลชั้นแรกในพระพุทธศาสนา ได้ดื่มอมตรสคือพระนิพพานตั้งแต่ชั้นนี้เป็นต้นไป ฉะนั้นจึงได้นามว่า **พระโสดาบัน** = ผู้ถึงกระแสพระนิพพาน

ข้อปฏิบัติ ท่านที่จะบรรลุโลกุตรภูมิชั้นนี้ ใช่ว่าอยู่ๆ แล้วจะได้จะถึงขึ้นมาเอง ไม่ใช่อย่างนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีศรัทธาแก่กล้าเพียรปฏิบัติธรรมบำเพ็ญกรรมฐาน แลการบำเพ็ญกรรมฐานนั้น จะบำเพ็ญกรรมฐานอย่างอื่นก็ไม่ได้ ต้องบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานอย่างเดียวจึงจะได้ และในการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานนั้น ถ้าบำเพ็ญวิปัสสนาเป็นมิจฉาปฏิบัติ คือ ปฏิบัติไม่ถูก เป็นวิปัสสนาเทียมก็ไม่ได้ ต้องบำเพ็ญวิปัสสนาเป็นสัมมาปฏิบัติ คือ ปฏิบัติถูกต้องเป็นวิปัสสนาแท้จริงจึงจะได้ เมื่อบำเพ็ญวิปัสสนาอย่างถูกต้องแล้ว อินทรีย์ทั้ง ๕ คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ เป็นธรรมถึงความสม่ำเสมอกันดีแล้ว **พระวิปัญสนาญาณ**ก็จะพลันเกิดขึ้นและก้าวหน้าไปตามลำดับ คือ

๑. **นามรูปปริจเฉหญาณ** มีปรีชากำหนดนามกำหนดรูปได้ พูดง่ายๆ ก็ว่ารู้จักตัวเองว่า มันคืออะไรกัน

๒. **ปัจจยปริคคหญาณ** มีปรีชากำหนดเหตุผลของรูปนามว่า รูปและนามทั้งสองนี้เป็นเหตุผลของกันและกัน

๓. **สัมมสนญาณ** มีปรีชากำหนดรู้พระไตรลักษณ์ เพราะเมื่อถึงญาณนี้

แล้ว พระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ปรากฏให้เห็นมาก

๔. อุทยัพพยญาณ มีปรีชาเห็นความเกิดดับของรูปนาม เพราะญาณนี้ รูปนามจะแสดงอาการเกิดดับให้เห็นมากมาย

๕. ภังคญาณ มีปรีชาเห็นรูปนามมีแต่แตกดับไปถ่ายเดียว เพราะญาณนี้จะแสดงความแตกดับของรูปนามให้เห็นชัด

๖. ภยญาณ มีปรีชาเห็นรูปนามเป็นภัย คือ เป็นสิ่งที่น่ากลัว

๗. อาทีนวญาณ มีปรีชาเห็นโทษของรูปนาม เพราะพอถึงญาณนี้ รูปนามแสดงโทษให้เห็น

๘. นิพพิทาญาณ มีปรีชาเกิดความเบื่อหน่ายรูปนาม ที่จะเกิดเบื่อโลกทั้งหลายก็มาเบื่อเอาจริงๆ เมื่อถึงญาณนี้เท่านั้น

๙. มุญจิตุกัมยตาญาณ มีปรีชาเกิดขึ้นใคร่จะพ้นไปเสียจากรูปนาม โลกอะไรดีวิเศษแค่ไหน ก็ไม่อยากอยู่ทั้งนั้น อยากได้พระนิพพานจริงๆ ก็ตอนนี้เอง

๑๐. ปฏิสังขาญาณ มีปรีชาพิจารณาพระไตรลักษณ์อีกทีหนึ่ง เพราะจะถึงพระนิพพานได้ต้องไปทางพระไตรลักษณ์นี่เท่านั้น

๑๑. สังขารุเปกขาญาณ มีปรีชาวางเฉยในสังขารอารมณ์ทั้งปวง ญาณนี้เป็นยอดของโลกิยญาณ ถ้ามีวาสนาบารมีเคยสร้างสมไว้ ก็จะก้าวขึ้นสู่ญาณเบื้องสูงต่อไป

๑๒. อนุโลมญาณ จะก้าวขึ้นสู่โลกุตรภูมิแล้ว ตระเตรียมเพื่อต้อนรับการบังเกิดขึ้นแห่งมรรคญาณ

๑๓. โคตรภูญาณ กำลังก้าวเข้าสู่โลกุตรภูมิ ประหารโคตรปุถุชนให้ขาดในตอนนี้เอง

๑๔. มรรคญาณ ถึงโลกุตรภูมิแล้ว มรรคบังเกิดขึ้นแล้ว แต่เป็นมรรคชั้นที่หนึ่ง เรียกว่าปฐมมรรคญาณ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **พระโสดาปัตติมรรค**

ญาณ ตัดโซ่เหล็กจัญไร คือ สัญโญชน์ได้เป็นบางข้อแล้ว แต่จะเป็นสัญโญชน์อะไรบ้างนั้น เดี๋ยวเอาไว้พูดกันทีหลัง

๑๕. ผลญาณ เสวยผลของการถึงโลกุตรภูมิที่ปรารถนามานานนักหนาแล้ว

๑๖. ปัจจเวกขณญาณ พิจารณาดูว่า ละกิเลสอะไรได้บ้าง พูดอีกทีก็ว่าตรวจตราดูว่า ตัดสัญโญชน์อะไรได้บ้าง

เมื่อมนุษย์ผู้ใจหาญกล้า อุตสาหะบำเพ็ญวิปัสสนาจนผ่าน**โสฬสญาณ** คือ ญาณทั้ง ๑๖ มาตามลำดับอย่างถูกต้องบริบูรณ์แล้ว ท่านผู้นั้นก็ชื่อว่าบรรลุถึงโสดาบันโลกุตรภูมิ เป็น**พระโสดาบันอริยบุคคล**ในพระบวรพุทธศาสนา

คุณวิเศษ

ท่านอริยบุคคลโสดาบันนี้ ตัดโซ่เหล็กที่เป็นบ่วงร้อยรัดไว้คือสัญโญชน์ได้ ๓ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. สักกายทิฏฐิสัญโญชน์ = ความเข้าใจผิดในรูปนาม

๒. วิจิกิจฉาสัญโญชน์ = ความสงสัยในพระไตรรัตน์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

๓. สีลัพพตปรามาสสัญโญชน์ = ความยึดถือในข้อปฏิบัติที่ผิดไม่ถูกทาง

ทั้ง ๓ ข้อนี้ ท่านตัดขาดหมดไม่มีเหลือติดอยู่ในจิตสันดาน นอกจากนี้ท่านยังสามารถเข้าโสตาปัตติผลสมาบัติ เสวยอารมณ์พระนิพพานตามจิตปรารถนาได้อีกด้วย แม้จะตัดสัญโญชน์ได้เพียง ๓ ข้อ ยังไม่หมดทีเดียว แต่ก็ตัดการเวียนว่ายตายเกิดในโลกต่างๆ ได้มากทีเดียว เพราะมีกฎตายตัว

อยู่ว่า พระโสดาบันอริยบุคคลจะเกิดอีกอย่างมากไม่เกิน ๗ ชาติ ตามประเภทของพระโสดาบัน ๓ จำพวก ดังต่อไปนี้

๑. **พระเอกพีชีโสดาบัน** ท่านพวกนี้จะเกิดอีกชาติดียว แล้วก็จะได้บรรลุพระอรหัตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคล ตัดสัญโญชน์ได้หมด แล้วปรินิพพาน

๒. **พระโกลังโกลโสดาบัน** ท่านพวกนี้จะเกิดอีกตั้งแต่ ๒-๓ ชาติเป็นอย่างมาก แล้วก็จะบรรลุพระอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคล แล้วปรินิพพาน

๓. **พระสัตตขัตตุปรมโสดาบัน** ท่านเหล่านี้จะเกิดอีกอย่างมากไม่เกิน ๗ ชาติ แล้วจะบรรลุพระอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคล แล้วปรินิพพาน

การที่ท่านแตกต่างกันเป็น ๓ พวกนี้ ก็เพราะว่าบารมีอินทรีย์ที่สร้างสมมาต่างกัน คือ ถ้าสร้างบารมีอินทรีย์มาอย่างแก่กล้า ก็เป็น**พระเอกพีชีโสดาบัน** ถ้าสร้างบารมีอินทรีย์มาอย่างปานกลาง ก็เป็น**พระโกลังโกลโสดาบัน** ถ้าสร้างบารมีอินทรีย์มาอย่างอ่อน ก็เป็น**พระสัตตขัตตุปรมโสดาบัน** ก็การที่ท่านจะเกิดทุกๆ ชาติ ต่อไปนี้นั้น ต้องเข้าใจว่า ท่านจะไม่ไปเกิดในอบายภูมิ เช่น โลกนรก โลกเปรต เป็นต้น เลยเป็นอันขาด เพราะว่าโลกุตรธรรมนี้ เป็นธรรมสูงยิ่งปิดอบายภูมิได้อย่างเด็ดขาดแน่นอน ทุกๆ ชาติท่านจะต้องไปเกิดในภูมิสูง เช่น เมื่อไปเกิดในเทวโลกเป็นเทวดาก็พรั่งพร้อมด้วยเทวสมบัติ เมื่อมาเกิดในมนุษยโลกนี้อีก ก็เกิดในตระกูลสูงอุดมด้วยมนุษยสมบัติ แต่ข้อสำคัญก็คือว่า ท่านได้สมบัติแก้วอันประเสริฐเลิศล้ำยิ่งกว่าสมบัติพระเจ้าจักรพรรดิราชหรือสมบัติใดในโลกทั้งมวล เพราะท่านพระโสดาบันอริยบุคคลนี้ เป็นผู้เที่ยงแท้ที่จักได้บรรลุอรหัตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคล แล้วปรินิพพานในอนาคต

กาลอย่างแน่นอน

พรรณนาในโสดาบันโลกุตรภูมิ ซึ่งเป็นภูมิหลุดพ้นโลกลำดับที่ ๑ เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

สกิทาคามีโลกุตรภูมิ



ภูมิพ้นโลกที่ ๒

โลกุตรภูมิลำดับที่ ๒ มีชื่อว่า สกิทาคามีโลกุตรภูมิ ได้แก่ ภูมิที่พ้นจากโลก คือ สกิทาคามี ท่านผู้ได้บรรลุถึงภูมินี้ ย่อมเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่สองในพระพุทธศาสนา ท่านจะกลับมาปฏิสนธิถือกำเนิดอีกเพียงชาติเดียวเท่านั้น ก็จะเป็นพระอรหันต์ดับขันธ์ปรินิพพาน ฉะนั้น จึงได้นามว่า **พระสกิทาคามี** = ผู้จะมาเกิดอีกครั้งเดียว

ข้อปฏิบัติ ท่านผู้ที่จะบรรลุโลกุตรภูมิชั้นนี้ ต้องบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานผ่านโสดาบันโลกุตรภูมิมาแล้ว ปรารถนาจะบรรลุมรรคผลชั้นนี้ จึงเจริญวิปัสสนาให้ยิ่งขึ้น เมื่ออินทรีย์ทั้ง ๕ เสมอกันดีแล้ว สภาวญาณก็จะเกิดขึ้น ตั้งแต่อุทยัพยญาณเป็นต้นไป จนถึงสังขารุเปกขาญาณ แต่ว่าญาณเหล่านี้จะชัดแจ้งละเอียดกว่าญาณในชั้นที่หนึ่ง ต่อจากนั้น อนุโลมญาณก็จะเกิดขึ้นตามติดมาด้วยโวทานะ (โวทานะนี้แทนโคตรภูญาณ เพราะท่านผู้นี้เป็นพระอริยบุคคลแล้ว ญาณที่ตัดโคตรปุถุชนจึงไม่เกิดขึ้นอีก) ครั้นแล้วทุติยมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **พระสกิทาคามิมรรคญาณ** ก็อุบัติขึ้น ติดตามด้วยพระสกิทาคามิผลญาณ เป็นการถึงพระนิพพานอีกครั้งหนึ่ง พระสกิทาคามิมรรคนี้ไม่มีอำนาจตัดสัญโญชน์อันหนึ่งอันใดได้เด็ดขาด ถึงกระนั้นก็มีอำนาจทำกิเลสทั้งหลายให้เป็น ตนุกร คือทำให้เบาบางลงไปยิ่งกว่าอำนาจของพระโสตาปัตติมรรคญาณซึ่งเป็นมรรคญาณขั้นแรกเป็นธรรมดา

คุณวิเศษ

ท่านพระอริยบุคคลสกิทาคามีนี้ นอกจากจะมีกิเลสเบาบางกว่าพระโสดาบันอริยบุคคลแล้ว ยังมีคุณพิเศษสามารถเข้าสกิทาคามีผลสมาบัติเสวยอารมณ์พระนิพพานตามจิตปรารถนาได้อีกด้วย แต่ที่วิเศษสุดก็คือ ท่านพระสกิทาคามีจะเกิดอีกชาติเดียวเท่านั้นก็จะดับขันธ์ปรินิพพาน แต่การจะเกิดที่ไหนนั้น ก็ย่อมเป็นไปตามประเภทของพระสกิทาคามี ๕ จำพวก คือ

๑. บางท่านสำเร็จเป็นพระสกิทาคามีในมนุษยโลกนี้แล้ว จุติไปเกิดในเทวโลกแล้วจุติจากเทวโลกมาเกิดในมนุษยโลกนี้ แล้วบรรลุพระอรหัตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคล แล้วดับขันธ์ปรินิพพานในมนุษยโลกนี่เอง

๒. บางท่านสำเร็จเป็นพระสกิทาคามีบุคคลแล้ว ก็กระทำความเพียรเจริญวิปัสสนา จนบรรลุถึงพระอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคล แล้วดับขันธ์ปรินิพพานในมนุษยโลกนี่เอง

๓. บางท่านสำเร็จเป็นพระสกิทาคามี แล้วจุติไปเกิดในเทวโลก แล้วได้บรรลุพระอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคล แล้วดับขันธ์ปรินิพานในเทวโลกนั่นเอง

๔. บางท่านเป็นเทวดา สำเร็จเป็นพระสกิทาคามีบุคคลในเทวโลก แล้วบรรลุพระอรหัตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคลในเทวโลกนั่นเอง

๕. บางท่านเป็นเทวดา สำเร็จเป็นพระสกิทาคามีบุคคลในเทวโลก แล้วจุติมาปฏิสนธิในมนุษยโลก ได้บรรลุพระอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคลและดับขันธ์ปรินิพพานในมนุษยโลกนี่เอง

ท่านทั้งหลาย ความอัศจรรย์แห่งพระโอวาทานุสาสนีของสมเด็จพระ-

ชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถอำนวยผลให้แก่บุคคลผู้ปฏิบัติตาม ให้ตัดชาติภพได้อย่างเด็ดขาดเป็นขั้นๆ ไปดังกล่าวมานี้

พรรณนาในสกิทาคามีโลกุตรภูมิ ซึ่งเป็นภูมิหลุดพ้นโลกลำดับที่ ๒ เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้ จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อนาคามีโลกุตรภูมิ



ภูมิพ้นโลกที่ ๓

โลกุตรภูมิลำดับที่ ๓ มีนามว่า อนาคามีโลกุตรภูมิ ซึ่งได้แก่ภูมิที่พ้นจากโลกคืออนาคามี ท่านผู้บรรลุภูมินี้ย่อมเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่สามในพระบวรพุทธศาสนา ท่านย่อมจะไม่กลับมาถือปฏิสนธิในมนุษยโลกนี้อีกเลย ฉะนั้น จึงได้นามว่า **พระอนาคามี** = พระผู้จะไม่กลับมา

ข้อปฏิบัติ ท่านผู้ที่จะบรรลุโลกุตรภูมิชั้นนี้ ต้องบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานผ่านโลกุตรภูมิชั้นที่สองมาแล้ว และอุตสาหะพยายามเจริญวิปัสสนาให้ยิ่งขึ้นไป เมื่ออินทรีย์ทั้ง ๕ คือ **สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา** ได้ส่วนสมดุลเสมอกันดี และวาสนาบารมีถึงที่แล้ว สภาวญาณก็จะเกิดขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่อุทยัพพยญาณเป็นต้นไป จนถึงสังขารุเปกขาญาณ ต่อจากนั้นก็ถึงอนุโลมญาณ ตามติดมาด้วยโวทานะ แล้วตติยมรรคหรือ**พระอนาคามิมรรคญาณ**ก็อุบัติเกิดขึ้น พอพระอนาคามิมรรคเกิดก็จะตัดสัญโญชน์ได้เด็ดขาดอีกบางประการ แต่จะตัดอะไรบ้างนั้น ประเดี๋ยวจะกล่าวทีหลัง พอพ้นพระอนาคามิมรรคแล้ว พระอนาคามิผลก็จะปรากฏตามติดกันมา เป็นอันว่า บัดนี้ท่านผู้นั้นเป็นพระอนาคามีบุคคลแล้ว! ที่พูดนี้ดูเหมือนว่าเป็นสิ่งที่สำเร็จได้ง่ายๆ แต่ความจริงมิใช่ของง่ายเลย สำหรับโยคีบุคคลผู้ปฏิบัติ เพราะท่านผู้จะปฏิบัติเพื่อให้พระอนาคามิมรรคบังเกิดขึ้นนี้ ต้องเป็นผู้มีสมาธิอย่างดีเยี่ยมเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ พึงทราบไว้ในที่นี้ว่า

๑. ผู้ที่สามารถจะปฏิบัติให้พระโสตาปัตติมรรค และพระสกิทาคามิมรรคบังเกิดในตนนั้น ต้องเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล คือ มีศีลบริสุทธิ์เป็นอย่างยิ่ง

๒. ผู้ที่สามารถจะปฏิบัติให้พระอนาคามิมรรคนี้ บังเกิดขึ้นในตนนั้น ต้อง

เป็นผู้บริบูรณ์ด้วย**สมาธิ** คือ มีสมาธิดีเป็นยอดเยี่ยม

ฉะนั้น การปฏิบัติบำเพ็ญเพื่อความเป็นพระอนาคามีบุคคลนี้ จึงจำเป็นต้อง**มีสมาธิ**ดีเป็นอย่างยิ่ง ต้องมีสมาธิเต็มเปี่ยมสมบูรณ์เป็นที่สุด พระอนาคามิมรรคจึงจะอุบัติเกิดได้ แม้จะเป็นการยาก แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่เหลือวิสัยสำหรับผู้ใคร่จะออกจากสังสารทุกข์

คุณวิเศษ

ท่านพระอนาคามีอริยบุคคลนี้ ท่านตัดสัญโญชน์ได้เด็ดขาดไปอีก ๒ ประการ คือ

๑. กามราคสัญโญชน์ ประหารกามราคะความติดอยู่ในกามคุณอารมณ์ทุกชนิดได้อย่างเด็ดขาดด้วยอำนาจพระอนาคามิมรรค

๒. ปฏิฆสัญโญชน์ ประหารปฏิฆะ คือ ความไม่พอใจในอารมณ์ต่างๆ ได้อย่างเด็ดขาด พูดง่ายๆ ก็ว่า ไม่มีโทโสโกรธา ตัดความโกรธได้ ด้วยอำนาจของพระอนาคามิมรรค

เห็นไหมเล่า การปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาสามารถตัดโซ่เหล็กร้อยรัดสัตว์ในวัฏสงสารคือสัญโญชน์ได้เป็นลำดับมา บัดนี้ ตัดได้ ๔ ประการแล้ว คือ ๑. สักกายทิฏฐิสัญโญชน์ ๒. วิจิกิจฉาสัญโญชน์ ๓. สีลัพพตปรามาสสัญโญชน์ ทั้งสามนี้ ตัดได้ด้วยพระโสตาปัตติมรรค และ ๔. กามราคสัญโญชน์ ๕. ปฏิฆสัญโญชน์ ทั้งสองนี้ตัดได้ด้วยพระอนาคามิมรรคที่กำลังพูดถึงอยู่นี่ ส่วนที่เหลือจะตัดได้หรือไม่? ถ้าตัดได้ จะตัดด้วยอะไร? ขอท่านทั้งหลายติดตามต่อไป ตอนนี้ขอกล่าวถึงคุณพิเศษของพระอนาคามีบุคคลก่อน คือ นอกจาก

ท่านจะตัดสัญโญชน์ได้อีกสองประการดังกล่าวแล้ว ท่านยังสามารถเข้าอนาคามีผลสมาบัติเสวยอารมณ์พระนิพพานตามจิตปรารถนาได้อีกด้วย แต่ที่วิเศษสุดก็คือ เมื่อท่านจุติไปแล้วจะไม่กลับมาปฏิสนธิในกามภูมิ เช่น มนุษยโลกและเทวโลกอีกเลย ท่านย่อมไปอุบัติเกิดใน**สุทธาวาสพรหมโลก** แล้วก็จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และปรินิพพานบนโน้นเลย

จึงมีปัญหาว่า การที่จะไปบังเกิดในพรหมโลกนั้น จะต้องปฏิสนธิด้วยฌานวิบาก อันเป็นผลของฌานกุศล สำหรับพระอานาคามีบุคคลที่เป็นฌานลาภีเคยบำเพ็ญสมถกรรมฐานได้ฌานมาก่อน ก็ไม่มีปัญหาอันใด ต้องไปเกิดได้แน่ แต่ทีนี้ พระอนาคามีที่เป็นสุกขวิปัสสกะบำเพ็ญวิปัสสนามาอย่างเดียวล้วนๆ ไม่เคยบำเพ็ญสมถกรรมฐานได้ฌานเลย จะไปเกิดในพรหมโลกได้อย่างไร? ข้อนี้ไม่ต้องสงสัย เพราะพระอนาคามีประเภทนี้ เมื่อท่านใกล้จะจุติ **มัคคสิทธิฌาน** ย่อมบังเกิดขึ้น แล้วเป็นปัจจัยนำไปเกิดในพรหมโลก ถึงแม้ว่า พระอนาคามีผู้สุกขวิปัสสกะจะต้องมรณภาพลงโดยไม่ทันรู้ตัว เช่น ขณะที่กำลังหลับอยู่หรือกำลังทำกิจการใดอยู่ก็ตาม มีผู้กระทำร้ายถึงแก่มรณภาพลงในทันทีทันใด โดยไม่รู้ตัว! อย่างนี้ มัคคสิทธิฌานก็ย่อมจะบังเกิดขึ้นก่อน แล้วจึงจุติ ตราบใดที่มัคคสิทธิฌานยังไม่เกิดขึ้น พระอนาคามีบุคคลจะไม่มีการจุติเลยเป็นอันขาด เมื่อมัคคสิทธิฌานบังเกิดขึ้นแล้ว จึงจุติไปปฏิสนธิในพรหมโลกดังกล่าวนั้น เมื่อท่านไปบังเกิดในพรหมโลกแล้ว ย่อมสำเร็จเป็นพระอรหันต์และดับขันธ์ปรินิพพาน ตามประเภทของ**พระอนาคามี ๕ จำพวก** ดังต่อไปนี้

๑. **อันตราปรินิพพายี** ได้แก่ พระอนาคามีบุคคลที่ไปอุบัติเกิดในพรหมโลกภูมิใดภูมิหนึ่ง แล้วจึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์และปรินิพพานภายในอายุครึ่งแรกของสุทธาวาสพรหมโลกที่ท่านไปเกิดนั้น

๒. **อุปหัจจปรินิพพายี** ได้แก่ พระอนาคามีบุคคลที่ไปอุบัติเกิดในพรหม

โลกภูมิใดภูมิหนึ่ง แล้วสำเร็จเป็นพระอรหันต์และปรินิพพานภายในอายุครึ่งหลังของสุทธาวาสพรหมโลกที่ท่านเกิดนั้น

๓. **อสังขารปรินิพพายี** ได้แก่ พระอนาคามีบุคคลที่ไปอุบัติเกิดในพรหมโลกภูมิใดภูมิหนึ่ง แล้วสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในภูมินั้นโดยสะดวก ไม่ต้องพยายามมาก แล้วปรินิพพาน

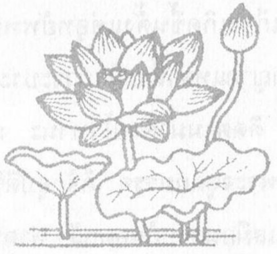
๔. **สสังขารปรินิพพายี** ได้แก่ พระอนาคามีบุคคลที่ไปอุบัติเกิดในพรหมโลกภูมิใดภูมิหนึ่ง แล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในภูมินั้น โดยต้องใช้ความพยายามอย่างแรงกล้า แล้วปรินิพพาน

๕. **อุทธังโสตอกนิฏฐคามี** ได้แก่ พระอนาคามีบุคคลที่ไปอุบัติในสุทธาวาสพรหมโลกชั้นต่ำ คือ ชั้นอวิหาพรหมโลก แล้วจุติไปเกิดในชั้นสูงๆ ขึ้นไป คือชั้นอตัปปา สุทัสสา สุทัสสี พรหมโลก แล้วจุติไปเกิดในอกนิฏฐพรหมโลก แล้วจึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วก็ดับขันธ์ปรินิพพานในชั้นอกนิฏฐพรหมโลกนี่เอง

ความอัศจรรย์ทั้งหมดนี้ เป็นคุณวิเศษของพระอนาคามีบุคคลผู้ทรงพระคุณประเสริฐในพระบวรพุทธศาสนา ซึ่งจะไม่กลับมาในมนุษยโลกอีกเลยในอนาคตกาล สำหรับในปวัตติกาล ถ้าสมัยใดมีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลก พระอนาคามีบุคคลซึ่งอยู่ในพรหมโลกก็ย่อมมาสู่มนุษยโลกนี้ เพื่อที่จะได้ทอดทัศนา และสดับธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เช่นนี้ก็มีอยู่บ้างเป็นธรรมดา

พรรณนาในอนาคามีโลกุตรภูมิ ซึ่งเป็นภูมิหลุดพ้นโลกลำดับที่ ๓ เห็นว่าสมควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลง ด้วยประการฉะนี้.

อรหัตโลกุตรภูมิ



ภูมิพ้นโลกที่ ๔

โลกุตรภูมิลำดับที่ ๔ นี้มีนามว่า อรหัตโลกุตรภูมิ ได้แก่ ภูมิที่พ้นจากโลก คือ พระอรหัตคุณ ท่านผู้ที่บรรลุถึงภูมินี้ย่อมเป็นผู้สมควรแก่การบูชาของเหล่าเทพยดาแลมนุษย์ทั้งหลาย เพราะเป็นมหาขีณาสพเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระบวรพุทธศาสนา ฉะนั้น จึงได้นามว่า**พระอรหันต์** = ท่านผู้สมควรแก่การบูชา

ข้อปฏิบัติ ท่านผู้จะบรรลุโลกุตรภูมิชั้นสูงสุดนี้ ต้องบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานผ่านโลกุตรภูมิขั้นต่ำมาตามลำดับ แล้วมีวิริยะอุตสาหะเจริญวิปัสสนาให้ภิญโญภาพยิ่งขึ้น เมื่ออินทรีย์ถึงความเสมอกันดีแล้ว และบุญวาสนาบารมีเต็มเปี่ยมแล้ว สภาวญาณก็จะเกิดขึ้นตั้งแต่อุทยัพพยญาณเป็นต้นไป จนถึงสังขารุเปกขาญาณ แต่ว่าญาณเหล่านี้จะมีสภาวะประณีตเป็นที่สุด ต่อจากนั้นอนุโลมญาณก็จะเกิดขึ้น ติดตามมาด้วยโวทานะ แล้ว**พระอรหัตมรรคญาณ** หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า**พระจตุตถมรรค** ก็จักอุบัติขึ้น เมื่อพระอรหัตมรรคญาณเกิดขึ้นแล้ว ก็จะเป็นเสมือนดาบอันคมกล้า ฟาดฟันประหัตประหารบรรดาสรรพกิเลสที่หมักดองในขันธสันดานมานานนักหนาให้หมดไปโดยสิ้นเชิง โซ่เหล็กคือสัญโญชน์ที่เหลืออีก ๕ ประการ ก็เป็นอันขาดสะบั้นหมดลง ด้วยอำนาจของพระอรหัตมรรคที่บังเกิดขึ้นในขณะนี้ ต่อจากนั้น พระอรหัตผลญาณก็จะบังเกิดติดตามมาให้ท่านได้เสวยอารมณ์พระนิพพานเป็นขันธวิมุตติหลุดพ้นจากขันธ์ห้า คือ **รูปนาม** เป็นพระมหาขีณาสพถึงความบริสุทธิ์เป็นอย่างยิ่ง กิเลสธุลีแม้แต่เท่ายองใยก็ไม่มีเหลือติดอยู่ในขันธสันดาน

อนึ่ง พึงทราบไว้ในที่นี้ด้วยว่า ท่านที่สามารถจะปฏิบัติให้พระอรหัตมรรค-

ญาณบังเกิดขึ้นในขันธสันดานนั้น ต้องเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา คือ มีปัญญาบารมีเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ที่สุด พระอรหัตมรรคญาณนี้ จึงจักอุบัติเกิดขึ้นได้ ฉะนั้น ในพระบวรพุทธศาสนานี้ จึงเป็นพระศาสนาที่เต็มไปด้วยหลัก ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันยอดเยี่ยมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง เพราะการบรรลุมรรคผลอันสูงสุดเป็นโลกุตระนี้ จะต้องบรรลุด้วยหลัก ๓ ประการอย่างยอดเยี่ยม คือ

๑. จะบรรลุพระโสดาปัตติมรรคญาณและพระสกิทาคามิมรรคญาณได้ด้วย **อธิศีล** คือ ศีลชั้นยอดเยี่ยมสมบูรณ์ที่สุด

๒. จะบรรลุพระอนาคามิมรรคญาณได้ด้วย**อธิจิต** คือ มีจิตเป็นสมาธิชั้นยอดเยี่ยมสมบูรณ์ที่สุด

๓. จะบรรลุพระอรหัตมรรคญาณได้ด้วย**อธิปัญญา** คือ ปัญญาชั้นยอดเยี่ยมสมบูรณ์ที่สุด

คุณวิเศษ

ท่านพระอรหันตอริยบุคคลนี้ ท่านตัดสัญโญชน์ที่เหลืออีก ๕ ประการได้หมดเด็ดขาด คือ

๑. รูปราคสัญโญชน์ ความยินดีในรูปภพ คือ ความอยากเกิดเป็นพระพรหมในรูปพรหมโลก

๒. อรูปราคสัญโญชน์ ความยินดีในอรูปภพ คือ ความอยากเกิดเป็นพระพรหมผู้วิเศษในอรูปพรหมโลก

๓. มานสัญโญชน์ ความถือตัว คือ อหังการมมังการ

๔. อุทธัจจสัญโญชน์ สภาพที่จิตฟุ้งไปโดยไม่สามารถจะตั้งอยู่ในอารมณ์

เดียวได้นาน

๕. อวิชชาสัญโญชน์ สภาพที่ไม่รู้ พูดอีกทีก็ว่า โมหะ ความมืดหลงของจิต

ในข้อนี้ หากจะมีผู้สงสัยว่า ความไม่รู้ในสภาพธรรมคืออวิชชานี้ ทำไมจึงยังเหลือให้พระอรหัตมรรคประหารอยู่อีก เพราะเมื่อมรรคผลเบื้องต่ำทั้ง ๓ เกิดขึ้นแต่ละครั้ง ก็ได้เห็นอริยสัจกำจัดอวิชชาทุกครั้งไป เหตุไฉนยังมีอวิชชาเหลืออยู่อีกเล่า? ในเรื่องนี้ท่านอุปมาไว้ว่า มรรคเบื้องต่ำทั้งสามนั้นเป็น **วิชฺชูปมา ธมฺมา** คือ เหมือนกับฟ้าแลบ! ธรรมดาว่า ฟ้าแลบย่อมมีแสงสว่างเกิดขึ้นแวบหนึ่ง แล้วความมืดก็ปกคลุมต่อไป ส่วนพระอรหัตมรรคนั้นเป็น**วชิรูปมา ธมฺมา** คือ เป็นเหมือนกับฟ้าผ่า! ธรรมดาว่า ฟ้าผ่านั้น สิ่งที่กีดขวางอยู่จะไม่ถูกทำลายเป็นอันไม่มี ในกรณีนี้ก็เหมือนกัน เมื่อพระอรหัตมรรคเกิดขึ้นแล้ว อวิชชาหรือโมหะย่อมถูกทำลาย ไม่อาจปกคลุมได้อีกต่อไป

รวมความว่า บัดนี้ บรรดาสรรพกิเลสน้อยใหญ่ทั้งหลาย ซึ่งเอามารวมเรียกไว้ในที่นี่ว่า **สัญโญชน์ ๑๐ ประการ** ได้ถูกตัดถูกประหัตประหารด้วยพระอริยมรรคญาณหมดสิ้นแล้วใช่ไหมเล่า เพื่อให้เข้าใจดีจะขอกล่าวย้อนทบทวนดูอีกที ดังนี้

๑. พระโสดาปัตติมรรคญาณ ประหารได้ ๓ สัญโญชน์ คือ ๑. สักกายทิฏฐิสัญโญชน์ ๒. วิจิกิจฉาสัญโญชน์ ๓. สีลัพพตปรามาสสัญโญชน์

๒. พระสกิทาคามิมรรคญาณ ประหารไม่ได้สักสัญโญชน์ แต่เป็นตนุกร คือ ทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบาง

๓. พระอนาคามิมรรคญาณ ประหารได้ ๒ สัญโญชน์ คือ ๑. กามราคสัญโญชน์ ๒. ปฏิฆสัญโญชน์

๔. พระอรหัตมรรคญาณ ประหารได้ ๕ สัญโญชน์ คือ ๑. รูปราคสัญโญชน์ ๒. อรูปราคสัญโญชน์ ๓. มานสัญโญชน์ ๔. อุทธัจจสัญโญชน์

๕. อวิชชาสัญโญชน์

พระอรหันตอริยบุคคล นอกจากจะประหารกิเลสโดยสิ้นเชิง เพราะตัดสัญโญชน์ดังกล่าวได้หมดสิ้นแล้ว ท่านยังสามารถเข้าอรหัตผลสมาบัติ เสวยอารมณ์พระนิพพานได้ตามจิตปรารถนาอีกด้วย! ที่วิเศษสุดก็คือ ท่านหมดกิจอยู่จบพรหมจรรย์แล้วไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในห้วงมหรรณพภพสงสารอีกต่อไป เมื่อถึงอายุขัยก็ดับขันธ์ปรินิพพาน

ก็การปรินิพพานของพระอรหันต์นั้น บางท่านก็มีวิธีการวิจิตรประเสริฐนักหนา เบื้องหน้าแต่นี้ จักยกเอาการเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากล่าวไว้เป็นกถาส่งท้าย เพื่อเราท่านทั้งหลายจักได้มีใจเลื่อมใสน้อมนึกระลึกถึงพระองค์ผู้ทรงเป็นพระบรมโลกุตมาจารย์

พระพุทธปรินิพพาน

กาลเมื่อสมเด็จพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าประทับ ณ พระแท่นที่ปรินิพพาน องค์พระบรมศาสดาจารย์ได้ประทานพระปัจฉิมพุทธพจน์ไว้ว่า

> *"ดูกรภิกษุทั้งหลาย! บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า*
> *สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจง*
> *ยังกิจทั้งปวงให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด"*

ครั้นตรัสอย่างนี้ ก็ไม่ตรัสอีกต่อไป แต่ทรงกระทำปรินิพพานบริกรรมดังนี้คือ

- เสด็จเข้าปฐมฌาน
- เสด็จเข้าทุติยฌาน

- เสด็จเข้าตติยฌาน

- เสด็จเข้าจตุตถฌาน

- เสด็จเข้าอากาสานัญจายตนฌาน

- เสด็จเข้าวิญญาณัญจายตนฌาน

- เสด็จเข้าอากิญจัญญายตนฌาน

- เสด็จเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

- เสด็จเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ

กาลนั้น พระอานนท์เถรเจ้าผู้เป็นพระพุทธอนุชา จึงมีวาจาค่อยถามพระอนุรุทธเถรเจ้าขึ้นว่า "ข้าแต่ท่านอนุรุทธ! พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าปรินิพพานแล้วหรือ?" ที่ถามขึ้นเช่นนี้ก็เพราะว่า พระคุณท่านเห็นพระอัสสาสะ-ปัสสาสะของสมเด็จพระบรมศาสดาขาดหายไป จึงเข้าใจว่า ทรงปรินิพพานแล้ว

พระอนุรุทธเถรเจ้าผู้ซึ่งได้เข้าฌานสมาบัตินั้นๆ ตามไปพร้อมกับสมเด็จพระบรมศาสดา จนกระทั่งออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ทราบว่าเวลานี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเสด็จเข้านิโรธสมาบัติอยู่ และการปรินิพพานย่อมไม่มีภายในนิโรธอย่างแน่นอน ครั้นได้ยินพระอานนท์เถรเจ้าถามเช่นนั้น จึงค่อยตอบว่า "สมเด็จพระบรมครูของเรายังไม่เสด็จเข้าปรินิพ-พาน ยังเสด็จอยู่ในสัญญาเวทยิตนิโรธ"

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงเสด็จออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธแล้ว...

- เสด็จเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

- เสด็จเข้าอากิญจัญญายตนฌาน

- เสด็จเข้าอากาสานัญจายตนฌาน

- เสด็จเข้าจตุตถฌาน
- เสด็จเข้าตติยฌาน
- เสด็จเข้าทุติยฌาน
- เสด็จเข้าปฐมฌาน
- เสด็จเข้าทุติยฌาน
- เสด็จเข้าตติยฌาน

เสด็จเข้าจตุตถฌาน ครั้นเสด็จออกจากจตุตถฌานแล้ว ก็เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานในกาลนั้น

ความวิเศษมหัศจรรย์ตามที่พรรณนามานี้ เป็นปรินิพพานวิธีขององค์สมเด็จพระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระบรมนาถของพวกเราชาวพุทธบริษัททั้งหลาย พึงพิจารณาดูเถิดว่า เป็นการปรินิพพานที่น่าอัศจรรย์และวิจิตรพิสดาร ควรแก่การที่จะทำใจให้ศรัทธาเลื่อมใสในพระองค์เพียงใด

พรรณนาในอรหัตโลกุตรภูมิ ซึ่งเป็นภูมิหลุดพ้นจากโลกลำดับที่ ๔ หรือลำดับสูงสุด เห็นว่าควรที่จะยุติลงได้แล้ว จึงขอยุติลงด้วยประการฉะนี้.

ปัจฉิมพจน์

ข้าพเจ้า ผู้มีนามปรากฏว่า **พระมหาวิลาศ ญาณวโร**[1] ได้อุปสมบทเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๓ โดยมีพระเดชพระคุณ **พระธรรมปัญญาบดี**[2] ชุตินฺธรเถระ เปรียญธรรม ๙ ประโยค วัดสามพระยา จังหวัดพระนคร เป็นพระอุปัชฌาย์ **พระครูสุทธิวรคุณ** วัดสุทธิวราราม จังหวัดพระนคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และ **พระครูกัลยาณวิสุทธิ์** วัดดอน จังหวัดพระนคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์

นับแต่ได้อุปสมบทมา ก็ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมตามกำลังสติปัญญา สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ ครั้นเสร็จธุระในด้านปริยัติศึกษาแล้ว ก็ใฝ่ใจในการปฏิบัติธรรมตามกำลังศรัทธา ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ๒ ครั้ง โดยมี**พระอาจารย์เข่ง อตฺตรกฺโข** และ **พระอาจารย์ภัททันตะ อาสภเถระ ธรรมาจริยะ** เป็นพระวิปัสสนาจารย์ผู้บอกกรรมฐาน

ครั้นออกจากการปฏิบัติวิปัสสนาแล้ว พอมีเวลาว่างก็คิดรจนาหนังสือ **โลกทีปนี** นี้ขึ้น ค้นคว้าเอามาจากกถาของท่านบุรพาจารย์แต่ปางก่อน ซึ่งท่านกล่าวไว้ในที่ต่างๆ ประมวลมาไว้ตามสมควรแก่เรื่องในที่นี้ เพื่อต้องการจะชี้ทางปฏิบัติแก่ท่านสาธุชนทั้งหลายผู้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ฉะนั้น ขอท่านทั้งหลายจงอย่าได้เข้าใจว่า กถาเหล่านี้เป็นวิชาความรู้ของข้าพเจ้ากล่าวเอาเองด้วยจินตามยปัญญา ความจริงไม่ใช่ เพราะเป็นความรู้ความเข้าใจของท่านบุรพาจารย์ ผู้มีญาณแกล้วกล้าและมีปัญญาลึกล้ำ แนะนำพร่ำสอน

---

[1] บัดนี้ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมธีรราชมหามุนี

[2] บัดนี้ เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ไว้ต่างหาก ข้าพเจ้าผู้มีสติปัญญาน้อย เป็นแต่เพียงรวบรวมเรียบเรียงด้วยสำนวนของตนเสียใหม่ เพื่อให้เข้าใจง่ายเท่านั้น โดยรจนาเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๐๖ และมาจบลงในวันนี้ คือ วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๐๖ รวมเวลา ๕๘ วัน โดยปราศจากอุปัทวอันตรายใดๆ

ต่อจากนี้ไป ก็ได้แต่หวังใจอยู่ว่า หนังสือโลกทีปนีที่เรียบเรียงขึ้นนี้ คงจะมีสารัตถประโยชน์แก่ท่านผู้มีปัญญาที่อุตส่าห์ติดตามศึกษามาตั้งแต่ต้น จนกระทั่งจบลงในบัดนี้ตามสมควร

ยํ มยา กุสลํ ปตฺตํ　　กตฺวา หิ โลกทีปนึ
สตฺถุโน โลกนาถสฺส　　สทฺธมฺมฏฺฐิติกามตา
สทฺธปฺปสนฺนจิตฺเตน　　กุสลํ อตฺถทายกํ
ตสฺส เตเชน สพฺเพปิ　　สุขเมธนฺตุ ปาณิโน
พุทเธ ปสนฺนา จ ปสนฺนธมฺมา
สงฺเฆ ปสนฺนา อถ โมกฺขกามา
สพฺเพปิ มุจฺจนฺตุ อปายทุกขา
นิพพาน ปปฺโปนฺตุ　　อนาคเต เต
ธมฺมเวปุลฺลภาวาย　　อคฺคา กลฺยาณนิสฺสิตา
สพฺเพปิ เม สมิชฺฌนฺตุ　　นิรนฺตรํ มโนรถาติ
โลกทีปนี ปรินิฏฺฐิตา

ข้าพเจ้าผู้มีน้ำใจใคร่จักให้พระสัทธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระชินวรโลกนาถบรมศาสดาถาวรตั้งมั่นอยู่ตลอดกาลนาน จึงได้อุตสาหะรจนาเรียบเรียงโลกทีปนีนี้ขึ้น แล้วได้กุศลความดีอันใดบ้าง ด้วยเดชะแห่งกุศลความดีนั้น ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย จงประสบแต่ความสุขสำราญจงทั่วกัน

อนึ่ง บรรดาพุทธมามกะผู้เลื่อมใสพระไตรรัตน์ คือ

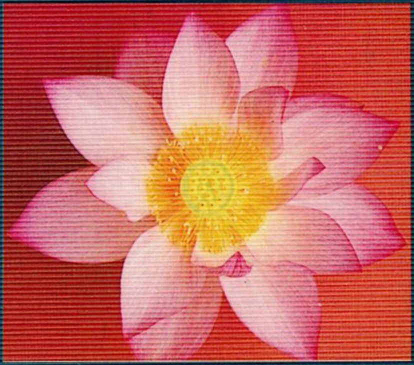
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีเจตจำนงใคร่จักพ้นจาก
กองทุกข์จงพ้นจากทุกข์ในอบายภูมิ และจงบรรลุถึงพระ
นิพพานในอนาคตกาลด้วยเถิด

ขอให้มโนรถความปรารถนาอันประเสริฐซึ่งเกิดจากน้ำใจอันงามของข้าพเจ้าจงสำเร็จผลตามที่ตั้งไว้นี้ทั้งหมด เพื่อความหมดจดไพบูลย์แห่งพระสัทธรรมคำสั่งสอน ขององค์สมเด็จพระชินวรบรมโลกุตมาจารย์ ตลอดกาลนิรันดรเทอญ.

นามเดิมว่า พระมหาวิลาศ ญาณวโร อุปสมบท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓
โดยมี ท่านเจ้าคุณพระธรรมปัญญาบดี (ฟื้น ชุตินฺธรเถระ บัดนี้เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) เปรียญธรรม ๙ ประโยค วัดสามพระยา กทม. เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสุทธิวรคุณ วัดสุทธิวราราม กทม. เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูกัลยาณวิสุทธิ์ วัดดอน กทม. เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ศึกษาพระปริยัติธรรมได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลานาน ๒ พรรษา โดยมีพระอาจารย์เข่ง อตฺตรกฺโข แห่งสำนักวิปัสสนาท่าเรือ จังหวัดภูเก็ต เป็นพระวิปัสสนาจารย์ผู้บอกกรรมฐานพรรษาแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ และมีพระอาจารย์ภัททันตะ อาสภเถระ มูลธัมมาจริยะ ปธานกัมมฏฐานจริยะ ชาวพม่าแห่งสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม จังหวัดชลบุรี เป็นพระวิปัสสนาจารย์ผู้บอกกรรมฐานพรรษาหลัง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระศรีวิสุทธิโสภณ พระราชวิสุทธิโสภณ พระเทพมุนี และ พระธรรมธีรราชมหามุนี มาโดยลำดับ



โลกทีปนี โดยนัยแห่งชื่อ หมายถึงการชี้แจงถึงโลกต่าง ๆ ที่สัตว์ทั้งหลายต้องไปเกิด หลังจากที่ได้ล้มหายตายจากโลกนี้ไปแล้ว พร้อมทั้งแสดงถึงกรรมที่ต้องทำให้ไปเกิดในโลกนั้น ๆ พอสมควร

เป็นวรรณกรรมไทยที่มีข้อความบรรยายธรรมทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยอธิบายถึงภูมิต่าง ๆ ที่มนุษย์ผู้จักต้องไปอุบัติหลังจากที่ขาดใจตายไปจากชาตินี้ พร้อมทั้งชี้ทางปฏิบัติให้เข้าถึงภูมิเหล่านั้น เริ่มตั้งแต่ภูมิต่ำทราม คือภูมินรก เปรต อสุรกาย เดียรัจฉาน เป็นลำดับ จนถึงภูมิชั้นกลางคือ ภูมิมนุษย์ ภูมิสวรรค์ และพรหมภูมิ ซึ่งเป็นภูมิชั้นสูงตลอดจนขั้นโลกุตรภูมิหรือพระนิพพาน

โลกทีปนี

พระธรรมธีรราชมหามุนี